

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

На правах рукопису

ЗВІРГЗДЕ КАТЕРИНА ІГОРІВНА

УДК 338.242(44):330.34:339.982(043.3)

**СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФРАНЦІЇ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІЙКОСТІ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Татаренко Наталія Олексіївна,
кандидат економічних наук,
професор

КИЇВ 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІКОСТІ	15
1.1. Сутнісна природа глобальної нестійкості та її фактори	15
1.2. Глобалізаційна парадигма національних стратегій економічного розвитку та ключові напрями їх модернізації	44
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФРАНЦІЄЮ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	73
2.1. Диверсифікація зовнішньоторговельної діяльності Франції у глобальному конкурентному середовищі	73
2.2. Особливості міжнародної інвестиційної політики Франції	102
2.3. Науково-технічний компонент національної економічної стратегії	120
Висновки до розділу 2	149
РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ФРАНЦІЇ ДО УМОВ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІЙКОСТІ	152
3.1. Інтеграційні і глобалізаційні імперативи фінансового курсу Франції	152
3.2. Стратегічні пріоритети реформування міграційної політики	168
3.3. Роль Франції у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії ...	186
Висновки до розділу 3	200
ВИСНОВКИ	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	206
ДОДАТКИ	225

ВСТУП

Актуальність теми. Європейський Союз, незважаючи на його провідну роль у процесах глобальної інтеграції, в останнє десятиліття зазнає безпрецедентних викликів глобальної нестійкості, які не тільки суттєво загострили існуючі та породили нові за своїм характером суперечності національних інтересів держав-членів, але й поставили під загрозу існування самого угруповання. Після невдалої спроби федералізації європейського політико-економічного простору (2005 р.), проведення у Великобританії референдуму щодо її виходу зі складу ЄС (2016 р.), а також за відсутності обґрунтованих теоретичних сценаріїв розбудови даного інтеграційного блоку відбулось суттєве гальмування його інституційного розвитку та послаблення лідерських позицій у глобальних конкурентних відносинах. Це вимагає якісного оновлення парадигми загальноєвропейської континентальної інтеграції насамперед на основі системної модернізації національних економічних стратегій держав-членів блоку. Дана проблема особливо гостро стоїть перед Францією – країною, у політиці якої завжди протиставлялися два тренди: з одного боку, орієнтація на поглиблення загальноєвропейської інтеграції, а з другого – претендування на самостійний курс у регіональному співробітництві, а також незалежність й автономність у реалізації державних управлінських рішень.

Теоретичні основи національних економічних стратегій та їх глобалізаційна трансформація, глобальна нестійкість та її фактори, процеси глобальної інтеграції, економічна стратегія і зовнішня політика Франції, механізми реалізації нею своїх національних інтересів в умовах глобального розвитку знайшли своє комплексне відображення у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: У. Адамс, Дж. Ардаг, Н. Баверес, М. Балест, Т. Белік, Б. Бергман, О. Білорус, В. Білошапка, К. Бісмут, Дж. Буїсоннат, П. Валленстін, Л. Гальперіна, Ф. Гордон, К. Грюссон, М. Дебоннель, Е. Доруччі, Ю. Дубінін, Б. Егерт, Ж.-П. Жуйє, Р. Заблоцька, А. Кірсанов, Ч. Коген, Ю. Козак, Р. Куїзель, М. Куртін, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Ф. Маббіль, Дж. МакКей, Ж. Марсей, А. Меддісон, Д. Медоуз, Є. Менжинський,

Є. Панченко, М. Пебро, А. Пейреффіт, О. Плотніков, А. Покровський, А. Поручник, Л. Пуглісі, Дж. Рандерс, Н. Резнікова, С. Рейс, О. Рогач, Ю. Рубінський, Л. Руденко-Сударєва, Є. Савельєв, Т. Сміт, Я. Столярчук, Дж. Таппен, Н. Татаренко, Л. Теммер, О. Федірко, Дж. Фенбі, Н. Фергюссон, А. Філіпенко, Р. Франк, С. Хоффман, Г. Черніков, В. Чужиков, О. Шаров, В. Шевчук, Ю. Шишков, О. Шнірков, О. Якубовський та багатьох інших.

Однак, у науковій літературі дотепер недостатньо досліджено теоретичні засади модернізації національних стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестійкості. Потребують комплексного аналізу форми, рівні та механізми реалізації Францією глобалізаційної стратегії економічного розвитку у розрізі її зовнішньоторговельного, інвестиційного та науково-технічного компонентів. Крім того, надзвичайно актуальним на сьогодні є дослідження ключових напрямів адаптації економічної стратегії Франції до умов глобальної нестійкості. Таким чином, системне дослідження стратегії економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості є дуже важливим як у теоретичному, так і практичному плані, що обумовило вибір теми дисертації, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри європейської інтеграції ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» у рамках міжкафедральних науково-дослідних тем факультету міжнародної економіки і менеджменту: «Ресурси і моделі глобального економічного розвитку» (номер державної реєстрації 0106U004357) та «Стратегії національного розвитку в парадигмі глобальної економічної політики» (номер державної реєстрації 0111U007630). У рамках цих тем автором особисто підготовлено розділи «Інтеграційна платформа реалізації стратегії економічного розвитку Франції» та «Стратегічні напрями диверсифікації зовнішньоторговельної та інвестиційної діяльності Франції у глобальному конкурентному середовищі».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розкриття теоретичного дискурсу глобалізаційної модернізації національних економічних стратегій, дослідження характеру, форм і механізмів реалізації стратегії економічного

розвитку Франції, а також обґрунтування ключових напрямів її адаптації до умов глобальної нестійкості.

Виходячи з мети дослідження, у роботі поставлено та вирішено такі конкретні завдання:

- дослідити глобалізаційну парадигму національних стратегій економічного розвитку;
- розкрити природу і фактори глобальної нестійкості, а також характер її впливу на національні стратегії економічного розвитку;
- визначити об'єктивну потребу модернізації національних економічних стратегій в умовах глобальної нестійкості;
- комплексно охарактеризувати механізми диверсифікації зовнішньоторговельної діяльності Франції у глобальному конкурентному середовищі;
- виявити особливості сучасної міжнародної інвестиційної політики Франції та інструментарій її реалізації;
- дати системну оцінку науково-технічному компоненту національної економічної стратегії Франції у сучасних умовах;
- ідентифікувати інтеграційні і глобалізаційні імперативи фінансового курсу Франції;
- обґрунтувати стратегічні пріоритети реформування міграційної політики Франції та з'ясувати роль держави у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії.

Об'єктом дослідження є процеси і закономірності стратегічного розвитку національних економік.

Предметом дослідження є передумови, чинники й механізми реалізації Францією національної стратегії економічного розвитку в умовах глобальної нестійкості.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження базується на використанні принципу єдності теорії і практики, прогнозуванні розвитку економічних процесів на основі методу наукової абстракції. Для досягнення мети і розв'язання завдань

дисертаційної роботи були використані наступні методи наукового дослідження процесів стратегічного розвитку економіки Франції в умовах глобальної нестійкості: діалектичний метод (при обґрунтуванні об'єктивної природи та структурних факторів глобальної нестійкості; а також дослідженні трансформаційних змін національних економічних стратегій в умовах глобальної нестійкості: пп. 1.1, 1.2); історико-логічний метод (при дослідженні еволюції розвитку фінансової, міграційної та інтеграційної політики Франції: пп. 3.1, 3.2, 3.3); системно-структурний аналіз економічних процесів та явищ (при характеристиці глобалізаційних імперативів трансформації зовнішньоторговельної та інвестиційної політики Франції; а також аналізі її сучасної національної інноваційної політики: пп. 2.1, 2.2, 2.3); аналіз та синтез (при характеристиці зовнішньоторговельних зв'язків Франції та фінансових методів державної підтримки експортної діяльності; дослідженні процесів диверсифікації її міжнародної інвестиційної політики; а також оцінці ефективності реформування національної системи науки та інновацій: пп. 2.1, 2.2, 2.3); метод кількісного та якісного порівнянь (при визначенні ролі Франції у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії; оцінці перспектив подальшої інституціоналізації Європейського Союзу: пп. 3.3); експертних оцінок та прогнозний (при обґрунтуванні ключових напрямів реформування фінансової, міграційної та інтеграційної політики Франції: пп. 3.1, 3.2, 3.3).

Інформаційною та статистичною базами роботи є монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів; матеріали та аналітичні звіти міжнародних організацій і дослідницьких агенцій (ЮНКТАД, СОТ, Групи Світового банку, МВФ, ОЕСР, Бернського союзу, АТ Kearney, McKinsey Global Institute, Thomson Reuters та ін.); статистичні дані Національної дослідницької агенції Франції, Служби зайнятості Франції, Агентства з міжнародних інвестицій Франції; а також результати наукових досліджень Бюро статистики праці та Національної наукової фундації США, Європейської комісії та багато інших.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні характеру впливу глобальної нестійкості на модернізацію національних стратегій економічного розвитку; розкритті форм і механізмів

реалізації Францією глобалізаційної стратегії економічного розвитку; а також визначенні ключових напрямів її адаптації до сучасних умов.

Нові наукові положення, одержані особисто автором, які виносяться на захист, полягають у такому:

уперше:

- обґрунтовано глобалізаційну парадигму національних стратегій економічного розвитку через призму відображення системного впливу на їх трансформацію ключових векторних мегатрендів глобального економічного розвитку – транснаціоналізації (зростаюче залучення національних економік до фрагментованого виробництва ТНК, глобальних ланцюгів вартості та внутрішньокорпоративних ринків; розширення їх експортоорієнтованих секторів; посилення стандартизації й уніфікації національного виробництва до міжнародних критеріїв); регіональної інтеграції (локалізація економічних процесів; синхронізація макроекономічних параметрів розвитку національних економік, гармонізація усіх їх підсистем і структурних елементів відповідно до прийнятих в угрупованнях норм; координація національних політик з наднаціональними інститутами); інституціоналізації (підпорядкування частини національних економічних інтересів регіональним і глобальним інтересам; делегування частини традиційних функцій державного управління на глобальний рівень; політизація економічних відносин); соціалізації (зростання ролі соціальної політики та її державного фінансування; включення у національні економічні стратегії механізмів диверсифікації соціальних послуг; розширення джерел доходів громадян); екологізації (розбудова низьковуглецевої економіки; екологічне оподаткування бізнес-сектору; державне субсидування проектів з захисту довкілля); мережевізації (розвиток інноваційних, інформаційних, виробничих та маркетингово-логістичних мереж; становлення інтерактивних форм комунікації та дифузних мережевих технологій; віртуалізація економічних процесів);

удосконалено:

- теоретичні підходи до змістовного трактування категорії «глобальна нестійкість» як процесу порушення тривалої структурної стійкості

світогосподарської системи, яка виявляється у її нездатності під впливом глобалізаційних факторів зберігати поточний стан, стабільні параметри розвитку і оптимальні пропорції. Ідентифіковано форми прояву глобальної нестійкості – динамічну (волатильність і циклічні коливання кількісних показників світогосподарської динаміки) і структурну (глибоке розбалансування світових економічних пропорцій: між сферами матеріального і нематеріального виробництва; нагромадженням і споживанням капіталу; глобальним попитом і глобальним пропонуванням; світовим ВВП і національним доходом; промисловим і сільськогосподарським виробництвом; видобувними і переробними галузями промисловості) і доведено, що вона обумовлена, з одного боку, закономірними структурними трансформаціями світового господарства (прогнозована нестійкість), а з другого – стихійними, найчастіше нелінійними й емерджентними факторами природного, військово-політичного, економічного чи соціально-культурного характеру (непрогнозована нестійкість);

– обґрунтування структурованої моделі євроцентристської інтеграційної стратегії Франції, яка поєднує механізми білатерального (розвиток двосторонніх відносин з окремими європейськими державами) та інституційного (розбудова наднаціональних інститутів ЄС) рівнів реалізації її національних інтересів та зміцнення глобального лідерства у рамках розбудови європейського економічного, політичного і військово-безпекового простору. Встановлено стратегічні мотивації сучасної євроцентристської політики Франції: посилення свого конкурентного впливу на процес ухвалення управлінських рішень в економічній та військово-політичній сфері; нівелювання асиметричності трансатлантичної системи безпеки на основі розбудови європейських політичних і безпекових механізмів; подальша інституціоналізація європейської континентальної інтеграції з дедалі більшим делегуванням управлінських рішень на наднаціональний рівень;

– методичні підходи до оцінки ефективності інституційно-регуляторної системи Європейського Союзу на основі авторських розрахунків середніх значень коефіцієнтів кореляції Пірсона за ЄС-28 у розрізі моніторингових параметрів щодо: щорічних темпів зростання ВВП, динаміки подушового ВВП, валового

інвестування капіталу, рівня інфляції, рівня безробіття, балансу поточного рахунку платіжного балансу та чистого притоку прямих іноземних інвестицій за 1980-2015 рр. Обґрунтовано, що у найближчі десятиліття збережеться різношвидкісна динаміка економічного розвитку країн даного інтеграційного блоку, а звідси – неоднаковий країновий ефект від діяльності інститутів наднаціонального регулювання. Спрогнозовано, що подальші процеси інституціоналізації інтеграційного блоку ЄС та розбудова європейського економічного простору на неінституціоналізованій основі значно посилять синхронізацію національних бізнес-циклів країн-членів, підвищать рівень кореляції їх макроекономічних показників, а також пом'якшать асиметричні шоки у процесі їх валютної інтеграції;

дістали подальшого розвитку:

– комплексна оцінка зовнішньоторговельної діяльності Франції з розкриттям її сучасних тенденцій (товарно-видова і географічна асиметричність експортно-імпорتنних операцій; хронічний дефіцит торговельного балансу за групою високотехнологічних промислових товарів та у торгівлі з державами-лідерами; слабка експортна спеціалізація; низький рівень товарної диверсифікації експорту) та конкретизацією головних гальмуючих факторів у реалізації національної експортної стратегії (загальносистемних, кон'юнктурних, секторальних, інституційних). Систематизовано інструментарій реалізації Францією стратегічних пріоритетів у зовнішньоторговельній сфері: інституційно-інфраструктурний (диверсифікація інститутів державної підтримки експорту; надання державою комплексних інформаційно-консультативних послуг експортерам та сприяння їх зарубіжній комерційній діяльності); фінансово-економічний (пряме субсидування експорту; експортне кредитування, гарантування і страхування експорту; податкові пільги експортерам; відшкодування імпортного мита на сировину і матеріали для експортного виробництва; зниження імпортних тарифів для державних експортних компаній); регіонально-інтеграційний (регіональне митно-тарифне регулювання експортно-імпорتنної діяльності; Єдиний митний тариф ЄС); наднаціональний (участь у розробці регуляторного інструментарію СОТ; технічна допомога країнам-торговельним партнерам у рамках Дохійського раунду СОТ);

- системна характеристика міжнародної інвестиційної діяльності Франції з ідентифікацією її основних кількісно-якісних параметрів та узагальненням ключових механізмів підвищення ефективності національної економічної стратегії в інвестиційній сфері: фіскальна девальвація; податкові пільги та податкові канікули для компаній з іноземними інвестиціями; зниження податкових ставок корпоративного оподаткування; прискорена амортизація основних фондів; податкові пільги на купівлю іноземними інвесторами цінних паперів новостворених акціонерних товариств; продаж і оренда іноземними інвесторами землі за зниженими цінами; повне або часткове звільнення від професійного податку; ощадне оподаткування за індивідуальними ставками прибуткового податку на дохід підприємства; фінансування компаній з ПП зі спеціальних фондів;

- розкриття характеру та тенденцій розвитку національної інноваційної системи Франції (визначальна роль держави у фінансуванні НДДКР; вкрай низька участь університетів у продукуванні інновацій державного сектору; переважаюча концентрація наукових розробок у державних дослідницьких організаціях та великих бізнес-структурах; недостатній рівень стратегічної, академічної, освітньої і фінансової автономії французьких університетів; незначна участь іноземного капіталу у фінансуванні НДДКР та недостатній рівень їх інтернаціоналізації) та обґрунтуванням механізмів науково-технічного розвитку (транспарентна система оцінювання результативності НДДКР з боку Національного агентства з наукових досліджень і вищої освіти; формування галузево-секторальних координаційних груп та регіональних фондів спільних інноваційних досліджень; проектне фінансування науково-дослідних лабораторій; державне стимулювання НДДКР приватного сектора на основі прямих бюджетних трансфертів (грантів і субсидій) та податкових пільг; банківські гарантії фінансування інновацій; державні закупівлі інноваційних розробок бізнес-структур; конкурсний відбір дослідницьких проектів на основі відповідних експертних оцінок та ін.);

- визначення стратегічних пріоритетів реалізації Францією фінансового курсу в умовах глобальної нестійкості у розрізі заходів: бюджетного реформування (децентралізація бюджетної системи з прямим державним регулюванням процесу

формування місцевих бюджетів; видова диверсифікація міжбюджетних трансфертів для покриття регіональних фіскальних дисбалансів; запровадження програмно-цільового методу складання загального бюджету; розширення повноважень владних органів щодо оперативного управління бюджетними коштами за одночасного посилення контролю за їхнім цільовим використанням; модернізація системи бухгалтерського обліку бюджетного процесу); реформування податкової системи (зменшення податку на прибуток підприємств стратегічно важливих секторів економіки; ініціювання на наднаціональному рівні запровадження єдиної для країн ЄС мінімальної ставки корпоративного податку; прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб; податкове кредитування інноваційної діяльності; податкове стимулювання залучення французькими компаніями ісламських фінансів, емісії на території Франції ісламських облігацій «sukuk» і надання роздрібних банківських послуг французьким мусульманам); грошово-кредитної політики (пряма державна підтримка фінансового і реального сектору; рекапіталізація банківської системи; державні гарантії за банківськими активами і зобов'язаннями; виведення проблемних активів з банківських балансів; пом'якшення державної монетарної політики й надання ліквідності фінансовим організаціям);

- розкриття стратегічних напрямів реалізації Францією міграційної політики в умовах наростання міграційної кризи в ЄС з конкретизацією заходів національного (імплементація інтеграційної моделі міграційної політики; інструментарій позитивної дискримінації; селективний відбір найбільш затребуваних для економіки кваліфікованих професійних кадрів, науковців та талановитої молоді; скорочення сімейної імміграції; передача регуляторних функцій у сфері надання притулку Бюро допомоги біженцям та апатридам Франції; реалізація програм надання економічної допомоги країнам походження іммігрантів; формування фондів іммігрантської підтримки) та наднаціонального рівнів (запровадження законодавчого регулювання країнових квот міграційних потоків за чисельністю, віком, статтю, рівнем освіти, професійною кваліфікацією; імплементація міжнародних норм візового режиму; договірна кодифікація права

притулку; міжнародне узгодження правового статусу організацій національних діаспор).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні теоретичні положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором у дисертації, можуть бути використані в якості методологічної бази для розробки ефективних механізмів реалізації національної економічної стратегії України та її інтеграції у європейський економічний простір. Наукові розробки, висновки і практичні рекомендації автора були використані: Департаментом Європейського Союзу Міністерства закордонних справ України при розробці основ політики економічної інтеграції з Європейським Союзом у частині визначення засад конвергенції та формування кластерів та визначенні напрямів економічного співробітництва з Французькою Республікою (довідка про впровадження №052/2016-1/9-7 від 16.03.2016 р.); Верховною радою при підготовці проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про транскордонне співробітництво» (щодо заснування об'єднання євро регіонального співробітництва) №3172 від 23.09.2015 р. та висновку на проект Закону про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (реєстраційний номер 0098) (довідка про впровадження №054/2016-2-9 від 25.04.2016 р.); Торгово-економічним відділом Посольства Королівства Бельгія в Україні у поточній роботі при підготовці та проведенні торговельно-економічних місій та економічних форумів (довідка про впровадження №134/16 від 27.04.2016р.). Матеріали і результати дисертаційного дослідження використовуються також у навчальному процесі у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Глобальна економіка» та «Міжнародні стратегії економічного розвитку» (довідка про впровадження від 25.02.2016 р.); а також у Дипломатичній академії України при викладанні дисциплін і спецкурсів «Світова економіка і міжнародні економічні відносини», «Національні стратегії

міжнародного розвитку», «Міжнародна конкурентоспроможність» (довідка про впровадження від 24.12.2015 р.)

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які викладено у дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, одержані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на дев'ятнадцяти міжнародних науково-практичних конференціях та економічних форумах: міжнародному науково-економічному форумі «Europaisches Forum Alpbach. Put to the test: Europe and the financial crisis» (м. Відень, 19-20 квітня 2009 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Функціонування євро регіонів в умовах трансформаційної економіки» (м. Чернівці, 7-9 травня 2009 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Інституціональні аспекти функціонування трудового потенціалу» (м. Луганськ-Євпаторія, 4-6 травня 2009 р.); республіканській науково-практичній конференції «Стратегія подолання проявів світової економічної кризи» (м. Київ, 18-19 березня 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» (м. Київ, 27 квітня 2011 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Формування та розвиток трудового потенціалу України: проблеми та перспективи» (м. Сєверо-донецьк, 12-13 травня 2011 р.); II віртуальній сесії міжнародного нобелівського економічного форуму (м. Дніпропетровськ, 19-20 травня 2011 р.); VII міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах» (м. Київ, 19-21 травня 2011 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Економіка: сучасний стан та пріоритети розвитку» (м. Сімферополь, 27 травня 2011 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики» (м. Київ, 15 квітня 2012 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Формування конкурентоспроможної економіки: теоретичні, методичні та практичні засади» (м. Тернопіль, 26-27 квітня 2012 р.); VII міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми глобальних процесів у світовій економіці» (м. Київ, 7-8 листопада 2012 р.); II міжнародній науково-практичній конференції «Реструктуризація глобального

простору: історичні імперативи та виклики» (м. Київ, 18 квітня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації» (м. Херсон, 6-7 грудня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Економіка-погляд у майбутнє. Тенденції інноваційного розвитку економіки» (м. Дніпропетровськ, наукова організація «перспектива», 25-26 квітня 2014 р.); II міжнародній науково-практичній конференції «Наука як рушійна антикризова сила» (м. Київ, 17 листопада 2015 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Перспективи створення сильної економіки для сучасної України» (м. Тернопіль, 1 грудня 2015 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Дев'яті економіко-правові дискусії» (м. Львів, 1 грудня 2015 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Дванадцяті економіко-правові дискусії» (м. Львів, 24 травня 2016 р.).

Публікації. Основні положення і наукові результати дослідження опубліковано дисертантом самостійно у 30 наукових працях загальним обсягом 9,7 д. а., з них: 9 – у наукових фахових виданнях, 4 – у наукових фахових виданнях, зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах, та 17 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 205 сторінок основного тексту. Дисертація містить 24 таблиці на 20 сторінках, 26 рисунків на 23 сторінках та 4 додатки на 4 сторінках. Список використаних джерел налічує 223 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІЙКОСТІ

1.1. Сутнісна природа глобальної нестійкості та її фактори

Вступ світового господарства у глобальну фазу цивілізаційного розвитку на старті ХХІ ст. ознаменувався глибокими трансформаційними змінами, що охопили усі його підсистеми і структурні елементи і виявляються насамперед у стрімкій динамізації транснаціоналізаційних й інтеграційних процесів, посиленні інтернаціоналізації виробничої і комерційної діяльності, конвергенції національних фінансово-кредитних й інвестиційних систем, а також формуванні інститутів глобального менеджменту. Економічна глобалізація відкриває перед державами і регіонами широкі можливості економічного зростання та науково-технічного прогресу на основі диверсифікації джерел їх зовнішнього фінансування, імплементації у суспільне відтворення міжнародних стандартів виробництва і споживання, а також розв'язання за участі міжнародного співтовариства найгостріших політичних, соціально-економічних та екологічних проблем.

Разом з тим, навіть системна і всеохоплююча глобалізація економічної діяльності не змогла повною мірою знівелювати гострі суперечності й антагонізми капіталістичної ринкової системи, пов'язані насамперед з наростанням асиметричності світогосподарського розвитку та посиленням його нестійкості, поглибленням нерівності у доступі економічних агентів до об'єктів власності та розподілі глобального багатства. Так, з року в рік зростає розрив між багатими і бідними країнами, коли понад 1 млрд осіб у ХХІ ст. проживає в умовах «абсолютної бідності», а величезна частка світового населення потерпає від голоду і хвороб, не маючи належного доступу до систем освіти і охорони здоров'я. Якщо у 1960 р. розрив у доходах найбагатших і найбідніших країн становив 30:1, у 1990 р. – 60:1, то нині – 74:1 [75, с. 17], і це на тлі зростання абсолютної кількості світового населення і наростання міграційних процесів.

Не випадково, в останні десятиліття провідні західні і вітчизняні науковці з усією очевидністю усвідомили той факт, що без глибокого розуміння глобальних причин світогосподарського поступу практично неможливо знайти пояснення філософії розвитку сучасних економічних процесів і явищ (з погляду їх рушійних сил, механізму та векторної спрямованості), що відбуваються на усіх рівнях ієрархічної та жорстко субординованої міжнародної економічної системи, як і неможливо зрозуміти та усвідомити усю систему причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Основною причиною цього є, на нашу думку, глобальна нестійкість (нестабільність – *instability*). Хоча дана категорія уже давно увійшла до наукової термінології економічних наук, вона дотепер не отримала однозначного, чіткого і конкретно економічного трактування. Найчастіше дана категорія вживається без прив'язки до її лінгвістичної семантики та без з'ясування співвідношення з низкою близьких за змістом категорій – нерівномірність, асиметрія, нелінійність, дискретність.

Глобальну нестійкість можна кваліфікувати як процес порушення тривалої структурної стійкості світогосподарської системи, обумовлений, з одного боку, закономірними її глобалізаційними трансформаціями (прогнозована нестійкість), а з другого – стихійними, найчастіше нелінійними й емерджентними факторами природного, військово-політичного, економічного чи соціально-культурного характеру (непрогнозована нестійкість). У найзагальнішому форматі під глобальною нестійкістю слід розуміти також нездатність світогосподарської системи зберігати поточний стан, стабільні параметри розвитку, показники і оптимальні пропорції за наявності впливу глобалізаційних чинників. Вона є, певною мірою, об'єктивною «сходінкою» переходу світогосподарської системи від нижчого до вищого рівня її інституційної організації.

За сучасних умов глобальна нестійкість чимраз більшою мірою набуває рис іманентної властивості та «природного» стану функціонування світового господарства, що характеризується порушенням його рівноваги і пропорцій з причин стихійності глобального виробництва та відсутності планомірності діяльності його економічних агентів. Відтак – досягнення економічною системою

чергового стану стійкості завжди відбувається через перманентні коливання ділової кон'юнктури та постійно повторювані економічні кризи, котрі за своєю природою є відображенням досягнення певним параметром світогосподарської системи деякого граничного (критичного) значення. Таким чином, економічні кризи, будучи обумовленими загостренням конкурентної боротьби між виробниками товарів і послуг за найвигідніші умови їх продукування і максимальні прибутки, стають ключовою рушійною силою розв'язання головної асиметрії економічного розвитку – нерівномірності нагромадження глобального капіталу за галузями, секторами і регіонами світового господарства через гіпертрофований розвиток високорентабельних виробництв та випереджальний порівняно з іншими секторами економіки концентрації у них капіталу.

Глобальна нестійкість обумовлена насамперед різношвидкісним прогресом окремих підсистем світового господарства (глобальних продуктивних сил, техніко-економічних та організаційно-економічних відносин, відносин економічної власності та елементів господарського механізму) у результаті поглиблення міжнародного поділу праці, посилення диспропорційності світогосподарського розвитку, а також впливу системи економічних, технологічних, демографічних, природних та інших чинників. З огляду на це, глобальну нестійкість слід обов'язково брати до уваги при аналізі будь-яких економічних процесів і явищ, що відбуваються нині у світовій економіці.

Формування подібних підходів до розуміння сутності і рушійних сил глобальної нестійкості охоплює другу половину ХХ ст., однак особливо стрімко розвивається з початку 1970-х років, знайшовши свою найглибшої розробки у доповідях Римського клубу. Саме ця інституція вперше підійшла до розуміння проблеми глобальної нестійкості з системних позицій, тобто уявлення про глобальний економічний розвиток як системи тісної взаємодії і взаємозв'язків усіх структурних компонентів і елементів загальнопланетарного господарства.

Більше того, постійно наростаюча глобальна нестійкість та поглиблення дисбалансу між розвитком людства і природи стали відправними пунктами до формування у рамках Римського клубу глобальної парадигми стійкого розвитку, зорієнтованої на відновлення світової економічної рівноваги, переорієнтації

критеріїв світогосподарського розвитку з кількісного макроекономічного зростання на якісне суспільне відтворення. Так, ще у першій доповіді Римського клубу «Межі зростання», яка побачила світ ще у 1972 р., знаходимо песимістичні прогнози щодо граничних фізичних меж розвитку глобальної ресурсної бази, яка вичерпається вже найближчими десятиліттями за щорічного показника зростання світового населення на рівні 1,9%.

До піонерних досліджень у царині глобальної нестійкості слід віднести, на нашу думку, і розробки американських дослідників Дж. Форрестера та Д. Медоуза [178, 179, 180, 181], які на основі математично-комп'ютерних методів моделювання складних економічних систем розробили моделі «World 1», «World 2» та «World 3». Саме ці моделі довели безперспективність і критичну загрозу для глобальної стійкості збереження індустріального типу ресурсоспоживання, високої динаміки зростання чисельності світового населення, а також нинішніх темпів промислового виробництва і забруднення навколишнього середовища.

На сьогодні актуальність проблематики глобальної нестійкості не тільки не зменшується, але й ще більшою мірою фокусує на собі увагу економістів, фінансових аналітиків та науковців різних галузей суспільних наук – політологів, фахівців з міжнародних відносин, військових експертів, демографів та ін. Про усвідомлення на найвищому рівні її загроз та необхідності пом'якшення наслідків свідчить, зокрема, тематика глобальних форумів, звітів міжнародних організацій, виступи провідних західних вчених і політиків. Зокрема, основна увага на саміті лідерів «Великої двадцятки» у 2013 р. була прикута до питань забезпечення стабільного глобального економічного розвитку та світової фінансової стабільності, створення нових робочих місць і боротьби з безробіттям, стимулювання інвестицій та зміцнення багатосторонньої торгівлі. У документах даного саміту відзначається, що усі розвинуті країни світу потребують нині досягнення стійкого відновлення своїх економік за одночасного підтримання бюджетної стійкості на основі реалізації ефективних фіскальних стратегій. Дані стратегії повинні імплементуватись у господарську практику достатньо гнучко та з урахуванням поточної економічної ситуації з тим, щоб підтримувати

макроекономічне зростання, знизити безробіття та стабілізувати співвідношення державного боргу до ВВП [102].

Після 2014 р. у зв'язку з фактичним руйнуванням з боку Російської Федерації та низки інших держав післявоєнної системи світової безпеки проблематика глобальної нестійкості набула додаткової актуальності. Це знайшло відображення у цілій серії проведених глобальних самітів, присвячених, зокрема, ситуації в Україні та Сирії, загрозам міжнародного тероризму та Ісламської держави, збройним протистоянням у різних регіонах та ін. Світова спільнота з усією очевидністю на сьогодні усвідомлює необхідність пошуку адекватних відповідей на нові глобальні виклики – розгортання другої «холодної війни», активізація «гонитви озброєнь», неконтрольоване розширення кола ядерних держав, дестабілізація європейського безпекового простору, наростання інформаційно-психологічної агресії, використання сепаратистів та найманців для досягнення політичних цілей війни, розгортання нових локальних та регіональних збройних конфліктів та ін.

На нашу думку, можна вести мову про два різновиди глобальної нестійкості – динамічний та структурний. Що стосується динамічної нестійкості, то вона спричиняє чутливість світогосподарської системи до змін зовнішніх умов її функціонування, коли навіть незначні екзогенні пертурбації та відхилення умов середовища від первинного стану справляють відчутний вплив на стан, параметри і динаміку розвитку світового господарства, змінюючи його базові кількісні й якісні характеристики. Йдеться насамперед про волатильність та циклічні коливання значень певних економічних показників та індикаторів (рівня обсягу національного виробництва, структури і динаміки суспільного продукту; рівня зайнятості і безробіття; рівня цін; експорту й імпорту та ін.), котрі справляють відчутний вплив на усю світогосподарську систему.

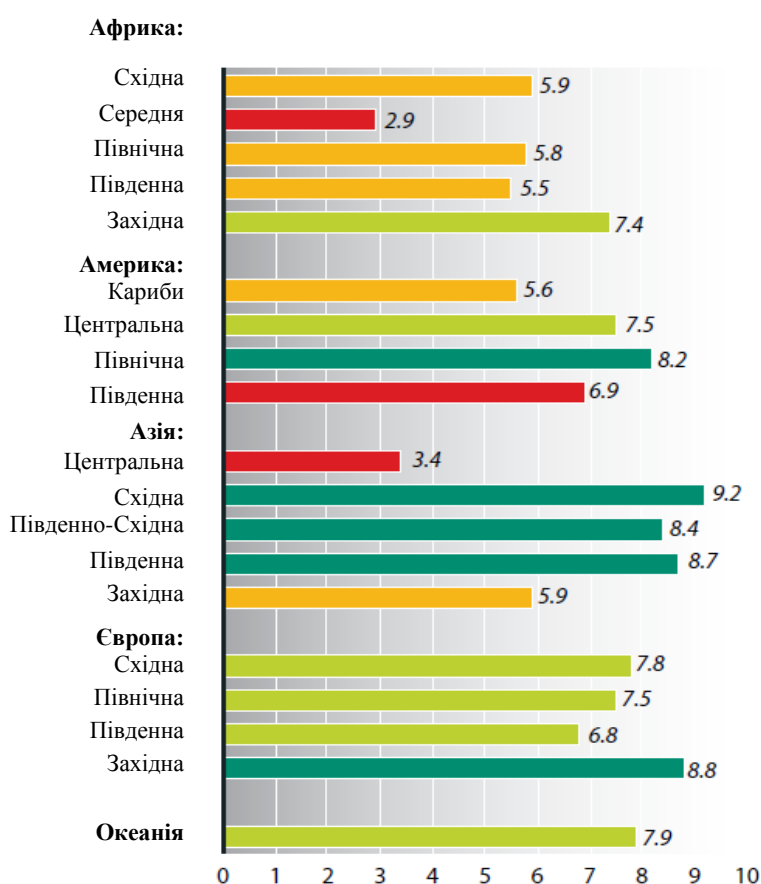
Водночас і у загальнонауковому, і в економічному вимірах важливого значення набуває глобальна структурна нестійкість. Вона виявляється, на нашу думку, у глибокому кількісному розбалансуванні у світовому масштабі основних економічних пропорцій (між сферами матеріального і нематеріального виробництва; нагромадженням капіталу і споживанням у національних доходах

країн; сукупним попитом і сукупним пропонуванням на різних сегментах глобального ринку; глобальним ВВП і глобальним національним доходом; промисловим і сільськогосподарським виробництвом; видобувними і переродними галузями промисловості та ін.), котрі після досягнення свого критичного рівня (так званої граничної нестійкості) виводять світове господарство на нову траєкторію розвитку і «перезавантажують» його на новій інноваційно-технологічній, інвестиційно-фінансовій та виробничій платформі. Це означає, що будучи за своєю природою динамічною системою, світове господарство в умовах глобальної нестійкості отримує потужний трансформаційний імпульс розвитку, а відтак – його параметри докорінно змінюються відносно первинного стану. Інакше кажучи, світогосподарська система підлягає глибоким структурним змінам протягом певного часу, зберігаючи при цьому якісні інваріанти свого розвитку та спричиняючи принципові зміни в самій організації глобальної моделі капіталістичної ринкової економіки. Йдеться про так звані точки біфуркації, в яких траєкторії світогосподарського поступу розгалужуються, а міжнародна економічна система опиняється перед вибором різних шляхів свого еволюційного розвитку. Інакше кажучи, нестійкі стани глобальної економічної системи прямо корелюють з біфуркаційними точками, в яких на вибір поведінки системи можуть впливати щонайменші зовнішні впливи, котрі власне і визначатимуть траєкторію її подальшого розвитку.

Динаміка і логіка світогосподарського розвитку у глобальних умовах характеризується не тільки конкретними економічними результатами (ВВП, глобальний національний дохід, подушовий валовий продукт, інфляція, норма нагромадження капіталу, динаміка експортно-імпортних та інвестиційних операцій та ін.), але й загальним станом світової ресурсної бази. З огляду на це, в останні десятиліття широкого поширення отримали методики оцінки стійкого розвитку країн, що базуються на урахуванні факторів збереження їх природних ресурсів і довкілля. Один з таких індикаторів є показник так званих «істинних заощаджень» (Genuine Savings), що його щорічно розраховують експерти Світового банку з метою визначення економічної стійкості різних країн. Методика розрахунку даного індикатора полягає насамперед у визначенні обсягу чистих внутрішніх заощаджень

країн як різниці між валомими заощадженнями та величиною знецінення виробничих активів. Далі чисті внутрішні заощадження збільшуються на величину витрат на освіту і зменшуються на величину виснаження природних ресурсів і збитків від забруднення довкілля.

Як впливає з даних, представлених на рис. 1.1, у 2014 р. найвищі значення показника «істинних заощаджень» мали регіони Північної Америки (8,2), Західної Європи (8,8), а також Східної, Південно-Східної та Південної Азії (9,2, 8,4 та 8,7 відповідно).

Рис. 1.1. Значення показника «істинних заощаджень» за регіонами світу у 2014 р. [202]

Це свідчить не тільки про їх лідерство у загальноосвітніх освітніх витратах, але й домінування у їх національних економічних стратегіях механізмів реалізації моделі сталого розвитку. Таким чином, наростання глобальної нестійкості, яка набула особливо яскравих форм вияву під час світової економічної кризи 2007-2010 рр., породжує якісно нові виклики національним державам і обумовлює об'єктивну потребу модернізації їх національних економічних стратегій з метою їх адаптації

до світових трансформаційних процесів та ефективної інтеграції країн у світогосподарську систему.

На нашу думку, на сьогодні можна чітко виокремити п'ять груп факторів глобальної нестійкості, котрі визначають характер, масштаби і векторну спрямованість модернізації національних стратегій економічного розвитку на початку XXI ст. При цьому варто усвідомити, що загальний вектор глобальної нестійкості формується сьогодні не тільки на основі дії об'єктивних законів суспільного розвитку, але й під впливом новітніх тенденцій та нелінійних чинників цивілізаційного розвитку, а також його емерджентних факторів. Це породжує якісно нові міждержавні суперечності й антагонізми, що вимагають від країн нетрадиційних механізмів у реалізації національних стратегій економічного розвитку.

Перша група – це ринково-кон'юнктурні фактори, пов'язані з тимчасовими турбуленціями кон'юнктури різних сегментів світового ринку, а також асиметрією ринкової інформації при ухваленні управлінських рішень. На нашу думку, дана група факторів глобальної нестійкості генетично пов'язана з природою глобального ринку і відтворюється на різних його сегментах – товарному, ринку послуг, енергетичному, грошовому, кредитному, інвестиційному, валютному, фондовому та ін. Відтак – кількісні й якісні параметри розвитку даних ринків можуть слугувати найбільш узагальнюючими індикаторами оцінки її масштабів, динаміки та векторної спрямованості.

Вагомий вплив тимчасових турбуленцій ринкової кон'юнктури на глобальну нестійкість особливо яскраво виявляється на прикладі світового ринку сировинних товарів. Так, дані, представлені на рис. 1.2, свідчать про те, останнє десятиліття характеризується усталеною тенденцією щодо перманентних (а в окремі періоди і різких) коливань цінних котирувань на основні групи сировинних товарів насамперед металів, сільськогосподарської сировини, енергетичних товарів, палива і непаливної сировини. Динамічна лібералізація світових ринків на тлі зростання і диверсифікації комерційно-фінансової діяльності економічних агентів спричинили стрімке розширення їх суб'єктної структури за рахунок посередницького сегменту. Саме посередники, реалізуючи у всезростаючих

масштабах спекулятивні операції на міжнародних товарних і фондових біржах, спричинили активне «вливання» капіталів хеджевих фондів у світові сировинні ринки, що, своєю чергою, стали причиною неконтрольованого зростання котирувань ф'ючерсів на основні групи сировинних товарів. Наприклад спекулятивне підвищення світових цін на нафту протягом 2000-2013 рр. забезпечило надприбутковість діяльності нафтогазових компаній (прибутки яких становили від 250 до 450% [87, с. 25]).

Рис. 1.2. Динаміка цінних індексів на основні сировинні товари протягом 2005-2015 рр., % відносно 2005 р. [164; 145, с. 1-4]

За таких умов, з одного боку, великі нафтогазові компанії отримали можливості у короткі терміни нагромадити колосальні капітальні і грошові ресурси, з другого – ці ж самі ресурси, перетікаючи в інші галузі і сектори глобальної економіки, стали формувати підвищений спекулятивний попит на енергетичні товари у періоди підвищувальної фази економічних циклів і «схлопувати» його на понижувальній фазі. Саме колосальні «вільні кошти» стали матеріальною основою формування «фінансових пірамід» та «фінансових бульбашок», а відтак – спричиняють нестійкість окремих ланок глобальної фінансової системи та породжують гострі інфляційні тенденції світового масштабу.

На противагу цьому, обвальне падіння світових цін на нафту, яким означився увесь 2015 р., також є потужним фактором глобальної динамічної нестійкості, спричиняючи зміни курсів національних валют країн-експортерів паливно-енергетичних ресурсів, рівень інвестиційної активності в їх економіках, масштабів експортно-імпоротної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, рівень споживання та ін. Таким чином, можемо стверджувати про перетворення сировинного сегменту глобального ринку на своєрідну сполучну ланку між реальним і перекапіталізованим фінансовим сектором глобальної економіки, коли найменші коливання цінових котирувань на ньому не тільки здатні розбалансувати світогосподарську систему і порушити її стійкість, але й модифікують механізм виникнення світових економічних криз. Якщо у доглобалізаційну епоху вони зазвичай співпадали в часі зі стрімким підвищенням цін на сировинні товари та нафтовими «шоками» (як це було у 1973 р. та 1979 р.), то нині проблема стає більш комплексною і пов'язана також з фінансовими, інвестиційними, технологічними, виробничими та торговельними асиметріями світогосподарського розвитку.

Водночас ключовою формою інституційних вимірів глобальної економічної нестійкості є недостатній рівень оцінювання економічними агентами бізнес-ризиків в силу наявності асиметрії ринкової інформації [17, с. 66]. Йдеться насамперед про те, що в умовах асиметрії інформації ціни на ринкові активи значною мірою формуються під впливом очікувань і суб'єктивних оцінок економічними агентами ринкової кон'юнктури, а також їх спекулятивних мотивів. Відтак – управлінські рішення на ринках нерідко залежать від психологічних установок їх суб'єктів, а не раціональних оцінок. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що функціонування різноманітних сегментів глобальних ринків містить значну спекулятивну складову зі створенням чимраз більших обсягів фінансових і грошових цінностей без одночасного створення доданої вартості. Це має руйнівні наслідки для глобальної економічної системи, а самі ринки чимраз більшою мірою зазнають негативного впливу колективної дії, коли раціональна поведінка ринкових гравців у сукупності призводить до ірраціонального загального результату та субоптимальних наслідків для усієї системи [121, с. 57].

Таким чином, активне використання економічними агентами нових фінансових інструментів та деривативів за умов асиметрії ринкової інформації, з одного боку, розширюють їх можливості щодо маскуванню ризиків та їх перерозподілу на основі синтетичних інструментів, нарощування мобільності заощаджень та диверсифікації фінансових операцій; а з другого – позбавляють економічних суб'єктів можливостей отримати повну і релевантну інформацію щодо операцій міжнародних інвесторів. Інакше кажучи, за умов асиметрії ринкової інформації виникає неадекватність оцінки кредиторами різних країн бізнес-ризиків, як і неможливість адекватно оцінювати ризикованість різного роду фінансово-господарських операцій, що є вагомим фактором глобальної нестійкості.

Друга група факторів глобальної нестійкості – це структурні фактори, пов'язані, на нашу думку, з фундаментальними цивілізаційними і геоекономічними структурними трансформаціями, котрі, охоплюючи усі підсистеми і структурні елементи світового господарства, спричиняють розбалансування його базових пропорцій. Характеризуючи групу структурних факторів глобальної нестійкості, слід насамперед відзначити «консервацію» у національних економіках відсталих країн доіндустріальних, ранньоіндустріальних та індустріальних моделей національного економічного розвитку. Так, на сьогодні тільки 10-15% світового населення проживає в умовах постіндустріального суспільства, споживаючи 75% вироблених у світі оброблених металів, 85% деревини і 70% енергії [75, с. 25]. Водночас переважна його більшість репрезентує суспільства, що перебувають на доіндустріальних і ранньоіндустріальних етапах розвитку і де дотепер все ще широко поширені ремісництво, примітивне сільськогосподарське виробництво, полювання і рибальство. Саме ці суспільства створюють нині передумови для майбутнього повторення світових економічних криз, але вже у більш гострих і соціально загрозливих формах.

Що ж стосується індустріального типу виробництва, то хоча упродовж усієї індустріальної доби і аж до середини 1970-х років він забезпечував доволі високі

темпи економічного зростання країн і регіонів¹ на основі екстенсивного залучення у світове виробництво природних і людських ресурсів, однак вже з початку 1980-х років почав демонструвати своє вичерпування. Підтвердженням цього стало, зокрема, колосальне антропогенне навантаження на довкілля і його руйнація, виснаження біосфери і катастрофічне нарощування глобальних викидів діоксиду вуглецю, загрозливе поглиблення нерівномірності економічного і соціального розвитку країн і регіонів, а також досягнення екологічними параметрами людської життєдіяльності своїх граничних меж. Достатньо сказати, що тільки упродовж 1970-2011 рр. обсяги глобальних викидів діоксиду вуглецю зросли на 112%, у тому числі у країнах з низьким, середнім і високим індексом людського розвитку (ІЛР) – на 248%, а у країнах з дуже високим ІЛР – на 42% [92, с. 53]. Очікується, що на період до 2050 р. на країни ОЕСР припадатиме 23% світових викидів CO₂, країни БРІКС – 51%, інші країни світу – 26% відповідно [185, с. 14].

На рис. 1.3 представлено динаміку питомої частки різних груп країн у глобальному виробництві у галузевому вимірі, яка засвідчує збереження на період до 2030 р. глибоких структурних диференціацій у національних економіках держав-лідерів і країн, що розвиваються. І хоча прослідковується усталена тенденція щодо їх певного нівелювання, однак між окремими країнами і регіонами вони і надалі характеризуватимуться різкими структурними контрастами.

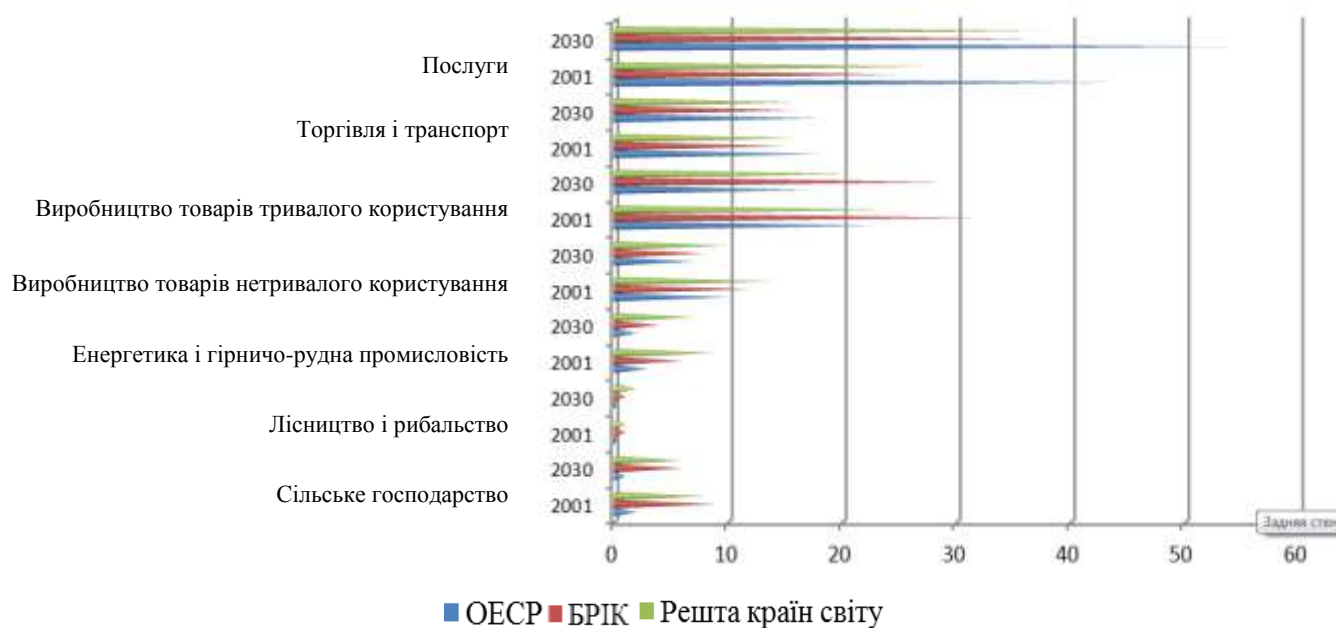
Таким чином, подальше нарощування і розширення індустріального типу виробництва на основі недосконалих фінансових механізмів і інструментів і надалі поглиблюватиме глобальну нестійкість і матиме катастрофічні для світової економіки наслідки. У той самий час модернізований інструментарій реалізації країнами національних економічних стратегій на основі здійснення тотальної реструктуризації економік відсталих країн та модернізації їх галузево-секторальної структури, утвердження нової моделі розвитку – економіки знань, високих

---

¹ Примітка.

Так, у період з 1715 р. до 1971 р. обсяг світового промислового виробництва збільшився у 1730 разів, причому понад половини цього приросту припало на період після 1948 р. За розрахунками А. Меддісона, протягом 1950-1973 рр. середньорічні темпи приросту світового ВВП становили майже 5 %, у країнах Західної Європи – 4,8%, у США – 3,9%, в Японії – 9,3%, у Східній Європі – 4,9%, у СРСР – 4,8%, у Китаї – 5,0%, в Індії – 3,5%, у Латинській Америці – 5,4%, в Африці – 4,43%. Даний період означився також високими темпами приросту і середньодушового ВВП, зокрема, в Японії вони становили понад 8% щороку, у країнах Західної Європи – 4,1%, у Східній Європі – 3,8%, у СРСР – 3,4%, а в Китаї – 3% [104, с. 99].

технологій та креативного господарства здатні у перспективі суттєво послабити вплив глобальної нестійкості на світогосподарську систему та пом'якшити глибокі асиметрії її розвитку.

Рис. 1.3. Питома частка різних груп країн у валовому випуску продукції у галузевому розрізі у 2001 р. та 2030 рр. [184, с. 85]²

В аналізі факторів глобальної нестійкості не можна оминати увагою і наростання структурних диспропорцій і дисбалансів глобального економічного розвитку. Йдеться про те, що світова економіка, з одного боку, характеризується глибокими галузево-секторальними асиметріями з переважанням фінансового (і загалом третинного) сектору, а з другого – в останні десятиліття прискорився також процес її структурної перебудови у напрямку винесення основної кількості енерго-, матеріало- і працемістких виробництв, а також екологічно небезпечних їх видів у країни, що розвиваються, за одночасного посилення міжнародної спеціалізації держав-лідерів на виробництві науко-, інноваційномісткої та екологічно чистої продукції. Зрозуміло, що подібна модель міжнародного поділу праці посилює глобальну нестійкість, оскільки провідні країни світу отримують практично необмежені можливості нарощувати свої надприбутки від експорту високотехнологічних товарів і послуг, присвоювати інтелектуальну ренту та

² Примітка.

Побудовано автором за вказаним джерелом.

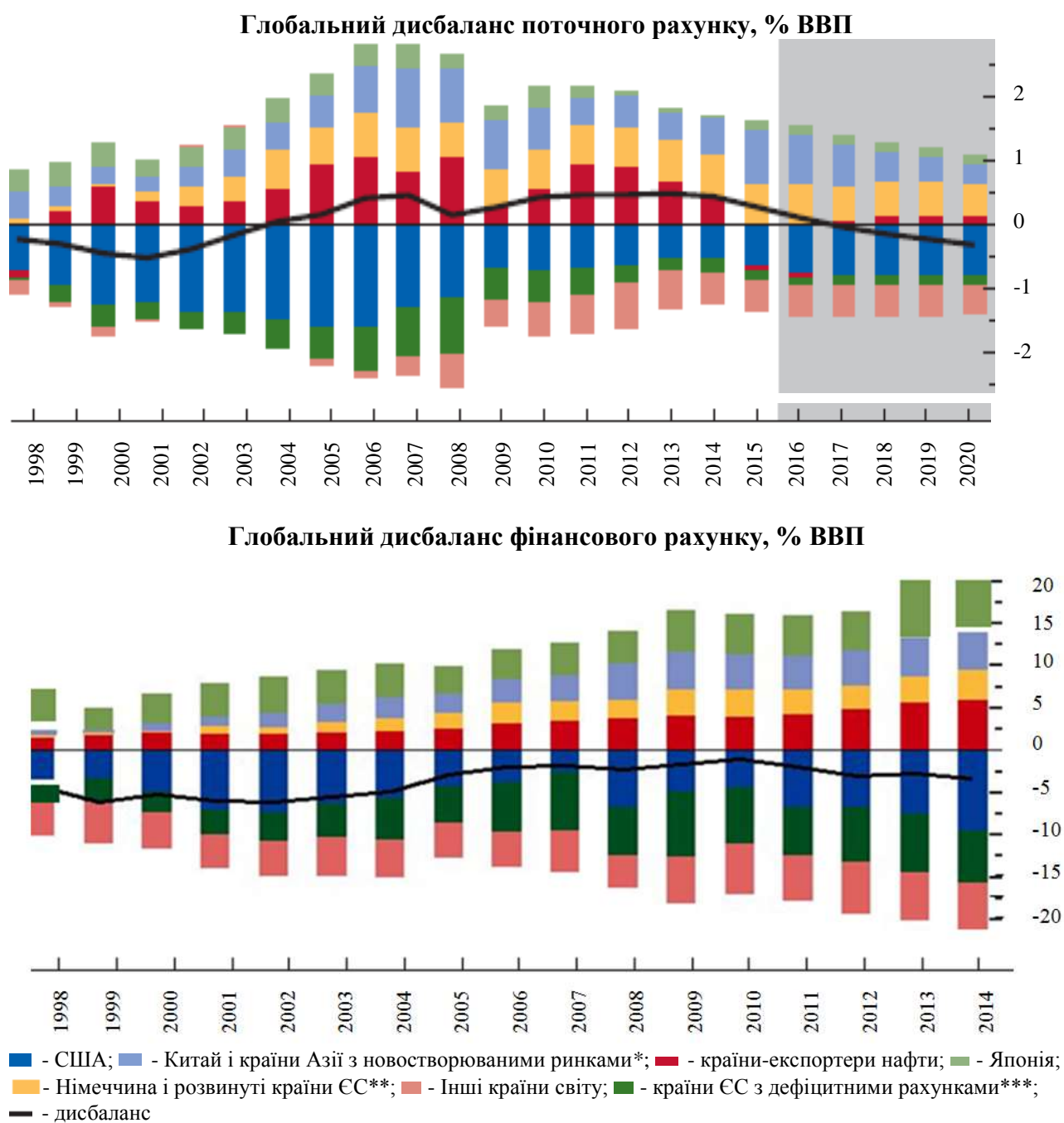
згладжувати циклічні коливання ділової активності у своїх економіках; тоді як залежний статус відсталих країн, як аутсайдерів світогосподарських процесів, ще більшою мірою посилюється і набуває гіпертрофованих форм [96, с. 330]. Це не тільки вносить дисбаланс у глобальну економічну рівновагу, але й загострює глобальні екологічні проблеми, стаючи потужним фактором посилення соціальної й екологічної напруженості.

З посиленням глобальної спеціалізації країн у глобальній моделі міжнародного поділу праці тісно пов'язаний ще один структурний фактор глобальної нестійкості – довгострокова нерівновага платіжних балансів країн, яка чимраз більшою мірою посилює нестійкий стан світогосподарської системи. Йдеться, по-перше, про концентрацію надмірних дефіцитів платіжних балансів у країнах «золотого мільярду», насамперед США, які поглинають близько 75% консолідованої суми чистих поточних балансів країн з активним балансовим сальдо); по-друге, про концентрацію надмірних профіцитів платіжних балансів у країнах з новостворюваними ринками (рис. 1.4); по-третє, про покриття дефіциту Сполучених Штатів переважно за рахунок нарощування масштабів інвестування в американські боргові цінні папери та купівлі американського долара країнами з колосальними нагромадженнями валютних резервів (Китай) та нафтовими фондами (держави Перської затоки). І хоча в останній час парадигма глобальної нестійкості дедалі більшою мірою «дрейфує» у бік концептуальної позиції щодо цілковитої «природності» дисбалансів рахунків платіжних балансів і відсутності з їх боку будь-яких загроз світовій економіці³, однак за ситуації, коли одні країни є нетто-експортерами капіталу, а інші – його нетто-імпортерами, глобальні грошові потоки спрямовуються в одному векторному напрямку, а відтак – суттєво посилюється глобальна нестійкість та існує велика ймовірність виникнення кризи.

---

³ Примітка.

Апологети даної концепції, зокрема, вважають, що дефіцит платіжного балансу США слід співвідносити не з вартістю їх ВВП, а з вартістю американських активів. Наприклад, дефіцит платіжного балансу США у 2014 становив близько 390 млрд дол. США, а вартість американських активів – близько 60 трлн дол., тобто питома частка боргу у капіталі – дуже мала і не перевищує 0,7% [209].

* - Гонконг, Сінгапур, Індонезія, Респ. Корея, Малайзія, Філіппіни, Тайвань, Таїланд;

** - Австрія, Данія, Люксембург, Нідерланди, Швеція, Швейцарія;

*** - Греція, Ірландія, Італія, Португалія, Іспанія, Великобританія, європейські країни з новостворюваними ринками

Рис. 1.4. Динаміка глобальних дисбалансів поточного і фінансового рахунків у 1998-2020 рр., % ВВП [218, с. 18]

Наступний структурний фактор глобальної нестійкості – це поглиблення асиметрії між глобальним попитом і глобальним пропонуванням на товари і послуги, що не тільки призводить до посилення нерівноважного стану світової економіки, але й загострює конкурентну боротьбу між економічними агентами різних країн за ринки збуту і світовий інвестиційний капітал. Такий стан речей

значною мірою викликаний порушенням пропорційності у сфері суспільного відтворення – перш за все між виробництвом товарів і послуг та їх споживанням (особистим, корпоративним і державним) за різними країнами і регіонами. За таких умов співвідношення між сукупним попитом і сукупним пропонуванням визначає величину заощаджень, котрі слугують матеріальною основою для нагромадження капіталу (інвестицій) в тій чи іншій національній економіці.

Таким чином, будь-який дисбаланс між заощадженнями й інвестиціями у країні відбивається на стані її платіжного балансу з зарубіжними державами, а величина дисбалансів між масою товарів і послуг і їх грошовим забезпеченням, заощадженнями й інвестиціями, ринками праці і капіталу значною мірою визначають на сьогодні масштаби глобальної нестійкості. Тож в її основі лежить наростання міжкраїнових дисбалансів між виробництвом і споживанням, заощадженнями й інвестиціями. Достатньо сказати, що у групі розвинутих країн світу (за виключенням Німеччини і Японії), споживання стабільно перевищує виробництво. Як результат – брак заощаджень, які становили у 2014 р. 21% ВВП країн з високим доходом (у тому числі 20% ВВП Франції, по 18% – Італії і Люксембурга, 17% – США, 15% – Португалії, 10% – Великобританії). Водночас норма заощаджень країн з середніми і низькими доходами становила відповідно 31% ВВП (у тому числі країн АТР – 45%, країн Південної Азії – 31%, країн Європи і Центральної Азії – 16%) [217].

Ще одним структурним фактором наростання в останні десятиліття глобальної нестійкості є надкредитування виробництва, що призводить до перевищення глобального пропонування над глобальним попитом і об'єктивно вимагає врахування у національних економічних стратегіях країн механізмів нарощування платоспроможного попиту. У результаті виникають постійні нерівноважні стани в економіках окремих країн і глобальної економічної системи у цілому, що за умов зростаючої взаємозалежності національних господарств суттєво ускладнює механізми міжнародної взаємодії і створює додаткові передумови до виникнення глобальної нестійкості.

У контексті пом'якшення глобальної нестійкості, що виникає за каналами асиметричності між глобальним попитом і глобальним пропонуванням,

заслужують на неабияку увагу пропозиції світових аналітиків щодо збільшення платоспроможного попиту у країнах, що розвиваються, насамперед на основі підвищення рівня заробітних плат і нарощування частки фонду оплати праці у їх ВВП. Разом з тим, даний радикальний засіб навряд чи можна реалізувати, з огляду на суттєве відставання країн даної групи від держав-лідерів за показниками продуктивності суспільної праці.

Подолання проблеми глобальної нестійкості перебуває також у площині вирівнювання світогосподарських диспропорцій шляхом переоцінювання національних валют (девальвації чи ревальвації). Крім того, мають бути задіяні інші макроекономічні регулятори на основі фіскальної консолідації, підвищення норми заощадження капіталу та інвестицій. Що стосується країн зі значними зовнішніми профіцитами платіжних балансів, то у контексті нівелювання глобальної нестійкості у їх національних економічних стратегіях повинні бути передбачені механізми нарощування внутрішнього платоспроможного попиту, у тому числі через інструменти активної монетарної та фіскальної політики. Водночас країни із зовнішніми дефіцитами повинні бути готові до запровадження у господарську практику механізми стримування споживання, внутрішнього платоспроможного попиту та стимулювання експорту. Так, згідно стандартної економетричної моделі США, для зниження відношення поточного рахунку до ВВП на 1% у довгостроковому періоді необхідно девальвувати долар на 10-20% [219, с. 105].

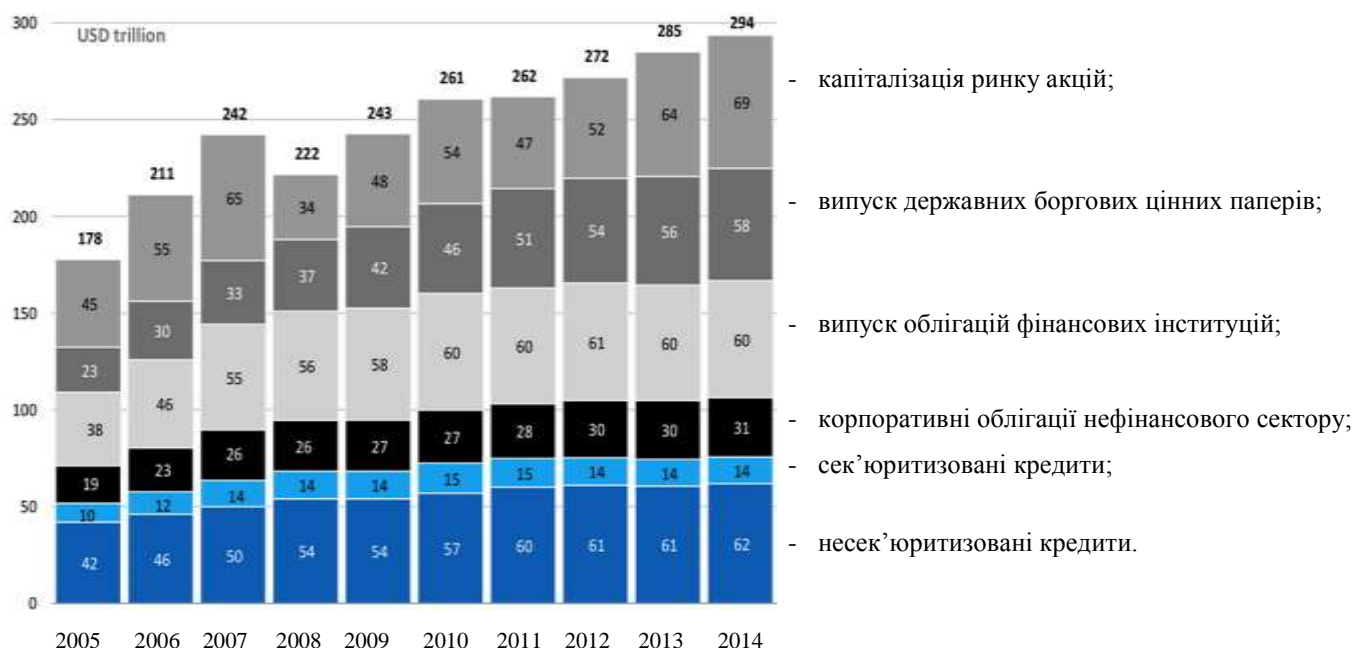
Ще один вагомий структурний фактор глобальної нестійкості – це часова, географічно-територіальна і галузево-секторальна синхронізація національних бізнес-циклів, яка у різний спосіб і різними каналами впливає на характер і динаміку економічної діяльності у країнах і регіонах світу. У даному контексті слід відзначити, що якщо до 1970-х років національні цикли ділової активності характеризувались чітко вираженою асинхронністю в силу відносної економічної замкненості країн у регіонів у післявоєнний період, то на сьогодні всі ми стали свідками їх синхронізації. Синхронізація національних бізнес-циклів справляє вкрай негативний вплив на глобальну економічну стабільність, оскільки за її умов глобальний капітал у пошуках найбільш прибуткових сфер свого вкладення

певною мірою втрачає здатність до швидкої передиспозиції за галузями, секторами і регіонами світового господарства [111, с. 252]. З другого боку, посилюється тенденція щодо співпадіння циклічних коливань світової економіки з піднесеннями і спадами ділової активності у Сполучених Штатах Америки. Вперше це виявилось у 1981-1982 рр., потім у 1990-1991 рр., у 2001 р. [100, с. 13-24] і, нарешті, у 2007-2010 рр., котрі з усією очевидністю підтвердили визначальний вплив США на усю глобальну економіку і тренди її розвитку.

У характеристиці впливу синхронізації національних бізнес-циклів на глобальну нестійкість, не можна оминати увагою і суттєву трансформацію природи і рушійних сил глобальних фінансових дисбалансів. Вони стають пов'язаними не тільки з виникненням тимчасової нерівноваги платіжних балансів окремих країн через циклічність розвитку їх національних економік та асиметрію в обсягах іноземного і зарубіжного інвестування на різних етапах циклу; але й з глибокими структурними трансформаціями світової економіки.

З урахуванням випереджальної динаміки розвитку фінансового глобалізму порівняно з глобалізаційними процесами у реальному секторі економіки сучасний характер глобальної нестійкості вирішальним чином визначають також масштаби і структура світових фінансових диспропорцій. Вони пов'язані насамперед зі стрімким нарощуванням глобальних вартісних обсягів фінансових трансакцій та операцій з фінансовими деривативами; різкими курсовими коливаннями курсів валют, акцій і боргових зобов'язань на світових фондових ринках; знеціненням ключових резервних валют та активізацією їх емісії; світовою фінансовою кризою та наростанням регіональних диспропорцій у нагромадженні глобальних валютних резервів; демонетизацією золота та ін. Достатньо сказати, що тільки у період 1980-2014 рр., згідно даних експертів «McKinsey Global Institute», Банку міжнародних розрахунків та «Deutsche Bank», вартісні обсяги операцій з фінансовими активами (акціями компаній, державними і корпоративними борговими цінними паперами, а також сек'юритизованими і несек'юритизованими кредитами) зросли з 12 до 294 трлн. дол. США (у 2005 р. вони становили 178 трлн., у 2000 р. – 114 трлн. у 1995 р. – 72 трлн, у 1990 р. – 54 трлн.) (рис. 1.5), що відносно глобального ВВП (75,6 трлн дол. США у 2014 р.) становить на кінець періоду майже 390%.

Рис. 1.5. Динаміка нагромадження глобальних фінансових активів протягом 2005-2014 рр., трлн дол. США [199]

Ще більш вражаюча динаміка характерна нині для масштабів операцій з фінансовими деривативами, вартісні обсяги яких які у 2014 р. майже у 15 разів перевищували глобальний ВВП. Наростання глобальних фінансових диспропорцій спричиняє масовий відтік інвестиційного капіталу з різних країн і регіонів світу, зростання глобального попиту на ключові резервні валюти та стимулює спекулятивні операції з боку комерційних банків. Не слід скидати з рахунків і цілком реальної загрози деформації національних відтворювальних процесів, обмеження можливості підтримувати рівноважний стан економіки засобами грошово-кредитної та валютно-курсової політики, а також втрати державами економічного суверенітету з причин боргової залежності та фінансового підпорядкування іншим країнам світу.

Вагомими механізмами системного фінансового стресу світогосподарської системи, що генерують її глибокі структурні зрушення, є також динамічне нарощування емісійного обсягу світових резервних валют та прискорена акумуляція країнами з новостворюваними ринками валютних резервів. Так, якщо у 1965 р. вартість валютних резервів усіх країн світу становила тільки 0,1 трлн. дол. США, у 1988 р. – 0,5 трлн., то у 2008 р. – 6,9 трлн., у 2010 р. – 9,6 трлн., у 2013 р. – 12,1 трлн відповідно [160, с. 11]. При цьому на азійські держави з новостворюваними ринками припадає нині понад 60% їх глобального обсягу, у тому числі резервні кошти Китаю

станом на початок 2016 р. становлять 3,3 трлн. дол. США; Японії – 1,2 трлн; Тайваню, Республіки Корея і Гонконгу – по 0,4 трлн, Сінгапура – 0,3 трлн, а Таїланду – 0,2 трлн відповідно [175].

Надмірне нагромадження азійськими країнами валютних резервів справляє потужний дестабілізуючий вплив на глобальну економічну стійкість, оскільки їх вартісні обсяги суттєво перевищують максимально допустимі ліміти. Якщо взяти за основу нормативи Банку міжнародних розрахунків (які визначають адекватну вартість валютних резервів країни у розмірі обсягу її короткотермінового боргу, або 5-20% грошового агрегату M2, або сумі імпорту країни за 3-4 місяці), то валютні резерви Китаю ще на початку 2000-х років перевищувала допустиму норму майже у 12 разів, Тайваню – майже у 6 разів, а Республіки Корея та Малайзії – втричі [18, с. 302]. Каналами негативного впливу надмірного нагромадження азійськими країнами валютних резервів на глобальну економічну стійкість є насамперед зростання світового рівня процентних ставок, «роздування» грошових агрегатів та обсягів кредитування економік цих держав, нарощування ліквідності їх банківських систем та зниження ефективності інструментів грошово-кредитного, монетарного та валютного регулювання.

Крім того, ключові резервні валюти породжують у глобальній економіці і специфічні макроекономічні ефекти, що суттєво трансформують традиційні кризогенні фактори, міжкраїнові і міжрегіональні переливання глобального інвестиційного і фінансового капіталу, а також діючі механізми пристосування національних платіжних балансів до кризових умов та тимчасових проблем з їх дефіцитом. Достатньо сказати, що на сьогодні частка долара США у глобальних валютообмінних операціях становить майже 90%, у глобальних валютних резервах – 64%, у деномінації боргових паперів – 46%, у банкнотах за кордоном – 65%, у транскордонних депозитах – 59%, а у транскордонних позиках – 52% при частці Сполучених Штатів у глобальному ВВП на рівні 24% [74, с. 60].

За таких умов країни, котрі можуть у достатніх масштабах акумулювати суверенні активи, а також держави, що їх генерують, здатні суттєво каталізувати глобальну економічну нестійкість. Формами її вияву у першому випадку є зниження процентних ставок, компресія спредів, заохочення ризикової поведінки економічних агентів, зростання вартості активів, кредитна експансія та бум споживання. У другому

випадку – це зростання концентрації інвестиційного капіталу в експортоорієнтованих секторах національних економік, експорт дефляції, зниження кредитних обмежень у глобальних масштабах, а також стимулювання припливу інвестиційного капіталу (у тому числі спекулятивного) на ринок високоякісних активів [152; 165; 177; 194; 198]. Не випадково, на сьогодні більшість проектів реформування глобальної монетарної сфери передбачають насамперед кардинальні зміни у системі світових резервних активів, що має привести до зниження залежності глобальної економіки від недосконалої конкуренції декількох ключових резервних валют [74, с. 57]. Таким чином, наростаюча в останні десятиліття глобальна фінансова нестійкість обумовлює об'єктивну необхідність модернізації національних економічних стратегій країн у напрямку нарощування валютних резервів, відволікання капітальних ресурсів від фінансування соціально-економічних програм та ін.

Третю групу факторів глобальної нестійкості, репрезентують, на нашу думку, інституційні чинники, пов'язані насамперед з наростанням у світі політичної нестійкості та неспроможністю діючої системи глобального менеджменту подолати глибокі асиметрії і диспропорції світогосподарської системи. Так, прикметною ознакою нинішнього етапу інституціоналізації глобального економічного розвитку є наростаюча її криза, яка виявляється, зокрема, у явному сповільненні процесу глобальної торговельної лібералізації в рамках СОТ, що має своїм закономірним результатом активізацію лібералізаційних процесів у зонах вільної торгівлі (ЗВТ), у тому числі ЗВТ трансконтинентального типу. Йдеться насамперед про те, що ще на Уругвайському раунді переговорів СОТ окреслились гострі суперечності економічних інтересів держав-лідерів і менш розвинутих країн світу, які на сьогодні мають своїм наслідком неможливість успішного завершення Дохійського раунду переговорів. Останній поставив на порядок денний глобальної торговельної системи дуже амбітні плани, пов'язані з урегулюванням питань у сфері міжнародної торгівлі продукцією аграрно-продовольчого сектору. Це – по-перше, доступ на ринки імпоротної продукції АПК (рівень митного оподаткування, можливості використання тарифних квот і спеціальних захисних заходів); по-друге, державна підтримка сільського господарства у частині регуляторних механізмів і інструментів «зеленої», «бурштинової» та «блакитної» скриньок; по-третє, експортне субсидування з

обґрунтуванням розмірів наданих субсидій за фізичним обсягом експорту конкретних товарів і їх вартості [30, с. 211].

Тож саме у розрізі цих питань виникли гострі суперечності економічних інтересів різних груп країн у царині лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією. На сьогодні у країнах, що відіграють провідну роль у глобальній торгівлі, ставки тарифів на промислові товари різняться у кілька разів, а на аграрну продукції – до 10 разів (табл 1.1).

Таблиця 1.1

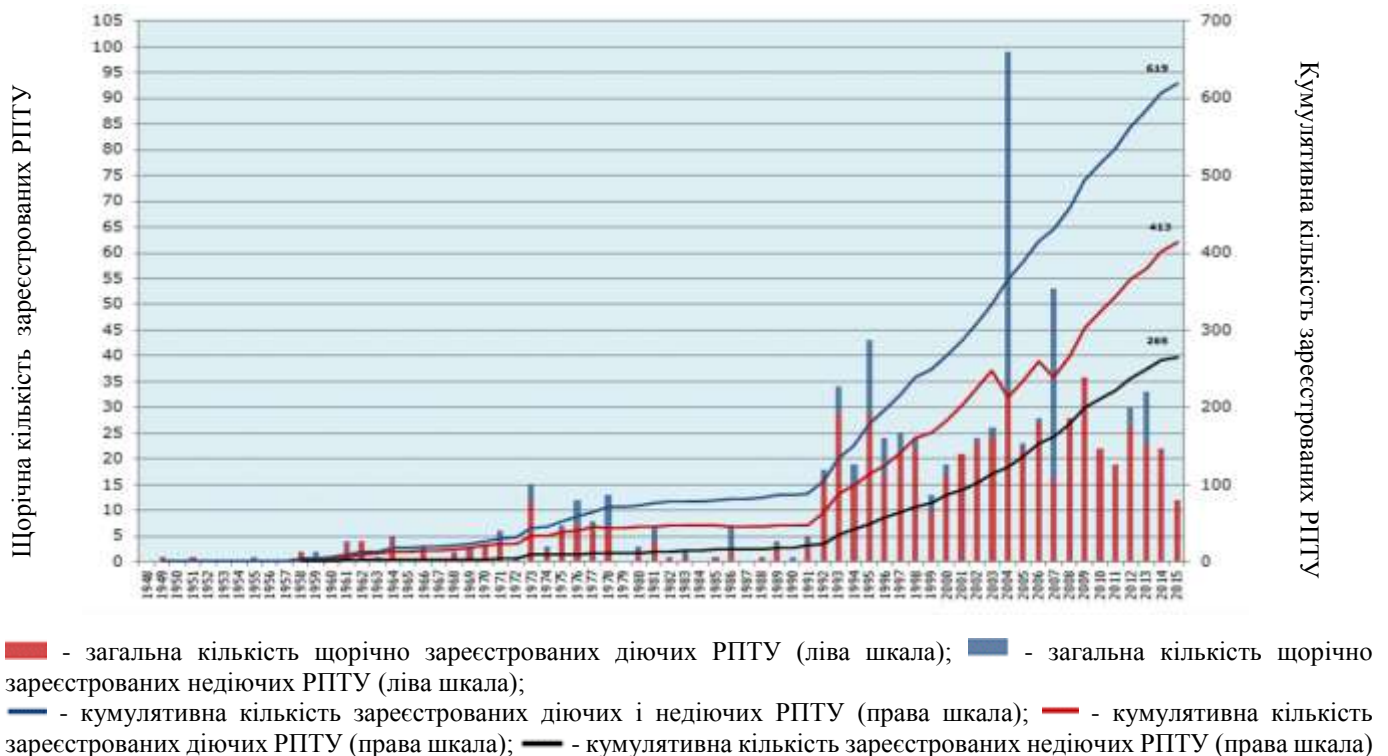
Середньоарифметичні імпорتنі тарифи у зовнішній торгівлі окремих країн (за ставками найбільшого сприяння), у 2014р.% [224, с. 35-170]

Країна	Усі товарні групи	Сільськогосподарські товари	Несільськогосподарські товари
Бразилія	13,5	10,2	14,1
Китай	9,6	15,2	8,6
Індія	13,5	33,4	10,2
Російська Федерація	8,4	11,6	7,9
Європейський Союз	5,3	12,2	4,2
США	3,5	5,1	3,2
Японія	4,2	14,3	2,5
Респ. Корея	13,3	52,7	6,8
Аргентина	13,6	10,4	14,2
Австралія	2,7	1,2	3,0
Канада	4,2	15,9	2,2
Ізраїль	4,6	12,3	3,3
Мексика	7,5	17,6	5,9
Нова Зеландія	2,0	1,4	2,2
Україна	4,5	9,2	3,7

Практично в усіх країнах-членах СОТ тарифи на сільськогосподарську продукцію у кілька разів перевищують тарифи на промислові товари, зокрема, у країнах ЄС цей розрив (у середньозважених тарифах) становить 13,9% проти 4,0%; у Канаді – 18,0% проти 2,5%; у США – 5,0% проти 3,3%; у Республіці Корея – 48,6% проти 6,6%; в Японії – 23,3% проти 2,6%; в Індії – 31,4% проти 9,8%; а у Китаї – 15,6% проти 8,7% відповідно [126, с. 156]. Водночас протекціоністські імпорتنі тарифи, що захищають місцевих виробників від припливу дешевого продовольства з-за кордону, за низкою товарних позицій варіюються у країнах-лідерах глобальної торговельної системи від 100% до 1000%. Наприклад, у США максимальний рівень імпорتنих тарифів досягає на сьогодні 350% митної вартості, в Японії – 827%, в Індії – 150%, у

Республіці Корея – 87%, у Канаді – 621%, а у Євросоюзі – 205% відповідно [224]. Прикметно також відзначити, що навіть серед держав-лідерів немає консенсусу з багатьох переговорних питань, про що красномовно свідчать кардинальні розбіжності позицій ЄС і Японії, США, Канади і Австралії.

З огляду на таку ситуацію національні економічні стратегії країн світу в останнє десятиліття дедалі більшою мірою переорієнтовуються на створення зон вільної торгівлі, котрі слугують ефективним інструментом розвитку глобальних виробничо-збутових ланцюгів і дають країнам широкі можливості використовувати конкурентні переваги міжкраїнової спеціалізації і кооперування. Достатньо сказати, що якщо у 1991 р. у світі нараховувалось тільки 25 подібних діючих угод, то у 1995 р. – 125, у 2000 р. – 180, у 2005 р. – 230, у 2010 р. – 320, а у 2015 р. – 413 (рис. 1.6). А загалом, каналами регіональних преференційних торговельних угод на сьогодні переміщується близько 40% глобального торговельного обігу.

Рис. 1.6. Динаміка укладення регіональних преференційних торговельних угод (РПТУ) протягом 1948-2015 рр. [195]

Подібні тенденції спостерігаються сьогодні і у діяльності регуляторних інститутів світової фінансової і валютної систем, котрі також не здатні повною мірою реагувати на виклики глобальної нестійкості. Підтвердженням цього є

економічні, фінансові і банківські кризи, що регулярно спалахують у різних точках світового господарства, стаючи причиною його розбалансування і посилення нестійкості. Так, тільки упродовж останніх тридцяти років, згідно світової економічної і фінансової статистики, економіки 17 провідних держав світу зазнали негативного впливу 113 фінансових криз: 37 – у 1980-ті роки, 42 – у 1990-ті та 34 – на початку XXI ст. При цьому кризи на фондових ринках становили 45% від загальної кількості фінансових криз, банківські кризи – 38%, а валютні кризи – 17% відповідно [11, с. 24].

Крім того, з погляду платіжного балансу основним джерелом глобальної нестійкості є нині не рахунки поточних операцій, а рахунки операцій з капіталом і фінансовими інструментами. Відтак – регуляторні інститути Бреттон-Вудської системи не пристосовані ефективно вирішувати проблеми з капітальними рахунками, що негативно відбивається на їх оцінці ризикованості політики на національному рівні і вплинуло на ринкову поведінку економічних агентів у ході економічної кризи. Диверсифікація операцій і висока мобільність фінансового капіталу, відсутність єдиних правил гри на ринках різних країн, складність координування і взаємодії великої кількості портфельних інвесторів, відсутність достовірної інформації про події на світових ринках суттєво ускладнюють ухвалення міжнародними організаціями і національними урядами антикризових управлінських рішень. Звідси – постійні пошуки нових ідей і концепцій реформування глобальної фінансово-валютної системи – від нової Бреттон-Вудської системи (Бреттон-Вудс – II) і так званих «цільових зон» (у рамках яких визначалися б курси світових валют) до ідеї створення єдиної глобальної валютної системи і єдиного глобального центрального банку.

Тож вихід з сучасного кризового етапу функціонування інститутів світового фінансово-валютного менеджменту лежить у площині збалансованого поєднання прямого державного втручання і монетарного регулювання. З другого боку, глобальна фінансово-валютна система має розглядатись як єдиний комплекс управління міждержавними відносинами у сфері формування фондів фінансових ресурсів централізованого і децентралізованого призначення; державних,

недержавних і корпоративних фінансових органів; фінансових служб підприємницьких структур; а також систему взаємозв'язків між ними.

Своєю чергою, характеризуючи політичну нестійкість, як фактор розбалансування глобальної економіки, слід відзначити, що будь-які зміни державного устрою країн як і падіння їх політичних режимів здатні справити фундаментальний вплив на глобальну стійкість. Це набуває свого концентрованого вираження насамперед у різких змінах глобального попиту на продукцію багатьох галузей і секторів глобальної економіки з боку країн, що зазнали зміни політичних режимів; запровадженні економічних санкцій проти держав, що порушують світовий порядок, а відтак – витіснення з ринків цілих секторів їх економік; необхідності укладення нових міждержавних контрактів та налагодженні нових економічних зв'язків; потенційному зростанні чисельності тимчасово переміщених осіб та ін. Як приклад, можна навести військовий конфлікт у Сирії, який вже став причиною масового напливу сирійських мігрантів у Західну Європу, Іорданію, Туреччину, Ліван і Ірак, число яких перевищує нині 4 млн осіб [78].

Крім того, сирійський конфлікт відбиває і економічне протистояння ключових економічних гравців близькосхідного регіону, оскільки нещодавно розвідані великі нафтогазові поклади розпалюють економічні суперечності сусідніх держав. Йдеться про 1,7 млрд барелів нафти і майже 3,5 трлн куб м газу [80]. І хоча у планетарному масштабі це становить лише 1% резервів і суттєво поступається ресурсам Ірану (18,2%), Росії (16,8%) і Катару (13,3%), однак навіть ці нафтогазові ресурси здатні розв'язати енергетичні проблеми середземноморських країн і дати можливість здобути їм енергетичну незалежність. Разом з тим, реалізація цієї стратегічної мети під час війни є неможливою.

Ще один приклад – військова агресія Росії проти України, яка не тільки докорінно «перекроїла» міждержавні відносини, але й спричинила тектонічні зміни на європейському енергетичному ринку. Так, під впливом запроваджених проти Росії секторальних санкцій американські енергетичні компанії вже з початку 2016 р. почали поставки в Європу скрапленого природного газу (СПГ) і нафти, інвестувавши понад 60 млрд дол. США на створення експортної інфраструктури. На період до 2019 р., за оцінками авторитетних експертів, щорічні поставки

американського газу в Європу перевищуватимуть 60 млн т СПГ (84 млрд куб м) [97], що суттєво потіснить позиції Російської Федерації. Більше того, у Міжнародному енергетичному агентстві цілком обґрунтовано вважають, що поставки американського газу докорінно змінять диспозицію основних гравців європейського газового ринку, оскільки на період до 2020 р. планується довести частку США у поставках скрапленого газу в Європу до рівня 50% [71].

Четверта група факторів глобальної нестійкості, які, на нашу думку, мають бути враховані при розробці й імплементації національних стратегій економічного розвитку, – це загрози техноглобалізму. Як діалектично суперечливий процес, техноглобалізм, з одного боку, супроводжується фантастичним злетом інноваційних технологій та інтенсивним міждержавним науково-технологічним обміном, а, з другого, – здатен підірвати техніко-технологічну безпеку країн та призвести до втрати національними державами ефективного контролю за власним науково-технічним потенціалом.

Йдеться про те, що локомотивом техноглобалізму є на сьогодні невелика група провідних країн світу – США, Великобританія, Німеччина, Японія, Італія та ін., котрі з максимальною ефективністю змогли поєднати процеси науково-технологічного й економічного розвитку. Тож апологети сучасних глобалізаційних процесів переконані, що національні інтереси інших держав не відіграють жодної ролі у процесах глобального науково-технічного розвитку та міжнародного трансферу технологій, а відтак – їх науково-технічна політика має лишень «підлаштовуватись» під глобальну стратегію формування наднаціональних центрів з розробки, впровадження та застосування результатів НТР з «виділенням» кожній з них певної частки глобальних науково-технічних здобутків. Так, дані табл. 1.2, свідчать про те, що навіть група провідних країн ОЕСР характеризується нині різномірним представництвом на світовому ринку технологій, коли лівова частка їх глобального експорту концентрується в дуже обмеженій кількості найрозвинутіших країн світу. Усі вони мають позитивне сальдо технологічного балансу, яке у 2013 р. становило у США 38,9 млрд дол. США, Великобританії – 26,1 млрд; Німеччині – 12,4 млрд, Японії – 28,9 млрд, Італії – 1,3 млрд відповідно [186]. Це свідчить, з одного боку, про високий рівень наукових досліджень у цих

держав та їх потужний науково-технічний потенціал, а з другого – про масштабний експорт наукових знань у країни, що розвиваються, та країни з новостворюваними ринками. Такий стан речей не тільки загрожує поглибленням міжкраїнового і міжрегіонального технологічного розриву, але й є фактором глобальної нестійкості, що виникає за каналами міжнародного технологічного трансферу та гальмує економічний розвиток тих держав і регіонів, котрі не залучені до процесу інноваційних розробок та їх масової комерціалізації.

Таблиця 1.2

**Надходження і платежі у торгівлі технологіями
провідних країн ОЕСР у 1985-2013 рр., млрд. дол. США [186]**

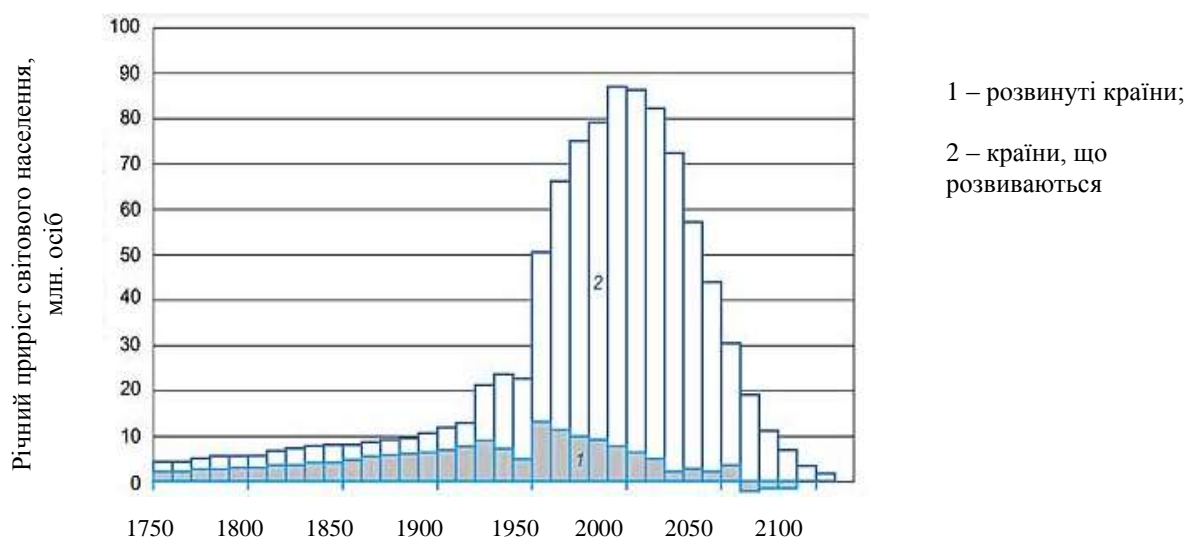
Країна	Надходження			Платежі			Баланс		
	1985	2000	2013	1985	2000	2013	1985	2000	2013
США	6,7	38,7	126,5	1,2	16,4	87,6	5,5	22,3	38,9
Великобританія	1,0	16,4	38,8	0,9	7,9	12,7	0,1	8,5	26,1
Німеччина	1,2	13,9	66,6	1,7	20,6	54,2	-0,5	-6,7	12,4
Японія	1,0	9,8	34,8	1,2	4,1	5,9	-0,2	5,7	28,9
Франція	0,9	3,2	...	1,1	2,7	...	-0,2	0,5	...
Італія	0,1	2,7	14,8	0,5	3,4	13,5	-0,4	-0,8	1,3
Нідерланди	1,2	1,2	44,4	1,5	1,5	33,4	-0,3	-0,3	-11,0
Бельгія	0,7	5,6	12,0	0,8	4,5	14,2	-0,1	1,2	-2,2
Швейцарія	0,9	3,3	30,4	0,2	2,0	28,8	0,7	1,3	1,6
Країни ОЕСР	14,4	110,3	541,3	11,2	87,1	395,8	3,2	23,2	145,5

Негативними факторами техноглобалізму, на які повинні реагувати національні економічні стратегії, – є також дегуманізація суспільства та формування глобального технократичного суспільства, в якому абсолютизується принцип техніцизму, перебільшується роль техніки в житті людини, вихолощується духовний елемент з її життя. Не слід скидати з рахунків також суттєве галузево-секторальне і територіально-географічне розширення рамок використання сучасних малолюдних технологій, що стає причиною масового витіснення зі сфери зайнятості багаточисельної армії працівників, котрі, будучи малопристосованими до прогресу науки і техніки, а також постійних змін у виробничих технологіях та умовах праці, приречені на довготривале структурне безробіття. Наприклад, у Великобританії у період з 1780 р. до 1988 р. загальна кількість трудових ресурсів, зайнятих у сільському господарстві, скоротилась наполовину і знизилась з 50% до 2,2% сукупної робочої сили. При цьому продуктивність праці у розрахунку на душу населення зросла у 68 разів, що дало

можливість нагромадити великомасштабний капітал у промисловому і сервісному секторах, а відтак – створити нові робочі місця для динамічно зростаючого населення країни [73]. У США у період з 1929 р. по 2015 р. ВВП зріс у 23 рази – з 790,9 млрд [214, с. 881] (в цінах 1992 р.) до 18,1 трлн дол. США [231], тоді як сукупна зайнятість населення – тільки утричі – з 47,6 [214, с. 879] до 149,9 млн осіб [208, с. 6]. І це при тому, що тільки упродовж 1993-1996 рр. , коли більшість країн Європи переживали значне безробіття, Сполучені Штати, розширюючи масштаби застосування інноваційних технологій у виробництві і секторі послуг, створили понад 8 млн нових робочих місць [73], котрі потребували значно вищого, порівняно із середнім по промисловості, рівня кваліфікації робочої сили.

І, нарешті, п'ята група факторів глобальної нестійкості, яка має бути врахована при розробці й імплементації сучасних національних економічних стратегій, – це її неекономічні чинники – демографічні, військові, міграційні, екологічні та ін. Так, за статистичними даними, щохвилини на Землі народжуються в середньому 266 осіб, а помирають 108. Тобто тільки за день населення планети збільшується більше ніж на 227 тис., а середньорічний приріст становить майже 83 млн. При цьому на країни Африки та Азії (без урахування Японії) припадає понад 85% даного приросту, на країни Латинської Америки, Карибського басейну і колишнього СРСР – близько 12%, а частка найбільш розвинених країн у світовому прирості населення – не перевищує 3% на рік [84, с. 676].

Слід також відзначити суттєві міжкраїнові і міжрегіональні диференціації темпів зростання населення, коли у розвинених країнах проживає нині близько 1 млрд осіб (або 15% світового населення) за щорічних темпів приросту населення на рівні 1%, а у країнах, що розвиваються, – 5 млрд осіб (70% населення планети) та 2% щорічного приросту відповідно (рис. 1.7). Зрозуміло, що як і стрімка динаміка, так і наростання міжрегіональних демографічних диспропорцій не можуть не відбиватись на показниках глобальної стабільності, оскільки вони спричиняють не тільки стрімке вичерпування глобальної ресурсної бази та наростання антропогенного навантаження на довкілля, але й наростання глобальних соціально-економічних асиметрій.

Рис. 1.7. Демографічний перехід у 1750-2100 рр. (середній приріст населення світу за декадами) [67]

Своєю чергою, створення і поширення нових видів ядерної зброї та зброї масового ураження, а також удосконалення технологій їх виробництва суттєво підвищують ризики виникнення локальних, регіональних і міжнародних конфліктів. Так, за роки Світових війн загальні втрати населення Європи досягли 250 млн осіб, що в середньому становило 12 тис. осіб щоденно упродовж 40 років [67]. Відтак – на перший план виходить проблема збереження миру на планеті та недопущення переростання локальних і національних конфліктів у глобальні, що загрожуватимуть знищенню усього людства. Наприклад, у період з 1946 р. до 2013 р. у світі відбулось 114 війн [210, с. 541-554], котрі, цілком зрозуміло, потребували пильної уваги з боку міжнародних організацій. На думку багатьох військових експертів, потенційними зонами великих насильницьких конфліктів є здебільшого регіони, які розташовані на стиках цивілізацій – Балкани, Євразійський пояс, Кавказ, Палестина, Тибет та ін.

Тож посилення військової напруженості, наростання диференціацій між суспільними стратами і групами не тільки на майновому, а й на релігійному, етнічному, клановому, регіональному та цивілізаційному ґрунті є джерелом потужних соціокультурних та воєнних викликів ХХІ ст. Вони відволікають з національних економік колосальні фінансові, технологічні і людські ресурси, що спотворює народногосподарські пропорції, спричиняє нагромадження капіталу у сфері ВПК та загострює глобальні проблеми.

Підсумовуючи, слід відзначити, що всі ми на сьогодні є свідками безпрецедентного наростання негативного впливу ринково-кон'юнктурних,

структурних, інституційних, техноглобалізаційних і нелінійних факторів глобальної нестійкості на світову економічну рівновагу. За таких умов національні стратегії економічного розвитку об'єктивно повинні модернізуватись з тим, щоб максимальною мірою адаптуватись до умов глобального середовища і відповідати на його виклики. Разом з тим, головною детермінантою трансформації соціально-економічних систем, яка водночас визначає глобальний вектор модифікації національних економічних стратегій, стала глобальна економічна криза 2007-2010 рр. Вона стала своєрідним «лакмусовим папірцем», котрий з усією очевидністю виявив усі переваги та недоліки національних економічних стратегій різних країн світу і показав, що першими кризу подолали держави з активною координуючою роллю держави, реально діючими макроекономічними важелями і механізмами, а також свідомим регулюванням темпів і пропорцій суспільного виробництва та збалансованим узгодженням усіх його структурних ланок і компонентів.

1.2. Глобалізаційна парадигма національних стратегій економічного розвитку та ключові напрями їх модернізації

З огляду на динамічне наростання в останні десятиліття процесів економічної глобалізації, ключовим стає дослідження змін, яких зазнали за її умов національні стратегії економічного розвитку. У даному контексті слід насамперед відзначити відсутність у сучасній економічній науці чіткого, однозначного і загальноприйнятого трактування категорії «національна стратегія економічного розвитку». Найчастіше під нею розуміють довгостроковий курс державної економічної політики країн, який передбачає розв'язання великомасштабних економічних і соціальних завдань [27, с. 88] на основі сформованого у суспільстві механізму державного регулювання соціально-економічними процесами. Він охоплює формулювання пріоритетних на даному етапі історичного поступу країн стратегічних цілей і завдань суспільного розвитку, а також механізмів і ресурсів їх досягнення. Це – довгострокові установки, плани та наміри уряду стосовно виробництва, надходжень і витрат бюджету, податків, капіталовкладень, цін та соціального захисту [85, с. 9].

Національна стратегія економічного розвитку набуває свого концентрованого втілення у найважливіших і найбільш принципових планах, програмах дій, установках чи намірах органів, що ухвалюють рішення щодо довготермінового економічного розвитку країн на усіх рівнях управління: центральному, галузевому, регіональному, підприємств, фірм та інших економічних агентів. Не випадково, грамотно сформульовані стратегічні цілі національного економічного розвитку, максимальна мобілізація внутрішніх ресурсів країн та ефективне використання ними глобалізаційних чинників макроекономічного зростання є запорукою стійкого розвитку їх економік і надають суттєвий поштовх у розв'язанні ними найгостріших економічних і соціальних проблем.

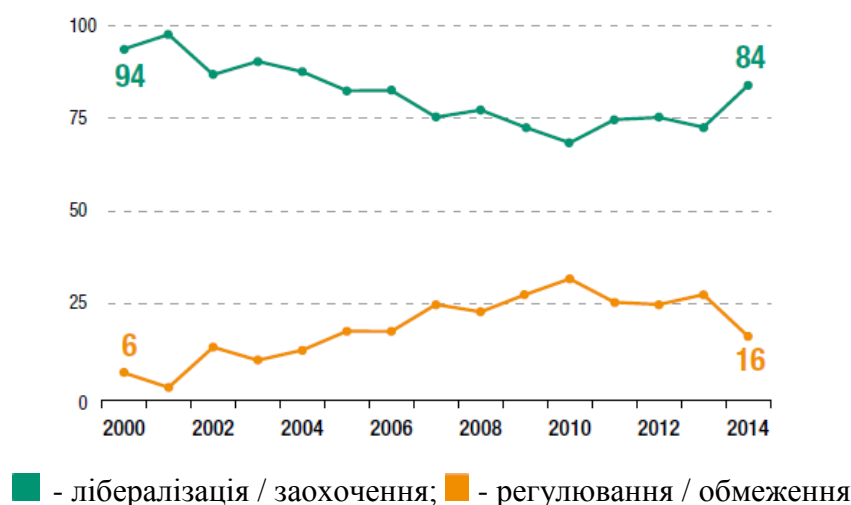
Світовий досвід засвідчує, що будь-яка національна стратегія економічного розвитку за своїм змістом відбиває сукупність структурних елементів та підсистем речового та особистісного факторів національного виробництва, соціально-економічних, техніко-економічних та організаційно-економічних відносин, що склались у тій чи іншій країні. На сьогодні у глобальному світі не існує жодної «чистої» національної економічної стратегії, яка б відбивала специфіку системи ресурсного забезпечення і модель економічного розвитку тієї чи іншої країни. Кожна з них зазнає системного впливу глобалізаційних факторів, котрі справляють вагомий трансформаційний вплив як на перелік стратегічних цілей макроекономічної політики країн та їх пріоритетність, так і систему заходів, дій і механізмів з їх реалізації.

Більше того, з поглибленням глобалізаційних процесів національні економічні стратегії зазнають суттєвої модернізації та трансформування, обумовлені об'єктивною необхідністю коригування, з одного боку, напрямів, завдань та пріоритетів розвитку економік країн, а з другого – комплексу відповідних заходів, дій та рішень з їх реалізації. Інакше кажучи, є всі підстави говорити про формування на сучасному етапі світогосподарського розвитку глобалізаційної парадигми національних економічних стратегій, яка за своєю сутністю відбиває вплив таких його мегатрендів, як транснаціоналізація, регіональна інтеграція, інституціоналізація, соціалізація, екологізація та мереживізація.

Що стосується транснаціоналізації капіталу і виробництва, то її багатовимірний вплив на глобалізаційну трансформацію національних економічних стратегій виявляється, на нашу думку, у зростаючому залученні національних економік до

транснаціональних виробничих мереж, глобальних ланцюгів доданої вартості, внутрішньокорпоративних ринків товарів, послуг та технологій; посиленні інвестиційної і фінансово-кредитної експансії зарубіжних ТНК на їх внутрішні ринки; динамічному розширенні експортоорієнтованих галузей і секторів їх національних економік; посиленні стандартизації й уніфікації національного виробництва відповідно до міжнародних критеріїв; реалізації транснаціональними структурами механізмів трансфертного ціноутворення та корпоративного податкового менеджменту та ін.

Вплив саме цих транснаціоналізаційних факторів об'єктивно змушені враховувати держави при розробці й імплементації своїх національних економічних стратегій для того, щоб максимально повно захистити національні економічні інтереси у внутрішній і зовнішній сферах. На підтвердження цієї тези відзначимо, що упродовж останніх десятиліть безпрецедентне зростання потоків транснаціонального інвестиційного капіталу обумовило докорінні зміни у регуляторній політиці держав з переважно протекціоністських методів до ліберальних (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Національні регуляторні зміни у сфері залучення ПІІ у 2000-2014 рр., % [223, с. 102]

Водночас інвестиційні стратегії ТНК, ґрунтуючись на універсальних принципах фінансового менеджменту, орієнтовані на максимізацію прибутку і мінімізацію ризиків, нарощування вартості акціонерного капіталу, створення і підтримку конкурентних переваг на глобальних ринках. Реалізація таких цілей є успішною, якщо кожен підрозділ ТНК додержується її глобальної інвестиційної стратегії, основними складовими якої є пряме зарубіжне інвестування, формування стратегічних

корпоративних альянсів, процеси міжнародних злиттів і поглинань, аутсорсинг та аустаффінг, офшоризація бізнес-діяльності, формування на базі зарубіжних підрозділів регіональних інноваційних кластерів та нових центрів нагромадження транснаціонального капіталу та ін.

З цього випливає потужний виклик національним економічним стратегіям країн – глобальна корпоратизація як «специфічна форма глобального усупільнення виробництва, що поєднує у собі монополізацію глобального виробництва і веде до заміщення класичної ринкової конкуренції глобальною неоконкуренцією» [6, с. 4]. У результаті глибоких трансформацій зазнають усі форми власності, а провідною з них стає глобальна власність, у якій знаходить своє концентроване вираження ключова суперечність глобальної епохи – між «глобально усупільненим виробництвом та приватновласницьким розподілом і привласненням його результатів обмеженим колом індивідуумів – реальних власників корпорацій» [6, с. 4].

Наступний векторний мегатренд глобального економічного розвитку, який спричиняє трансформації національних економічних стратегій – це процеси регіональної інтеграції. Вони є матеріальним базисом розбудови міждержавного співробітництва на різноманітних його інституційних рівнях (мікро-, макро-, мезо-, мета- і наднаціональному) на основі насамперед локалізації економічних процесів, гармонізації економічних інтересів країн-учасниць інтеграційних угруповань, а також координації національних політик з наднаціональними інститутами.

Механізм впливу регіональної інтеграції на національні економічні стратегії полягає, на нашу думку, у конвергенції національних економічних моделей держав, яка передбачає синхронізацію їх основних макроекономічних параметрів та гармонізацію усіх підсистем і структурних елементів їх економік відповідно до прийнятих в угрупованнях норм і стандартів. Так, переважна більшість інтеграційних проектів, що реалізуються сьогодні у світі, мають формат зон вільної торгівлі (ЗВТ). Вони передбачають не тільки лібералізацію міждержавних торговельних відносин (скасування тарифів та усунення нетарифних обмежень у взаємній торгівлі, розробка правил визначення країни походження товарів у випадку простих ЗВТ [62, с. 31]), але й лібералізаційні режими, характерні для вищих стадій регіональних інтеграційних процесів (у випадку поглиблених ЗВТ). Останні включають, зокрема, умови щодо вільного руху капіталів та фінансових ресурсів, лібералізації міждержавного руху

трудових ресурсів, проведення інноваційної політики, або ж навіть узгодження певних параметрів економічної політики та створення спільних наднаціональних інституцій економічного менеджменту.

Зрозуміло, що умови участі держав в інтеграційних союзах вимагають насамперед відповідної модернізації їх національних економічних стратегій з метою їх органічного «вбудовування» у загальноінтеграційну стратегію. Друге питання – це імплементація у національні стратегії країн набору узгоджених на інтеграційному рівні взаємодії правил і інструментів регулювання торгівлі, інвестицій і пов'язаних з ними галузей, котрі мають визначати як діяльність приватних економічних агентів, так і державну секторальну політику.

Наступний глобалізаційний мегатренд модернізації національних стратегій економічного розвитку – це інституціоналізація. Її багатовимірний вплив виявляється у формуванні наднаціональних органів і механізмів регулювання економічних процесів, а відтак – глобальна інституціоналізація спричиняє політизацію економічних відносин, об'єктивну необхідність підпорядкування певної частини економічних інтересів країн регіональним і глобальним інтересам, делегування частини традиційних функцій державного менеджменту на регіональний і наднаціональний рівень. У цьому процесі суттєво зростає регуляторна роль міжнародних організацій і ТНК, економічні інтереси яких чимраз більшою мірою змушені враховувати уряди країн при розробці і реалізації національних стратегій економічного розвитку. Підтвердженням цього є, зокрема, той факт, що протягом усього ХХ ст. чітко простежується тенденція до зростання як кількості різноманітних міжнародних організацій, так і розширення функціональних компетенцій існуючих інститутів. Зокрема, згідно даних Союзу міжнародних асоціацій, загальна їх кількість у світі постійно збільшується: якщо у 1909 р. вона становила 213, то у 1951 р. – 955, а на сьогодні – понад 67 тис, у тому числі близько 7,8 тис – міжурядових і 59,4 тис – неурядових [229, с. 25]. При цьому найбільший приріст кількісного складу міжнародних організацій припав на початок 1980-х років (у 2,5 разу) і на 1990-ті роки (на 16 тис).

У даному контексті слід відзначити, що успішність імплементації глобальної економічної стратегії на сьогодні вирішальною мірою залежить саме від рівня і якості інституціоналізації усіх форм міжнародних економічних відносин, тобто ефективності

і механізмів реалізації політики у сфері глобальної торгівлі товарами і послугами; міждержавного інвестиційного і валютно-кредитного співробітництва; міжнародного трансферу технологій і транснаціоналізації бізнесу; співпраці країн у сфері енергетики та сільського господарства, екологічної політики та ін. Результативна реалізація даних політик дає змогу максимально повно забезпечити уніфікацію державних норм, стандартів, правил, податків, мит, методик ведення і обліку бізнесу і торгівлі; ефективне управління транскордонним рухом капіталів та розробку рекомендацій у сфері валютної, кредитно-фінансової й інвестиційної політики; упорядкувати глобальне регулювання правил і норм міжнародної торгівлі; максимальну сумісність і конвергенцію національних торговельних, інвестиційних і валютно-фінансових режимів; а також формування механізмів узгодження національних економічних стратегій.

Соціалізація глобальної економічної системи як провідний векторний тренд її сучасного розвитку також справляє безпрецедентний вплив на глобалізаційну трансформацію національних економічних стратегій, спричиняючи їх глибокі якісні зміни. Вони виявляються як у зростанні ролі соціальної політики та її державного фінансування (гранти та угоди про співробітництво, контракти, операційні субсидії, відшкодування вартості наданих послуг, ваучери, державні кредити, державні кредитні гарантії, податкові знижки, звільнення від сплати податків та ін.); так і включенні у національні економічні стратегії країн механізмів диверсифікації соціальних послуг, розширення джерел доходів громадян, створення їм рівних можливостей доступу до фінансових продуктів і послуг, нівелювання їх соціального і фінансового виключення та ін.

Загальновідомо, що у ринкових економіках розвинутих країн на сьогодні сформувались кілька типів соціально-орієнтованих економічних моделей – континентальна, англосаксонська, середземноморська та скандинавська. Незважаючи на наявність їх специфічних рис і характеристик⁴, в останні десятиліття намітився

---

⁴ Примітка.

Континентальна модель (ФРН, Австрія, Бельгії, Нідерланди, Швейцарії та частково Франція) характеризується високим рівнем (близько 50%) бюджетного перерозподілу ВВП, формуванням страхових фондів за рахунок роботодавців, розвинутою системою соціального партнерства, високим рівнем зайнятості населення; англосаксонська (США, Великобританія та Ірландія) наділена такими рисами, як нижчий рівень перерозподілу ВВП (до 40%), переважно пасивний характер державної політики зайнятості, висока питома вага приватних компаній і громадських організацій у сфері надання соціальних послуг; середземноморська (Греція, Іспанія й Італія) характеризується переважною адресністю соціальних допомог населенню, орієнтацією соціальних витрат на

усталений тренд щодо їх конвергенції насамперед у частині механізмів забезпечення рівноваги між ринком і соціальними цілями суспільства, розвитку інститутів соціального партнерства і соціальної інклюзії, уніфікації соціальних стандартів, а також розбудови солідарно-корпоративної системи соціальних послуг і державно-приватного партнерства (ДПП). Достатньо сказати, що на сьогодні у Великобританії реалізуються понад 900 проектів розвитку соціальної інфраструктури, що фінансуються на основі механізмів державно-приватного партнерства; у Канаді імплементуються масштабні проекти ДПП у таких сферах, як енергетика, транспорт, захист довкілля, водопостачання та водовідведення; в Ірландії, Іспанії, Греції і Австралії – транспортні системи і системи життєзабезпечення міст; у Нідерландах – громадський житловий сектор; у США – природоохоронна діяльність та життєзабезпечення сільських населених пунктів. У Франції діють близько 80 комітетів управління з розробки пропозицій щодо розвитку нормативно-правової бази державно-приватного партнерства; а практично в усіх країнах-лідерах уже десятиліттями діють розгалужені контрактні системи ДПП⁵.

Системна екологізація виробничих процесів, як один з провідних мегатрендів глобального економічного розвитку, в останні десятиліття також справляє вагомий вплив на трансформаційні зміни національних економічних стратегій. Вони набувають свого концентрованого вираження у переході країн до моделі сталого розвитку, радикальній оптимізації процесу ресурсоспоживання, розбудові низьковуглецевої економіки, екологічному оподаткуванні бізнес-сектору, державному субсидуванні проектів з захисту довкілля тощо.

І, нарешті, мережевізація глобальної економічної системи виявляється у динамічному розвитку інноваційних, інформаційних, виробничих та маркетингово-логістичних мереж; становленні інтерактивних форм комунікації та дифузних

допомогу соціально незахищеним верствам населення; скандинавська (Швеція, Данія, Норвегія і Фінляндія) характеризується активною державною соціальною політикою, провідною роллю держави у фінансуванні соціальних витрат, що здійснюються з центральних і місцевих бюджетів.

⁵ Примітка.

Йдеться насамперед про ВВО (Buy – Build – Operate – «Придбання – будівництво – експлуатація»), ВОО (Build – Own – Operate – «Будівництво – володіння – експлуатація»), ВООТ (Build – Own – Operate – Transfer – «Будівництво – володіння – експлуатація – передача»), ВОТ (Build – Operate – Transfer) – «Будівництво – експлуатація – передача»), ВЛОТ (Build – Lease – Operate – Transfer – «Будівництво – оренда – експлуатація – передача»), ДВОТ (Design – Build – Operate – Transfer – «Проектування – будівництво – управління – передача»), РОТ (Reconstruct – Operate – Transfer – «Відновлення – управління – передача»), ДВФО (Design – Build – Finance – Operate – «Проектування – будівництво – фінансування – експлуатація») та ін. [64, с. 38].

мережевих технологій; віртуалізації економічних процесів та ін. Даний процес лежить в основі мережевої форми організації соціуму, який в економічній сфері спричиняє суттєве підвищення ефективності корпоративного менеджменту і результативності міжінституційних взаємодій, нарощування соціального капіталу і розвитку інститутів громадянського суспільства.

Таким чином, можна стверджувати, що системна соціалізація глобальної економіки об'єктивно інтегрує національні економічні стратегії у всезагальну глобальну економічну стратегію. Вона зорієнтована у кінцевому рахунку на реалізацію у загальнопланетарному масштабі моделі сталого розвитку на основі збалансованого світогосподарського поступу, поєднання його цілей з соціальною стабільністю й екологічною безпекою, а також максимального пом'якшення глибоких соціально-економічних асиметрій та диспропорцій. У даному контексті слід відзначити, що стала парадигма глобальної економічної стратегії жодною мірою не гальмує динаміку нарощування світового матеріального виробництва та створення нових робочих місць, оскільки його галузі та сектори за умов достатнього рівня інвестиційних капіталовкладень здатні стати «локомотивами» глобального суспільного прогресу, зростання добробуту громадян та рівня їх зайнятості.

Таким чином, синергійна дія механізмів транснаціоналізації, регіональної інтеграції, інституціоналізації, соціалізації, екологізації та мереживізації світового господарства є головними рушійними силами формування глобальної парадигми національних економічних стратегій як системного відображення форм, рівнів і механізмів їх глобалізаційної трансформації на основі уніфікації і конвергенції їх основних елементів за одночасного збереження їх відносної локальної суверенності і регіоналізації. Йдеться про те, що глобальні умови функціонування світового господарства чимраз більшою мірою викристалізують наростаючу парадоксальність розвитку національних економічних стратегій. Вона полягає у тому, що незважаючи на наростання упродовж другої половини ХХ ст. їх конвергентності і уніфікованості, вони і дотепер залишаються доволі різноманітними і багато у чому диференційованими за економічними, ресурсними, цивілізаційними, соціокультурними та етнічними ознаками. Саме це обумовлює глибокі розбіжності в економічному розвитку країн, що належать нині до різних світових цивілізацій (табл.

1.3), а відтак – вимагає посилення взаємодії між ними та встановлення конструктивного міжцивілізаційного діалогу.

Таблиця 1.3

Динаміка частки сучасних цивілізацій у світовому населенні та валовому продукті у 1995-2025 рр. [17, с. 16]

Вид цивілізації	Частка у світовому населенні, %			Частка у світовому ВВП, %		
	1995	2010	2025	1995	2010	2025
Західна	13	11	10	47	46	43
Конфуціанська	25	24	23	11	14	17
Ісламська	14	18	21	11	12	15
Індуїстська	15	16	17	2	1,5	3
Латиноамериканська	9	10	9	8	8	9
Африканська	9	11	14	1	1	1
Православно-слов'янська	8	7	6	5	4	5
Японська	2	1,5	1	8	8	8

Перебуваючи на різних етапах і щаблях цивілізаційного розвитку, країни не можуть повністю копіювати й імплементувати у господарську практику економічні стратегії одна одної, а стимулювальні і регуляторні механізми національних стратегій одних держав нерідко виявляються малоефективними, а інколи й непридатними для інших. Підтвердженням цього є, зокрема, «Вашингтонський» консенсус, розроблений МВФ та урядом США у 1989 р., як зведений перелік заходів ринкового реформування національних економік, що їх мали взяти на озброєння відсталі держави світу. Так, імплементація у стратегіях економічного розвитку країн Латинської Америки, Африки та Азії комплексу рекомендованих міжнародними експертами заходів (лібералізація зовнішньої торгівлі та іноземного інвестування, розширення бази оподаткування та зниження ставок податків, запровадження режиму вільно плаваючих валютних курсів, приватизація державного сектора та послаблення державного регулювання соціально-економічних процесів), з одного боку, мала певний економічний ефект у формі зростання експортної квоти, активізації притоку ПІІ, долучення компаній менш розвинутих країн світу до транснаціональних виробничих мереж західних ТНК та ін. З другого боку, не всі рекомендовані його інструменти виявились прийнятними для даної групи держав. Йдеться, насамперед, про недооцінку ролі держави у трансформаційних процесах і певне нехтування необхідністю інституційного реформування, без якого зусилля зі стабілізації, лібералізації та приватизації об'єктивно не могли бути достатньо ефективними. Крім того, за своїм змістом

«Вашингтонський» консенсус аж ніяк не був спрямований на формування конкурентоспроможних національних економік відсталих країн, а скоріше, мав на меті забезпечення всебічного контролю за діями їхніх національних урядів, а також цільовим використанням кредитних коштів слаборозвинутими країнами-боржниками [112, с. 24].

Тож навіть умови глобального економічного розвитку не змогли знівелювати суперечливість і конфліктність національних економічних стратегій країн, як з погляду їх цілей, завдань і пріоритетів, так і механізмів їх реалізації. У них знаходять своє концентроване відображення, з одного боку, національні економічні інтереси держав, а з другого – їх гострі, нерідко антагоністичні, суперечності, протиборство інноваційності і консерватизму, індустріалізму і постіндустріалізму, традиціоналізму і креативності. Як приклад, можна навести нову Стратегію національної безпеки Російської Федерації, ухвалену у грудні 2015 р., де вперше з часів СРСР Сполучені Штати Америки і їх союзники (Північноатлантичний альянс та Євросоюз) визначено головними ворогами РФ, що «протидіють самостійній зовнішній та внутрішній політиці Росії, прагнучи зберегти своє домінування у світі» [119].

Ще один красномовний приклад – це національна євроінтеграційна стратегія України, яка практично упродовж усього періоду незалежного існування нашої держави знаходила гострий супротив з боку Російської Федерації. Як результат – жорстка позиція РФ щодо підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом; намагання російського уряду будь-якою ціною не допустити створення зони вільної торгівлі між нашою державою і ЄС; а також запровадження з початку 2016 р. проти України торговельних санкцій у формі мит та ембарго на низку товарів вітчизняного експорту. Така позиція РФ пояснювалась ніби-то негативними економічними наслідками для економіки самої Росії, Митного союзу і Євразійського економічного простору через масовий і неконтрольований реекспорт товарів з країн ЄС в умовах зони вільної торгівлі з Україною та витіснення українських товарів європейськими на російський ринок [13, с. 56]. Насправді ж головною причиною такої позиції РФ є її намагання не допустити європейського просування України, і надалі залишаючи нашу державу у полі свого геополітичного впливу та власної геополітичної ізоляції. Зрозуміло, що це суперечить національній економічній стратегії України, її національним економічним інтересам і системі національної

безпеки, що вимагає вжиття рішучих заходів зі структурної модернізації національної економіки та зміцнення її міжнародних конкурентних позицій.

Є всі підстави стверджувати, що закономірним результатом суперечностей національних економічних інтересів різних країн є формування на початку XXI ст. національних економічних стратегій принципово нового типу – глобально-орієнтованих. Їх реалізують на сьогодні найбільш конкурентоспроможні держави світу (насамперед світова тріада – США, Європейський Союз та Японія,) та регіональні інтеграційні союзи й об'єднання. Репрезентуючи розвинутий центр глобальної економіки, вони вже тривалий історичний період часу стабільно утримують глобальне конкурентне лідерство завдяки концентрації на своїй території лівової частки світових виробничих, інвестиційних, науково-технічних, інноваційних, фінансово-кредитних та інформаційних ресурсів. Достатньо сказати, що частка країн Великої сімки (де проживає лише 10% світового населення) у світовому ВВП становить на сьогодні 45%; у світовому експорті товарів та послуг – 43% [84, с. 31]; у глобальних надходженнях інвестицій – 30%, а у вихідних інвестиційних потоках – 46% [223, с. А3]⁶.

Однак глобальне конкурентне лідерство цих держав визначається не тільки їх лівовою часткою у глобальних економічних показниках, але й провідними позиціями у сфері світових інноваційних процесів. Так, сукупні вартісні обсяги інноваційних витрат американських корпорацій досягли у 2013 р. 456,1 млрд дол. США, у тому числі інвестиційні вкладення бізнес-сектору 322,5 млрд, федеральні асигнування – 49,9 млрд, інвестиції місцевих урядів – 0,5 млрд, університетів і коледжів – 64,7 млрд, інших неприбуткових організацій – 18,6 млрд відповідно [201, с. 4-10]. Як відзначає Дж. Сакс, Сполучені Штати раніше інших країн усвідомили, що головна конкурентна перевага американської економіки полягає в ефективному поєднанні науки, технологічних інновацій і високоякісної освіти. З цією метою ще у 1990-х роках була суттєво посилена державна підтримка науково-дослідної діяльності (у тому числі розвитку інтернет-технологій), а також були розроблені масштабні спеціальні програми підтримки вищої школи, реалізація яких дала змогу на 10% підвищити кількість випускників середньої школи, котрі поступали до вищих навчальних

---

⁶ Примітка.

Підраховано автором за вказаним джерелом.

зкладів (до 67%) [106]. Інформаційні технології у США на сьогодні вже реально перетворились у безпосередню продуктивну силу, про що свідчить, зокрема, той факт, що нині понад 75% сукупної доданої вартості в американській економіці продукується з використанням інформаційних технологій. У країнах Європейського Союзу і Японії частка капіталовкладень в інформаційні технології стабільно становить близько 3% їх ВВП [75, с. 113].

Країни світової тріади посідають нині глобальні лідерські позиції і за показниками концентрації на своїй території світових фінансових активів (акцій, державних та корпоративних боргових цінних паперів, сек'юрітизованих та несек'юрітизованих кредитів), фактично утримуючи незаперечну монополію на них та контроль над світовими фінансовими потоками. Так на групу розвинутих країн у 2012 р. припадало понад 61,0% вхідних і вихідних потоків глобальних фінансових активів (у тому числі на країни Північної Америки та Західної Європи – 44,0% вхідних і 41,7% вихідних потоків) [123, с. 20]. Саме дана група держав характеризується високим рівнем інтеграції у світові фінансові процеси і справляє реальний вплив на кількісно-якісні параметри глобальної фінансової системи. З огляду на це, повною мірою можна погодитись з авторитетним вітчизняним вченим О. Білорусом, який наголошує, що сучасний світ «глобалізували силою «просунуті» (авангардні) країни-глобалізатори на чолі із США, які, використовуючи свою економічну потугу і в угоду власним колосальним фінансовим інтересам, винайшли нові системи трансформації, саморозвитку та глобальної експлуатації ... цілих народів, країн, держав та світу загалом» [5, с. 4].

На нашу думку, визначальними рисами глобально-орієнтованих економічних стратегій провідних країн світу є насамперед їх зорієнтованість на забезпечення: високого рівня розвитку факторів виробництва та продуктивності суспільної праці; створення переважної частки ВВП у сфері послуг; динамічного розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки та високих якісних і кількісних параметрів національного багатства; змішаного типу економіки з різними формами власності та методами її регулювання. А головними їх конкурентними перевагами, за влучним висловом британського дослідника Н. Фергюсона, є конкуренція, наука, інститут власності, розвинута медицина, споживання та праця [156].

Світовий досвід засвідчує, що глобально-орієнтовані національні економічні стратегії держав-лідерів є не тільки найбільш адаптованими до глобальних викликів, але й задають основний векторний тренд сучасних фундаментальних світогосподарських трансформацій. Саме в їх основі закладені ефективні механізми протидії глобальній конкуренції, а саме: максимальна орієнтація на внутрішній ринок, його розширення та інтеграцію у рамках західної цивілізації. Щоб підтвердити цю тезу достатньо навести такі дані: на сьогодні на промислових підприємствах США, котрі не залучені до експортного виробництва, працює близько 80% сукупної робочої сили; а загалом за країнами світової тріади показник експортної квоти не перевищує 12-15% їх ВВП. І це при тому, що вони споживають майже 82% глобальних валютних резервів [5, с. 7].

Характеризуючи глобально-орієнтовані національні стратегії країн світової тріади, слід відзначити також, що, незважаючи на їх спільний кінцевий результат – утримання державами глобального конкурентного лідерства, механізми досягнення цієї стратегічної цілі суттєво різняться за державами і регіонами. Для США – це насамперед інструменти міжнародного аутсорсингу, нарощування платоспроможного споживчого та інвестиційного попиту, доведення до крайньої межі системи монопольної експлуатації світу через механізми штучного попиту, роздування потреб і надспоживання матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів, а також максимальне розширення внутрішнього ринку. Саме цим стратегічним інтересам підпорядкована глобальна експансія Сполучених Штатів, зокрема їх Національна експортна ініціатива [230]. Її головним пріоритетом, як ключового елемента антикризової стратегії держави, проголошено подвоєння американського експорту та створення нових робочих місць протягом найближчих років. З цієї метою передбачено: комплексну перебудову організаційних структур державного регулювання експортної діяльності; державну фінансову підтримку експортної діяльності малого та середнього бізнесу, у тому числі на основі нарощування обсягів державного експортного кредитування; активізацію комерційної дипломатії через розширення практики організації торговельних місій у зарубіжних країнах; політичний захист комерційних інтересів американських експортерів (насамперед по лінії Міністерства торгівлі США) на зарубіжних ринках та забезпечення їм рівних конкурентних умов діяльності; реалізацію на міжнародному рівні скоординованої з

американськими партнерами економічної політики з метою досягнення світового економічного зростання і макроекономічної стабілізації; активне залучення іноземних партнерів до виставок і ярмарків в США і заохочення участі американських виробників у подібних заходах за кордоном; сприяння розвитку експорту послуг насамперед на ринки Китаю, Індії і Бразилії [197].

У реалізації своєї глобально-орієнтованої стратегії Сполучені Штати активно використовують платформу торговельної системи СОТ як ефективний механізм захисту прав американських бізнес-структур у рамках арбітражних органів цієї організації. Так, до кінця 2014 р. США виступили в якості позивача у 125 арбітражних спорах з різними країнами, у 138 – у якості відповідача, у 105 випадках – в якості третьої сторони⁷. Крім того, Сполучені Штати в реалізації національної економічної стратегії сьогодні активно використовують і механізми антидемпінгових розслідувань і компенсаційних мит. Так, тільки у 2013 р. ця держава започаткувала 294 подібних заходів, в основному стосовно країн з новостворюваними ринками (табл 1.4), в першу чергу Китаю (40% їх загальної кількості).

Таблиця 1.4

**Антидемпінгові розслідування і компенсаційні заходи США
відносно своїх торговельних партнерів у 2010-2013 рр. [211, с. 62]**

Країна / регіон – торговельний партнер	2010	2011	2012	2013
Китай	108	114	118	123
Європейський Союз	34	25	23	23
Індія	24	23	23	23
Китайський Тайбей	16	16	18	18
Респ.Корея	16	14	15	15
Японія	16	14	13	14
Бразилія	14	12	10	10
Мексика	8	6	6	7
Інші країни Південної Америки	7	7	5	5
Інші країни Азії (включаючи Австралію)	29	29	27	30
Інші країни Європи	20	20	17	17
Африка	4	4	4	4
Середній Схід	4	4	5	5
Усього	300	288	284	294

Не слід скидати з рахунків і колосальні фінансові ресурси, котрі щорічно витрачає Експортно-імпортний банк США на підтримку експортної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Тільки у 2013 р. на ці цілі було витрачено

⁷ Примітка.
Дані СОТ.

понад 27,3 млрд. дол. США, у тому числі експортні кредити – 6,9 млрд, кредитні гарантії – 14,9 млрд, кредитне страхування – 5,5 млрд [211, с. 78].

З середини 2000-х рр. ще одним інституційним інструментом реалізації Сполученими Штатами глобально-орієнтованої стратегії стало підписання угод про вільну торгівлю (УВТ) з різними країнами і регіонами. За даними СОТ, на сьогодні США уклали угоди про вільну торгівлю з 14 країнами світу⁸; тривають також переговори щодо укладення подібних угод з Таїландом, ОАЕ та Малайзією, а також щодо заснування чотирьох нових регіональних зон вільної торгівлі⁹.

Важливим зовнішньоторговельним механізмом реалізації Сполученими Штатами глобально-орієнтованої стратегії, який вже давно довів свою високу ефективність, є також Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА). Дана інтеграційна модель, забезпечуючи системну лібералізацію торговельно-інвестиційних відносин США з Канадою та Мексикою, найбільшою мірою відповідає національним інтересам цієї наддержави та забезпечує їй потужну економічну експансію на регіональному рівні.

Уже майже два століття (з часу ухвалення у 1820 р. Плану Монро) не залишається осторонь національної економічної стратегії США і панамериканський регіон, в якому ця держава доволі успішно розвиває розширену зону вільної торгівлі з країнами Південної Америки на основі усунення тарифних і нетарифних бар'єрів у взаємній торгівлі; лібералізації торгівлі послугами та сенситивними товарами, сфери державних закупівель та ринку фінансових послуг; ратифікації міжнародних угод з захисту прав інтелектуальної власності та впровадження механізму розв'язання торговельних спорів та ін.

Ще одна інституційна платформа – Транс-Тихоокеанське партнерство (ТТП) за участі США і держав Азійсько-Тихоокеанського регіону, яке розглядається

---

⁸ Примітка.

Країнами-партнерами США по Угодам про вільну торгівлю є Канада, Мексика (в рамках блоку НАФТА), Оман, Перу, Республіка Корея, Колумбія та Панама (в рамках КАФТА-ДР), а також Ізраїль, Йорданія, Чилі, Сінгапур, Австралія, Марокко та Бахрейн.

⁹ Примітка.

Йдеться про Міжамериканську ЗВТ з державами Південно-Африканського митного союзу (за участі Ботсвани, Лесото, Намібії, ПАР та Свазіленду), Андську (Колумбія, Перу, Еквадор та Болівія) та Транс-Тихоокеанську (ТТП), до якої крім США увійшли 11 країн Тихоокеанського регіону (Австралія, Бруней, Чилі, Малайзія, Нова Зеландія, Перу, Сінгапур, В'єтнам, Японія, Канада та Мексика). За прогнозами, частка країн ТТП (разом з Японією) у світовому ВВП може досягти 38-40% і скласти чверть обігу світової торгівлі [62, с. 5].

Сполученими Штатами як важливий механізм розширення американського експорту на новостворювані ринки АТР. І хоча сама ініціатива заснування ТТП була започаткована Австралією, Чилі, Сінгапуром і Брунеєм з метою формування розширеної зони вільної торгівлі в АТР, однак дана ініціатива була активно підтримана Сполученими Штатами і до моменту її заснування під егідою США було проведено близько двох десятків раундів переговорів, в яких крім США і вищеназваних країн, взяли участь представники Нової Зеландії, Малайзії, В'єтнаму та Перу. Таким чином, всі ми є свідками того, що США в реалізації своєї глобально-орієнтованої стратегії стали по суті провідником реалізації у глобальному масштабі концепції «нового регіоналізму», зорієнтованої на розбудову дво- і багатосторонніх форматів стратегічного партнерства з метою максимально повної підтримки економічних інтересів своїх транснаціональних структур у будь-якій точці економічної карти світу.

Дещо іншу стратегію сповідує об'єднана Європа. У найзагальнішому форматі її, на нашу думку, можна кваліфікувати як регіонально-інтеграційна стратегія. Її механізми спрямовані на розширення місткості внутрішньорегіонального ринку через інтеграцію ринків країн-членів, вирівнювання міждержавних асиметрій соціально-економічного розвитку та досягнення усталеної міжнародної конкурентоспроможності даного інтеграційного угруповання. Є всі підстави стверджувати, що нинішня регіонально-інтеграційна стратегія ЄС уособлює собою найбільш розвинуту інституційну організацію регіонального типу як з огляду на високий досягнутий рівень диверсифікованості бізнес-діяльності, так і поглибленості й інституціоналізованості інтеграційного процесу між країнами-учасницями даного блоку. Достатньо сказати, що на частку ЄС з обсягом споживчого ринку понад 500 млн осіб на сьогодні припадає понад 25% світового ВВП і більше ніж 45% світового експорту [84, с. 572]. Головною особливістю інтеграційної стратегії даного блоку є її зорієнтованість на забезпечення не тільки високого рівня інтернаціоналізації економічних процесів на мікро-, мезо-, макро- та метарівні, але й ефективне функціонування наднаціональних спільних

інституцій у вигляді спільних структурних фондів, а також законодавчих, виконавчих та судових органів.

На основі реалізації регіонально-інтеграційної стратегії у ЄС забезпечується довгостроковий перерозподіл ресурсів, солідарність та згуртованість даного угруповання, а також економічний прогрес та суттєве поліпшення умов життя населення. Не випадково, одним з основних принципів реалізації інтеграційної стратегії Європейського Союзу є принцип компліментарності (additionality) або спільного фінансування, коли кошти, залучені на реалізацію програм регіонального розвитку ніколи не виділяються центральними органами ЄС одноосібно (рис. 1.2), а реалізація проекту розпочинається тільки після чіткого визначення фінансової відповідальності усіх його учасників та формування відповідної системи матеріально-технічного забезпечення (зазвичай 75% проекту фінансує один із загальноєвропейських структурних фондів, 15% – національний фонд і 10% – місцевий фонд) [88, с. 158].

Сучасна регіонально-інтеграційна стратегія ЄС, на відміну від попередніх етапів розвитку даного блоку (коли першочерговими цілями його функціонування було вирівнювання внутрішньорегіональних диспропорцій економічного розвитку) зорієнтована насамперед на нарощування його глобальної конкурентоспроможності. Саме ця пріоритетна ціль знайшла своє відображення в економічній стратегії «Європа 2020». Хоча на відміну від попередньої Лісабонської стратегії, вона не ставить за мету перетворення даного інтеграційного угруповання у «найбільш конкурентоспроможну економіку світу», однак передбачені у ній механізми інтеграційної взаємодії країн-учасниць ЄС стосуються насамперед вдосконалення координації економічної політики у їх ключових сферах з метою досягнення сталого економічного розвитку та нарощування глобального конкурентного лідерства Євросоюзу.

Вищеназвані базові засади стратегії «Європа 2020» не є випадковими, оскільки глобальна економічна криза 2007-2010 рр. з усією очевидністю продемонструвала необхідність посилення уваги регуляторних органів ЄС до питань макроекономічного регулювання на додаток до власне бюджетного нагляду. Саме

макроекономічний нагляд, зорієнтований на контроль і нівелювання відмінностей у рівнях конкурентоспроможності країн-членів єврозони, набуває пріоритетного значення в реалізації стратегії «Європа 2020». Так, країни єврозони, проводячи спільну грошово-кредитну політику за наявності диференціацій у рівнях соціально-економічного розвитку, змушені здійснювати бюджетні трансфери від високорозвинутих держав до економічно відсталих. Однак цей механізм на сучасному етапі реалізації регіонально-інтераційної стратегії ЄС чимраз більше починає давати збій, оскільки в останні два десятиліття у багатьох країнах даного блоку спостерігається зростаючий дефіцит поточного рахунку, зниження конкурентоспроможності та нарощування заборгованості приватного сектора. Тож подальша реалізація регіонально-інтеграційної стратегії ЄС є неможливою без досягнення реальної економічної конвергенції держав-членів на основі прискореного макроекономічного зростання відсталих країн. Саме тому стратегія «Європа 2020» висуває на порядок денний досягнення трьох стратегічних пріоритетів, що взаємно посилюють дію один одного. Це – розумне зростання (розбудова економіки, заснованої на знаннях і інноваціях); стійке зростання (зниження ресурсомісткості суспільного виробництва і підтримка екологічною і конкурентоспроможною економіки); інклюзивне зростання (стимулювання високої зайнятості в економіці, здатної забезпечити соціальну і територіальну згуртованість у європейському суспільстві).

У практичному плані реалізація цих стратегічних пріоритетів передбачає одночасне розв'язання п'яти ключових завдань, а саме: збільшення зайнятості на рівні не менше 75% економічно активного населення; нарощування капіталовкладень у дослідження й інновації на рівні 3% ВВП; скорочення викидів парникових газів і збільшення частки відновлюваних джерел енергії; збільшення частки населення з вищою освітою; соціальна інклюзія у європейський соціум щонайменше 20 млн осіб з числа тих, що перебувають сьогодні за межею бідності [9, с. 164-165].

Передбачена стратегією «Європа 2020» реформована система макроекономічного нагляду і координації вступила в дію у 2011 р., а з 2013 р.

набули чинності конкретні процедури й механізми реалізації оновленої регіонально-інтеграційної стратегії ЄС насамперед у частині міждержавної координації економічної політики країн єврозони і її оперативного коригування у разі надзвичайних ситуацій і зовнішніх шоків. Так, нові правила регуляторної політики характеризуються більшою жорсткістю відносно країн, що порушують, зокрема, фіскальну дисципліну (їм загрожує штраф у розмірі 0,2% ВВП у разі серйозної фіскальної недисциплінованості і 0,1% ВВП за порушення взятих макроекономічних зобов'язань) [9, с. 165].

Крім того, модернізований згідно стратегії «Європа 2020» фіскальний і макроекономічний нагляд в рамках ЄС реалізується також у рамках інтегрованих програм програм «Six-Pack», «Two-Pack» і Фінансовий пакт (Договір про стабільність, координування і управління). Вони передбачають дві коригувальні процедури, які можуть призвести до накладення на країни єврозони фінансових санкцій. Ці процедури стосуються, зокрема запровадження відносно країн єврозони наднаціонального нагляду у випадку виникнення у них надмірного бюджетного дефіциту і макроекономічного дисбалансу, котрі ставлять під загрозу саме функціонування ЄС.

Своєю чергою, Єврокомісія щорічно здійснює детальний аналіз програм держав-членів у сфері реалізації ними економічних і структурних реформ, надаючи їм індивідуальні рекомендації на наступні 12-18 місяців. Ці «європейські» рекомендації держави мають обов'язково включати у національні програмні документи і відповідно до них розробляти проекти своїх бюджетів на наступний фінансовий рік. За таких умов забезпечується повна транспарентність бюджетного процесу в ЄС, коли міністри фінансів держав-членів угруповання і єврозони, представляючи проекти державного бюджету національним парламентам, звітують про те, якою мірою при його підготовці були враховані «європейські» рекомендації. Крім того, Єврокомісія наділена також широкими повноваженнями щодо перевірки проектів національних бюджетів на їх відповідність «Пакту стабільності і зростання» і конкретних рекомендацій, які уряд отримав від європейських наднаціональних органів.

Ще один напрям реалізації сучасної інтеграційно-регіональної стратегії ЄС репрезентує Восьма рамкова програма регіонального розвитку «Горизонт 2020»,

ухвалена європейською Комісією на період 2014-2020 рр. Вона передбачає об'єднання фінансування науково-дослідницьких робіт країн-учасниць Європейського Союзу з розробкою для них інноваційних технологій на період до 2020 р., а її основні цілі випливають з Лісабонської стратегії Європейською Комісії і передбачають реалізацію комплексних заходів щодо подальшого розвитку науково-технічної та інноваційної кооперації в ЄС, розширення повноважень регіональних структур в реалізації інноваційної політики, досягнення Євросоюзом промислового лідерства у сфері інновацій, розв'язання соціальних проблем та поліпшення наукової бази Європи тощо. Програма «Горизонт-2020» з загальним бюджетом понад 87 млрд. євро має за мету об'єднання трьох програм (Сьомої Рамкової програми досліджень, Програми конкурентоспроможності та інновацій (CIP), Європейського інституту інновацій та технологій (EIT)) і передбачає фінансування таких пріоритетних напрямів інноваційного процесу, як-от: «Передова наука» (27,8 млрд євро); «Лідерство у промисловості» (лідерство у високоефективних та промислових технологіях, доступ до ризикового фінансування, інновації малих і середніх підприємств) (20,3 млрд); «Суспільні виклики» (охорона здоров'я, демографічні зміни та добробут, продовольча безпека, стійке сільське господарство, морські дослідження та біоекономіка, безпечне, чисте та раціональне використання енергії, раціональний «зелений» та інтегрований транспорт, запобігання змінам клімату, ефективне використання ресурсів та сировини та ін.) (35,9 млрд) [3, с. 210].

Характеризуючи сучасну регіонально-інтеграційну стратегію Євросоюзу, не можна оминати увагою й інституційні механізми її реалізації. Йдеться насамперед про те, що вже понад сорок років Європейський Союз має у своїй структурі достатньо розгалужену інституційну платформу реалізації регіональної інтеграційної стратегії – Європейські структурні й інвестиційні фонди (ЄСІФ), а саме: Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), Європейський соціальний фонд (ЄСФ), Фонд згуртування (ФЗ), Європейський сільськогосподарський фонд для розвитку сільських районів (ЄСФРСР), Європейський морський і рибальський фонд (ЄМРФ), а також Ініціатива зайнятості молоді (ІЗМ). Усі вони разом з Європейською комісією (яка ухвалює управлінські рішення у сфері фінансування загальноєвропейських проектів) здійснюють фінансування і реалізують різноманітні проекти у сфері регіональної політики даного інтеграційного блоку (сільське господарство, рибальство, соціально-

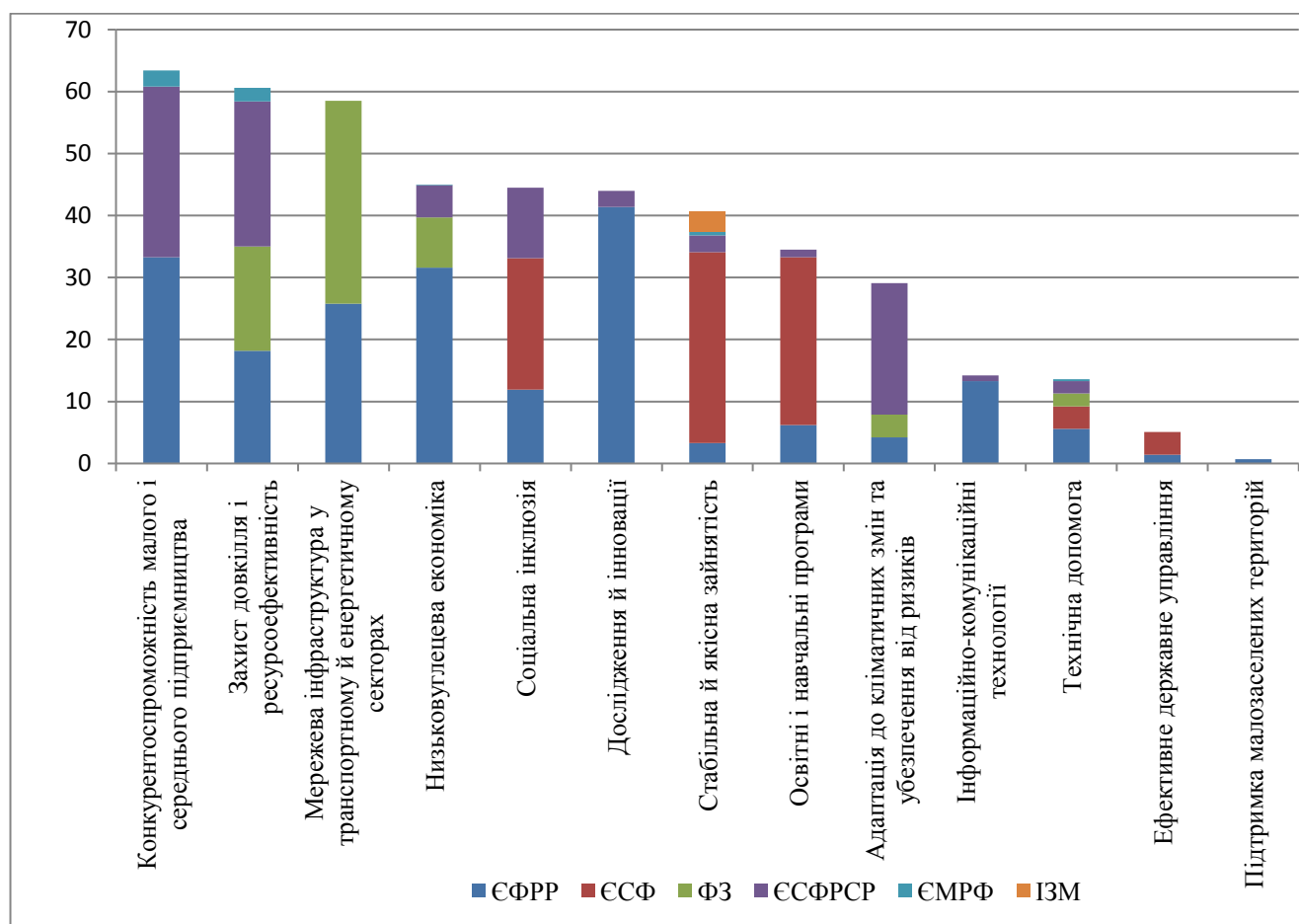
трудова відносина, зайнятість, освітні і навчальні програми, екологія, транспорту та ін.), а відтак – сприяють посиленню щільності взаємозв'язків між країнами-членами, яка на сьогодні досягла найвищого рівня. Підтвердженням цього є, зокрема, загальний бюджет ЄСІФ на період 2014-2020 рр., який становить 454 млрд євро, плюс національне співфінансування на рівні 183 млрд євро. Таким чином, загальний інвестиційний ресурс реалізації європейської регіональної стратегії на період до 2020 р. становить 637 млрд євро, які будуть використані на фінансування 456 національних (галузево-секторальних) і регіональних програм та 79 проектів міжрегіонального співробітництва [169, с. 9]. При цьому головна мета діяльності Європейських структурних й інвестиційних фондів, як основного інструменту реалізації регіональної економічної стратегії ЄС, на період до 2023 р. полягає у здійсненні капіталовкладень критичної маси інвестицій у пріоритетні сфери європейської економіки з метою задоволення її інвестиційних потреб, створення нових робочих місць та розбудови моделі стійкого розвитку [169, с. 2].

Не випадково, основними сферами фінансування ЄСІФ структурних реформ в ЄС на період 2014-2020 рр. є конкурентоспроможність малого і середнього підприємництва (63,4 млрд євро); захист довкілля і ресурсоефективність (60,6 млрд); розбудова мережевої інфраструктури у транспортному і енергетичному секторах (58,5 млрд); низьковуглецева економіка (44,9 млрд); соціальна інклюзія (44,5 млрд); дослідження й інновації (43,7 млрд); стабільна і якісна зайнятість (40,7 млрд); освітні і навчальні програми (34,5 млрд відповідно) та ін. При цьому передбачається, що повномасштабна реалізація заходів в частині імплементації інноваційних фінансових інструментів на кінець періоду згенерує 40-70 млрд євро, і це без урахування мультиплікативного ефекту, який матиме реальна економіка від залучення масштабного приватного фінансування [169, с. 5].

На рис. 1.9 представлено розподіл фінансування за пріоритетними сферами реалізації регіонально-інтеграційної стратегії ЄС на період 2014-2020 рр. у розрізі Європейських структурних і інвестиційних фондів. Він засвідчує, що найбільшими фінансовими донорами реалізації сучасної регіонально-інтеграційної стратегії ЄС є ЄФРР (196,6 млрд євро, 43,3% загального фінансування), ЄСФРСР (98,7 млрд, 21,7%), ЄСФ (86,4 млрд, 19,1%) та ФЗ (63,4 млрд, 14,1%). Водночас у країновому розрізі найбільшими отримувачами фінансування ЄСІФ є Польща (85,9 млрд євро), Італія

(42,8 млрд), Іспанія (37,4 млрд), Румунія (30,8 млрд), Німеччина (27,9 млрд), Франція (26,7 млрд), Португалія (25,8 млрд), Угорщина (25,1 млрд) та Чехія (24,2 млрд) [154].

Рис. 1.9. Розподіл фінансування пріоритетних напрямів реалізації стратегії ЄС у розрізі ЄСІФ на період 2014-2020 рр. [154]¹⁰

Що стосується Японії, то специфіка її економічної стратегії у глобальних умовах полягає у відносній закритості, спираючись на внутрішні ресурси економічного розвитку та ефективну систему державного менеджменту. Не випадково, вона отримала назву мобілізаційної стратегії, наголошуючи таким чином на імперативі економічної самодостатності держави у глобальному вимірі. Разом з тим, у глобальних умовах розвитку подібний формат національної економічної стратегії дедалі більшою мірою «пробуксовує», підтвердженням чого є, зокрема, той факт, що навіть системний перехід економіки Японії на постіндустріальний базис виявився нездатним вивести її економіку з тривалого

¹⁰ Примітка.

Побудовано автором за вказаним джерелом.

рецесійного спаду, у якому вона перебуває практично упродовж останнього десятиліття. Так, за даними МВФ, частка держави у світовому ВВП у номінальному вираженні у 1992 р. становила 13,7%, тоді як у 2013 – 6,8%, а за прогнозом у 2018 р. – не перевищуватиме 6,1%. На жаль, Японія так і не змогла подолати хронічну депресію і вийти на траєкторію стабільного макроекономічного зростання, а національна економіка – не змогла оговтатись від дефляційної спіралі.

Додатковий потужний тиск на національну модель економічного розвитку Японії у другому десятилітті ХХІ ст. справляє також несприятлива ситуація зі сферою державних фінансів. Так, сукупний державний борг у 2014 р. становив понад 246% ВВП держави, а за прогнозними оцінками на період до 2020 р. – перевищуватиме 251% ВВП (табл 1.5).

Таблиця 1.5

Динаміка дефіциту державного бюджету і державний борг окремих країн «Великої двадцятки» у період 2006-2020 рр., % ВВП [157, с. 52, 57]

Країна	Баланс державного бюджету					Державний борг				
	2006	2010	2014	2017*	2020*	2006	2010	2014	2017*	2020*
Австралія	1,5	-4,8	-1,9	0,1	1,2	10,0	20,5	33,9	37,3	33,9
Великобританія	-1,3	-7,2	-3,8	0,3	2,0	42,5	76,4	89,4	86,7	77,8
Німеччина	0,9	-1,9	1,7	1,2	1,7	66,6	80,6	74,6	65,9	57,9
Італія	0,6	-0,2	1,4	2,6	3,4	102,5	115,3	132,1	130,5	123,0
Канада	2,4	-4,3	-1,3	-0,8	-0,1	70,4	84,6	87,9	86,7	79,9
США	0,1	-8,9	-2,0	-1,1	-1,4	63,6	94,7	104,8	105,8	106,2
Франція	0,0	-4,5	-1,9	-1,0	1,0	64,2	81,5	95,6	98,0	93,1
Японія	-3,7	-8,6	-6,7	-3,5	-3,2	186,0	215,8	246,2	248,8	251,7
Середнє значення за усіма країнами «G-20»	0,2	-6,0	-1,7	-0,6	-0,2	74,7	98,6	105,4	104,8	101,7
Середнє значення за країнами сврозони	1,1	-3,7	-0,1	0,7	1,6	67,3	83,9	94,2	91,5	85,2
Середнє значення за країнами «G-20»	-0,5	-6,8	-2,1	-0,8	-0,5	83,2	112,0	118,6	116,9	114,1
Середнє значення за розвинутими країнами «G-20»	-0,3	-6,5	-2,0	-0,8	-0,4	79,6	106,2	112,4	111,3	108,4

* - прогнозні дані

Це – найгірший показник за групою країн «G-20». Крім того, в останнє десятиліття суттєво знизилась і міжнародні конкурентні позиції Японії на глобальних ринках. Якщо практично до початку 1990-х рр. держава упевнено посідала за даним показником перше місце у світі, то у 2011 р. – опустилась на 10 сходинку. Ще один структурний дисбаланс економіки Японії – це різке загострення соціальних проблем, пов'язаних з загальним трендом старіння населення, зниженням народжуваності, браком трудових ресурсів та збільшенням частки

робочої сили з неповною зайнятістю. Як результат – на сьогодні гостро стоїть питання створення дієздатної системи пенсійного забезпечення, яке на відміну від переважаючої тут солідарної системи, вже нездатна забезпечити пенсіонерам гідного існування.

Реалізація Японією національної економічної стратегії суттєво ускладнилась у зв'язку з природно-техногенною катастрофою на Фукусіма-Даїчі (наслідки якої лягли тяжким тягарем на державний бюджет та поставили Японію перед гострою необхідністю докорінного перегляду усієї національної енергетичної політики) та загострення міжнародної ситуації у Східній Азії. Йдеться насамперед про активну реалізацію з боку КНДР ракетно-ядерної програми та територіальні суперечки з Китаєм та Росією. Саме тому після приходу до влади кабінету С. Абе у 2012 р. була ухвалена нова стратегія розвитку Японії – так звана Абеноміка (за аналогією з рейганомікою), зорієнтована насамперед на реалізацію глобально-орієнтованої національної економічної стратегії на основі посилення її ролі у регіональних і глобальних процесах. Її головними «стовпами» є три напрями реалізації сучасної національної економічної стратегії, а саме: реформування монетарної політики, модернізація податково-фінансової системи, а також реалізація політики економічного зростання на основі точкового стимулювання перспективних галузей і секторів японської економіки.

Що стосується реформування монетарної політики, то воно торкнулось насамперед запровадження механізмів «кількісного послаблення» та накачування економіки дешевими грошовими ресурсами, в рамках яких забезпечується додатковий притік грошової маси в економіку. Передбачається, що Японія у короткі терміни зможе подолати проблему дефляції, девальвувати єну і надати потужний імпульс розвитку експортних галузей вітчизняної економіки.

Характеризуючи пакет заходів податково-фінансового стимулювання японської економіки, слід відзначити, що вони включають насамперед скорочення корпоративних податків і розширення прямого державного інвестування. Так, конкретними практичними заходами, уже реалізованими кабінетом С. Абе, стало ухвалення у 2013 р. додаткового бюджету у сумі 13,1 трлн єн на реалізацію комплексу заходів у цій сфері, а на наступні 10 років планується додатково

інвестувати ще 200 трлн єн у формі державних замовлень на реалізацію великих інфраструктурних проектів, здатних стати локомотивом японської економіки та її виходу з затяжного рецесійного спаду [115, с. 10]. Йдеться не тільки про будівництво нових об'єктів інфраструктури, але й ремонт і відновлення зношених об'єктів (мостів, тунелів, доріг, електростанцій та ін.).

І, нарешті, сутність політики «точкового» макроекономічного зростання полягає у стимулюванні стратегічно важливих і експортно-орієнтованих галузей і секторів японської економіки. Будучи по суті продовженням структурних реформ Коїдзумі за активної ролі держави у цих процесах, політика реалізації «точкової» моделі макроекономічного зростання спрямована на стимулювання ділової активності та промислового виробництва, а також дерегулювання економіки. Наприклад, ще у 2013р. уряд Японії представив на розгляд парламенту проект державної програми з дерегулювання сфери електроенергетики.

Крім того, невід'ємним компонентом реалізації глобально-орієнтованої стратегії Японії в сучасних умовах є також інтеграційний, пов'язаний з активним державним курсом на активізацію участі держави у континентальних і трансконтинентальних зонах вільної торгівлі. З 2013 р. Японія є активним учасником переговорів щодо створення Транс-Тихоокеанського партнерства, а після набуття у 2015 р. членства у даному блоці планує радикально знизити імпорتنі тарифи на усі види продукції, у тому числі сільськогосподарської. Прикметно також відзначити, що нинішній курс уряду Японії на максимальну лібералізацію ринків отримав широку підтримку не тільки серед міського, але й сільського населення.

Характеризуючи національну економічну стратегію Японії у глобальних умовах, не можна оминати увагою політику держави у сфері розвитку людського ресурсу. Даний компонент глобально-орієнтованої економіки включає заходи з активізації використання потенціалу жіночої робочої сили, розвитку системи дошкільних навчальних закладів, масового впровадження гнучких графіків роботи працівників та ін. Багато уваги планується приділяти також розвитку системи вищої освіти, зокрема адаптації японської системи освіти до світових стандартів та її модифікації у відповідності з глобальними трендами.

За умов формування нових центрів світового економічного суперництва та «глобального зрушення економічної потуги із Заходу на Схід» підвищується науковий

інтерес світової спільноти до національних економічних стратегій держав з новостворюваними ринками. Характеризуючи конкурентні переваги їх стратегій, слід відзначити, що вони полягають насамперед у відкритості національних економічних систем цих держав, їх експортній орієнтації, високій внутрішній нормі нагромадження капіталу та обмеженні внутрішнього споживання.

Особливе місце з-поміж держав з новостворюваними ринками посідають країни БРІКС. Практично з моменту свого оформлення у 2001 р. дана квазіінтеграційна група поставила перед собою ключову стратегічну мету – стати новим центром світової економічної сили та ухвалення глобальних управлінських рішень. На країни БРІКС у сукупності припадає 30% земної суші, 43% світового населення, 21% глобального ВВП, 17,3% світової торгівлі товарами, 12,7% світової торгівлі послугами, 45% світового сільськогосподарського виробництва [114]. Тільки у 2014 р. ці держави залучили прямих іноземних інвестицій на суму 252 млрд дол. США, або 21% відповідного глобального показника [223, с. 6]. Експорто-орієнтовані національні стратегії країн БРІКС забезпечують їм стійкі позиції у міжнародній торгівлі (близько 7% глобального торговельного обігу), а сформована «подушка фінансової безпеки» у вигляді міжнародної ліквідності становить на сьогодні понад 3,5 трлн дол. США.

Країни групи БРІКС репрезентують Азію, Африку, Європу і Латинську Америку, а відтак – механізми конвергенції їх національних економічних стратегій мають трансконтинентальний характер і зазнають також впливу держав – лідерів кожного регіону. Основними цілями сучасної стратегії економічного співробітництва країн БРІКС є наступні: розширення можливостей взаємного доступу на ринки, сприяння взаємній торгівлі й інвестиціям; диверсифікація торговельного і виробничо-інвестиційного співробітництва та нарощування частки товарів і послуг з високою доданою вартістю у взаємній торгівлі; посилення координації макроекономічних політик країн-членів і підвищення рівня стійкості до зовнішніх економічних потрясінь; забезпечення динамічного економічного зростання з метою викорінення бідності, розв'язання проблем з безробіттям і посилення соціальної інклюзії; обмін економічною інформацією та консолідація зусиль держав у сфері прискорення інноваційного розвитку на основі найновіших технологій і економіки знань; нарощування подальшої взаємодії і співробітництва з державами, що не входять до БРІКС, а також з міжнародними організаціями і форумами [114].

Не випадково країни БРІКС розглядають виробничий сектор як одне з найважливіших джерел економічного зростання, оскільки саме він може забезпечити структурні зміни в економіці, створення нових робочих місць, підвищення якості трудових ресурсів і рівень життя населення. Своєю чергою, зростання промислового виробництва і експорту продукції з високою доданою вартістю дасть економікам країн БРІКС можливість отримати більш значні вигоди від міжнародного співробітництва, зміцнення своєї ролі у глобальних виробничо-збутових ланцюжках і підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності. Так, ще на початку ХХІ ст. на світовій арені з'явилося нове покоління ТНК, основу яких становлять провідні корпоративні структури країн БРІКС, які не тільки виконують роль основного джерела капіталовкладень у країнах свого базування, але й є ключовими рушійними силами їх науково-технічного прогресу.

Поступово низка компаній держав БРІКС перетворюються з регіональних корпорацій у глобальні ТНК, а деякі уже сьогодні відповідають даному статусу не тільки за масштабами своєї діяльності, але й якісними характеристиками – світовими брендами, великою кількістю висококваліфікованих кадрів і конкурентними бізнес-моделями. Разом з тим, усі національні економічні стратегії країн БРІКС мають, на нашу думку, чіткі ознаки економічних стратегій конвергентного типу, зорієнтованих на їх «підлаштування» під корпоративні стратегії західних ТНК і регуляторні вимоги глобальних інститутів економічного менеджменту.

Висновки до розділу 1

1. Національні економічні стратегії як довгостроковий курс державної економічної політики країн з розв'язання великомасштабних економічних і соціальних завдань, за своїм змістом відбивають сукупність структурних елементів та підсистем речового та особистісного факторів національного виробництва, соціально-економічних, техніко-економічних та організаційно-економічних відносин, що сформувались у тій чи іншій державі. За умов поглиблення глобалізаційних процесів вони зазнають суттєвої модернізації та трансформування, обумовлені об'єктивною необхідністю коригування, з одного боку, напрямів, завдань та пріоритетів розвитку

економік країн, а з другого – комплексу відповідних заходів, дій та рішень з їх реалізації.

2. Ключовими механізмами глобалізаційної модифікації національних економічних стратегій є транснаціоналізація бізнес-діяльності, регіональна інтеграція, інституціоналізація, соціалізація, екологізація та мереживізація світового господарства. Їх синергійна дія є головною рушійною силою формування глобальної парадигми національних економічних стратегій як системного відображення форм, рівнів і механізмів їх глобалізаційної трансформації на основі уніфікації і конвергенції основних елементів національних економічних стратегій за одночасного збереження їх відносної локальної суверенності і регіоналізації.

3. На сучасному етапі світогосподарського розвитку глобальна нестійкість дедалі більшою мірою набуває рис його іманентної властивості та усталеного «природного» стану. Вона породжує якісно нові виклики національним державам і обумовлює об'єктивну потребу модернізації їх економічних стратегій з метою їх адаптації до світових трансформаційних процесів та ефективної інтеграції країн у світогосподарську систему. За своєю сутністю глобальна нестійкість відбиває нездатність міжнародної економічної системи у глобальних умовах зберігати поточний стан, стабільні параметри розвитку й оптимальні пропорції. Головними її факторами, які справляють нині фундаментальний вплив на трансформацію національних економічних стратегій, є ринково-кон'юнктурні, структурні, інституційні, техноглобалізаційні та неекономічні. У сукупності вони призводять до уніфікації і конвергенції національних стратегій основних елементів за одночасного збереження їх відносної локальної суверенності і регіоналізації.

4. На сьогодні у глобальному світі не існує жодної «чистої» національної економічної стратегії, яка б відбивала специфіку системи ресурсного забезпечення і модель економічного розвитку тієї чи іншої країни. Кожна з них зазнає системного впливу глобальної нестійкості, яка справляє вагомий трансформаційний вплив як на перелік стратегічних цілей макроекономічної політики країн та їх пріоритетність, так і систему заходів, дій і механізмів з їх реалізації. Глобальна нестійкість як процес порушення тривалої структурної стійкості світогосподарської структури, обумовлена, з одного боку, закономірними її світогосподарськими трансформаціями (прогнозована нестійкість), а з другого – стихійними, найчастіше нелінійними й емерджентними

факторами природного, військово-політичного, економічного чи соціально-культурного характеру (непрогнозована нестійкість).

5. Перебуваючи на різних етапах і щаблях цивілізаційного розвитку, країни не можуть повністю копіювати й імплементувати у господарську практику економічні стратегії одна одної, а стимулювальні і регуляторні механізми національних стратегій одних держав нерідко виявляються малоефективними, а інколи й непридатними для інших. Умови глобального економічного розвитку не змогли знівелювати суперечливість і конфліктність національних економічних стратегій країн, як з погляду їх цілей, завдань і пріоритетів, так і механізмів їх реалізації. У них знаходять своє концентроване відображення, з одного боку, національні економічні інтереси держав, а з другого – їх гострі, нерідко антагоністичні, суперечності, протиборство інноваційності і консерватизму, індустріалізму і постіндустріалізму, традиціоналізму і креативності.

6. Пануючою у розвинутому центрі світової економіки є змішана економічна система, яка знаходить своє практичне втілення у господарській практиці держав-лідерів. Їх економічні стратегії є найбільш адаптованими до викликів глобальної нестійкості насамперед з причин високого рівня розвитку ринкового господарства та сервісної економіки, великокапіталізованих фінансових ринків, а також системної інноватизації усіх форм людської життєдіяльності. Незважаючи на спільний кінцевий результат, механізми його досягнення суттєво різняться залежно від специфіки національних економічних моделей. Якщо для США з їх глобально-орієнтованою моделлю – це механізми нарощування платоспроможного споживчого та інвестиційного попиту; то для ЄС – з регіонально-орієнтованою моделлю – розширення місткості внутрішнього ринку; а для Японії з її мобілізаційною моделлю – збереження відносної закритості економіки, спираючої на внутрішні ресурси та диверсифікований інструментарій державного менеджменту. Ключовими конкурентними перевагами національних економічних стратегій конвергентного типу, що їх реалізують країни з новостворюваними ринками, є відкритість національних економічних систем, їх експортна орієнтація, а також висока внутрішня норма нагромадження капіталу на фоні обмеження внутрішнього споживання.

Основні результати розділу опубліковано у наукових працях автора [32; 33; 34; 42; 43; 44; 51; 52; 58; 59].

РОЗДІЛ 2.

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФРАНЦІЇ

2.1. Диверсифікація зовнішньоторговельної діяльності Франції у глобальному конкурентному середовищі

Форми, рівні, потенційні можливості і механізми реалізації Францією національної економічної стратегії в умовах глобальної нестійкості є достатньо масштабними і всеохоплюючими, здатними забезпечити імплементацію економічних інтересів держави як у внутрішній, так і у міжнародній сферах. Вона може реалізовуватись за багатьма напрямками і векторами міжнародної економічної діяльності (у виробничій, комерційній, інвестиційно-кредитній, фінансовій та міграційній сферах); здійснюватись у різних формах (державній приватній, змішаній) та набувати перманентного чи дискретного характеру.

Характеризуючи зовнішньоторговельні операції Франції, слід відзначити, що вони являють собою невід'ємну складову її великомасштабної і диверсифікованої економічної діяльності. У них знаходять своє концентроване вираження, з одного боку, рівень реалізації національних інтересів держави у міжнародній сфері, а з другого – реальний ступінь її залучення у глобальну модель міжнародного поділу праці, що формується на старті XXI ст. Справляючи безпосередній вплив на кількісні й якісні параметри розвитку національної економіки, умови макроекономічного зростання, а також визначаючи міжнародну конкурентоспроможність Франції, її зовнішня торгівля завжди була і донині залишається важливим механізмом реалізації національної стратегії економічного розвитку держави та забезпечення її глобального конкурентного лідерства.

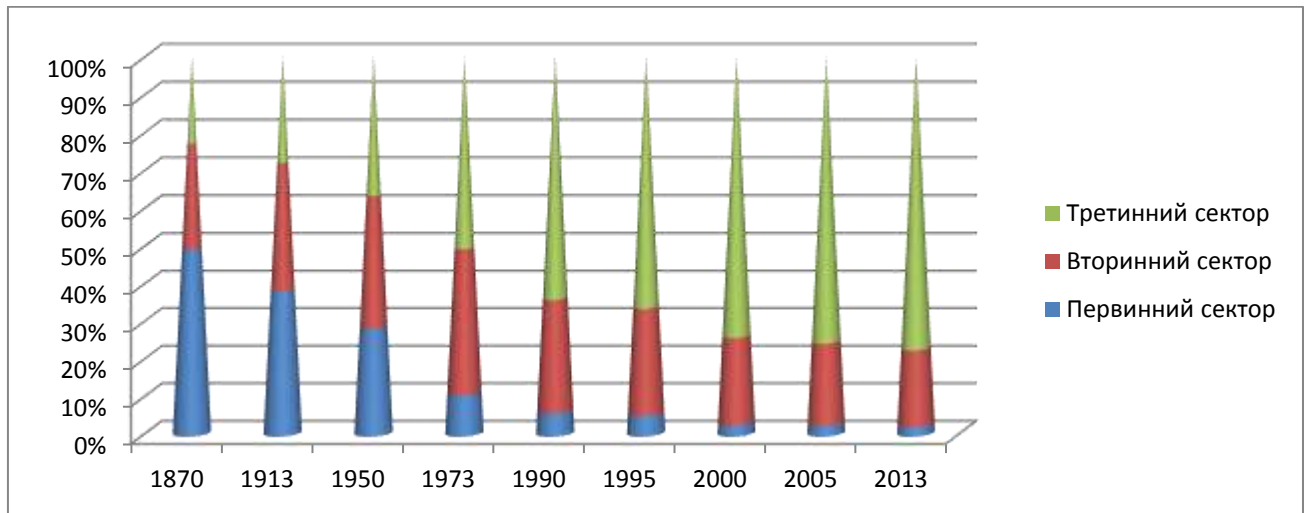
У процесі еволюційного розвитку економіки Франції зміст, структура та напрями її зовнішньоторговельної стратегії зазнавали постійних модифікацій і трансформацій, обумовлених необхідністю підтримування оптимальних пропорцій між

матеріальними, грошовими і трудовими ресурсами, виробництвом і споживанням, товарною масою і купівельною спроможністю населення, а також надходженнями і платежами у розрахунках з іншими країнами. Однак незмінними, на нашу думку, на усіх етапах залишаються ключові компоненти стратегії держави у зовнішньоторговельній сфері, а саме: система митного оподаткування імпортованих товарів (елементи митного тарифу, система товарної класифікації тарифу, структура тарифу, методи визначення країни походження товару, види та рівень ставок мита; склад і рівень митних податків); система кількісних обмежень зовнішньої торгівлі та інструментарій нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі (технічні та адміністративні бар'єри, валютно-фінансове і кредитне регулювання експортно-імпортованих операцій та ін.); а також заходи державної підтримки вітчизняного експорту (фінансово-кредитна, податкова, валютно-кредитна, організаційно-технічна та ін.).

Сучасна зовнішньоторговельна диспозиція Франції на глобальних ринках товарів і послуг визначається не тільки величезними розмірами території держави та чисельністю населення, високим рівнем продуктивності суспільної праці та колосальним внутрішнім платоспроможним попитом, але й надважливою роллю, що її відіграє країна у світовій політиці й економіці, а також забезпеченні регіональної і глобальної безпеки. Не будемо також забувати, що Франція протягом кількох століть була величезною колоніальною імперією, яка багаторазово примножила національне багатство та розвинула експортний потенціал за рахунок експлуатації ресурсної бази своїх колоній.

Подібно економікам багатьох розвинутих країн світу, протягом останніх десятиліть економіка Франції зазнала глибоких якісних змін у структурі виробництва, пов'язаних як з глобалізаційними тенденціями світогосподарського розвитку, так і ключовими трендами макроекономічного зростання та кардинальними змінами у суспільних потребах. Про динамічні темпи постіндустріалізації економіки Франції в останні десятиліття свідчить, зокрема, формування якісно нової структури зайнятості населення. Так, згідно даних офіційної статистики, у період з 1973 р. до 2014 р. французька промисловість скорочувала в середньому по 100 тис. робочих місць щорічно, тоді як сфера послуг збільшувала їх кількість на рівні 200 тис. в рік [158]. З близько 30 млн осіб, що репрезентують нині економічно активне населення Франції,

у сфері послуг зайнято близько 16,5 млн. [124, с. 125]. Як впливає з даних, представлених на рис. 2.1, у період з 1870 р. до 2013 р. частка економічно активного населення Франції, зайнятого у третинному секторі економіки, зросла з 23% до понад 77%, тоді як у вторинному секторі скоротилась з 27,8% до 20,1%, а у первинному – з 49,2% до 2,6% відповідно.

Рис. 2.1. Динаміка структури зайнятості економічно активного населення Франції протягом 1870-2013 рр.

[171, с. 401-428; 174, с. 48, 94; 173, с. 52]¹¹

Особливо значне зростання зайнятості відбулось у сфері освіти, охорони здоров'я, державного управління, ділових і фінансових послуг, що свідчить як про динамічний розвиток сервісних індустрій в економіці Франції, так і прискорений перерозподіл на їх користь доходів індустріальних галузей та розширення національних виробничих потужностей за рахунок інтернаціональних ресурсів.

Цілком закономірно, що усі ці прогресивні структурні трансформації, яких зазнала економічна система Франції в останні десятиліття, спричинили фундаментальні зрушення у її зовнішньоторговельних операціях, як з погляду вартісних масштабів експортно-імпортних трансакцій, так і їх продуктово-видової, географічної, інституційної та регуляторної структури. Їх комплексний аналіз дозволяє зробити низку узагальнюючих висновків. По-перше, слід відзначити, що потужна індустріальна база Франції та диверсифіковане національне виробництво з високорозвинутими стратегічно важливими галузями економіки

¹¹ Примітка.

Побудовано автором за вказаними джерелами.

(авіаракетобудуванням, енергетикою, транспортом і зв'язком) стали головною рушійною силою динамічного нарощування масштабів зовнішньоторговельного обігу держави. Як свідчать дані, представлені у табл. 2.1, у період з 1959 р. до 1979 р. він зріс майже у 18 разів (з 50,8 до 884,8 млрд фр.), а з 1980 р. до 2015 р. – у п'ятеро (з 320,8 до 1519 млрд. дол. США).

Таблиця 2.1

**Динаміка ключових показників зовнішньої торгівлі Франції
протягом 1959-2015 рр.* [191, с. 120; 146; 212]¹²**

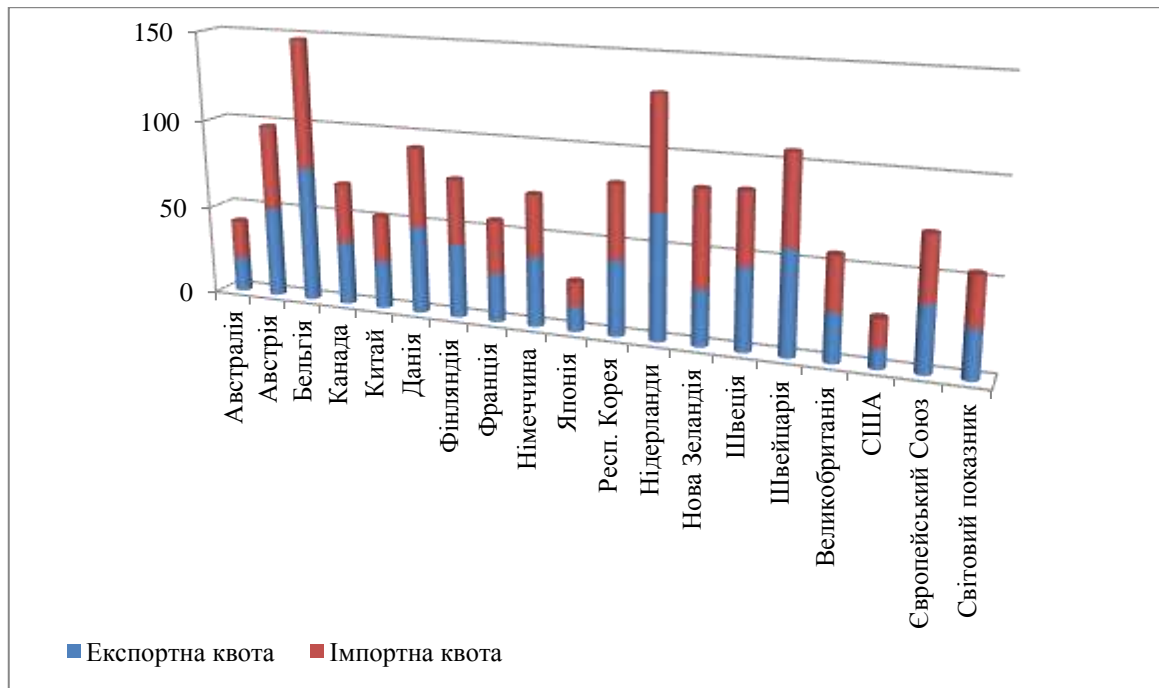
Рік	Експорт			Імпорт			Зовнішньоторговельний обіг	Баланс зовнішньої торгівлі
	усього	товари	послуги	усього	товари	послуги		
1959	...	28,0	...	...	22,8	...	50,8	5,2
1965	...	50,3	...	...	47,6	...	97,9	2,7
1970	...	100,4	...	...	106,3	...	206,7	-5,9
1975	...	227,2	...	...	231,7	...	458,9	-4,5
1979	...	426,7	...	...	458,1	...	884,8	-31,4
1980	154,4	110,9	43,5	166,4	134,3	32,1	320,8	-12,0
1985	137,6	102,0	35,6	189,5	148,3	41,2	327,1	-51,9
1990	282,9	216,6	66,3	284,8	234,3	50,5	567,7	-1,9
1995	385,9	301,9	84,0	318,8	262,6	56,2	704,7	67,1
2000	407,9	327,6	80,3	398,8	338,9	59,9	806,7	9,1
2002	390,7	304,9	85,8	372,5	303,8	68,7	763,2	18,2
2004	528,7	413,9	114,8	532,8	434,4	98,4	1061,5	-4,1
2006	605,1	479,0	126,1	643,5	529,9	113,6	1248,6	-38,4
2008	667,6	502,6	165,0	702,0	561,0	141,0	1369,6	-34,4
2010	725,9	523,8	202,1	792,8	611,1	181,7	1518,7	-66,9
2012	417,4	331,7	85,7	397,7	329,2	68,5	815,1	19,7
2014	851,0	582,6	268,4	926,1	677,7	248,4	1777,1	-75,1
2015	753,0	512,3	240,7	766,0	537,7	228,3	1519,0	-13,0

* - дані за 1959-1975 рр. обчислені у млрд. фр. і стосуються торгівлі товарами; за 1980-2014рр. – у млрд. дол. США.

По-друге, прикметною ознакою розвитку зовнішньоторговельної діяльності Франції в умовах глобалізації є стрімке зростання темпів нарощування фізичних обсягів торгівлі, які на початку 2015 р., майже вдвічі перевищували динаміку вартісних обсягів експортно-імпортних операцій і утричі – темпи зростання ВВП країни. Результатом цього стало динамічне підвищення рівня зовнішньоторговельної квоти Франції з 48% у 1980 р. до майже 60% у 2012 р. [217] Як впливає з даних рис. 2.2, середньорічні значення експортної й імпортної квот Франції у період 2000-2012 рр. становили 27,2% та 29,3% ВВП відповідно, що відповідає середньосвітовому показнику.

¹² Примітка.

Підраховано і побудовано автором за вказаними джерелами.

Рис. 2.2. Середньорічні показники експортної й імпорتنної квот окремих країн за період 2000-2012 рр., % ВВП [217]¹³

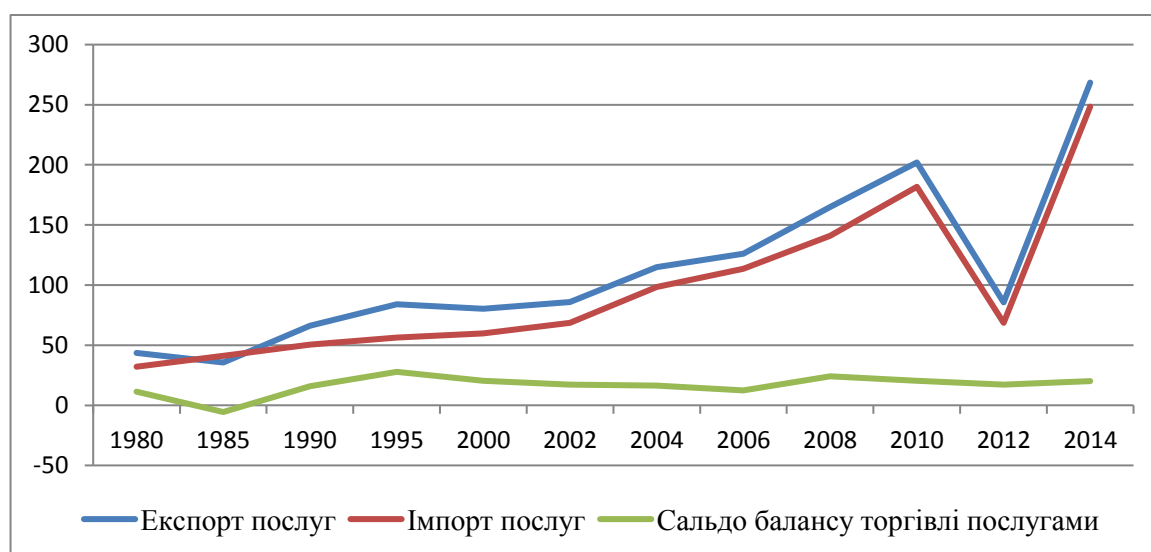
Разом з тим, за рівнем торговельної відкритості Франція суттєво поступається переважній більшості країн ОЕСР (Австрії, Бельгії, Данії, Канаді, Фінляндії, Німеччині, Швеції, Швейцарії, Новій Зеландії та ін.), хоч і випереджає Японію, США та Австралію. Це свідчить, з одного боку, про наявність достатньо великого внутрішнього платоспроможного попиту держави, а з другого – про недостатнє використання нею глобалізаційних чинників реалізації національної економічної стратегії, незначне включення вітчизняних суб'єктів господарювання у формування глобальних ланцюгів доданої вартості та доволі вузький експортоорієнтований сектор національної економіки.

По-третє, на різних етапах розвитку економіки Франції упродовж останнього століття її торговельний обіг характеризувався переважною дефіцитністю, і якщо в останні десятиліття баланс торгівлі товарами і послугами став більш-менш урівноваженим, то у довгостроковому періоді він був більшою мірою дефіцитним, аніж додатнім. Дані, представлені у табл. 2.1, свідчать про те, що зростання обсягів загального торговельного обігу Франції у період з 1959 р. до 2015 р. досягалося

¹³ Примітка.

Розраховано і побудовано автором за вказаним джерелом.

випереджальною динамікою приросту вартісних обсягів імпорту порівняно з експортними поставками. Якщо обсяги експорту упродовж 1980-2015 рр. зросли у п'ятеро (з 154,4 до 753 млрд. дол. США), то імпорт – майже вшестеро (з 166,4 до 766 млрд відповідно). В результаті – стабільність від'ємного сальдо та хронічна дефіцитність зовнішньої торгівлі Франції, яку вдавалось долати у 1995 р., 2000 р., 2002 р. та 2012 р. У даному контексті слід відзначити, що хронічна дефіцитність зовнішньої торгівлі Франції обумовлена скороченням її експортних товарних поставок на світові ринки, тоді як сальдо торгівлі послугами дотепер залишається для країни традиційно додатнім (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Динаміка вартісних обсягів експорту й імпорту послуг Франції протягом 1980-2014 рр. [191, с. 120; 146; 212; 217]¹⁴

По-четверте, одночасно з нарощуванням вартісних обсягів зовнішньої торгівлі Франції і зростанням їх позитивної динаміки, останні десятиліття означились також істотними змінами у її структурних вимірах. Що стосується продуктово-видової структури, то загальна вартість імпорту упродовж останнього десятиліття стабільно перевищує 50% обсягу виробництва продукції таких найважливіших галузей і секторів французької економіки, як основна хімія, виробництво електротехнічного й електронного обладнання. Водночас близько 60% сукупного обсягу імпортних поставок у Францію становлять нині інвестиційні товари; частка

¹⁴ Примітка.

Підраховано і побудовано автором за вказаними джерелами.

продовольства (чаю, кави, какао, продуктів тропічного сільського господарства) становила 10,2%, 10,0% та 9,1% загального імпорту відповідно у 1980 р., 2000 р. та 2014 р.; а однією з головних причин хронічного дефіциту торговельного балансу є колосальний імпорт енергопродуктів (палива і мінеральних продуктів). Тільки у період з 1980 р. до 2014 р. його вартісні обсяги зросли з 36,4 до 62,4 млрд дол. США, і хоч його відносна частка у загальних імпорتنних поставках скоротилась з 27,1% до 9,2%, однак все ще залишається надміру високим.

Що стосується товарної структури експорту, то в останні десятиліття він характеризується значним зростанням частки продукції обробної промисловості – з 72,8% у 1980 р. до 81,8% у 2014 р. При цьому основну частку промислового експорту становлять машини й устаткування, питома вага яких у загальних продажах підвищилась з 36,7% у 2000 рр. до 44,7% у 2014 р. Далі йдуть продовольство і напої (67,6 млрд дол. США, або 11,6% загального експорту у 2014 р.); руди і метали (14,6 млрд, 2,5%); паливо і мінеральні масла (12,7 млрд, 2,2%); сільськогосподарська сировина (11,1 млрд, 1,9% відповідно) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Товарна структура зовнішньої торгівлі Франції
протягом 1980-2014 рр., млрд. дол. США / % до загального підсумку
[212, 217]¹⁵**

Товарна група	Експорт			Імпорт		
	1980	2000	2014	1980	2000	2014
Продукція обробної промисловості, у тому числі:	80,9 / 72,8	250,6 / 76,5	476,6 / 81,8	72,8 / 54,2	244,7 / 72,2	518,4 / 76,5
- машини й устаткування	... / ...	120,2 / 36,7	260,4 / 44,7	38,0 / 28,3	104,7 / 30,9	251,4 / 37,1
Продовольство і напої	18,3 / 16,6	52,4 / 16,0	67,6 / 11,6	13,7 / 10,2	33,9 / 10,0	61,7 / 9,1
Сільськогосподарська сировина	2,3 / 2,1	7,2 / 2,2	11,1 / 1,9	4,9 / 3,7	9,5 / 2,8	14,2 / 2,1
Паливо і мінеральні масла	4,7 / 4,2	6,9 / 2,1	12,7 / 2,2	36,4 / 27,1	37,9 / 11,2	62,4 / 9,2
Руди і метали	4,7 / 4,3	10,5 / 3,2	14,6 / 2,5	6,5 / 4,8	12,9 / 3,8	21,0 / 3,1
Усього	110,9 / 100,0	327,6 / 100,0	582,6 / 100,0	134,3 / 100,0	338,9 / 100,0	677,7 / 100,0

Що стосується французького експорту авіакосмічної техніки, частин і компонентів до неї, то у 2012 р. він перевищив 28 млрд дол. США, тоді як у 2003 р.

¹⁵ Примітка.

Підраховано і побудовано автором за вказаними джерелами.

становив 19 млрд, а у 1999 р. – 15 млрд. Про високий глобальний попит на дану продукцію виробництва Франції свідчить той факт, що у 2014 р. компанією «Airbus Industrie» на світові ринки було поставлено 629 одиниць цивільних літаків (у 2002 р. – 166, а у 2003 р. – 185), а також отримано 1456 нових замовлень на їх виробництво [134]. За обсягами виробництва літальних апаратів дана компанія є нині світовим лідером і випереджає свого основного конкурента – американську компанію «Boeing». У 2012 р. французькі виробники реалізували також на світовому ринку вісім космічних супутників загальною вартістю понад 700 млн дол. США; а експорт продукції суднобудування досягнув рекордної відмітки у 7 млрд дол. США, втричі перевершивши відповідний показник 1999 р. Ще близько 10 млрд дол. США обсягів французького експорту транспортних засобів становить продаж різних двигунів і моторів.

Уже упродовж багатьох десятиліть Францію утримує усталений статус одного з найбільших світових постачальників продукції агропромислової групи (спиртних напоїв, зерна, молочних продуктів, цукру та інших харчових товарів). Достатньо сказати, що у 2014 р. держава експортувала продовольства на загальну суму понад 40 млрд дол. (у 2012 р. – 43 млрд дол.), що є другим у світі показником після США і становить понад 10% національного експорту. У структурі постачань продовольства приблизно 30% припадає на продовольчу сировину й 70% на перероблене продовольство. Позитивний торговельний баланс за цією статтею перевищує 7 млрд дол. США. Основні експортні позиції – алкогольні й безалкогольні напої – 13 млрд дол. США у 2014 р. (10 млрд у 2003 р.); м'ясо-молочні продукти – 10 млрд; зернові – 7 млрд, овочі і фрукти – 4,5 млрд відповідно.

Подібна товарна структура експортних операцій Франції є підтвердженням не стільки високодиверсифікованої структури її національної економіки, скільки доволі слабкої спеціалізації державі у глобальній моделі міжнародного поділу праці. Так, особливо разючим за показником експортної спеціалізації є нинішнє відставання Франції від своїх найближчих конкурентів за інтеграційним блоком ЄС – Німеччини та Великобританії – як за вартісними обсягами експортних поставок, так і їх структурою. Про це свідчить насамперед той факт, що у французькому

експорті частка продовольства і промислової сировини є значно вищою порівняно з німецьким і британським експортом, тоді як частка готових виробів (насамперед промислового обладнання і продукції машинобудування) – нижчою.

Вже тривалий час Франція значно поступається визнаним лідерам світового науково-технічного прогресу – США, Японії, Великобританії та Німеччині – і щодо пропозиції світовим споживачам продукції високотехнологічного виробництва, що репрезентують галузі нових технологічних укладів. Що стосується товарів високих технологій, то вартісні обсяги французького експорту продукції ІКТ становили у 2007 р. 26,1 млрд дол. США, у 2008 р. – 25,2 млрд, у 2009 р. – 19,6 млрд, у 2010 р. – 22,4 млрд, у 2011 р. – 24,7 млрд, а у 2012 р. – 22,6 млрд. [146], тоді як відповідний показник для Сполучених Штатів становив на кінець періоду 272,3 млрд дол. [155, с. 2] Загальні ж обсяги наукомісткого експорту Франції, що включає крім машин і обладнання продукцію високотехнологічних хімічних виробництв, у 2012 р. становили близько 120 млрд дол. США, або 23% сукупного експорту країни (тоді як у США – майже 0,4 трлн, 23,5% відповідно) [155, с. 2]¹⁶. Разом з тим, хоч французькі товари за своїми споживчими характеристиками відзначаються доволі високою якістю та інноваційністю, однак не всі вони здатні витримати гостру конкурентну боротьбу з аналогічною іноземною продукцією навіть на внутрішньому ринку, не кажучи вже про міжнародні ринки. Саме цим пояснюється той факт, що понад третини товарів, що продаються нині на ринку Франції, є імпортними.

Підсумовуючи вищенаведене, можна виокремити такі ключові риси сучасної зовнішньоторговельної діяльності Франції, як-от:

- асиметричність експортно-імпортних операцій з їх надмірною концентрацією на невеликій кількості країн-торговельних партнерів (в основному з числа держав-членів ЄС) та переважанню зовнішньоторговельних потоків на обмеженій кількості потужних компаній-монополістів;

---

¹⁶ Примітка.

Підраховано автором за вказаним джерелом.

- хронічний характер дефіциту торговельного балансу Франції насамперед за групою високотехнологічних промислових товарів та у торгівлі з країнами-лідерами світового господарства (в першу чергу із США і Японією);

- доволі слабка експортна спеціалізація держави у глобальній моделі міжнародного поділу праці та вкрай низький рівень товарної диверсифікації експортних поставок французьких суб'єктів господарювання на світові ринки у довгостроковій перспективі;

- суттєве конкурентне відставання Франції від своїх найближчих конкурентів за інтеграційним блоком ЄС та інших країн світової тріади за показниками експортної спеціалізації та пропозиції світовим споживачам продукції високотехнологічного виробництва, що репрезентують галузі нових технологічних укладів.

- надмірно висока зовнішньоторговельна залежність від імпорتنних поставок паливно-енергетичних ресурсів і сировини.

Дослідження причин, які протягом останніх десятиліть негативно позначаються на масштабах і структурних вимірах експортно-імпорتنних операцій Франції, дозволяє виявити низку перешкод, що суттєво ускладнюють процес реалізації нею глобалізаційної стратегії економічного розвитку у зовнішньоторговельній сфері.

По-перше, слід відзначити динамічно зростаючий обсяг внутрішнього платоспроможного попиту в державі, який, спричиняючи зорієнтованість національних товаровиробників на його задоволення, справляє гальмуючий вплив на динаміку нарощування вартісних обсягів їх експортних поставок на світові ринки.

По-друге, певна подібність та однотипність галузево-секторальної та географічної орієнтації зовнішньої торгівлі Франції і Німеччини, що є вагомим фактором загострення міжкраїнової конкуренції не тільки на їх внутрішніх, але й світових ринках. Як результат – хоч ці дві країни і реалізують схожі політики у сфері експортного ціноутворення, однак німецькі товаровиробники, на відміну від французьких, активно вдаються також до реалізації стратегій офшорингового аутсорсингу в країнах Центрально-Східної Європи та стримування зростання

заробітних плат у промисловості. Тож в останнє десятиліття усталеним трендом у внутрішньорегіональній торгівлі країн ЄС стало чимраз більше витіснення німецькими товаровиробниками французьких з традиційних сегментів європейського ринку через неможливість компенсації останніми підвищувального тиску їх відносних витрат на робочу силу за одночасного підтримування цінової конкурентоспроможності своїх товарів.

По-третє, не слід скидати з рахунків низький рівень нецінової конкурентоспроможності французьких товарів через суттєве скорочення в останнє десятиліття інвестиційних капіталовкладень та інноваційних витрат експортно-орієнтованих підприємств Франції. У результаті загальний рівень капітало- та технологічної місткості французьких товарів значно нижчий, порівняно з німецькими, італійськими чи японськими товарами, що спричиняє їх витіснення з цілих сегментів глобального ринку.

По-четверте, на відміну від німецьких, французькі товаровиробники в останнє десятиліття дедалі більшою мірою орієнтуються на масове виведення за кордон своїх виробничих потужностей з метою скорочення операційних витрат. Найбільшою мірою це притаманно автомобільним концернам, оскільки вже сьогодні загальна кількість автомобілів, що вироблена на їх зарубіжних підрозділах, перевищує «домашнє» виробництво. Більше того, така політика реалізується не тільки з метою задоволення попиту зарубіжних споживачів (насамперед з країн Центральної та Східної Європи, Туреччини та Іспанії), але й подальшого імпорту вироблених автомобілів у саму Францію, на який сьогодні припадає до 60% середнього зростання загального автомобільного імпорту [153, с. 7]. Крім того, французькі автовиробники з причин нагромаджених проблем у виробничо-збутовій сфері та концентрації на виробництві моделей, що перебувають на завершальних фазах життєвого циклу, на сьогодні також стрімко втрачають зарубіжні ринки та зазнають потужного конкурентного тиску з боку автоконцернів Німеччини, Італії та Великобританії.

І, нарешті, по-п'яте, позитивна у цілому динаміка нарощування масштабів аграрного експорту Франції в останні десятиліття приховує низку серйозних проблем, пов'язаних із загостренням конкуренції на традиційних для французьких

аграріїв ринках збуту Європейського Союзу (насамперед з боку нових країн-членів), куди спрямовується нині понад 70% усіх поставок продовольства держави. Не слід також скидати з рахунків вимоги СОТ та ЄС щодо поступового скорочення субсидування сільського господарства, що неминуче призведе до падіння цінової конкурентоспроможності агропромислової продукції Франції на світових ринках.

Не випадково, однією з головних цілей комерційної дипломатії Франції у СОТ була і залишається дотепер протидія зусиллям цієї організації щодо скасування субсидування сільського господарства. Вона активно лобіює так званий пакетний підхід, який виключає виокремлення сільськогосподарських субсидій як предмет окремих переговорів. З огляду на важливу роль агропромислового комплексу в економіці країни і доволі конкурентні позиції сільськогосподарського лобі, французи об'єктивно прагнуть до того, щоб процес скасування субсидування аграрного сектору носив затяжний характер. Водночас, стосовно країн, що розвиваються, то Франція разом з іншими промислово розвинутими країнами нав'язує їм виконання зобов'язань щодо додержання так званих соціальних стандартів і екологічних норм, котрі суттєво послаблюють їх конкурентні позиції на глобальному ринку агропродовольчої продукції.

Таким чином, за умов наростання глобальної нестійкості, загострення міжнародної конкуренції за ринки збуту та неухильного зміщення світового центру економічної активності у країни з новостворюваними ринками Франція змушена вживати рішучих заходів щодо докорінної трансформації своєї експортної стратегії. У даному контексті слід відзначити, що черговий етап її модернізації припав на період глобальної економічної кризи 2007-2010 рр., коли національна експортна стратегія почала розглядатись не тільки як механізм зміцнення конкурентних позицій французьких товаровиробників на світових ринках, але й як невід'ємний елемент загальної антикризової стратегії держави і системи антициклічного регулювання її економіки.

На сьогодні стратегічні пріоритети розвитку експортного потенціалу Франції лежать насамперед у площині нарощування абсолютних вартісних обсягів її експортних поставок на світові ринки та підвищення у них частки товарів з

високою доданою вартістю; диверсифікації товарної, видової, географічної та інституційної структури торговельних операцій; а також зміцнення конкурентних позицій вітчизняних продуцентів товарів і послуг і розширення французького сегменту глобального ринку. Їх виключна важливість впливає зі світового досвіду, який з усією очевидністю доводить, що відкриті зовнішнім ринкам економіки країн з масштабним експортним сектором демонструють вищу торговельну ефективність порівняно із закритими. Не випадково, з 2008 р. Світовий економічний форум щороку розраховує такий показник, як індекс залучення країн у світову торгівлю (The Enabling Trade Index), на основі якого складаються країнові рейтинги щодо характеру і конкурентних переваг зовнішньоторговельної політики держав¹⁷.

З огляду на це, реалізація цілей комплексної зовнішньоторговельної стратегії Франції в умовах глобальної нестійкості передбачає насамперед імплементацію дієвих важелів державної підтримки експортної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Вона враховує, з одного боку, національні економічні інтереси Франції на світових ринках, а з другого – діючі регуляторні вимоги СОТ та механізми й інструментарій реалізації країнами Євросоюзу спільної зовнішньоторговельної політики, зокрема, у частині застосування державної допомоги та підтримки експортної діяльності.

Сучасна експортна стратегія Франції є віддзеркаленням, з одного боку, об'єктивного процесу інтернаціоналізації її економіки, а з другого – зростаючої заінтересованості французьких суб'єктів господарювання, насамперед ТНК, у розширенні зовнішніх ринків збуту. Характеризуючи її, слід відзначити, що основними «каналами» її реалізації є як формування у державі сприятливого

---

¹⁷ Примітка.

Даний показник являє собою інтегровану оцінку з чотирьох субіндексів: доступ до внутрішніх ринків (оцінює торговельну політику країн щодо доступу іноземних товарів), митне адміністрування (оцінює ефективність функціонування державних митних органів), транспортно-комунікаційна інфраструктура (визначає рівень розвитку транспорту і зв'язку в забезпеченні експортно-імпорتنих операцій) та бізнес-середовище (оцінює діяльність уряду щодо формування безпечного бізнес-середовища для діяльності експортерів та імпортерів). За підсумками 2014 р. Франція посіла 21 позицію у країновому рейтингу за індексом залучення країн у світову торгівлю. У розрізі субіндексів її диспозиція була така: доступ до внутрішнього ринку – 46 місце (4,9); митне адміністрування – 27 місце (5,6); транспортно-комунікаційна інфраструктура – 9 місце (5,8); бізнес-середовище – 30 місце (4,9) (табл. 2.4). Як бачимо, найбільш «вузькими місцями» зовнішньоторговельної стратегії Франції є доступ до внутрішніх ринків, якість митного адміністрування та бізнес-середовища.

макроекономічного клімату, так і запровадження спеціальних стимулів до нарощування експортної діяльності суб'єктів господарювання. Останні включають, зокрема, такі заходи, як-от: розбудова організаційних структур державного регулювання експортної діяльності та її інфраструктурного забезпечення; розширення державної фінансової підтримки експорту на основі кредитування, гарантування й страхування експортних поставок і кредитів; полегшення доступу вітчизняних суб'єктів господарювання до імпорتنих компонентів для розширення експортного виробництва; відшкодування імпортного мита та розвиток вільних експортних зон; надання державою комплексних інформаційно-консультативних послуг, сприяння виставково-ярмарковій діяльності національних фірм за кордоном; а також субсидування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Усі вищеперераховані механізми державної підтримки експорту по своїй суті становлять на сьогодні «становий хребет» експортної стратегії Франції і реалізуються згідно жорстко регламентованих державою вимог щодо селективного відбору суб'єктів господарювання й суворого контролю за їх виконанням з боку державних і напівдержавних кредитно-фінансових установ і організацій. Їх можна згрупувати у два основних напрями дій держави з підвищення конкурентоспроможності французького експорту: перший – пряма підтримка підприємницьких структур у нарощуванні їх експортної діяльності; другий – заходи, спрямовані на формування і розширення зарубіжного платоспроможного попиту на продукцію французьких товаровиробників.

Що стосується прямого субсидування експорту, то це – найбільш простий і часто використовуваний у Франції традиційний спосіб матеріального стимулювання експортних поставок національних виробників і підвищення цінової конкурентоспроможності їх товарів. Нині воно найчастіше використовується при підтримці експорту сільськогосподарської продукції Франції.

Крім прямих дотацій з бюджету у Франції активно використовуються також заходи непрямого стимулювання експорту, а саме: податкові пільги експортерам; звільнення їх від мит на імпорт сировини і матеріалів; зниження тарифів державних компаній (транспортних, енергетичних та ін.). Однак, усі ці заходи для Франції як

держави-члена Європейського Союзу мають граничні межі свого використання. Так, згідно діючих на сьогодні норм і правил реалізації зовнішньоторговельної політики даного інтеграційного угруповання, чітко встановлюються вимоги та обмеження щодо застосування країнами-членами заходів державного стимулювання експортної діяльності. Зокрема, відповідно до Консолідованих версій Договору про Європейський Союз і Договору про функціонування ЄС (2010/C83/01), а також Лісабонського договору зазначається, що допомога, яку у будь-якій формі надає держава-член Євросоюзу, чи яку надано за рахунок державних ресурсів, що спотворює конкурентне середовище діяльності суб'єктів господарювання на основі надання переваги певним компаніям або виробництву певних товарів, є несумісною з внутрішнім ринком тією мірою, якою вона впливає на торгівлю між державами-членами [76]. З огляду на це, основні правила державної допомоги в ЄС спрямовані насамперед на врівноваження позитивних наслідків вибіркового субсидування певних видів діяльності, відсталих територій чи проектів з негативними наслідками цієї підтримки, що впливають зі спотворення умов конкуренції (втрати бюджету, економічно невиправдане поліпшення фінансового стану окремих учасників ринку, послаблення бізнес-активності та ін.).

Що ж стосується дотримуваних Францією нормативних вимог СОТ щодо державної підтримки експорту та субсидій, то вони були розроблені з метою створення вільних і справедливих умов для конкуренції, спрямовані на забезпечення принципу недискримінації, а їх застосування врегульовується на сьогодні Угодою про субсидії та компенсаційні заходи (1994 р.). Дана угода встановлює, зокрема, загальні правила надання субсидій для виробництва промислових товарів, а також визначає процедуру захисту країн-членів СОТ, якщо вони зазнали негативного впливу від субсидій¹⁸, запроваджених іншими країнами. Крім того, угода передбачає і диференційований підхід до використання країнами

---

¹⁸ Примітка.

У широкому розумінні субсидія трактується як будь-яка державна підтримка у вигляді фінансових засобів, товарів та послуг, що надаються державою на пільгових умовах, а також будь-яка підтримка доходу чи ціни, яка прямо чи опосередковано призводить до зростання експорту будь-якого товару з території країни або до зменшення імпорту товару на її територію.

різних видів субсидій з обмеженням використання лише адресних субсидій (котрі спотворюють умови вільної конкуренції, деформують галузево-секторальний і міжфірмовий розподіл ресурсів в економіці, а також завдають значної шкоди торгівлі) та доволі широкими можливостями застосування неадресних субсидій.

Таким чином, керуючись цими нормативними засадами СОТ, Франція при реалізації своєї експортної стратегії активно використовує дозволені механізми державної підтримки експорту та субсидії для вирішення найгостріших економічних і соціальних проблем. Поряд із цим, Угодою визначаються й заборонені субсидії, до яких у жодному разі не повинен вдаватись уряд Франції чи органи місцевої влади з метою фінансового сприяння експорту. Йдеться насамперед про особливі правила запровадження стосовно французьких суб'єктів господарювання податкових пільгових режимів, котрі вважаються субсидіями (оскільки вони спричиняють втрати бюджетних надходжень і становлять вигоду для їх одержувачів порівняно з підприємствами, що їх не отримують). Так, податкові пільги найчастіше застосовуються у Франції з метою підтримки інвестиційних проектів, однак не використовуються для покриття поточних витрат підприємств, на що існує пряма заборона. Крім того, експортні товари французьких товаровиробників звільняються від мит і податків за умови, що величина звільнення не перевищує суми мит і податків, якими обкладається аналогічний товар, призначений для внутрішнього споживання. Допускається також звільнення від сплати або зменшення непрямих податків та імпортних зборів на товари та послуги, що використовуються у виробництві французьких експортних товарів, якщо величина таких звільнень не перевищує величини податків у разі виробництва та реалізації подібних товарів на внутрішньому ринку. Водночас будь-які інші податкові пільги чи преференції для суб'єктів господарювання для виробництва товарів, що мають адресну спрямованість, належать до категорії заборонених і дають підстави Франції, як країні-члену СОТ вживати захисні заходи щодо таких країн [64, с. 52].

Об'єктивна необхідність нарощування експансії французьких експортерів на світові ринки товарів і послуг та зміцнення у такий спосіб глобальних конкурентних позицій Франції потребувала розбудови відповідної інституційної

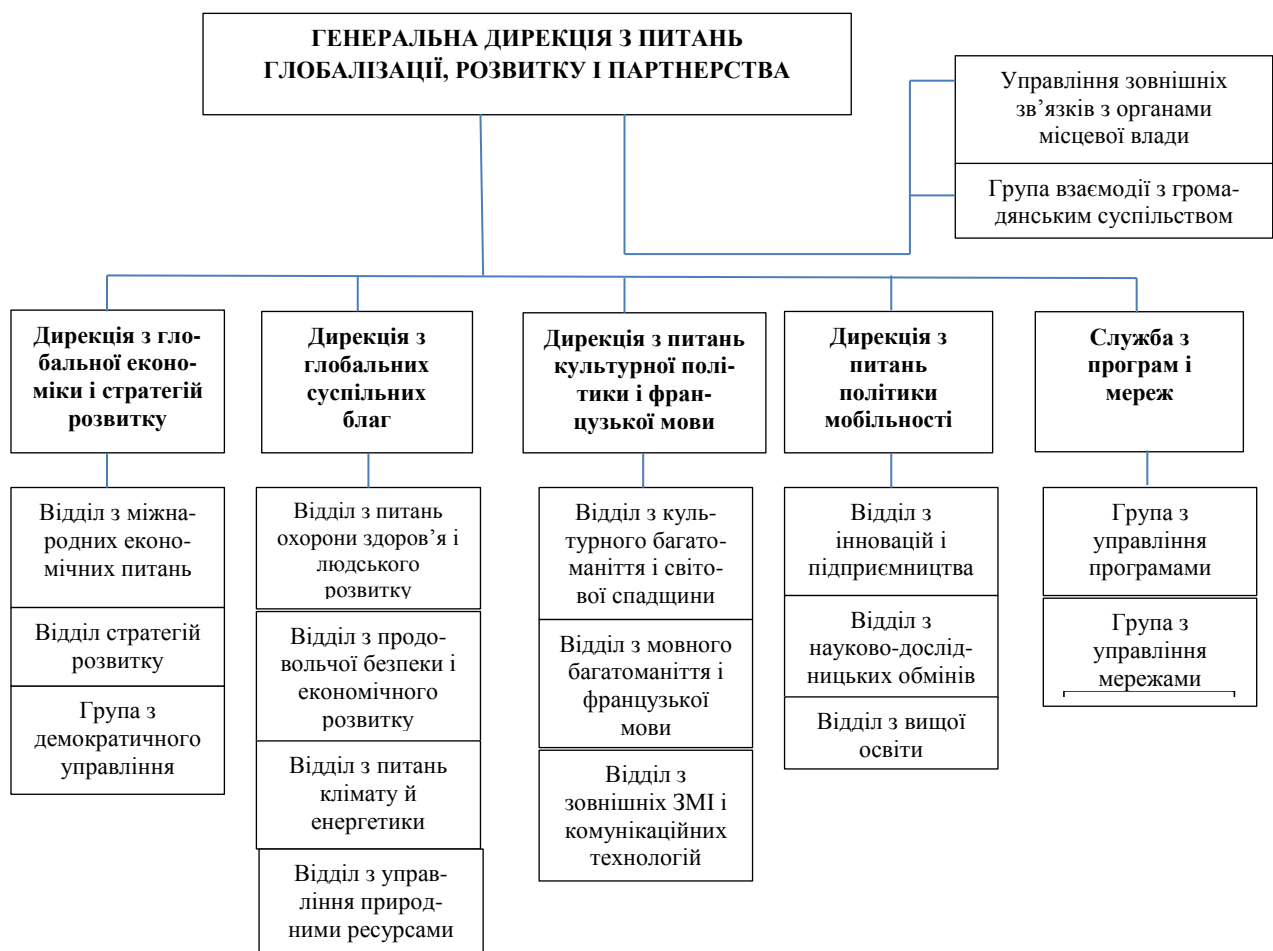
системи реалізації її зовнішньоторговельної стратегії. Вона спрямована нині на регулювання, стимулювання і міжвідомчу координацію експортної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Її репрезентують насамперед провідні економічні міністерства Франції (Міністерство зовнішньої торгівлі, Міністерство економіки, фінансів и бюджету) та їх управління (зокрема, Управління зовнішньоекономічних зв'язків, Генеральна дирекція митниць та непрямих податків, Дирекція казни), а також спеціалізовані відділи міністерств закордонних справ, промисловості, сільського господарства, зв'язку і космосу.

Важливу роль у реалізації експортної стратегії Франції відіграють також посольства і дипломатичні місії держави за кордоном. Достатньо сказати, що на сьогодні Франція має посольства у понад 150 країн світу, близько 20 постійних торговельних представництв, майже 90 генеральних консульств, а також 75 торговельно-промислових палат у 63 країнах світу [12]. Усі вони надають детальну оперативну інформацію щодо: основних тенденцій соціально-економічного розвитку Франції; поточного стану переговорів про утворення за участі цієї держави зон вільної торгівлі; ключових напрямів її двостороннього співробітництва; а також проведення у Франції і країнах-партнерах різноманітних ярмарків та виставкових заходів.

Останніми роками у відповідь на критику на свою адресу традиційні служби економічної дипломатії Франції, поступово трансформують свою діяльність та розширюють коло своїх функціональних компетенцій. Так, у 2009 р. було засновано таку піонерну інституцію, як Генеральна дирекція з питань глобалізації, розвитку і партнерства. У рамках своїх функцій та місії діяльності дирекція координує діяльність цілої низки автономних інституцій, у тому числі Французького агентства розвитку (сприяння міжнародному розвитку), Агентства з вивчення французької мови за кордоном (поширення французької мови), «CulturesFrance» (просування і популяризація французької культури), «Egide» і «CampusFrance» (студентські обміни), «Франція – міжнародне співробітництво» (децентралізоване співробітництво), «ESTHER» (боротьба зі СНІДом) та ін.

До складу Генеральної дирекції входять дирекції з глобальної економіки і стратегій розвитку; з глобальних суспільних благ; з питань культурної політики і

французької мови; з питань політики мобільності; а також служба з програм і мереж (рис. 2.4). Одним з головних структурних підрозділів Генеральної дирекції є Відділ з інновацій та підприємництва, що реалізує широкий перелік заходів економічної дипломатії: підтримка технологічних інновацій і французьких «полісів конкурентоспроможності; оборонної промисловості, експорту озброєнь і програм військово-технічного співробітництва; громадянської ядерної програми; космічної політики Франції та ЄС; а також розвиток міжнародного співробітництва Франції у сфері цивільного авіабудування (взаємодія з промисловим сектором, забезпечення безпеки авіатранспорту, участь у роботі в Міжнародній організації цивільної авіації), автомобільного, залізничного і морського транспорту, біо- і нанотехнологій.

Рис. 2.4. Організаційна структура Генеральної дирекції з питань глобалізації, розвитку і партнерства Франції [24]

У контексті реалізації національної експортної стратегії Франції заслуговують на особливу увагу дві реалізовані ініціативи Відділу інновацій і підприємництва – Клуб послів і Клуб підприємців. Так, в рамках діяльності Клубу послів регулярно організовуються виступи послів іноземних держав, акредитованих у Франції, перед французькими промисловцями, представниками некомерційних організацій, університетами та пресою. Водночас діяльність Клубу підприємців пов'язана з організацією регулярних виступів представників найбільших французьких компаній перед іноземними послами, акредитованими у Франції. Як бачимо, діяльність цих інституцій має за мету проведення широкомасштабних заходів інформаційно-консультаційної підтримки експортної діяльності французьких товаровиробників. У період з 2009 р. Клуб послів організував понад 50, а Клуб підприємців – близько 30 подібних заходів [24].

У Франції функціонує також доволі розгалужена мережа консультаційно-дорадчих структур, що опікуються питаннями підтримки вітчизняних експортерів як через пряме лобювання інтересів великого бізнесу, так і надання експортним компаніям оперативної інформаційно-консалтингової підтримки та фінансування їх зовнішньоторговельних угод. З-поміж таких структур слід відзначити, зокрема, Французький комітет економічної діяльності за кордоном, Агентство з технічного, промислового і економічного співробітництва, а також Французький центр зовнішньої торгівлі, Наприклад, за сприяння Французького комітету економічної діяльності за кордоном щорічно проводиться близько 200-300 різноманітних заходів з інформування потенційних зарубіжних покупців про якісні кондиції та конкурентні переваги продукції французьких товаровиробників. З цією метою Комітет фінансує до 60% витрат на подібні заходи та тримає штат з понад 25 тис. іноземних кореспондентів, котрі популяризують французькі товари на зарубіжних ринках.

Своєю чергою, Французький центр зовнішньої торгівлі, маючи у своїй структурі спеціалізовані департаменти економічної, комерційної і галузевої інформації, а також володіючи банками даних щодо кон'юнктури міжнародних ринків, надає експортерам широкий спектр послуг в отриманні різного роду інформації, дослідженні зарубіжних ринків, а також виборі перспективних

цільових ринків. Крім того, ця інституція активно просуває французькі товари на зовнішні ринки шляхом організації і проведення виставок та заснування за кордоном торговельних і торговельно-інформаційних центрів.

Окремої уваги в аналізі інституційних механізмів реалізації експортної стратегії Франції та забезпеченні інтересів французьких експортерів на зовнішніх ринках заслуговують банківські інституції, а саме: Банк Франції, Банк зовнішньої торгівлі, «Banque de Credit National» та ін. Вони відіграють центральну роль у французькій системі експортного фінансування, не тільки забезпечуючи оперативне обслуговування платежів на рахунки французьких експортерів, але й здійснюючи кредитування їх операцій, забезпечених тільки правами на товар, що фінансується. Залучення державної фінансової підтримки має низку переваг порівняно з приватною, і це стосується як доступу до певного виду інформації (у тому числі при врегулюванні суверенних богів через Паризький клуб кредиторів), так і можливостей надання фінансового або страхового покриття на тривалі терміни при підтримці великих стратегічних проектів.

Необхідність підтримки французьких суб'єктів господарювання з боку банківських інституцій найбільш гостро відчувається при реалізації проектів просування експорту у країни, що розвиваються, а також розширення експортних поставок на зарубіжні ринки інвестиційних товарів, особливо за умов середньо- і довгострокового фінансування проектів. Так, Банк зовнішньої торгівлі Франції кредитує як власне експортні операції (на 10% вартості контракту), так і виробництво експортної продукції (на 90% вартості) [98, с. 39]. Тільки у 2014 р. банк виділив на підтримку французького експорту близько 15 млрд. євро, що на 30% більше показників 2000 р. [2]. Причому найближчими роками передбачається не тільки зберегти вже досягнуті масштаби експортного кредитування, але й «запустити» у дію нові банківські продукти і проекти стимулювання експорту малого і середнього бізнесу.

Що стосується експортного кредитування, то воно передбачає надання іноземним фірмам або державам кредитів підприємствами-експортерами, банками та урядом для закупівлі товарів у країні-кредиторі на різний строк. Зазвичай експортні кредити у Франції надаються під державні гарантії з метою усунення

експортних ризиків, не охоплених комерційним страхуванням, і передбачають заходи щодо: кредитування національних експортерів державними банками за пільговими ставками кредитування, нижчими від ринкових; державні кредити іноземним імпортерам за умови додержання ними зобов'язань купувати товари лише у фірм країни; страхування комерційних та політичних експортних ризиків національних експортерів.

Загальний порядок кредитування експорту у Франції регламентується Законом «Про кредитну реформу» 1971 р., котрий свого часу був зорієнтований на вирішення двох основних завдань: проведення перерозподілу джерел фінансування експортних кредитів і запровадження додаткових пільг для експортерів. Результатом реалізації даного закону стало істотне підвищення частки французьких комерційних банків в експортному кредитуванні (близько 30% сукупного обсягу кредитів) за збереження незмінною частки Казначейства (20%) та зменшення частка Банку Франції і спеціалізованих державних банків знизилася з 70% до 50%. Крім того, закон передбачав збільшення масштабів кредитування виробництва товарів з 80% до 90% вартості контракту, а участі банків у фінансуванні експортних кредитів – з 90% до 100% відповідно. Таким чином, після реалізації реформи, експортерів майже повністю звільнено від фінансових витрат.

Останніми роками у Франції була суттєво спрощена бюрократична процедура отримання суб'єктами господарювання експортних кредитів: для їх отримання експортеру необхідно отримати згоду лише банку, що видав кредит, зовнішньоторговельного банку і страхової компанії. Крім того, французькі банки отримали право вільного вибору, кому надавати кредит – постачальнику чи покупцю. Ще однією особливістю французької системи кредитування експорту є те, що вона хоч і здійснюється здебільшого комерційними банками за рахунок власних ресурсів, однак реалізується за обов'язкової згоди уряду. Подібний порядок фінансування обумовлений тим, що держава бере активну участь у здійсненні пільгового рефінансування таких кредитів як з метою зниження чи стабілізації процентних ставок на весь період кредитування, так і безпосереднього надання кредитів. Тож діюча система експортного кредитування надає французьким експортерам доволі широкі можливості користуватися кредитними

ресурсами як для налагодження експортного виробництва, так і фінансування власне експортних операцій. За таких умов до фінансування комерційних операцій висувається низка обов'язкових вимог: надійність, повернення коштів у відносно короткі терміни часу, автономність від інших напрямів економічної діяльності позичальників.

В останні роки у реалізації національної експортної стратегії Франції акцент поступово зміщується з пільгового кредитування експортних операцій на їх страхування і гарантування, без чого неможливим є досягнення високої ефективності торговельної діяльності держави в умовах глобальної нестійкості. З одного боку, дана система стимулює діяльність національних експортерів (насамперед підприємства малого і середнього бізнесу), убезпечуючи їх від збитків у зв'язку з можливими ризиками, а з другого – сприяє нарощуванню експорту і реалізації цілей і завдань державної експортної політики. На сьогодні вона реалізується через французьку компанію зі страхування зовнішньої торгівлі COFACE, котра за своєю структурою, принципами діяльності та функціональними компетенціями є Експортним кредитним агентством. Дана інституція реалізує нині державну політику підтримки експорту французьких експортерів шляхом здійснення страхування експортних політичних і комерційних ризиків, а також надання гарантій здійснення експортних операцій. Так, COFACE страхує за власний рахунок короткострокові (до двох років) експортні кредити від комерційних ризиків і за державні кошти гарантує комерційні ризики за середньо- і довгостроковими кредитами. Загальний обсяг гарантій за експортними кредитами, що надаються цією інституцією, становить майже 2,3% ВВП Франції [84, с. 147].

На сьогодні COFACE забезпечує страхування понад третини французького експорту з доволі суттєвими диференціаціями у частці застрахованих експортних контрактів різних галузей і секторів економіки Франції. Так, якщо експорт машин і транспортного обладнання гарантується у сумі 50% вартості усіх експортних контрактів, то експортні поставки споживчих товарів – лише на 25-30% [191, с. 147]. За експертними оцінками в середньому діяльність COFACE забезпечує додатково 12 % приросту експорту країни, а один додатковий долар бюджету цієї

інституції забезпечує в середньому приблизно 302 дол. додаткового експорту [84, с. 147].

Крім усього перерахованого COFACE бере на себе також функції організаційної й інформаційно-аналітичної підтримки експорту (збір інформації про торговельних контрагентів, семінари для бізнесменів та ін.). Водночас діяльність COFACE, як члена Бернського союзу (неформального об'єднання – Міжнародного союзу страховиків кредитів та інвестицій), спрямована також на розроблення умов кредитування міжнародної торгівлі та проведення узгоджених дій з партнерами при страхуванні експортних кредитів, обміні досвідом та відповідною інформацією. За даними Бернського союзу, вартісні обсяги страхування експортних кредитів тільки у період з 1988 р. до 2014 рр. зросли з 269,5 млрд. [189, с. 28] до 2,1 трлн дол. США (насамперед завдяки зростанню короткострокового експортного страхування); а обсяги страхового відшкодування протягом 2010-2014 рр. – з 368 до 565 млн відповідно [138, с. 11, 13]¹⁹. Зокрема, тільки у 2014 р. COFACE застрахувала експортних кредитів французьких суб'єктів господарювання на загальну суму 47 млрд дол. США та отримала кредитних лімітів на фінансування експортних операцій загальною вартістю 48,4 млрд. Такі масштабні показники упродовж останніх десятиліть забезпечують Франції лідерські позиції у світовому рейтингу Топ-10 країн за обсягами експортного кредитування та компенсації вітчизняним експортерам втрат через неплатежі покупців та інших боржників (табл. 2.3).

Загальне управління діяльністю COFACE, без поліса якої жоден суб'єкт господарювання не може отримати пільгову експортну позику, є об'єктом функціональних компетенцій Управління зовнішньоекономічних зв'язків Міністерства економіки, фінансів і бюджету Франції. Своєю чергою, до функцій таких урядових комісій, як Комітет директорів і Комісія з надання гарантій і зовнішньоторговельних кредитів належать видача дозволів на кредитування і здійснення контролю за їх виконанням. Так, Комітет директорів вирішує питання щодо умов надання довгострокового кредитування експорту, а Комісія з надання

---

¹⁹ Примітка.

Побудовано автором за вказаним джерелом.

гарантій і зовнішньоторговельних кредитів за участі Казначейства, зацікавлених міністерств і банків розглядає умови фінансування і реалізації експортних поставок у кредит та визначає, яку частину кредиту страхуватиме COFACE.

Таблиця 2.3

**ТОП-10 країн за показниками експортного кредитування
у 2013 р. і 2014 р., млн. дол. США [138, с. 11, 13]²⁰**

Рей- тинг	Країна	2013	2014	Рей- тинг	Країна	2013	2014
Кредитні ліміти за експортними операціями				Страхове відшкодування за експортними кредитами			
1	США	79128	81215	1	Венесуела	17	173
2	Німеччина	71448	65910	2	США	145	165
3	Великобританія	54783	54095	3	Італія	186	110
4	Франція	51547	48438	4	Бразилія	143	89
5	Італія	49011	45969	5	Росія	40	76
6	Китай	45851	45611	6	Німеччина	100	69
7	Нідерланди	31230	31737	7	Індія	50	60
8	Іспанія	32289	31364	8	Великобританія	62	56
9	Бразилія	30071	30665	9	Туреччина	23	49
10	Швейцарія	31202	28780	10	Франція	33	47
Інші країни		615570	587684	Інші країни		1117	1113
Усього		1092130	1051468	Усього		1916	2007

Характеризуючи діяльність COFACE, слід також відзначити, що вона включає доволі розвинуті механізми експортного кредитування з метою фінансової підтримки як традиційного експорту французьких товаровиробників, так і високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю. Підтвердженням даної тези є, зокрема, галузева структура портфеля експортних угод COFACE, в якому понад 40% припадає нині на експорт продукції оборонної промисловості; близько 25% – експорт продукції компанії «Airbus Industrie»; близько 30% – страхування експорту й інвестицій решти цивільних галузей економіки – інфраструктури, сільськогосподарського сектору, телекомунікацій та ін. [207, с. 83].

У кінці 2008 р. Франція підтвердила свою рішучість всебічно підтримувати кредитними механізмами експортну діяльність вітчизняних товаровиробників не тільки з метою реалізації оновленої експортної стратегії, але й «забезпечення по мірі виходу світової економіки з глобальної фінансово-економічної кризи притоку

²⁰ Примітка.

Побудовано автором за вказаним джерелом.

ліквідних коштів у міжнародну торгівлю у розмірах, достатніх для підтримання глобального товарообігу» [207, с. 84]. Не випадково, саме з цього часу у портфелі експортного кредитування COFACE різко зросла кількість проектів фінансування експорту високотехнологічних товарів, насамперед продукції космічної галузі. Так, якщо до 2008 р. щорічна кількість заявок на кредитування експорту її продукції не перевищувала 2-5, то у 2009 р. становила вже 17. Нинішній портфель COFACE охоплює кредитування експорту таких компаній-продуцентів аерокосмічної продукції, як «SES», «Hispasat», «RSCC», «Gazprom Space», «Nilesat», «Arabsat», «Globalstar», «Iridium», «O3b» та ін. [207, с. 83].

Реалізація Францією експортної стратегії в умовах глобальної нестійкості крім державного фінансування експортних операцій, мобілізації внутрішніх ресурсів держави і бізнес-структур передбачає також механізми митно-тарифного регулювання ввезення і вивезення товарів на регіональному рівні. Так, митно-тарифна діяльність Франції як держави-члена Європейського Союзу здійснюється на сьогодні в рамках митного союзу ЄС, який має тривалу історію розвитку і бере свій початок з Римської угоди 1957 р. про Європейське економічне співтовариство²¹. І якщо на перших етапах розвитку даного угруповання митний союз мав переважно секторальний характер (тобто стосувався лише окремих секторів економіки), то вже з початку 1990-х років країни-учасниці реально перейшли до повноформатної інтеграційної моделі, котра крім митного включає у свою «орбіту» економічний і валютний союзи, а також передбачає ефективні інструменти захисту внутрішнього ринку ЄС від іноземної конкуренції і розширення експансії європейських товарів на ринки третіх країн.

Таким чином, одним з найважливіших інтеграційних механізмів реалізації Францією експортної стратегії є на сьогодні Єдиний митний тариф ЄС (ЄМТ). Його імплементація дає змогу державі спільно з іншими країнами-членами ЄС реалізовувати спільну тарифну політику, спрямовуючи доходи від стягування мит

---

²¹ Примітка.

Римська угода ставила за мету формування повноцінного митного союзу країн-учасниць Європейського економічного співтовариства, який охоплював би всю торгівлю товарами. Дана угода передбачала також відмову країн від імпортих і експортних мит і будь-яких інших видів рівнозначних за наслідками зборів у взаємній торгівлі держав, а також заміну національних тарифів єдиним митним тарифом з проведенням спільної торговельної політики у відносинах з третіми країнами.

в рамках ЄМТ до бюджету Співтовариства з метою забезпечення фінансування діяльності даного інтеграційного об'єднання, у тому числі у сфері зовнішньоекономічних зв'язків (на сьогодні вони становлять близько 15% спільного бюджету ЄС) [65, с. 36].

У даному контексті важливо відзначити, що запровадження єдиного митного тарифу ЄС призвело до суттєвого розширення компетенцій наднаціональних регуляторних органів у питаннях тарифної політики. Так, з 1968 р. будь-яке рішення з тарифних питань (зміна мит ЄМТ, тимчасове призупинення їх дії та ін.), навіть якщо воно стосується інтересів Франції, може бути ухвалено виключно органами Європейського Союзу. До компетенцій наднаціональних органів належать також тарифні переговори з третіми країнами, у тому числі в рамках міжнародних організацій (насамперед СОТ).

Заслуговує на увагу і той факт, що запровадження єдиного митного тарифу мало своїм закономірним наслідком розробку і подальше вдосконалення єдиних норм і правил стосовно митної оцінки товарів і правил визначення країн їх походження, без чого неможливо забезпечити одноманітне застосування ЄМТ усіма країнами-членами ЄС. Усі ці норми і правила зведені у Митному кодексі ЄС (1993 р.), нову редакцію якого було ухвалено у 2006 р. під впливом кардинальних змін у міжнародній торгівлі, пов'язаних з глобалізацією і широким залученням до міжнародного комерційного обміну інформаційно-комунікаційних технологій. Тож згідно ЄМТ країн-членів ЄС Франція застосовує нині кілька видів мит: адвалерні (на них припадає 90% загальної кількості митних ставок); специфічні (6,4%); змішані як комбінація адвалерних і специфічних (2%); альтернативні, що дають можливість вибору між вищеназваними ставками (0,7%); а також змінні та сезонні (0,9% відповідно) [65, с. 37]. З переважної кількості мит рівень застосовуваних у Франції ставок співпадає зі зв'язаними, що свідчить про виконання нею усіх взятих у цій сфері зобов'язань. Так, у 2014 р. середньоарифметична ставка ЄМТ становила 6,5%; в адвалерному еквіваленті середній рівень мит на несільськогосподарські товари становив 4,3%, а на сільськогосподарські – 14,4%. У період з 2004 р. до 2014 р. частка тарифних ліній, що передбачають безмитне ввезення, скоротилась з 26,9% до 25,1%; частка

«тарифних піків» зменшились з 5,8% до 5,6% загальної кількості тарифних ліній (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка середнього рівня ставок єдиного митного тарифу ЄС у 2004-2014 рр.
[226, с. 43; 227, с. 45-46; 228, с. 42]

Показник	2004	2006	2008	2011	2014
Усі товари, у тому числі:	6,5	6,9	6,7	6,4	6,4
сільськогосподарські	16,5	18,6	17,8	15,2	14,4
несільськогосподарські	4,1	4,0	4,0	4,1	4,3
Загальна кількість тарифних ліній, у тому числі:	...	...	9699	9294	9379
безмитне ввезення (% усіх тарифних ліній)	26,9	26,0	25,3	25,0	25,1
незначні ставки мит (вище і нижче 2%) (% усіх тарифних ліній)	6,8	9,4	9,6	8,8	6,9
ставки вище 15% (% усіх тарифних ліній)	8,6	9,0	8,4	8,5	8,6
«тарифні піки», що утричі перевищують середній рівень ЄМТ (% усіх тарифних ліній)	5,8	5,6	5,3	5,7	5,6

Характеризуючи механізми реалізації Францією національної експортної стратегії, не можна оминати увагою надання нею технічної допомоги країнам-торговельним партнерам в рамках Дохійського раунду СОТ. Вона відбиває по суті намагання цієї держави провадити власну політику щодо захисту інтересів французьких ТНК на зарубіжних ринках та поліпшення комерційних умов їх співробітництва з зарубіжними компаніями-партнерами. Крім того, технічна допомога Франції країнам-партнерам зорієнтована також на реалізацію програм підтримки галузево-секторального та регіонального співробітництва вітчизняних суб'єктів господарювання з зарубіжними партнерами. Відтак – на основі реалізації Францією проектів технічної допомоги динамічно розбудовується її зовнішньоторговельне співробітництво і у такий спосіб французьким компаніям-виконавцям забезпечуються найбільш привабливі умови виходу на зарубіжні ринки товарів та послуг.

Як впливає з даних табл. 2.5, Франція належить сьогодні до 13 країн-донорів Глобального трастового фонду Дохійського раунду СОТ. Загальна вартість проектів її технічної допомоги найменш розвинутим країнам світу у період з 2010р. до 2014 р. становила майже 3 млрд дол. США. А загалом у 2014 р. СОТ реалізувала 324 подібних проектів [225, с. 120], що є вагомим важелем нарощування платоспроможного попиту найбідніших країн світу та інструментом пом'якшення

глибоких глобальних асиметрій соціального-економічного розвитку країн та регіонів.

Таблиця 2.5

Ключові країни-донори технічної допомоги у рамках Дохідського раунду СОР протягом 2010-2014рр., млн. дол. США [225, с. 123]

Країна-донор	2010	2011	2012	2013	2014
Австралія	1952,4	1803,6	...	2689,9	61,4
Австрія	285,6	258,6	240,2	243,6	241,4
Канада	...	944,3	1362,3	...	...
Китай	200,3	...	...	...	...
Китайський Тайбей	...	184,2	...	181,4	...
Чехія	...	23,7	...	...	...
Данія	180,0	331,2	321,9	491,1	482,4
Естонія	28,9	26,2	23,2	24,2	24,6
Європейський Союз	1574,6	1187,5	1024,1	1232,0	317,6
Фінляндія	1364,0	1228,0	...	...	...
Франція	655,5	611,0	600,5	617,0	508,5
Німеччина	1438,5	1237,5	1198,0	1233,0	1203,0
Ірландія	409,2	...	...	...	...
Японія	395,6	395,6	395,6	368,7	312,0
Респ. Корея	344,4	322,4	334,9	313,6	336,4
Ліхтенштейн	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0
Нова Зеландія	158,0	...	...	...	...
Норвегія	1472,9	1472,9	...	...	875,0
Іспанія	467,9	400,1	...	...	...
Швеція	2353,9	2074,3	2386,5	2245,6	...
США	1002,7	940,6	940,5	851,9	1127,4
Усього	16108,9	15075,4	12106,6	13619,1	7793,4
Загальна кількість країн-донорів Глобального трастового фонду Дохідського раунду СОР	19	19	14	15	13

У сучасних умовах глобальної нестійкості реалізація Францією ефективної зовнішньоторговельної стратегії є неможливою без механізму державно-приватного партнерства, зорієнтованого на налагодження ефективної і взаємовигідної взаємодії держави і бізнесу у сфері реалізації національного експортного потенціалу. Його зростаюче значення обумовлене поступовим перенесенням акценту у політиці Франції з прямих на непрямі механізми стимулювання експортної діяльності через запровадження для суб'єктів господарювання податкових пільг та пільгових кредитів, а також знижених державних тарифів. Саме державні структури Франції розробляють і впроваджують на сьогодні все потужніші стимули для консолідації зусиль різних секторів французької економіки та суспільства щодо реалізації національної

експортної стратегії, створення і практичного використання нових ефективних технологій просування французьких товарів і послуг на світові ринки.

І хоча провідну роль у торговельній політиці Франції як і раніше відіграє уряд, однак його діяльність на сьогодні все більшою мірою коригують громадські організації шляхом впливу на розробку й імплементацію регуляторних заходів, систему контролю за їх виконанням, а також ініціювання ухвалення рішень і обговорення пропозицій офіційних структур. Так, найбільш впливовими на сьогодні подібними організаціями є Національна рада французьких підприємців (членами якого є близько 90% приватних компаній Франції), Союз арабо-французьких банків, Союз торговельно-промислових палат, між якими у процесі реалізації національної експортної стратегії сформувався своєрідний поділ праці. Якщо реалізація загальної експортно-імпоротної політики перебуває у колі функціональних компетенцій Союзу торговельно-промислових, то питання захисту інтересів французьких товаровиробників на міжнародному рівні – до сфери діяльності Національної ради французьких підприємців.

Окремої уваги заслуговують професійні об'єднання, які створюються для зміцнення конкурентних позицій французьких товаровиробників на міжнародних ринках. Їх діяльність зорієнтована на нарощування експортних доходів та зменшення витрат товаровиробників об'єднань на основі: максимального наближення без посередників до кінцевих споживачів продукції; забезпечення єдиних умов виробництва і продажу продукції; формування великотоварних партій стандартизованої продукції; забезпечення гарантованого процесу поставок і оплати товарів. Завдяки професійним об'єднанням фермери Франції створили власні канали просування продукції до кінцевого споживача. Прикладом такого об'єднання є неприбутковий союз «SICA Atlantique», яке засноване на умовах пайової участі 70 кооперативів і добровільних внесків оптових покупців зерна і спеціалізується на його збуті на світових ринках. Через дану структуру на сьогодні реалізується до 20% зерна Франції на зовнішніх ринках [23, с. 30].

Держава надає подібним об'єднанням певну допомогу, яка полягає, зокрема, у фінансуванні залучення п'яти спеціалістів, котрі допомагають товаровиробникам запроваджувати технології виробництва, що забезпечують підвищення якості

продукції; наданні пільгових кредитів для фінансування зберігання і пакування продукції, модернізації виробництва і підвищення його конкурентоспроможності. А загалом у Франції функціонує на сьогодні понад 4000 кооперативів, асоціацій та інших некомерційних об'єднань товаровиробників [23, с. 30], які просувають свої інтереси на світових ринках. Завдяки заснуванню своїх галузевих об'єднань французькі товаровиробники змогли завоювати ринок, посилити захист своїх інтересів, що є важливим компонентом реалізації експортної стратегії Франції в умовах глобальної нестійкості.

Резюмуючи вищенаведене, слід відзначити, що у сучасній торговельній практиці Франції напрацьовано доволі диверсифікований інструментарій фінансових методів державної торговельної політики, який використовується з метою стимулювання експорту. Та значна увага, яку приділяє уряд держави питанням стимулювання експортної діяльності, обумовлена не тільки потребами внутрішнього розвитку французької економіки, але й глобалізацією світової економіки, а відтак – необхідністю врахування у національній стратегії економічного розвитку Франції таких процесів, як структурні зрушення у світовій торгівлі, фінансова глобалізація, техноглобалізм, динамізація конкурентного середовища та ін.

2.2. Особливості міжнародної інвестиційної політики Франції

В умовах глобальної нестабільності та посилення невизначеності у трендах світогосподарського розвитку особливої актуальності у національній економічній стратегії Франції набуває активізація інвестиційних механізмів, здатних забезпечити країні стабільне макроекономічне зростання та зміцнити її міжнародні конкурентні позиції. З-поміж них – нарощування вартісних обсягів міжнародних інвестицій, раціоналізація їх структури та диверсифікація джерел зовнішнього інвестиційного фінансування французької економіки. З огляду на це, в реалізації національної економічної стратегії суттєво актуалізується роль державної інвестиційної політики як сукупності дій держави, спрямованих на підвищення рівня залучення іноземного інвестиційного потенціалу до процесу національного

суспільного відтворення, створення оптимальних умов для вкладення інвестицій, забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни на основі використання іноземних і зарубіжних інвестиційних капіталовкладень державного і приватного секторів.

Якщо характеризувати еволюцію державної інвестиційної політики Франції та механізми її реалізації, то слід відзначити, що в останнє десятиліття вони розвиваються у відповідності до рекомендацій міжнародних організацій у рамках так званої інвестиційної політики нового покоління. Її концептуальні засади вперше було сформульовано на Конференції ЮНКТАД у 2012 р. і вони полягають у забезпеченні інвестиційного синергізму з більш широкими цілями національного економічного розвитку і диверсифікованою промисловою політикою; стимулюванні соціально відповідальної поведінки іноземних і зарубіжних інвесторів; а також удосконаленні інституційного забезпечення міжнародних інвестиційних процесів [222, с. 192]. Як бачимо, головною метою такої політики є насамперед прискорення макроекономічного зростання Франції та підвищення її міжнародної конкурентоспроможності на основі всебічного розвитку внутрішнього інвестиційного ринку та досягнення синергетичного ефекту від реалізації інвестиційної, промислової та структурної політики.

Не випадково, подібна трансформація міжнародної інвестиційної політики держави у такому руслі відбулась у післякризовий період і знайшла своє відображення у низці національних економічних стратегій, що відбивають як загальносвітові тенденції до лібералізації національних інвестиційних режимів, так і посилення регулювання і стимулювання іноземного інвестування задля поставлених цілей державної інвестиційної політики. Йдеться насамперед про зорієнтованість сучасної інвестиційної політики Франції на максимально повну гармонізацію власних національних економічних інтересів та корпоративних інтересів іноземних і зарубіжних інвесторів; удосконалення міжнародних інвестиційних угод у напрямку гарантування національної інвестиційної безпеки; а також максимально повну реалізацію прав власності інвесторів. При цьому наголосимо, що досягнення Францією національної інвестиційної безпеки передбачає нівелювання таких загроз з боку іноземних інвесторів, як-от:

монополізація національних товарних ринків і ринку фінансових послуг; встановлення критичної залежності національних виробників від іноземного інвестиційного капіталу; відтік висококваліфікованого місцевого персоналу до материнських компаній зарубіжних ТНК; встановлення контролю з боку іноземних компаній над стратегічно важливими галузями французької економіки, особливо тих, що забезпечують економічну, фінансову та продовольчу безпеку країни [222, с. 110].

Разом з тим, надмірне державне регулювання інвестиційної діяльності Франції, що базується на кейнсіанській теорії, зі збереженням достатньо високих соціальних відрахувань, жорсткою регламентацією з боку держави підприємницької діяльності; надмірними податковими вилученнями на користь держави та недостатнім рівнем гармонізації національної фінансової політики з вимогами єдиної грошово-кредитної і валютної політики у країнах ЄС, і дотепер суттєво стримує приплив іноземного інвестиційного капіталу. Тож перехід Франції в останні роки до реалізації інвестиційної політики нового покоління відбувається з виокремлення її концептуальних засад, що значною мірою відбиває пріоритети структурної модернізації національної економіки та її якнайглибшої інтеграції у так звані глобальні ланцюги доданої вартості (Global Value Chain – GVC). І це цілком закономірно, оскільки останні у сучасних умовах інвестиційної транснаціоналізації економіки Франції є матеріальною основою та ядром залучення її бізнес-структур у глобальні виробничі, технологічні та маркетингові процеси, а також фундаментальні процеси міждержавного переливу інвестиційного капіталу.

Зазначимо, що якщо період 1980-1990 рр. характеризувався переважною концентрацією виробничої системи Франції, що давало змогу широко використовувати їх абсолютні та відносні переваги, то характерними рисами сучасної міжнародної інвестиційної політики держави та її включення у глобальні ланцюги доданої вартості є: процес «подрібнення» складових національного виробництва з активним використанням французькими виробниками найбільш конкурентоспроможних факторів виробництва; їх включенням у запеклу

міжфірмову конкуренцію за найпривабливіші сегменти у глобальних ланцюгах доданої вартості.

Як впливає з даних додатку А, у період з 1995 р. до 2011 р. значення Індексу участі у глобальних ланцюгах доданої вартості для Франції суттєво зросло і становило на кінець періоду близько 47. Однак, за даним показником Франція поступається переважній більшості країн «золотого мільярду» (за виключенням Австралії, Канади, США та Нової Зеландії), що свідчить, з одного боку, про недостатнє використання нею у національному виробництві імпортованих компонентів та обмеженість експортної діяльності, а з другого – про великомасштабні обсяги внутрішнього виробництва і споживання.

В епоху глобалізації велику і чимраз зростаючу роль у французькій економіці відіграють прямі іноземні інвестиції, які слугують ефективним засобом її транснаціоналізації, підключення до виробничих мереж глобальних ТНК і міжнародного науково-технологічного трансферу, залучення передових технологій і ноу-хау у вітчизняну економіку, подолання її галузево-секторального відставання у технологічній сфері, а також досягнення нової якості відтворювальних процесів на інтернаціональному рівні.

Для Франції усі ці чинники в останні десятиліття набувають першорядного значення, підтвердженням чого є дані табл 2.6, які свідчать про те, що у період з 1990 р. до 2014 р. щорічні вартісні обсяги прямого іноземного інвестування французької економіки становили в середньому близько 40 млрд дол. США, коливаючись від мінімального значення 13,2 млрд дол. США у 1990 р. до максимальних 96,2 млрд у 2007 р. А загалом, масштаби прямих іноземних інвестицій, що залучались в економіку Франції в останні тридцять років стабільно перевищували вартісні обсяги її зовнішньої торгівлі. При цьому лєвова частка ПІІ (близько 70%) припадає нині на сферу послуг, насамперед професійні послуги і торгівлю. Динамічне нарощування прямого іноземного інвестування французької економіки обумовлено насамперед високою рентабельністю інвестиційних капіталовкладень: на 1 млн євро ПІІ припадає збільшення продажу на 1,9 млн євро та 10 нових робочих місць. Для порівняння, відповідні показники у Великобританії становлять відповідно 1,5 і 4,5, Німеччині – 2,6 і 7,3.

Таблиця 2.6

**Динаміка масштабів ПІ європейських країн
протягом 1990-2014 рр., млн. дол. США [220, с. 391, 397; 221, с. 303, 307; 222, с.
169; 223, с. А3]²²**

Країна	Імпорт ПІ					Експорт ПІ				
	1990	2000	2007	2011	2014	1990	2000	2007	2011	2014
Франція	13183	42930	96221	40495	15191	34822	175504	164310	90146	42869
Німеччина	9160	195122	76543	40402	1831	28660	49793	162492	54368	112247
Італія	6411	13377	40202	29059	11451	7585	12319	90778	47210	23451
Норвегія	1175	6312	5940	3569	8682	1435	7332	13646	19999	19247
Швеція	1979	23367	27157	12091	10036	14573	40578	37630	26850	12156
Ірландія	99	24117	24707	13102	7698	499	3973	21146	-2148	31795
Великобританія	33046	116552	186381	53949	72241	18630	253929	318403	107086	- 59628
Нідерланди	12319	52453	115365	17129	30253	15422	71346	28405	31867	40809
Іспанія	13841	37523	64264	29476	22904	2937	54675	137052	37256	30688
Данія	1132	32289	11804	14771	3652	1482	24359	20597	23413	10952
Швейцарія	4961	16285	51681	28309	21914	6369	42650	56592	69612	16798
Люксембург	8056	245561	-29149	17530	7087	6262	241997	62954	11741	- 4307

Характеризуючи міжнародну інвестиційну політику Франції, слід відзначити, що в останні десятиліття вона зазнала суттєвих змін під впливом поглиблення інвестиційно-інтеграційних процесів у Євросоюзі. Це знаходить своє концентроване відображення насамперед у розширенні сфер впливу у європейському інвестиційному просторі французьких ТНК. В силу великомасштабної і диверсифікованої виробничо-комерційної діяльності французькі ТНК стали ядром та однією з рушійних сил інтернаціоналізації інвестиційно-виробничого комплексу Європейського Союзу. Його матеріальною основою став не тільки динамічний розвиток коопераційних і спеціалізаційних зв'язків між компаніями Франції та підприємницькими структурами інших країн ЄС, що працюють в одній галузі, але вертикальна диверсифікація діяльності французьких ТНК із втягуванням у її орбіту торговельної, банківської, фінансової та страхової діяльності.

Сучасні лібералізаційні режими функціонування спільного ринку ЄС дозволяють французьким ТНК, використовуючи загальне управління взаємопов'язаними внутріфірмовими операціями, забезпечувати більш раціональний розподіл своїх виробничих і трансакційних витрат, а також інвестиційних бюджетів у їх галузево-секторальному та географічно-

²² Примітка.

Побудовано автором за вказаними джерелами.

територіальному вимірах. Так, з-поміж французьких компаній-інвесторів державного сектору найбільшу активність сьогодні виявляють ТНК сфери комунальних послуг, що залучені до фінансування великомасштабних європейських проектів, а також реалізації інвестиційних операцій у країнах, що розвиваються, у формі участі в акціонерному капіталі, ЗіП та заснуванні нових бізнес-структур.

Саме високотехнологічні сфери і галузі французької економіки в останні десятиліття характеризуються усталеною тенденцією щодо активізації диверсифікації бізнесу, за якої чимраз більша кількість інвестиційних угод за участі іноземних інвесторів починають носити конгломератний характер. У даному контексті заслуговує на увагу французька компанія «Orange» («France Telecom»), яка на сьогодні успішно диверсифікувала свою бізнес-діяльність за рахунок мобільної реклами.

Упродовж останніх десятиліть головною рушійною силою нарощування обсягів прямих іноземних інвестицій у Францію та інструментом проникнення французького капіталу на зарубіжні ринки стали масштабні процеси транснаціональних злиттів та придбань, реалізовані на хвилі реструктуризації транснаціонального бізнесу та його адаптації до умов глобальної конкуренції. Так, тільки за період 2008-2014 рр. вартісні обсяги чистих продажів за транскордонними операціями ЗіП французьких компаній зросли з 6,6 до 27,7 млрд дол. США, що становило на кінець періоду майже 7% відповідного світового показника та 17,2% показника країн ЄС [223, с. 244].

Однією з наймасштабніших в останні роки стала транскордонна угода «Deutsche Telekom» з «France Telecom» про створення в рівних долях спільного венчурного підприємства у Великобританії (2009 р.). У 2008 р. британська компанія «Vodafone» поглинула французьку ТНК «Central Telecom» (постачальника конвергентних рішень, IP-телефонії та інших високотехнологічних послуг) з метою розвитку бізнесу на британському ринку. Крім того, «Electricite de France» і британська компанія «Centrica» організували у Великобританії венчурний бізнес на паях 80:20 з будівництва до 2017 р. чотирьох електростанцій [116, с. 53].

Французька енергетична компанія «EDF» суттєво зміцнила свої конкурентні позиції в Європі укладенням угоди з «Greentech Energy Systems» щодо купівлі 50% проекту «Monte Grighine» (виробництво повітряної енергії) на Сардинії і 50% акцій трубопроводу «Greentech» в Італії і Польщі. Крім того, ця корпорація зміцнила свої позиції на бельгійському ринку завдяки збільшенню своєї частки в «SPE-Luminus». В Австрії вона купила 20% частки «DGF Suez» в компанії «SIA». Підконтрольна французькому гіганту німецька дочірня компанія «EnBW» купила 26% в «EWE», бізнес якої сконцентрований в Німеччині, Польщі і Туреччині. Крім того, «EDF» купила 49,9% бізнесу в області атомної енергетики у «Constellation Energy Nuclear Group» у США, а також збільшила до 25% свою частку в швейцарському концерні «Alpig Holdings SA», який утворився в результаті злиття «Atel» та «EOS» [116, с. 53].

У 2014 р. французька корпорація «Societe Francaise du Radiotelephone SA», що працює у сфері телефонного зв'язку уклала угоду про злиття з компанією «Numericable Group SA» (кабельне телебачення) загальною вартістю 23,1 млрд дол. США; а французька компанія «Schneider Electric SA» (виробництво трансформаторної техніки) поглинула британського виробника обладнання з процесного управління – компанію «Invensys PLC» вартістю 5 млрд дол. [223, с. А.15]. А загалом, як свідчать дані, представлені у табл. 2.7, найбільшими завершеними угодами ЗіП за участі французьких компаній стали угоди «BNP Paribas SA», «Lazard» та «Credit Agricole CIB», а загальна вартість завершених угод у промисловому секторі становила 135,6 млрд дол. США.

Якісно новим стратегічним напрямком інвестиційної експансії французьких ТНК, зорієнтованої на нарощування їх глобального конкурентоспроможного впливу на світові ринки, стали в останнє десятиліття великомасштабні інвестиційні операції з обміну активами. Наприклад, ще у 2008 р. французька компанія «EDF» уклала угоду про поглинання провідного британського виробника електроенергії – компанії «British Energy». У рамках цієї угоди «EDF» уклала угоду з британською компанією «Centrica», згідно якої остання зобов'язується викупити 20% бізнесу атомної енергетики у Великобританії і продати «EDF» 51% пакету акцій у

бельгійській компанії «SPE-Luminus», яка є крупним постачальником енергоресурсів [116, с. 53].

Таблиця 2.7

**Топ-10 анонсованих і завершених угод ЗіП
за участі французьких компаній у 2014 р. [182, с. 11]**

Компанія-радник	Рейтинг	Вартість угоди, млн. дол. США	Компанія-радник	Рейтинг	Вартість угоди, млн. дол. США
Анонсовані угоди			Завершені угоди		
Lazard	1	127597,0	BNP Paribas SA	1	72253,6
BNP Paribas SA	2	121793,0	Lazard	2	54329,3
Rothschild	3	114054,2	Credit Agricole CIB	3	45100,8
Morgan Stanley	4	109053,3	JP Morgan	4	43063,7
Goldman Sachs & Co	5	106255,1	Morgan Stanley	5	42560,6
Credit Suisse	6	102054,2	Credit Suisse	6	39908,1
Societe Generale	7	78426,9	Goldman Sachs & Co	7	38277,8
Citi	8	74194,7	Deutsche Bank	8	37722,5
UBS	9	66121,2	Bank of America Merrill Lynch	9	36689,8
Deutsche Bank	10	65108,9	Barclays	10	35835,9
Усього за Топ-10		964658,5	Усього за Топ-10		445742,1
Усього за промисловим сектором		245729,8	Усього за промисловим сектором		135615,9

Є всі підстави стверджувати, що завдяки транскордонним ЗіП та інвестиційним операціям з обміну активами французькі компанії домоглися суттєвого розширення своєї закордонної філіальної мережі і у результаті – нині вони репрезентовані практично в усіх сегментах європейського та світового ринків. Так, сумарні зарубіжні активи французьких ТНК, що увійшли в число 100 найбільших нефінансових транснаціональних корпорацій світу, становили у 2013 р. 874,5 млрд дол. США, їх зарубіжний продаж – 613,3 млрд, а зарубіжна зайнятість – понад 1 млн осіб (табл 2.8). У рейтингу Топ-15 ТНК (ранжованих за вартістю зарубіжних активів), що працюють у рекламному бізнесі, французьким компаніям належить п'ять позицій; у будівництві – три, у готельному бізнесі – одна, у логістиці – дві, у медійному бізнесі – дві, у ресторанному бізнесі – дві, у галузі телекомунікацій – одна, у роздрібній торгівлі – п'ять, у сфері енергетичних послуг – три.

Таблиця 2.8

ТНК Франції, що входять у світовий рейтинг топ-100 нефінансових корпорацій, у 2013 р., млрд. дол. США та кількість працівників [216]²³

Рейтинг		ТНК	Галузь	Активи		Продаж		Зайнятість		ІТ*,%
за вартістю зарубіжних активів	за ІТ*			зарубіжні	усього	зарубіжний	усього	зарубіжна	усього	
5	21	Total SA	енергетика	226,7	238,9	175,7	227,9	65602	98799	79,5
14	97	EDF SA	комунальні послуги	130,2	353,6	47,0	100,4	28975	158467	34,0
17	75	GDF Suez	комунальні послуги	121,4	219,8	72,1	118,6	73000	147199	55,2
38	35	Airbus Group NV	авіабудування	77,6	128,5	72,5	78,7	89551	144061	71,6
54	26	Compagnie de Saint-Gobain SA	неметалічні мінеральні продукти	53,7	62,9	40,2	55,8	140794	187726	77,5
56	84	Orange	телекомунікації	52,4	118,2	23,2	54,4	85472	165488	46,2
64	65	Sanofi	фармацевтика	48,3	132,3	40,2	43,7	55786	112128	59,4
71	28	Christian Dior SA	текстильна промисловість	43,9	71,9	34,2	38,5	86102	108546	76,4
78	23	Lafarge SA	неметалічні мінеральні продукти	41,5	51,0	15,8	20,2	49256	63687	78,9
81	72	Renault SA	автомобілебудування	40,9	103,3	41,1	54,3	70814	121807	57,8
86	54	Carrefour SA	роздрібна торгівля	37,9	59,9	51,6	98,6	267590	364795	63,0
Усього				874,5	1540,3	613,3	891,1	1012942	1672703	X

* - індекс транснаціоналізації.

Наведемо характеристики зарубіжного філіального представництва провідних французьких компаній. Так, філії будівельної корпорації «Bouygues» функціонують нині у 55 країнах, «Aventis SA» – у 54 країнах, «Pinault Printemps Redoute SA» – у 52 країнах, компаній «Publicis Groupe SA» і «AXA» – у 50 країнах, «Christian Dior» – у 48, ресторанної мережі «Sodexo Alliance SA» – у 46, «Alcatel» і «Compagnie De Saint-Gobain SA» – у 44, «France Telecom» – у 42, «Danone Groupe SA» – у 35 країнах (табл. 2.9).

У розробленні та реалізації Францією міжнародної інвестиційної політики важливим є питання досягнення оптимального співвідношення між обсягами іноземних та зарубіжних інвестицій як показника інвестиційної транснаціоналізації її економіки. Так, за вказаний період експорт інвестиційного капіталу Франції становив 34,8 млрд. дол. США у 1990 р., 175,5 млрд – у 2000 р., 164,3 млрд – у 2007 р., 90,1 млрд – у 2011 р. та 42,9 млрд – у 2014 р.

²³ Підраховано і побудовано автором за вказаним джерелом.

Таблиця 2.9

**Кількісні характеристики філіальної мережі
провідних ТНК Франції у 2012–2013 рр.**

ТНК	Сфера діяльності	Кількість закордонних філій	Кількість країн, де розташовані філії
Bouygues	будівництво	265	55
Aventis SA	фармацевтика	...	54
Pinault Printemps Redoute SA	роздрібна торгівля	...	52
AXA	страхування	...	50
Publicis Groupe SA	реклама	341	50
Christian Dior	роздрібна торгівля	...	48
Lvmh Moet-Hennessy Louis Vuitton SA	виробництво алкогольних напоїв	...	46
Sodexo Alliance SA	ресторанний бізнес	193	46
Credit Agricole SA	банківський бізнес	157	45
Alcatel	машинобудування	...	44
Compagnie De Saint-Gobain SA	виробництво конструкційних матеріалів	...	44
France Telecom	телекомунікації	129	42
Société Generale	банківський бізнес	257	40
Havas	реклама	254	36
Danone Groupe SA	харчова галузь	...	35
BNP Paribas SA	банківський бізнес	142	34
Accor	готельний бізнес	190	33
Carrefour SA	роздрібна торгівля	...	31

Це цілком закономірно, оскільки Франція, нагромадивши в останні десятиліття масштабний надлишок капіталу, згідно з вимогами закону економії часу прагне якнайшвидше вкласти його в прибуткові сфери економічної діяльності поза межами держави. Такий стан речей суттєво розширює участь французьких компаній у міжнародних економічних зв'язках і сприяє формуванню позитивного сальдо платіжного балансу держави. Підтвердженням цього є, зокрема, той факт, що загальний обсяг нагромаджених прямих капіталовкладень Франції за межами країни збільшився зі 119,9 млрд дол. США у 1990 р., до 365,9 млрд у 2000 р. та 1279,1 млрд у 2014 р. [223, с. А7]. За цим показником Франція на сьогодні суттєво випереджає Японію й Німеччину й посідає третє місце у світовій ієрархії країн-донорів після США та Великобританії. Нагромаджені зарубіжні ПІІ досягають на кінець періоду близько 40% ВВП Франції, тоді як у 1990 р. не перевищували 10%. Отже, сучасні масштаби закордонної комерційної присутності Франції дають змогу розглядати цю країну як одного із ключових гравців на глобальному інвестиційному ринку, незалежно від галузевої спрямованості торгівлі й інвестицій.

Міжнародна інвестиційна політика Франції в умовах глобальної нестійкості реалізується багатьма каналами і механізмами, найважливішими з них є: податкове законодавство; інструментарій регулювання фондового ринку; грошово-кредитна політика держави; законодавче забезпечення прав іноземних інвесторів та їх захист; амортизаційна політика; регулювання умов залучення іноземних інвестицій та відтоку зарубіжного інвестування за кордон. При цьому ключовими регуляторними інституціями міжнародної інвестиційної діяльності Франції є центральний банк; Міністерство економіки, фінансів і бюджету; а також Служба з іноземних інвестицій Державного казначейства [129, с. 143]. З ініціативи Міністерства економіки, фінансів і бюджету та Міністерства з благоустрою територій у 2001 р. було створено також Французьке агентство з іноземних інвестицій, функціями якого є сприяння залученню в країну наукових кадрів, іноземних студентів, керівників різних рівнів, капіталів і стратегічних видів діяльності (зокрема, інновацій та штаб-квартир потужних корпорацій). На сьогодні у Франції не існує жодних обмежень на вкладення інвестиційного капіталу інвесторами з числа країн-членів ЄС, окрім випадків поглинання ними французьких бізнес-структур.

Що стосується податкових механізмів інвестиційної політики, то у Франції існує на сьогодні доволі розвинена система заохочення національних та іноземних інвестицій; а лєвова частка фінансових і податкових пільг надається урядом і місцевими органами влади. При цьому регуляторна діяльність уряду характеризується активним використанням селективних підходів до кожного окремого інвестиційного проекту з використанням достатньо широкого арсеналу фіскальних інструментів (податкові преференції, субсидії та ін.). Наприклад, уряд Франції ще на початку 1990-х років встановив преференційний податковий режим для підприємств, що функціонують у спеціальних зонах підприємницької діяльності (у районі Дюнкерка, Ля Сіота, Ля Сена).

Зазначимо також, що за умов глобальної нестійкості Франція вбачає основу свого глобального конкурентного лідерства у довгостроковій перспективі саме в інноваційному розвитку національної економіки у сфері енергетики та екології, транспортних, інформаційних і телекомунікаційних систем, а також охорони

здоров'я та наук про життя. Уряд цієї держави з усією очевидністю усвідомив той факт, що галузево-секторальне лідерство Франції у цих сферах забезпечить перехід національної економіки на новий технологічний уклад, закладе підвалини динамічного макроекономічного зростання, а також вирішить найгостріші соціальні проблеми.

Саме тому сучасна інноваційна політика Франції спрямована на максимальне фіскальне стимулювання розвитку цих інноваційних напрямів. Так, поширеною практикою на сьогодні є надання податкових пільг у розмірі 30% щорічного обсягу збільшення витрат на НДДКР французьким підприємствам, що реалізують корпоративні програми підготовки кадрів на виробництві, та компаніям, які реалізують інноваційні програми [20, с. 65]. Урядом Франції реалізується також спеціальна програма залучення іноземних інвестиційних капіталовкладень у розвиток національних науково-дослідних центрів. При цьому коштами урядових субсидій можуть скористатись компанії, котрі вкладають інвестиції у: проектно-конструкторські розробки, систему менеджменту і засоби математичного забезпечення; райони, розташовані за межами «великого Парижу»; підприємства зі створеними не менш ніж 30 новими робочими місцями у перші три роки функціонування.

Субсидійні механізми реалізації Францією міжнародної інвестиційної політики активно реалізуються на сьогодні в частині оподаткованого доходу компанії. Але на практиці податком обкладається лише 50% їхньої загальної вартості, тоді як решта 50% включається до загальної суми амортизаційних відрахувань компаній з іноземними інвестиціями. Крім того, на субсидування інвестиційної підтримки науково-технічного розвитку Франції зорієнтовані і такі інструменти, як фонд амортизаційних відрахувань та пільговий режим оподаткування бізнес-діяльності [31, с. 8].

Крім того, новітнім напрямом фіскального стимулювання іноземних інвестиційних капіталовкладень у високотехнологічну сферу Франції є механізм фіскальної девальвації. Він був запроваджений у 2013 р. у формі так званого податкового кредиту на конкурентоспроможність та зайнятість, який у 2014 р. було встановлено на рівні 6%. Хоч практично усі компанії з ПШ можуть подати заявку

на отримання такого кредиту незалежно від сектору економіки, в якому вони працюють, однак найчастіше його отримують інноваційні та високотехнологічні компанії, а також бізнес-структури, що працюють у сфері енергоефективності та диверсифікації експортних ринків. Крім того, з 2014 р. даний податок було доповнено також «Пактом відповідальності та солідарності», який передбачає суттєве скорочення податкового тягара на роботодавців на період до 2017 р. за рахунок зменшення їхніх відрахувань до фонду соціального страхування за працівників з низькими заробітними платами. Загалом, даний пакет передбачає скорочення на кінець періоду трудових податків на 30 млрд євро [193, с. 26].

Передбачається, що податковий кредит на конкурентоспроможність та зайнятість буде фінансуватись через збільшення ПДВ та екологічних податків, а також скорочення державних видатків. Достатньо сказати, що у 2014 р. звичайна ставка ПДВ у Франції зросла з 19,6% до 20%, а знижена – з 7% до 10% відповідно. За підрахунками авторитетних експертів, запровадження цих заходів принесе 6,4 млрд євро доходів державного бюджету, зростання ВВП на 0,1-0,3%, а також створить до кінця 2018 р. 130-150 тис нових робочих місць [193, с. 17].

Специфічними рисами характеризується у Франції оподаткування компаній з іноземними інвестиціями в частині справляння податку на прибуток. Так, загальна його оподатковувана база може бути зменшена за рахунок відрахування відсотків, що виплачуються компаніями за різними видами позик. Даний механізм податкової пільги поширюється у повному обсязі за тими позиками компаній, що отримані на розширення їх бізнес-діяльності. Крім того, з метою уникнення подвійного оподаткування компаній з ПШ загальна сума прибутку нерідко зменшується вже на рівні акціонерів, коли до суми сплаченого корпорацією прибутку частково зараховуються дивіденди, отримані акціонерами компанії.

Загалом, найбільш поширеними на сьогодні податковими пільгами для компаній з іноземними інвестиціями у Франції є: податкові канікули (відстрочка сплати податку на період від 2 до 5 років, починаючи з дня одержання першого оголошеного прибутку); зниження податкових ставок корпоративного оподаткування (у формі надання зниженої ставки податку для окремих підприємств з ПШ та поступового зниження ставок ПДВ та податку на прибуток); прискорена

амортизація основних фондів (з віднесенням частини прибутку до витрат виробництва і зменшенням оподаткованої бази по податку на прибуток); податкові пільги на купівлю іноземними інвесторами цінних паперів новостворених акціонерних товариств (у формі застосування нульової ставки на усі види податків упродовж одного-двох років); продаж і оренда іноземними інвесторами землі за низькими цінами; безкоштовне навчання персоналу; повне або часткове звільнення від професійного податку терміном на 5 років; а також ошадне оподаткування за індивідуальними ставками прибуткового податку на дохід підприємства (які є значно нижчими порівняно зі ставками податку на прибуток інших підприємств на території Франції). Особливої уваги заслуговують також податкові пільги, що надаються компаніям з ПІІ при реалізації інвестиційних проектів у високотехнологічних сферах французької економіки, що мають значний експортний потенціал. Такі пільги передбачають, зокрема, трирічний термін звільнення таких компаній від сплати ПДВ та податку на прибуток. Крім того, компанії з іноземними інвестиціями, що були засновані у Франції відповідно до Закону «Про іноземні інвестиції», звільняються від сплати мита на обладнання, придбаного за кордоном упродовж першого трирічного терміну діяльності; а податок на додану вартість, сплачений при імпорті основних засобів, кваліфікується внеском у статутний капітал компанії, що компенсується державою.

У характеристиці податкових механізмів інвестиційної політики Франції особливої уваги заслуговують також ініціативи уряду і місцевих органів влади у сфері фінансування компаній з іноземними інвестиціями зі спеціальних фондів у випадку реалізації ними корпоративних програм професійного навчання та підготовки кадрів. Не можна залишити поза увагою і діяльність такого інституту як АНВАР, що пов'язана з підтримкою і розвитком технологічної кооперації в межах європейського співтовариства на рівні підприємств і науково-дослідних лабораторій. Так, АНВАР активно залучений на сьогодні до проведення експертизи інвестиційних проектів, що представлені в межах окремих загальноєвропейських програм французькими підприємствами, і у випадку їхньої позитивної оцінки компенсує до 40% їх загальнодержавного фінансування [31, с. 8].

Характеризуючи діючу у Франції систему оподаткування підприємств з іноземним капіталом, слід відзначити, що рівень податків вирішальною мірою залежить від організаційно-господарської форми, у якій зареєстровано компанію. Якщо це постійно діюче підприємство з ПП (*établissement stable*), то воно підлягає загальній системі оподаткування, що застосовується до вітчизняних компаній. У випадку, якщо це не постійно діюча бізнес-структура, то рівень її оподаткування залежить від обсягу отриманих у Франції податків та видів діяльності. Так, якщо підприємство має доходи французького походження (від діяльності, пов'язаної з продажем товарів; участі у капіталі французької компанії; або від будівництва, аренди чи купівлі нерухомості), то вони підлягають обов'язковому декларуванню і оподатковуються так званим суспільним податком (*impôt sur les sociétés*) і податком на місцеві доходи (*contribution sur les revenus locatifs*). Якщо ж підприємство з іноземними інвестиціями переказує винагороду за роботу, виконану на території Франції особами-нерезидентами, то здійснюється авансове утримання податків з переведених сум; а у випадку отримання такою компанією доходів від оренди нерухомості у Франції (прямо або опосередковано через третіх осіб), вона сплачує суспільний податок та усі податки, що стягуються з доходів від нерухомості.

Специфічними особливостями характеризується процес стягування з підприємств з іноземними інвестиціями у Франції і податку на додану вартість. Так, на сьогодні під сплату ПДВ підпадають компанії, зареєстровані поза ЄС, котрі здійснюють у Франції операції, що тягнуть сплату ПДВ (поставки від продажу товарів, надання послуг французьким громадянам або компаніям, електронної торгівлі та ін.). У такому випадку іноземна компанія зобов'язана призначити свого податкового представника у Франції. Якщо підприємство зареєстровано в одній з країн-членів ЄС і здійснює у Франції операції, що вимагають виплати ПДВ (поставки або продажу поставлених товарів у Франції; поглинання компаній країн ЄС, здійснювані у Франції; поставки товарів за режимом дистанційної торгівлі на суму понад 100 тис. євро; надання деяких послуг у Франції та ін.), то вони не зобов'язані призначити свого податкового представника у Франції, але для полегшення взаємодії з французькими податковими органами їм рекомендується призначити свого довіреного представника, зареєстрованого у Франції, який

здійснюватиме всі формальності від особи підприємства. У випадку ж, якщо іноземне підприємство не здійснює у Франції операцій, що тягнуть сплату ПДВ, але бажає отримати відшкодування тут даного податку, пов'язаного з витратами компанії і її професійною діяльністю, то воно повинно зробити запит на відшкодування ПДВ через електронний портал країни реєстрації і звернутись безпосередньо у національну податкову службу.

Разом з тим, незважаючи на формальний податковий суверенітет, Франція як держава-член Європейського Союзу у реалізації своєї міжнародної інвестиційної політики поряд з внутрішнім податковим адмініструванням підпорядковується також наднаціональним регуляторним нормам у цій сфері. Останні мають стосунок до регулювання як внутрішньорегіонального переміщення інвестиційного капіталу в рамках даного інтеграційного союзу, так і вхідних і вихідних потоків ПІІ з третіх країн. Головну регуляторну і стимулювальну функцію на сьогодні виконують, зокрема, Директива про ринки фінансових інструментів 2001 р. №2004/39/ЄС, Директива про достатність капіталу інвестиційних фірм і кредитних інститутів 2002 р. №93/6/ЄЕС, Директива про компенсаційні схеми для захисту прав інвесторів 2003 р. №97/9/ЄС; Директивою про іноземні підприємства, зареєстровані у ЄС 2008 р. №2008/9/ЄС; Директивою про іноземні підприємства, зареєстровані за межами ЄС 1986 р. №86/560/ЄС та ін.

У рамках податкової гармонізації і координації, що реалізуються на сьогодні країнами-членами ЄС, Франція в останні роки перейшла до імплементації якісно нових податкових пільг для компаній з іноземними інвестиціями. Йдеться насамперед про усунення усіх обмежень на переказ і конвертацію валюти для операцій з міжнародними інвестиціями, яке дає змогу іноземним компаніям, що провадять свою діяльність на території Франції, вільно конвертувати та переказувати валюту за кордон як для здійснення платежів за фінансово-господарськими операціями, так і реінвестування прибутків.

З 2013 р. Франція долучилась також до процесів формування у Євросоюзі Загальної консолідованої бази з податку на прибуток (Common Consolidated Corporate Tax Base), що була репрезентована Європейською Комісією ще у 2011 р. як реакція на нагальну необхідність конвергенції податкових політик країн-членів

ЄС для динамізації економічного зростання та міждержавного інвестиційного співробітництва. Йдеться, зокрема, про суттєво спрощення механізмів ведення транскордонної бізнес-діяльності на спільному ринку на основі створення єдиної для країн Євросоюзу системи розрахунку податкової бази, недопущення ухилення компаній від сплати податків на прибуток через механізми трансфертного ціноутворення, а також боротьби з агресивним податковим плануванням бізнес-структур та офшоризацією їх фінансово-господарської діяльності [94].

Так, згідно пропозицій Єврокомісії, групи компаній, що провадять свою діяльність на території ЄС, мають право розраховувати рівень свого оподаткованого прибутку з використанням загальних податкових ставок і принципів, що діють у країнах ЄС, де функціонують їх бізнес-структури. Інакше кажучи, розрахунок консолідованої бази оподаткування здійснюється на основі національних рівнів виробничих, трудових, операційних та транспортно-логістичних витрат з урахуванням реальної вартості основного капіталу. Наприклад, ставка корпоративного податку, що застосовується до прибутку у Франції, становить нині 33,33% [81, с. 401]. Крім того, з 2005 р. Франція залучена також до загальноєвропейської системи автоматичного обміну інформацією з питань оподаткування, що дає змогу оподатковувати доходи від заощаджень капіталу, що накопичуються відповідно до національних правил оподаткування країн-членів ЄС.

У реалізації міжнародної інвестиційної політики Франції в умовах глобальної нестійкості важко переоцінити значення діючої у країні системи регулювання умов залучення іноземних інвестицій та відтоку зарубіжного інвестування за кордон. У даному контексті слід відзначити, що французька модель регулювання інвестиційних процесів характеризується насамперед відсутністю єдиного спеціального закону, що регулює усі сфери міжнародної інвестиційної діяльності. Так, діюче у Франції законодавство про іноземні інвестиції, що включає низку законів і підзаконних актів, визначає три режими регулювання їх залучення:

- по-перше, прямі іноземні інвестиції, залучення яких потребує отримання попереднього дозволу з метою недопущення проникнення іноземного капіталу у ті сфери і галузі французької економіки, що пов'язані з національною безпекою, а

саме: громадським порядком; безпекою населення; національною обороною; а також діяльністю з розробки, виробництва і обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин [144];

- по-друге, ПІІ, залучення яких потребує отримання відповідної адміністративної декларації у випадку заснування іноземною юридичною особою на території Франції нової бізнес-структури; або повного чи часткового (понад 33,33% акціонерного капіталу компанії) придбання іноземною юридичною чи фізичною особою існуючого підприємства [141]. При цьому адміністративна декларація має включати детальну інформацію щодо інвестора, форми інвестування та мотивів здійснення інвестиційних капіталовкладень;

- по-третє, іноземні інвестиції, для залучення яких необхідним є подання у Банк Франції статистичної декларації, згідно статей R152-1–152-4 Валютно-фінансового кодексу Франції з метою складання балансу платежів. Такий режим поширюється, зокрема, на операції із заснування бізнес-структур, або купівлі іноземними особами нерухомості [141].

Характерним для французького законодавства є і система так званого попереднього повідомлення влади про наміри здійснення капіталовкладень у функціонуючі французькі компанії, яка поширюється на інвесторів з країн, котрі не є членами Європейського Союзу. Так, французький уряд активно і цілеспрямовано стимулює притік прямого іноземного капіталу у вітчизняні промислові підприємства, особливо якщо ці інвестиції супроводжуються ввезенням передової технології, розширенням експортної діяльності, створенням нових робочих місць, прискоренням розвитку депресивних регіонів країни. Не випадково, Франція посідає на сьогодні третє місце у світі за обсягом залучених американських інвестицій після Великобританії і Німеччини.

Французьке законодавство містить також низку положень щодо чіткого розмежування між прямими та портфельними іноземними капіталовкладеннями із застосуванням більш пільгового режиму у залученні останніх. Так, незважаючи на значне спрощення процедури регулювання іноземних інвестицій у Франції для більшості операцій, пов'язаних із залученням прямих інвестицій на її територію, як і раніше необхідним є попереднє повідомлення про інвестиційні наміри або

попередній дозвіл. У цілому, незважаючи на сувору систему регулювання прямого інвестування у Франції та збереження високих бар'єрів входу на національний інвестиційний ринок, тут спостерігається низький рівень державного контролю за діяльністю компаній з іноземним капіталом, а загальні процеси капіталовкладень іноземних інвесторів як і репатріація прибутків за кордон здійснюється без будь-яких обмежень [21].

Підбиваючи підсумок, відзначимо, що за умов наростання глобальної нестійкості у міжнародній інвестиційній політиці Франції домінує тенденція до подальшої її лібералізації насамперед на основі створення сприятливого інвестиційного клімату в державі, реалізації відповідних податкових, грошово-кредитних і амортизаційних заходів; інструментарію регулювання фондового ринку; законодавчого забезпечення прав іноземних інвесторів та їх захисту; а також регулювання умов залучення іноземних інвестицій та відтоку зарубіжного інвестування за кордон. Це обумовлено як значними нагромадженнями французькими ТНК вільних інвестиційних ресурсів, так і загостренням міжкраїнової і міжрегіональної конкуренції на глобальних інвестиційних ринках. Керуючись сучасними мотиваційними чинниками та прагнучи здобути усталені конкурентні переваги, французькі інвестори диверсифікують свої інвестиційні потоки з погляду галузевої, секторальної та кластерної структури їх спрямування. Найприбутковішими, а отже, найпривабливішими є високотехнологічні сектори економіки, сфера банківських, транспортних та інформаційно-комунікаційних послуг, а також енергетичний сектор.

2.3. Науково-технічний компонент національної економічної стратегії

Фундаментальні і системні процеси постіндустріалізму, що охопили в останні десятиліття усі підсистеми і структурні елементи економіки Франції, поряд з глибокими трансформаціями у її зовнішньоторговельній та інвестиційній стратегії знаходять свій багатомірний вияв також у кардинальних змінах матеріально-

технічного базису національного виробництва, його інтелектуалізації та сайєнтифікації, інтернаціоналізації науково-технічних зв'язків держави, активізації її участі у міжнародному поділі праці у сфері науки, інновацій і промислового освоєння їх результатів, а також диверсифікації методів і механізмів комерціалізації НДДКР. Як результат – на початку XXI ст. за умов безпрецедентного загострення конкурентної боротьби між суб'єктами світового господарства на регіональному, субрегіональному та глобальному рівнях, всі ми є свідками глибоких якісних змін у структурі й інструментарії реалізації Францією глобалізаційної стратегії економічного розвитку. Йдеться насамперед про висунення в число пріоритетних науково-технічного компонента її національної економічної стратегії. Саме він є матеріальним базисом забезпечення стабільних темпів приросту ВВП держави, підвищення продуктивності суспільної праці та ефективності виробництва, а також нарощування обсягів доданої вартості в усіх галузях і сферах її народногосподарського комплексу. Інакше кажучи, саме від масштабів використання у суспільному виробництві нових знань, технологій та інновацій визначальною мірою залежить ефективність реалізації Францією національної моделі економічного розвитку й її соціальна результативність і як результат – забезпечення високих конкурентних позицій цієї держави на світових ринках.

Про усталеність і довготерміновість тенденції щодо зростання ролі науково-технічного компонента у реалізації національної економічної стратегії Франції свідчать, зокрема, розрахунки авторитетних міжнародних експертів, згідно яких сукупні видатки на розробку технологічно-містких й інноваційних продуктів не перевищують у цій країні 10-25% вартісних обсягів їх реалізації; а кожен долар, вкладений в імпорт технологій, приносить у Франції прибуток у 5,4 дол. (для порівняння у США цей показник становить 6,2 дол., у Великобританії – 3,1 дол., в Японії – 16 дол. відповідно) [110, с. 359]. А загалом, за даними американської дослідницької агенції «National Science Foundation», глобальний обсяг доданої вартості, що продукується знаннево- та технологічно місткими індустріями (Knowledge-and technology-intensive industries), щорічно становить від 27 до 30% глобального ВВП [200, с. 6-5]. Достатньо сказати, що протягом 1950-2007 рр. інтенсивні фактори, пов'язані із впровадженням в економічну діяльність останніх

досягнень науково-технічного прогресу, забезпечували у Франції від 56% (у 1990-2007 рр.) до 61% приросту ВВП (у 1950-1973 рр.), що суттєво перевищує середнє незважене значення за групою шести країн «золотого мільярду» (54% у 1950-1973 рр., 46% у 1973-1990 рр. та 53% у 1990-2007 рр.) [83, с. 6].

У переході Франції до інтенсивного типу економічного розвитку провідну роль відіграє наука, яка не тільки є матеріальною базою інтелектуалізації суспільного виробництва, але й перетворилась на його початкову стадію. Вона безпосередньо впливає на окремі елементи національної економічної системи (виробничі і соціальні відносини, форми і методи організації виробництва і менеджменту, інформацію та ін.) та відіграє провідну роль у суспільному відтворенні теоретичних знань.

Саме інноваційні технології та прогрес у сфері науки і техніки справили безпрецедентний вплив на трансформацію матеріально-технічної бази національного виробництва та систему управління соціально-економічними процесами у Франції, а відтак – стали ключовим каталізатором досягнення державою нової якості економічного зростання.

У даному контексті слід відзначити, що Франція традиційно була одним з основних «двигунів» світового технологічного прогресу: так було в епоху промислової революції XVII ст. та технологічних переворотів XVIII ст. і XIX ст. У XX ст. і на початку XXI ст. усталеність тривалих тенденцій щодо перетворення науки у безпосередній фактор національного виробництва Франції та її органічного зрощування з технологічними інноваціями породила якісно нову форму взаємозв'язку між розвитком техніки і динамікою постіндустріалізації французької економіки. Так, з одного боку, науково-технічний прогрес став матеріальним базисом динамічного зростання третинного сектору економіки Франції, оскільки реальний сектор (первинний і вторинний) вже на початку 1980-х років досяг такого рівня розвитку, коли подальше кількісне зростання макроекономічних показників повною мірою вичерпало себе, не забезпечуючи достатньої динаміки нарощування вартісних обсягів збуту готової продукції. А з другого боку, динамічний розвиток третинного сектору Франції сам по собі перетворився на потужний механізм подальшого зростання продуктивності суспільної праці і ефективності

національної економіки в цілому, забезпечуючи зниження виробничих витрат на одиницю виготовленої продукції, підвищення кваліфікації робочої сили, зростання якісних кондицій виготовленої продукції та нарощування її обсягів.

Не випадково, упродовж останніх десятиліть провідну роль у динамічному розвитку французької економіки відіграє сфера наукових досліджень, як з погляду мобілізації Францією власного інноваційного ресурсу, так і ефективного використання нею переваг міжнародного науково-технологічного співробітництва. Початок XXI ст. ознаменувався швидким зростанням витрат на НДДКР цієї держави, коли середньорічні внутрішньофірмові інноваційні витрати французьких компаній в останні роки щорічно становлять від 35 до 45 млрд євро. Як впливає з даних представлених у додатку Б, за найбільш універсальними на сьогодні показниками науково-технічного розвитку країн (чисельність науково-дослідного персоналу та технічних працівників, інноваційні витрати, високотехнологічний експорт, продукування і реєстрація об'єктів інтелектуальної власності) Франція належить нині до малочисельного «клубу» найавторитетніших держав-світових лідерів інноваційного прогресу. Зокрема, за відносними витратами на НДДКР (2,26% ВВП у 2005-2012 рр.) вона суттєво випереджає такі країни, як Канада (1,73%), Італія (1,27%), Люксембург (1,44%), Норвегія (1,27%) та Великобританія (1,72%); за часткою високотехнологічної продукції у промисловому експорті (25,8% у 2013 р.) – Німеччину (16,1%), Ісландію (15,5%), Ізраїль (15,6%), Бельгію (11,4%), Данію (14,3%), Фінляндію (7,2%) та Італію (7,3%).

Доволі міцними є конкурентні позиції Франції і у сфері комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Так, за показником надходжень роялті від продажу ліцензій (понад 11,9 млрд дол. США у 2014 р.) на Францію припадає нині майже 4,5% відповідного загальносвітового значення. За рівнем комерціалізації інтелектуальної власності вона стоїть нині на одній рейтинговій сходинці з такими державами-лідерами інноваційного прогресу, як Німеччина (13,8 млрд) та Швейцарія (16,6 млрд), поступаючись тільки США (132,7 млрд) і Великобританії (20,0 млрд) і суттєво випереджаючи Бельгію (2 млрд), Канаду (3,4 млрд), Данію (2,2 млрд), Фінляндію (3,7 млрд), Італію (3,4 млрд) та інші країни групи ОЕСР.

Характеризуючи національну інноваційну систему Франції, слід відзначити кілька притаманних їй рис, котрі вирізняють цю державу з-поміж інших країн ОЕСР, що репрезентують нині ядро світового науково-технічного прогресу. Перша риса – це визначальна роль держави у фінансуванні НДДКР, за якою Франція посідає нині перше місце у світі. Якщо порівняти динаміку показників інноваційного розвитку країн ОЕСР за останні два десятиліття, то очевидною є тенденція до зростання ролі Франції у глобальному технологічному прогресі.

Особливо помітно даний тренд окреслився у першій половині 2000-х років, коли на Францію припадало майже 6% сукупних витрат країн ОЕСР на НДДКР і за їх абсолютними вартісними обсягами вона посідала четверту позицію у світі після США (42,7%), Японії (16,5%) та Німеччини (8,3%) [124, с. 138]. На сьогодні частка державного фінансування НДДКР становить у Франції 37%, тоді як у країнах ОЕСР подібного розміру економіки і рівня соціально-економічного розвитку (Німеччині і Великобританії) не перевищує 30% [184, с. 2].

І хоча значення даного показника суттєво знизилось порівняно з 1980-ми роками (коли воно становило 50% сукупних витрат на НДДКР, в той час як в інших країнах ОЕСР не перевищувало 40% відповідно), а його сьогоднішній рівень частково пояснюється традиційно високими інноваційними витратами Франції на військові дослідження (що фінансуються державою), однак державний сектор все ще залишається непропорційно великим і активно представлений нині і у фінансуванні наукових досліджень цивільного характеру. При цьому державні наукові дослідження у переважній своїй більшості (на 80%) залежать від прямих субсидій, що надаються університетам та науковим організаціям державного сектору, незалежно від результативності наукового пошуку.

Друга характерна ознака інноваційного розвитку Франції – це вкрай низька участь університетів у продукуванні інновацій державного сектору, котрі, на відміну від більшості держав ОЕСР, концентруються переважно в рамках державних дослідницьких організацій. Фінансування останніх здійснюється з державного бюджету, вони самі визначають пріоритетні напрями наукових досліджень у відповідності з загальнодержавними цілями, а коло їх функціональних компетенцій не охоплює викладання. Це обумовлює певною

мірою маргінальні позиції французьких університетів у національній інноваційній системі Франції, коли їх діяльність обмежується лише викладацькими функціями, за виключенням так званих вищих шкіл (*grandes ecoles*), що проводять у тому числі й інноваційні розробки.

Крім того, недостатній рівень стратегічної, академічної, освітньої і фінансової автономії французьких університетів суттєво обмежує їх здатність забезпечувати ефективний суспільний спіловер знань, технологій та інновацій, а відтак – позбавляє їх статусу самостійних суб'єктів ієрархічної системи глобальних конкурентних відносин.

Третя риса інноваційної системи Франції – це переважаюча концентрація продукування науково-технічних розробок на підприємствах великих бізнес-структур, як стратегічно орієнтованих (тобто безпосередньо залучених до реалізації загальнодержавних інноваційних програм і проектів), так і фінансових (включених у систему державних закупівель та надання державної фінансової допомоги). Достатньо сказати, що усього у 12 французьких ТНК з чисельністю зайнятих понад 500 осіб сконцентровано нині майже 70% наукових працівників, на яких припадає близько 80% внутрішніх витрат на НДДКР усіх підприємств держави. Надмірно високою є і газузово-секторальна концентрація інноваційних витрат у Франції: тільки шість галузей економіки країни поглинають 64% витрат на НДДКР і використовують 59% вітчизняного наукового персоналу [124, с. 139].

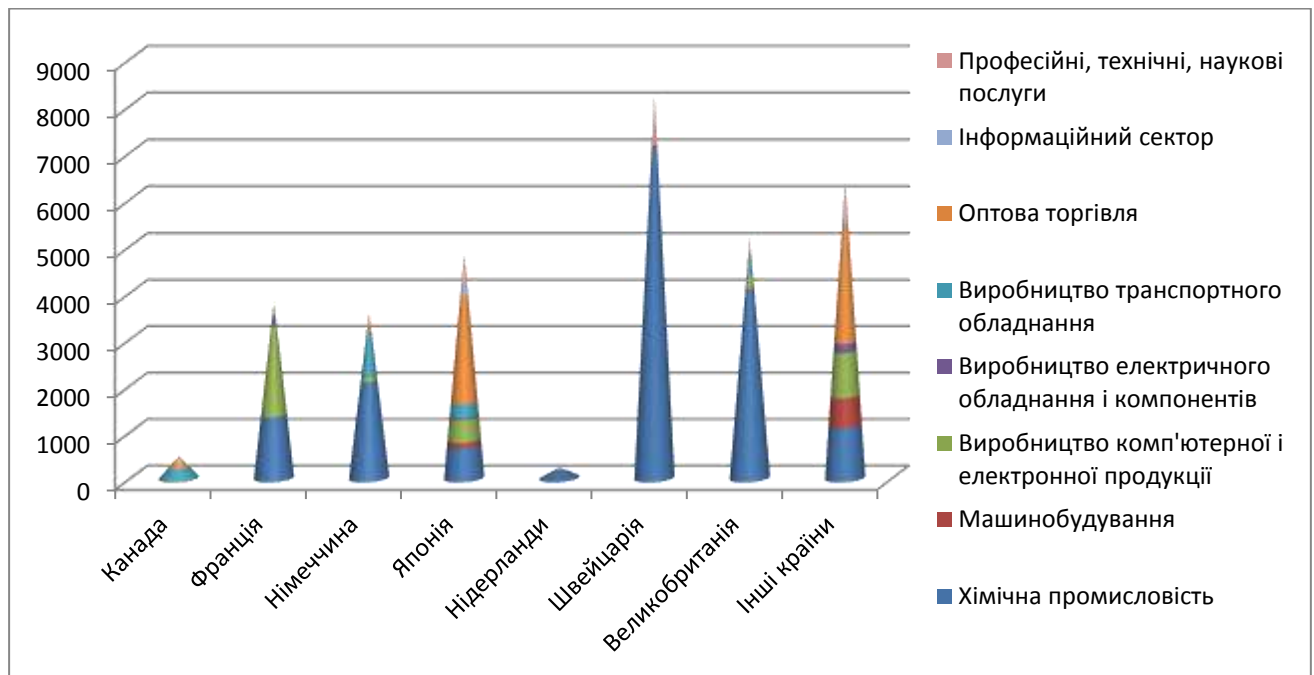
При цьому перше місце за сукупними витратами на НДДКР посідає автомобільна промисловість Франції. У 2013 р. сукупні інноваційні витрати французьких автомобільних концернів становили понад 5 млрд євро, а середньорічні темпи їх зростання у період 1997-2014 рр. стабільно перевищували 9% на тлі 0,5%-го щорічного зниження частки держави в інноваційних витратах автомобільної галузі. А загалом, на частку автомобілебудування на сьогодні припадає близько 15% внутрішньофірмових витрат на НДДКР у Франції [124, с. 139]. Друге місце за інноваційними витратами посідає виробництво засобів комунікації (у 2013 р. – понад 3,2 млрд євро за середньорічних темпів приросту у 1997-2014 рр. на рівні 7% і часткою державного фінансування – 11,5%); на

третьому – фармацевтична промисловість (2,9 млрд, 5% і 0,5% відповідно); на четвертому – авіакосмічна промисловість (2,5 млрд, 4% і 53% відповідно).

Характеризуючи особливості інноваційної системи Франції, не можна оминати увагою і таку притаманну їй рису як вкрай низька участь іноземного капіталу у фінансуванні вітчизняних інноваційних розробок та недостатній рівень їх інтернаціоналізації. Так, за даними Міністерства освіти і наукових досліджень Франції, у період з 1975 р. до 2014 р. частка іноземного капіталу у фінансуванні витрат на НДДКР не перевищувала 8-12% [196]. Крім того, за даними дослідницької агенції «National Science Foundation», у 2010 р. сукупні витрати на НДДКР зарубіжних підрозділів американських ТНК, що дислокуються у Франції, не перевищували 1,9 млрд дол. США (у тому числі у хімічну промисловість – 0,4 млрд, у машинобудування – 0,1 млрд, комп'ютерне й електронне виробництво – 0,6 млрд, виробництво транспортного обладнання – 0,3 млрд), тоді як у Німеччині становили 6,7 млрд, у Великобританії – 5,9 млрд, у Канаді – 2,8 млрд, у Бельгії – 2,2 млрд відповідно [200, с. 4-28].

Такий стан речей обумовлений насамперед збереженням доволі складних і несприятливих податкових умов ведення інноваційної бізнес-діяльності та колосальними соціальними витратами держави, котрі становлять нині близько 22-23% ВВП країни (у тому числі витрати на пенсії 9-10%, на організацію робочого часу і здоров'я працівників – 8-10%, на допомогу сім'ям – 2-3%, на допомогу з безробіття – 2-3%). Навіть за неповного урахування різноманітних соціальних виплат, котрі в сукупності становлять так звану «соціальну заробітну плату», вони досягають майже третини номінальної заробітної плати найманих працівників) [127]. Натомість відносно високою є частка Франції у сукупних інноваційних витратах підрозділів зарубіжних компаній, що дислокуються у США, яка у 2010 р. становила 12,7% (рис. 2.5). Це свідчить насамперед про суттєвий брак у Франції високоефективних інституційних форм проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, а відтак – закріплення за Сполученими Штатами усталеного статусу «інноваційного майданчику» для проведення підрозділами функціонуючих тут французьких компаній великомасштабних НДДКР. Вищеперераховані риси інноваційної системи Франції впливають з особливостей

національної дослідницької й інноваційної системи (НДІС), яка остаточно сформувалась на рубежі 1980-1990-х років.

Рис. 2.5. Інноваційні витрати підрозділів зарубіжних компаній, що дислокуються у США, у 2010 р., млн. дол. США [200, с. 4-27]

Між тим, висока динаміка глобального науково-технічного прогресу, вибухоподібний розвиток телекомунікаційних систем та всеохоплююча інформатизація усіх сфер людської життєдіяльності на початку ХХІ ст. вимагають від Франції радикального оновлення матеріально-технічної бази виробництва та системи управління соціально-економічними процесами з метою досягнення нової якості національного економічного розвитку. Дана стратегічна мета національної економічної стратегії впливає з колосального науково-технічного й інноваційного відставання Франції від своїх найближчих конкурентів – визнаних глобальних лідерів інноваційного прогресу – США, Німеччини, Японії та Великобританії, яке з усією очевидністю окреслилось в останнє десятиліття. Так, найбільше відставання Франції спостерігається за показником виробництва високотехнологічної і наукомісткої продукції. Якщо на сьогодні її частка у загальному обсязі виробництва у США вже перевищила 20%, в Японії – 13%, в Німеччині – 15%, то у Франції даний показник становить близько 8%, що нижче навіть середньоєвропейського показника (10%).

Звертає на себе увагу також вкрай низький рівень участі французьких фірм у виробництвах, пов'язаних з комп'ютерною революцією: на Францію припадає нині лише 2% світового обсягу виробництва електронного машинобудування, а у сфері інформаційно-комунікативних технологій тут працює у 8 разів менше наукових працівників порівняно зі Сполученими Штатами Америки [120]. Хоч, як було показано вище, сукупний дохід Франції від реалізації патентів і ліцензій у 2014 р. зріс до 11,9 млрд дол. США, однак її витрати на купівлю об'єктів інтелектуальної власності також становили значну суму – 10,2 млрд. А на фоні того, що у США дохід від продажу патентів і ліцензій становив у 2014 р. 132,7 млрд дол., а витрати – 41,9 млрд, відповідні показники Франції виглядають більш, ніж скромно.

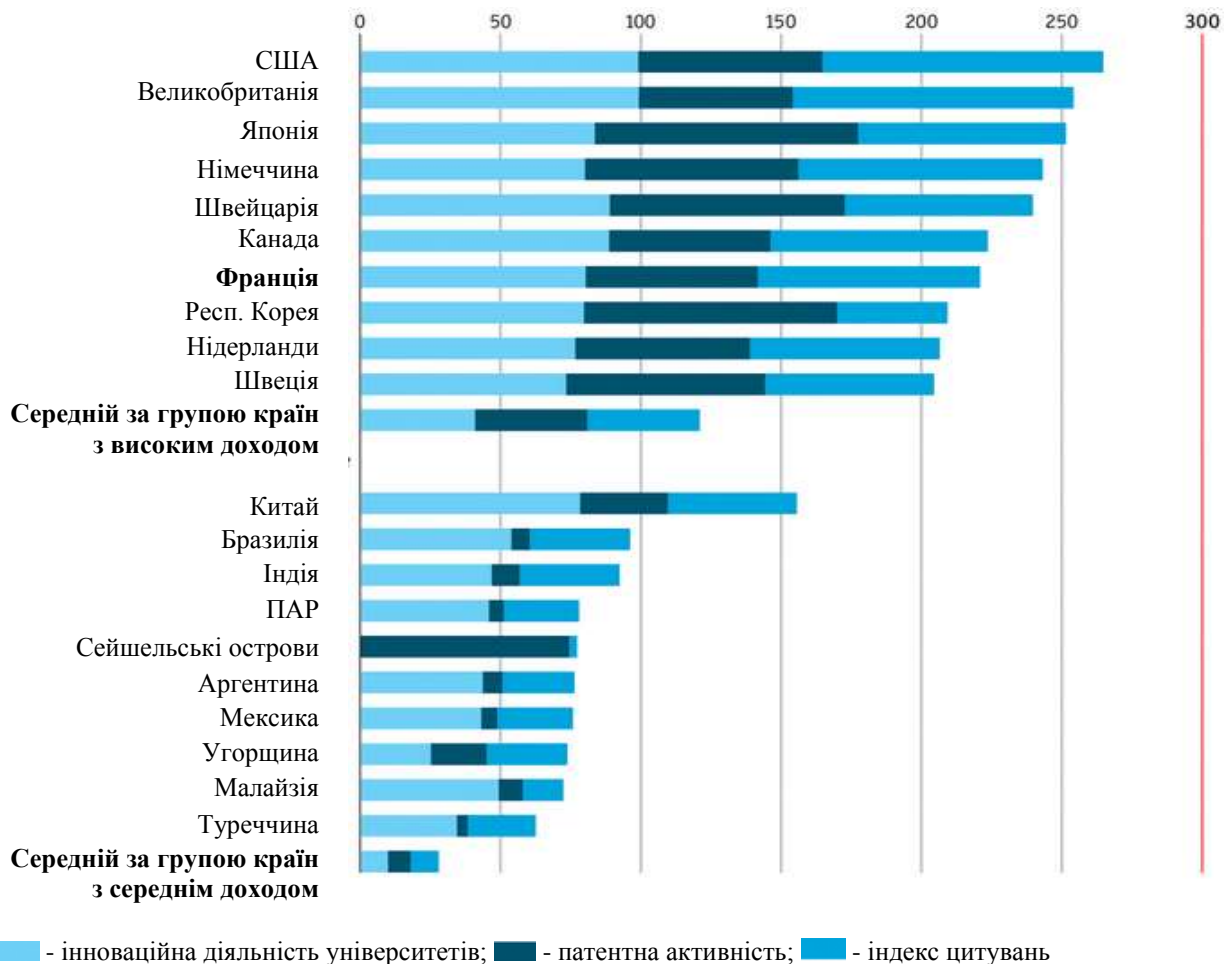
Ще одним «вузьким місцем» науково-технічного розвитку Франції є те, що найбільші французькі ТНК («EADS», «Thales», «Dassault Systemes», «Areva», «Sanofi» та ін.) дуже рідко працюють у сфері високих технологій, а їхні виробничі інновації й науково-технічні розробки пов'язані переважно з виробництвом цементу, скла, продуктів харчування, металургійної продукції та ін. Тобто це ті сфери і галузі французької економіки, котрі не пов'язані з технологіями п'ятого і шостого технологічних укладів, а відтак – не здатні вивести Францію на якісно новий щабель інноваційного прогресу. Водночас найбільш активні в інноваційному плані французькі компанії належать переважно до малого і середнього бізнесу, а відтак – не мають достатньо фінансових, науково-технічних і людських ресурсів для проведення масштабних досліджень прикладного значення, не кажучи вже про інновації фундаментального рівня.

Характеризуючи диспозицію Франції у процесах науково-технічного розвитку, не можна оминати увагою і її глобальне відставання за показниками підготовки докторів наук, чисельності визнаного у світі (за результатами інноваційних здобутків) науково-дослідного персоналу, інтенсивності НДДКР, активності інноваційного підприємництва, а також трансферу знань з університетів до бізнесу. Достатньо сказати, що протягом 2008-2012 рр. загальна кількість випускників університетів Франції, що здобули докторський науковий ступінь з суспільних і інженерних наук, становила близько 10 тис. осіб (що відповідає рівню

Республіки Корея, Італії, Бразилії та Іспанії), тоді як Японії – 18 тис, Великобританії – 20 тис, Німеччини – 25 тис, Китаю – 50 тис, а США – 70 тис відповідно [188, с. 101].

Ще одним узагальнюючим показником, що засвідчує нинішнє науково-технічне відставання Франції, є індикатор якості інновацій, який розраховується на основі показників інноваційної діяльності університетів, патентної активності суб'єктів господарювання й індексу цитувань. За результатами 2015 р. даний показник для Франції становив 225, тоді як для Німеччини – 240, Швейцарії – 235, Канади – 225, не кажучи вже про Японію (255), Великобританію (260) та США (270) (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Рейтинг країн за показником якості інновацій у 2015 р. [162]

Сучасна французька система наукових досліджень і інновацій слугує яскравою ілюстрацією так званого «європейського парадоксу», сутність якого полягає у поєднанні високого міжнародного статусу фундаментальної науки з відносно низькою інноваційною активністю бізнес-сектору. Франція є нині однією

з європейських країн з «середніми показниками» в області інновацій (на перших місцях стоять скандинавські країни і Німеччина, а за межами Європи пальма першості належить США і Японії). Мало того, що державна наука слабо орієнтована на підтримку промислових інновацій, так ще і вкрай низькою є науково-дослідна діяльність компаній бізнес-сектору. Тож довгострокове і суттєве науково-технологічне відставання Франції від своїх найближчих конкурентів на тлі поглиблення процесів техноглобалізму, загострення конкуренції на світовому ринку науково-технічних розробок та формування нових центрів світового економічного й інноваційного суперництва (насамперед Республіки Корея та країн групи БРІКС) вже в кінці 1990-х років поставило на порядок денний необхідність реформування усієї національної системи науки та інновацій. Воно охопило як кардинальні зміни її нормативно-правової бази й інституційної структури, так і вдосконалення системи трансферу технологій, підтримку приватного інвестування науки, нарощування рівня інтернаціоналізації вітчизняних НДДКР, посилення взаємодії між усіма учасниками інноваційного процесу в рамках полюсів конкурентоспроможності, стимулювання інноваційної активності малого і середнього бізнесу, а також «вбудовування» суб'єктів господарювання Франції у глобальні ланцюги доданої вартості (global value chains). З цією метою держава і багаточисленні недержавні структури активно включились в реалізацію комплексу заходів, що включають національний, міжнародний і регіональний рівні взаємодії учасників інноваційного процесу.

Так, вирішальну роль у модернізації національної стратегії Франції у сфері науки та інновацій в кінці 1990-х – на початку 2000-х років відіграло, з одного боку, запровадження у 1998 р. в дію «Державного плану стимулювання патентування винаходів вітчизняними винахідниками», а з другого – ухвалення у 1999 р. Закону «Про інновації та наукові дослідження». Даний закон був спрямований насамперед на системну реорганізацію національної інноваційної системи Франції та підвищення ефективності комерціалізації її науково-дослідницького потенціалу на основі розширення трансферу результатів НДДКР, що фінансуються державним сектором економіки, у промисловість; підтримку створення малих інноваційних фірм та формування спеціальної системи оплати праці їх засновників упродовж

початкової стадії роботи; регламентацію відносин між компаніями і дослідниками та ін. Зокрема, згідно даного закону наукові працівники і викладачі-дослідники отримали право брати участь в управлінні і розподілі прибутків компаній, котрі використовують їх наукові розробки, при цьому їх частка може досягати 15% [63].

Разом з тим, незважаючи на перераховані вище новації у нормативно-правовому регулюванні науково-технічної діяльності у Франції та розробку на основі Закону «Про інновації та наукові дослідження» у 2002 р. спеціального «інноваційного плану», спрямованого на створення єдиної нормативно-правової бази розвитку партнерства між державним науковим сектором та недержавними учасниками інноваційного процесу, сам Закон не передбачав жодних механізмів розширення фінансування вітчизняних НДДКР, як і диверсифікації його джерел. Тож він не здатен був відіграти вагомий стимулюючий ролі у кардинальному реформуванні науково-дослідної й інноваційної політики Франції, що власне і засвідчив масовий рух протестів науково-дослідного персоналу та викладачів університетів проти браку державного фінансування науково-дослідної діяльності.

Саме цей протестний рух поклав початок нового етапу реформування науково-технічної політики Франції, який ознаменувався насамперед ухваленням у 2006 р. спеціального Закону «Про фінансування наукових досліджень». Даний нормативний акт заклав основи докорінної трансформації структури державного сектору науки у напрямку активізації державної підтримки наукових досліджень приватного сектору та запровадження у виробничу практику комплексного механізму імплементації найкращих зарубіжних зразків проектного фінансування і оцінювання результативності наукового пошуку. Так, даний закон надав університетам та іншим вищим навчальним закладам Франції якісно новий інструмент активізації науково-дослідної діяльності на основі регіональної інтеграції їх інноваційних ресурсів із формуванням так званих «пулів наукових досліджень і вищої освіти» (PRES). На території Франції на сьогодні функціонують дев'ять подібних центрів, найвідомішим з яких є Університет Бордо, що об'єднує чотири університета міста Бордо, три інженерні школи та інститут політичних наук.

Не випадково, саме після ухвалення Закону «Про фінансування наукових досліджень» на другу половину 2000-х років припав період найбільш глибокого реформування інституційно-регуляторної структури науково-технічної діяльності Франції із заснуванням цілої низки інституцій, що займаються формуванням науково-дослідницьких пріоритетів й орієнтирів, а також розробкою державних науково-технічних програм і проектів. Так, загальне управління і стратегічне орієнтування наукової діяльності здійснюється нині Міністерством вищої освіти і наукових досліджень, до складу якого входить засноване у 2006 р. Головне управління наукових досліджень і інновацій (DGRI). Крім цієї інституції функції адміністрування, координування і консультування науково-технічної діяльності, а також формування і реалізації технологічної та інноваційної політики виконують також Верховна рада з науки і технологій – HCST (створена у 2006 р.), Генеральна Рада з питань індустрії, енергетики і технологій – CGIET (2009 р.), Національна конференція промисловості – CNI (2010 р.), Стратегічні комітети виробничих ланцюжків – CSF (2010 р.). Для вдосконалення фінансування фундаментальних і прикладних досліджень та інновацій створено Національну агенцію з питань досліджень – ANR (2005 р.) і Державну компанію з розвитку інновацій і підтримки малих та середніх підприємств (МСП) OSEO (2005 р.) [107, с. 67]. Остання здійснює супроводження малого та середнього бізнесу на вирішальних етапах його функціонування (заснування, інновації, розвиток, міжнародна діяльність, трансфер технологій) на основі стимулювання технологічного трансферу та фінансування на конкурсній основі програм наукових досліджень у промисловості.

Сучасна науково-технічна політика у Франції є результатом доволі складного інституційного процесу, до якого крім власне регуляторних інституцій залучені також найавторитетніші національні науково-дослідницькі структури і центри, насамперед Національний центр наукових досліджень (CNRS), Національний дослідницький інститут комп'ютерних наук і інформатики (INRIA), Німецько-французький науково-дослідний інститут оборонних досліджень в Сен-Луї (ISL), Інститут вищих наукових досліджень (IHÉS), Інститут Кюрі, Інститут Пастера, Інститут Садрона, Комісаріат з атомної енергетики (CEA), Національний

географічний інститут (IGN), Вища рада з науки і технологій²⁴ (в якості консультативної інстанції) та багато інших.

Подібно іншим європейським країнам, Франція в останнє десятиліття розбудувала доволі ефективну і транспарентну систему оцінювання результативності національних науково-дослідних й інноваційних здобутків, яку здійснює Національне агентство з наукових досліджень і вищої освіти (AERES), засноване у 2007 р. Оцінювальна діяльність даного Агентства поширюється як на систему вищої освіти, так і наукову діяльність; а критерії оцінювання, методики, звіти про роботу завжди доступні широкому громадському загалу. До складу даного органу входять 25 французьких і зарубіжних членів, призначених відповідними урядовими постановами на основі внесених пропозицій діячів вищої освіти, науки і техніки.

Крім того, активною оцінювальною діяльністю займається також Міністерство наукових досліджень Франції, яке з 1999 р. щорічно проводить загальнодержавний конкурс наукових проектів вітчизняних бізнес-структур у сфері розробки нових технологій. Даний конкурс розрахований насамперед на фізичних осіб, котрі мають можливість репрезентувати свої проекти або від імені державних науково-дослідних структур, або як приватну ініціативу. За результатами даного конкурсу відбираються найконкурентніші інноваційні проекти заснування високотехнологічних компаній та забезпечується їх подальший супровід. Так, лауреати конкурсів можуть отримати фінансування на реалізацію своїх проектів у формі субсидії від ANR і OSEO на суму до 45 тис. євро (для покриття до 70% інноваційних витрат), або ж субсидії до 450 тис. євро (на покриття до 50% витрат) на проект, якщо на його основі у короткостроковій перспективі буде засновано підприємство [104, с. 54]. Так, з часу заснування даного конкурсу у Франції були підтримані понад 2,5 тис. інноваційних проектів, що мало своїм

---

²⁴ Примітка.

До складу даної Ради, що була заснована у 2006 р. напряму підкоряється Президенту Франції, входять 20 осіб – найвидатніших діячів вітчизняної науки, призначених Президентом. Висновками Ради керується Президент і Уряд Франції при визначенні основних напрямів державної політики в області інноваційних досліджень і трансферу технологій.

наслідком заснування близько 1,5 тис бізнес-структур і створення біля 3 тис. нових робочих місць.

З моменту ухвалення Закону 1999 р. і дотепер у Франції було засновано п'ять загальнонаціональних галузевих фондів (у сфері біотехнологій, інформаційних та комунікаційних технологій, енергетики і навколишнього середовища) і шість регіональних фондів загального призначення. Загальний рівень їх капіталізації становить близько 150 млн євро, без урахування державних дотацій на загальну суму понад 25 млн євро. Через дані інституції було профінансовано близько 200 інвестиційних проектів на понад 150 технологічних підприємствах Франції.

Для заохочення та стимулювання фінансування молодих інноваційних підприємств Франції в останні роки активно використовуються і такі інструменти, як можливість отримання ними Статусу «одноосібного товариства ризикованих інвестицій» (SUIR). Даний інструмент було запроваджено у 2004 р. для залучення фінансових коштів індивідуальних підприємців (бізнес-ангелів) для молодих підприємств і бізнес-структур. З 2007 р. даний інструмент був суттєво розширений на основі надання приватним особам права отримати значні податкові преференції у випадку здійснення інвестиційних вкладень у французькі підприємства через так звані «Спільні фонди вкладень в інновації». На кінець 2014 р. ці фонди в сукупності оперували капіталом на суму понад 4 млрд євро і управлялись через менеджерську мережу з 35 компаній.

Крім того, у другій половині 2000-х років у Франції було засновано низку піонерних інституцій, що провадять свою діяльність у царині проектного фінансування науково-дослідних лабораторій. З-поміж них особливої уваги заслуговують Агентство з промислових інновацій, Національний інститут досліджень раку (INCA) та Національне агентство з наукових досліджень (ANR). Так, метою діяльності останнього є нарощування масштабів фундаментальних і прикладних досліджень державних інституцій та приватних суб'єктів у форматі державно-приватного партнерства. З цією метою Агентство регулярно оголошує конкурси проектів серед державних наукових установ і компаній, а сам відбір здійснюється за результатами оцінювання якісних параметрів наукових заявок, їх економічної доцільності й обґрунтованості, а також відповідності соціально-

економічним пріоритетам інноваційного прогресу. Конкурси проектів організовуються Агентством також у рамках міжнародних програм і грантів.

За роки своєї діяльності Національне агентство з наукових досліджень Франції забезпечило фінансування понад 13 тис інноваційних проектів (включаючи 1256 міжнародних проектів за співфінансування іноземних партнерів) у сфері науки та інновацій на загальну суму понад 5,6 млрд євро. Зокрема, у 2014 р. загальний бюджет фінансування становив 553,7 млн євро, у тому числі 414,3 млн припадало на проектне фінансування [135, с. 7]. При цьому загальний галузево-секторальний розподіл інноваційного фінансування, що його здійснює дана інституція, має таку структуру: матеріалознавство та інформаційні технології – 23,6%; біологія та охорона здоров'я – 20,1%; стала енергетика та охорона довкілля – 18%; екосистеми і сталий розвиток – 8,1%; суспільні та гуманітарні науки – 2,1%; нецільові та міжгалузеві проекти – 28% відповідно [104, с. 50].

Крім розбудови інституційного забезпечення інноваційного процесу важливу роль в реалізації сучасної науково-технічної політики Франції відіграє також розгалужена система державного стимулювання НДДКР приватного сектора. Державна фінансова підтримка інноваційної діяльності бізнес-структур здійснюється тут двома шляхами: наданням прямої допомоги компаніям у фінансуванні їх наукових досліджень через прямі бюджетні трансферти (гранти чи субсидії) та створенням сприятливого податкового режиму інноваційної діяльності через запровадження податкових пільг (у формі податкових кредитів, знижок, винятків та ін.).

Що стосується прямих трансфертів, то вони включають також бюджетне фінансування університетів та наукових установ, котрі використовують ці кошти на свій розсуд для підтримки науково-дослідних підрозділів (зокрема, для оплати праці дослідників); а також державне фінансування інновацій на базі конкурсів дослідницьких проектів з використанням відповідних експертних оцінок. Так, для стимулювання промислових інновацій у Франції діє Програма «Стратегічні промислові інновації» (ISI), метою якої є забезпечення потреб малого і середнього бізнесу у наукових розробках промислової спрямованості з високим комерційним потенціалом через залучення до співпраці дослідницьких установ [107, с. 69].

В рамках державного стимулювання НДДКР приватного сектора найбільша увага у Франції приділяється фінансуванню інновацій мікро-, малих і середніх підприємств. Наприклад, у 2009 р. співвідношення прямого державного фінансування до інноваційних витрат бізнес-структур (BERD) французьких підприємств з зайнятістю до 50 осіб становила 13,3%; співвідношення податкових кредитів до BERD – 32,5%; а співвідношення державного фінансування до BERD – 45,8%. Відповідні показники для підприємств з чисельністю зайнятих від 50 до 250 осіб становили 5,7%, 19,2% та 24,9%; тоді як від 500 до 1999 осіб – 4,7%, 14,3% і 19% (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Ключові показники державного фінансування інновацій бізнес-сектору у Франції у 2009 р. [187, с. 195]

Чисельність персоналу підприємств	Витрати приватних бізнес-структур на НДДКР*	Пряме фінансування/ BERD, %	Податкові кредити/ BERD, %	Державне фінансування / BERD, %
Менше 50 осіб	2,5	13,3	32,5	45,8
Від 50 до 250 осіб	3,2	5,7	19,2	24,9
Від 250 до 499 осіб	2,1	7,6	17,8	25,4
Від 500 до 1999 осіб	5,1	4,7	14,3	19,0
2000 і більше осіб	13,5	12,0	15,6	27,6
Усього	26,4	9,6	17,8	27,4

Витрати бізнес-структур на НДДКР – Business Enterprises R&D – BERD.

Це відбиває загальний тренд зростання уваги держави до інноваційної діяльності МСП, які характеризуються високим динамізмом, схильністю до ризикованих інноваційних проектів, широкими можливостями швидкого технічного переозброєння та реструктуризації виробництва на сучасній науково-технічній основі, а також значним потенціалом у налагодженні ефективних коопераційних зв'язків з великими компаніями в інноваційній сфері в якості їх партнерів або субпідрядників.

Численні політики підтримки інноваційної діяльності бізнес-сектору реалізуються з кінця 2000-х років. Зокрема, у 2014 р. вони були спрямовані на активізацію корпоративних НДДКР, стимулювання міжфірмової кооперації в інноваційній сфері, розвиток коопераційних зв'язків між бізнес-структурами та державними науково-дослідними організаціями, підтримку інноваційного

підприємництва та розвиток точкових тематичних і секторальних пріоритетів (довкілля, стратегічно важливі галузі французької економіки) (табл. 2.11).

У 2012 р. загальний обсяг державного фінансування (за виключенням податкових кредитів, податкової підтримки і знижених ставок соціальних внесків) становили у Франції близько 7% загальних інноваційних витрат бізнес-сектору. Упродовж останніх двадцяти років обсяги прямого державного фінансування скоротились майже на третину насамперед через різке зменшення державних замовлень на інновації військового призначення.

Таблиця 2.11

**Головні політики у сфері підтримки інноваційної діяльності
бізнес-сектору у Франції у 2014 р. [187, с. 186]**

Ціль	Програми підтримки інноваційної діяльності
Активізація корпоративних НДДКР	Податкові кредити, програми OSEO для малого і середнього бізнесу
Стимулювання міжфірмової кооперації в інноваційній сфері	Програми розвитку конкурентоспроможних кластерів за сприяння Міжміністерського фонду та ANR, платформи PIA
Розвиток коопераційних зв'язків між бізнес-структурами та державними науково-дослідними організаціями	Програми розвитку конкурентоспроможних кластерів за сприяння Міжміністерського фонду, ANR та платформи PIA; програми розвитку неуглецевої енергетики на основі платформи PIA, розвиток технологічних дослідницьких центрів (платформа PIA); податкові кредити для зовнішніх НДДКР; програми ANR для розвитку інноваційного партнерства
Підтримка інноваційного підприємництва	Податкові кредити (для пріоритетних класів інновацій); програма «Emergence» (ANR); програми Національного насінневого фонду на основі платформи PIA
Розвиток точкових тематичних і секторальних пріоритетів	Програми Національної ради з цивільної авіації і аеронавтики; кредити на розвиток НДДКР у військовій сфері; програми розвитку 34 стратегічно важливих для Франції індустрій; програми розвитку конкурентоспроможних кластерів

У табл. 2.12 представлено розподіл державної підтримки НДДКР компаній бізнес-сектору, що провадять нині інноваційні розробки цивільного призначення.

Таблиця 2.12

**Інструменти державної підтримки інновацій
у Франції у 2010 р., млн. євро [187, с. 186]**

Джерело фінансування	Тип інструменту державної підтримки	2010 р.	Динаміка 2007-2010 рр., %
Податковий кредит	Податковий кредит компаніям, що провадять науково-дослідну діяльність	4500	+350
Фонди підтримки молодих інноваційних компаній	Фінансування науково-дослідної діяльності молодих інноваційних компаній, заснованих на базі університетів	157	+46
Інші види податкових стимулів		54	+13
ANR	Субсидії для інноваційних компаній	62	-32
OSEO	Фінансова допомога креативним одноосібним іннова-торам та компаніям сектору аеронавтики, підтримка стратегічно важливих інновацій промислового сектору, програми підтримки індустріальних інновацій	488	-24

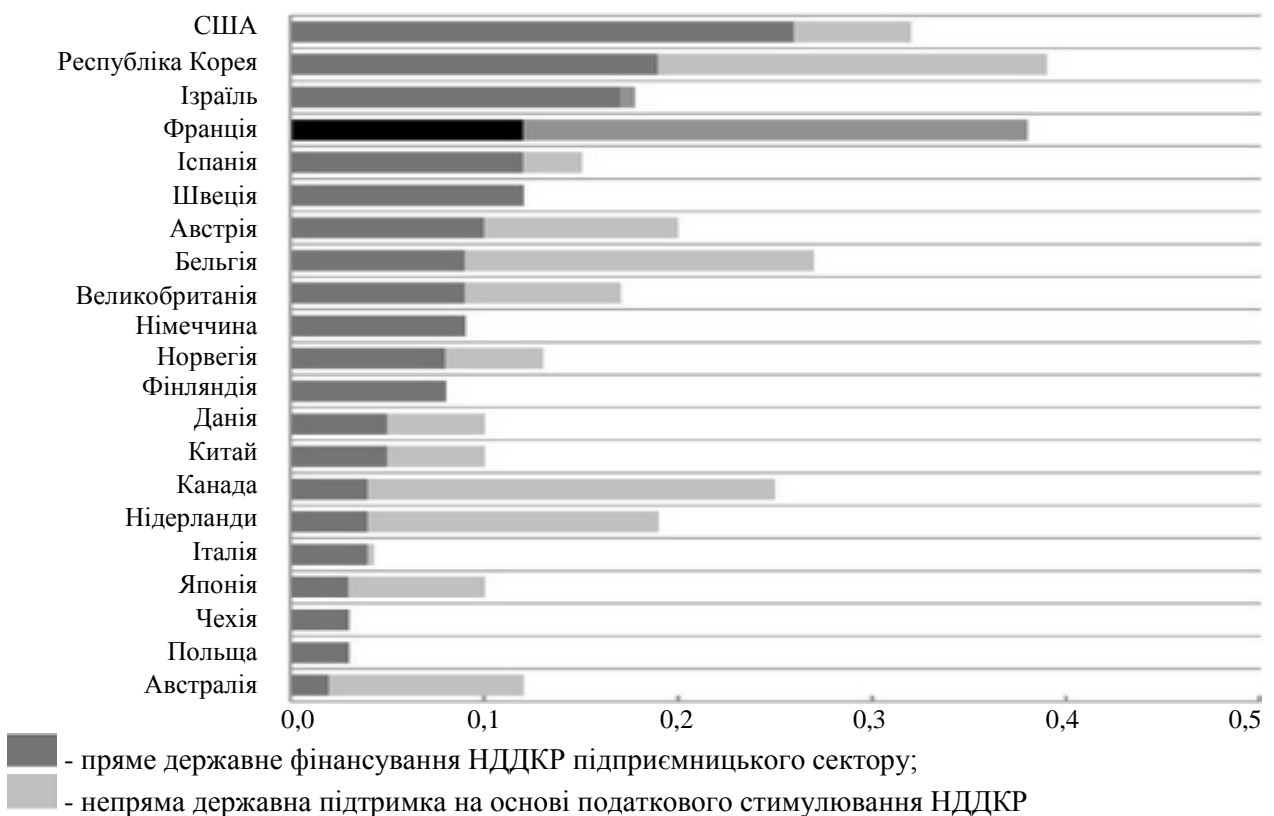
Фонд конкурентоспроможності компаній	Інноваційні проекти Міжвідомчого фонду, підтримка розвитку кластерів у рамках програми EURECA, проекти підтримки розвитку нанотехнологій	312	-28
Національна рада з цивільної авіації і аеронавтики	Підтримка досліджень у сфері аеронавтики, пряме фінансування виробників компонентів високотехнологічної техніки, фінансування програм розвитку виробництва літальної техніки (літаків та вертольотів) та двигунів до літаків	271	-4
ADEME	Дослідницькі інноваційні фонди, інші види підтримки НДДКР	82	+550
Інші види державних кредитів	Індустріальні угоди навчання	71	+20
Усього		5997	+142
Усього за виключенням податкових стимулів та інструментів соціального захисту		1286	-16

Як випливає з даних таблиці, з майже 6 млрд євро державного фінансування інновацій у Франції, що були виділені у 2010 р., найбільша частка припадає на податковий кредит компаніям, що провадять науково-дослідну діяльність – понад 75% (4,5 млрд); далі йде фінансова допомога креативним одноосібним інноваторам та компаніям сектору аеронавтики, підтримка стратегічно важливих інновацій промислового сектору та програми підтримки індустріальних інновацій з боку OSEO – 8,1% (0,5 млрд); інноваційні проекти Міжвідомчого фонду, підтримка розвитку кластерів у рамках програми EURECA, проекти підтримки розвитку нанотехнологій – 5,2% (0,3 млрд); підтримка досліджень у сфері аеронавтики, пряме фінансування виробників компонентів високотехнологічної техніки, фінансування програм розвитку виробництва літальної техніки (літаків та вертольотів) та двигунів до літаків – 4,5% (0,3 млрд).

Загалом, Франція на сьогодні намагається оптимально комбінувати застосування бюджетного і податкового механізмів стимулювання НДДКР. Достатньо сказати, що згідно ухваленої у 2009 р. Державної програми розвитку інновацій «Інвестиції заради майбутнього» («Investment for the Future Programme» – PIA), на період до 2020 р. планується витратити від 60 до 65 млрд євро на пряме фінансування НДДКР, у тому числі: на наукові дослідження – 7,1 млрд; розвиток вищої освіти і тренігових технологій – 11 млрд; оцифровку науково-технічних баз даних – 4,5 млрд; сталий розвиток – 5,1 млрд; розвиток промислового сектору, малих і середніх підприємств – 6,5 млрд [187, с. 19]. У даному контексті прикметно відзначити, що кожен з цих напрямів включає реалізацію відповідних програм і

проектів науково-технічного розвитку, котрі об'єднують як різні методи фінансування (кредити, власні ресурси), так і диференційовані підходи державної підтримки науки й інновацій залежно від галузей секторів промисловості, об'єктів капіталовкладень, очікуваних технологій та результатів наукового пошуку.

Так, з загального обсягу державних трансфертів – 7,2 млрд євро, що були виділені на фінансування корпоративних інновацій у 2012 р., 1,3 млрд становило пряме державне фінансування, 1,2 млрд – державні військові контракти і 4,5 млрд – непряме державне стимулювання у формі податкових кредитів і фінансування новостворених інноваційних підприємств [187, с. 186]. У відносних показниках загальна сума прямого фінансування і непрямого державного стимулювання НДДКР у Франції становить нині близько 0,38% ВВП, за яким держава посідає третє місце у світі (сьоме місце за показником прямого фінансування – 0,12% ВВП і перше – за непрямым стимулюванням – 0,26% ВВП), поступаючись тільки Республіці Корея (0,39%) та Російській Федерації (0,41%) (для порівняння відповідний показник для Великобританії становить нині 0,16% ВВП, Німеччини – 0,09%) (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Співвідношення прямого і непрямого державного стимулювання НДДКР за окремими країнами у 2012 р., % ВВП [187, с. 187]

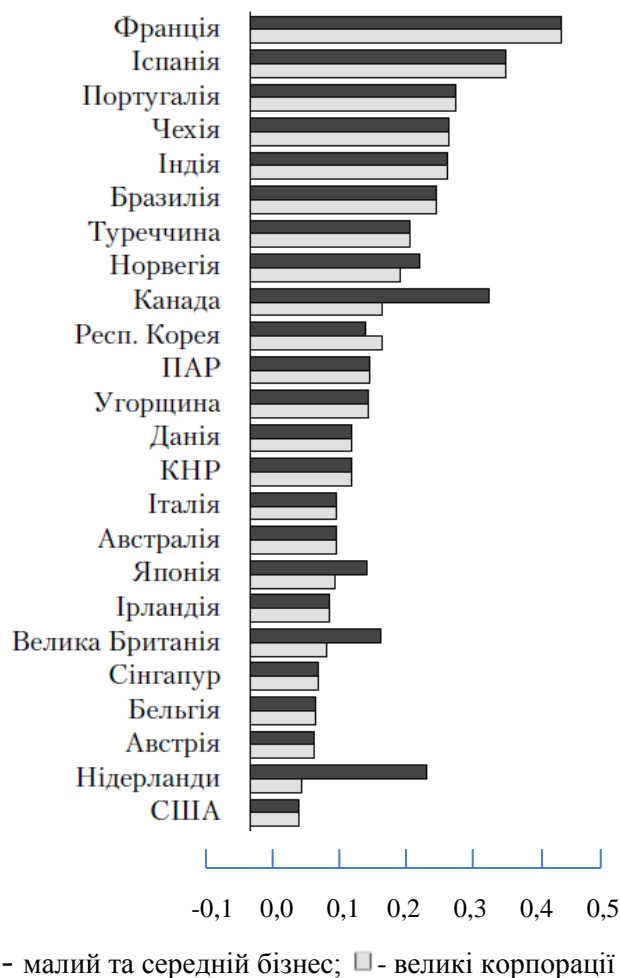
Якщо характеризувати податкові пільги і стимули, що надаються нині державою французьким інноваційним компаніям, то вони хоча і призводять до часткової втрати доходної частини державного бюджету, однак з лишком компенсують її формуванням значних конкурентних переваг в інноваційній сфері на макрорівні. Йдеться насамперед про те, що висока інноваційна активність корпоративного сектору забезпечує підвищення міжнародної конкурентоспроможності французької економіки, а відтак – справляє системний позитивний вплив на динаміку соціально-економічного розвитку держави, технічну і технологічну модернізацію економіки, а також раціоналізацію споживання природних ресурсів та зниження екологічного тиску.

Не слід скидати з рахунків і такі позитивні наслідки застосування податкового стимулювання НДДКР, як розширення податкової бази і, відповідно, зростання обсягів податкових платежів за рахунок: підвищення економічної ефективності підприємств та покращення результатів їх фінансово-господарської діяльності, збільшення продукування сукупної доданої вартості в економіці, зростання кількості висококваліфікованих робочих місць та підвищенні рівня оплати праці, що збільшує надходження податку на доходи фізичних осіб та внесків на соціальне страхування. Так, OSEO широко застосовує нині фінансування дослідницьких інститутів на основі надання їм субсидій (у сумі 25-45% від вартості стадії прикладних розробок) та авансів, що підлягають відшкодуванню (40-50% вартості виконання експериментальних розробок) [107, с. 69].

Крім того, широкого поширення у Франції отримало надання банківських гарантій фінансування інновацій. Так, для отримання позик, які призначені для розвитку малих і середніх підприємств (створення, інновації, фінансова реструктуризація, переуступання, розвиток) OSEO створила відповідні гарантійні фонди, виступаючи гарантом-поручителем кредитів, виданих МСП банками-партнерами. Банки в даному випадку також несуть певні ризики за наданий кредит, тому що гарантія покриває лише його частину – від 40% до 70% [107, с. 69].

Загальновідомо, що з метою порівняння сприятливості національного податкового простору для здійснення НДДКР експерти ОЕСР розраховують так званий В-індекс, який відбиває масштаб наданих державою податкових пільг для

інвестицій в НДДКР. Даний показник демонструє, який загальний обсяг державної допомоги у формі податкових пільг може отримати компанія при інвестуванні грошової одиниці в НДДКР. Варто зазначити, що у багатьох країнах світу для суб'єктів малого та середнього бізнесу, з огляду на їх важливу соціальну функцію, надаються додаткові податкові преференції, тому для цього класу підприємств ОЕСР розраховує окремий В-індекс. Як впливає з даних рис. 2.8, у Франції інвестор за рахунок податкових пільг може компенсувати на сьогодні понад 40% витрат на НДДКР, тоді як в Іспанії – до 35%, Португалії, Чехії, Індії та Бразилії – близько 30%; Великобританії – 20%, а у США – 10% відповідно. Натомість в іншій групі країн (Чилі, Швейцарії, Фінляндії, Словаччині, Ізраїлі, Росії, Мексиці, Швеції, Німеччині та Новій Зеландії), які мають від'ємне значення В-індексу, інноваційна діяльність не тільки не підтримується податковими інструментами, а ще й оподатковується [86, с. 41].

■ - малий та середній бізнес; □ - великі корпорації
Рис. 2.8. В-індекс різних країн світу [86, с. 41]

Новітнім інструментом державної підтримки інновацій приватного сектору у Франції є державні закупівлі інновацій бізнес-структур. Так, на сьогодні уряд цієї держави активно підтримує попит на інновації малих і середніх підприємств в рамках Програми «Перехідний міст», яка зорієнтована на розбудову їх партнерських зв'язків з великими підприємницькими структурами. Допомога держави у цьому процесі полягає в її участі у паритетному тристоронньому фінансуванні з боку OSEO, малих і середніх підприємств та корпоративних клієнтів. Крім того, з 2008 р. реалізується ініціатива Угоди на державні підряди у сфері високих технологій, згідно якої державні покупці можуть резервувати для інноваційних малих і середніх підприємств до 15% своїх високотехнологічних ринків, досліджень та розробок.

Характеризуючи науково-технічний компонент національної економічної стратегії Франції в умовах глобальної нестійкості, не можна оминати увагою такий напрям її реалізації, як стимулювання коопераційних зв'язків між державним сектором науки та підприємницькими структурами на основі трансферу знань. Так, значного резонансу отримали створені у Франції Спільні установи державно-приватних досліджень та Мережі технологічного розвитку, які дають змогу найбільш ефективно поєднати суб'єктів інноваційного процесу на основі державного фінансування (50% інноваційних витрат підприємницьких структур компенсується через OSEO) та діяльність регіональних рад.

Підтримка і всебічний розвиток державно-приватного партнерства у сфері наукових досліджень є у Франції класичним прикладом механізмів контрактної взаємодії, що дають змогу науковим лабораторіям ефективно співпрацювати з підприємницьким сектором у сфері як безпосереднього здійснення науково-дослідних розробок, так і надання супутніх послуг за певними напрямками. Разом з тим, мусимо констатувати, що даний механізм використовується у Франції неповною мірою, про що свідчить, зокрема, доволі низька частка промислових контрактів у фінансуванні НДДКР державного сектору – в середньому 5-6% в останні двадцять років, тоді як у США – 7-8%.

Ще одне «вузьке» місце – це вкрай нерівномірний розподіл спільних наукових проектів, коли майже 70% контрактів припадає на Комісаріат з атомної енергії і

вищі школи. Натомість Національний центр наукових досліджень спільно з університетським сектором реалізують нині не більше 20-25% промислових контрактів, а їх частка у сукупних інноваційних витратах не перевищує 45%. І це при тому, що три чверті загального обсягу НДДКР, здійснюваної на базі подібних контрактів, виконується нині менш ніж у 3% згаданих лабораторій [104, с. 53].

У реалізації механізмів та інструментарію технологічного трансферу важко переоцінити роль французьких бізнес-інкубаторів та технопарків, створених інноваційними підприємствами у їх співробітництві з державними науковими установами. Ці інституції мають потужний інноваційний ресурс і здатні забезпечувати ефективне супроводження інноваційної розробки, починаючи з зародження вихідної ідеї і аж до її реального спровадження у виробничій діяльності. Так, початок бізнес-інкубаторському механізму реалізації Францією науково-технічної політики поклав вже згаданий Закон «Про інновації та наукові дослідження» 1999 р. Даний нормативний акт вперше чітко закріпив на законодавчому рівні особливий стимулюючий податковий та юридичний статус бізнес-ангелів (індивідуальних інвесторів) і молодих інноваційних підприємств.

Крім того, згідно даного закону дослідники державного сектора вперше отримали право у приватному порядку в якості партнерів або керівників брати участь у заснуванні бізнес-структур, метою діяльності яких є комерціалізація результатів НДДКР. Не слід скидати з рахунків і норму закону щодо права дослідників брати участь у статутному капіталі інноваційних підприємств у межах 15%; надавати послуги наукового характеру; а також бути членами адміністративних і спостережних рад акціонерних товариств.

На сьогодні на території Франції функціонують 35 бізнес-інкубаторів [91, с. 45], які за період свого існування створили понад 1 тис. діючих нині підприємств з загальною чисельністю зайнятих понад 6 тис. осіб. З моменту набрання чинності положень даного закону понад 700 французьких фахівців, які працюють у сфері державних наукових досліджень, скористались своїм правом брати участь в управлінні підприємницькими інноваційними структурами. Однак, у порівнянні з загальною кількістю науково-дослідницького персоналу Франції ці цифри є надто

мізерними і не здатні суттєво вплинути на загальний процес реалізації Францією національної інноваційної політики.

Що стосується технопарків, то їх на території Франції функціонує близько 30 і більшість з них поєднують технологічні центри, департаменти технологічного розвитку та інноваційні підприємства. Найвідомішим з французьких технопарків є «Софія Антіполіс», заснований у 1969 р., в рамках якого достатньо інтенсивно розвивається практика залучення іноземних бізнесменів та підтримка виробничо-наукових інновацій. Так, загальна сума щорічних інвестицій в даний технопарк становить близько 600 млн євро, а річний бюджет управління – 2 млн. Розподіл інвестицій на підтримку функціонування «Софія Антіполіс» має таку структуру: державні внески – 200 млн євро, регіональні вкладення – 260 млн, внесок компанії «SYMISA» – 160 млн. Одним з інвесторів даного технопарку є департамент «Приморські Альпи», який інвестує кошти на: підтримання доріг (6 млн євро в рік); проектні дослідження (150 тис); прямі інвестиції і будівництво навчальних корпусів; непрямі інвестиції (лізинг).

Фінансова підтримка даного технопарку здійснюється через європейські інноваційні програми і французькі інноваційні інституції DIACT, OSEO та ANVAR. Будь-яка компанія в технопарку «Софія Антіполіс» може розраховувати на отримання грантів, зокрема, гранту регіонального планування – 10 тис євро (за умов створення компанію від 10 до 20 робочих місць протягом 5 років); гранту за мобільність – 12,2 тис за одне робоче місце (за умов передення 20 робочих місць з інших регіонів Франції за 3 роки) та ін. Крім того, місцевий муніципалітет надає інноваційним компаніям в технопарку «Софія Антіполіс» податкові знижки у розмірі 50% терміном на 5 років, а також тимчасово звільняє їх від сплати місцевих податків (50% на 5 років), якщо фірма створила 10 робочих місць, а загальний обсяг її інвестицій перевищує 45,8 тис євро [72, с. 92].

Наступний напрям реалізації інноваційної стратегії Франції в умовах глобальної нестабільності – це угоди з промисловими підприємствами на навчання шляхом проведення наукових досліджень (так звані стипендії CIFRE). Вони надають молодим дослідникам для написання докторських дисертацій на підприємстві у співпраці з науковим колективом. При цьому докторант пов'язаний

з підприємством трирічним робочим контрактом, 50% вартості якого сплачує держава.

Даний механізм вже продемонстрував свою високу ефективність, оскільки за останні тридцять років зазначені угоди дозволили об'єднати у межах науково-дослідних та інноваційних проектів близько 6,5 тис. підприємницьких структур, 4,2 тис. лабораторій і понад 17 тис. здобувачів наукового ступеня доктора наук. Загальна кількість подібних угод зросла з 800 в 2001 р. до 12450 у 2014 р., а приблизно 15% загальної кількості тем дисертацій виконуються в рамках загальнодержавних науково-дослідних тем і мають гуманітарне спрямування.

Характеризуючи механізми реалізації Франції інноваційної стратегії, не можна оминати увагою і такий механізм, як присудження вітчизняним науково-дослідним структурам (організаціям, лабораторіям, мережам та ін.), що мають найкращі показники результативності науково-дослідних проектів у спільній з підприємницьким сектором контрактної наукової діяльності, так званого Сертифікату якості Карно. Даний сертифікат дає право на одержання від ANR додаткових фінансових коштів, які спрямовуються на розвиток науково-технологічних компетенцій та підвищення професійного рівня партнерських відносин. На сьогодні його отримали близько 50 організацій.

Особливої уваги заслуговує кластерний механізм реалізації Францією національної інноваційної політики. В останнє десятиліття він став ефективним інструментом підвищення регіональної інноваційної спроможності; зростання продуктивності праці, рівня заробітної плати та добробуту населення; а також покращенням умов національного бізнес-середовища, що у кінцевому підсумку забезпечує зміцнення міжнародних конкурентних позицій як окремих регіонів держави, так і національної економіки в цілому. Саме кластерна модель організації виробничої діяльності завдяки консолідації ключових продуцентів креативних ідей та виробництву високоякісної інноваційної продукції є базисом своєрідного «діалогового інноваційного процесу», до якого залучені висококваліфіковані кадри (наукові, інженерні, управлінські), інфраструктура фундаментальних досліджень, венчурний капітал та високоякісна інформаційно-комунікаційна інфраструктура. Так, здійснений експертами «Європейської кластерної обсерваторії» (European

Cluster Observatory) аналіз конкурентоспроможності регіональних кластерів, що діють на території Франції, підтверджують позитивну кореляцію між їх функціонуванням та інноваційним розвитком французьких регіонів [143].

На сьогодні у Франції функціонують 96 індустріальних кластерів інноваційної діяльності, сформованих у вигляді мережевої периферії компаній, що згруповані навколо єдиного центру – великої компанії, університету або наукової лабораторії [77, с. 21]. Їх діяльність охоплює нині переважну більшість галузей і секторів французької економіки – автомобільну промисловість і транспорт, АПК і харчову промисловість, ІТ-сектор і авіаційно-космічну галузь, біофармацевтику і хімічну промисловість, комунікації і медичну сферу та ін.

Динаміка розвитку французьких кластерів напряму залежить від державної політики, яка охоплює комплекс заходів: від вибору пріоритетних напрямів фінансування програм до цільового сторення ключових факторів їх успішного розвитку. Як свідчать дані, представлені у табл. 2.13, тільки у період з 2006 р. до 2011 р. загальні обсяги фінансування конкурентоспроможних кластерів у Франції зросли з 626 до 4897 млн євро.

Таблиця 2.13

**Джерела фінансування конкурентоспроможних кластерів Франції
протягом 2006-2011 рр., млн. євро [187, с. 195]**

Інституція	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Всього
Міжвідомчий фонд (FUI)	189	239	256	220	157	149	1210
Місцеві органи влади	99	125	227	167	164	167	949
OSEO	163	242	219	159	172	144	1099
ANR	175	194	118	192	213	182	1074
Європейські фонди	...	...	92	117	114	72	395
Агентство з охорони довкілля і енергоресурсів (ADEME)	...	...	...	...	...	170	170
Всього	626	800	912	855	820	884	4897

Основними інституціями, що фінансують нині процеси кластеризації французької економіки є Міжвідомчий фонд – 24,7% (1,2 млрд євро) загального фінансування протягом 2006-2011 рр.; OSEO – 22,4% (1,1 млрд) та ANR – 21,9% (1,1 млрд) відповідно. Далі йдуть місцеві органи влади – 19,4% (0,9 млрд);

європейські фонди – 8,1% (0,4 млрд) та Агентство з охорони навколишнього середовища і енергоресурсів (ADEME) – 3,5% (0,2 млрд).

У французьких індустріальних кластерах активно використовується на сьогодні весь інноваційний ланцюг: від генерування наукових знань і формування на їх основі бізнес-ідей до реалізації продукції на традиційних або нових сегментах ринку. При високу ефективність такого ланцюга свідчить, зокрема, той факт, що у період з 2008 р. до 2012 р. 58% усіх компаній французьких кластерів співпрацювали з новоствореними компаніями неіндустріального сектору, а 59% – з новоствореними індустріальними фірмами [187, с. 23].

Особливостями французьких кластерів є також те, що тут суттєво прискорюється процес розробки і впровадження нововведень, а у їх учасників динамічно розвиваються такі конкурентні переваги, як сприйняття до інновацій, раціоналізація бізнесу, випереджальний розвиток нових інноваційних напрямів науково-технічного розвитку. Найбільш успішні інноваційні кластери формуються у тих галузях французької економіки, в яких очікується прорив в області науки, техніки і технології виробництва з подальшим виходом на нові сегменти ринку, а наявність гнучких структур управління дає змогу оперативно реалізовувати інноваційні ідеї. Достатньо сказати, що протягом 2008-2011 рр. французькі кластери згенерували понад 2,5 тис інноваційних розробок, 6,5 тис наукових статей, тут було зареєстровано понад 1 тис. патентів на інновації у сфері ІКТ, біотехнологій, охорони здоров'я й енергетики, причому глобально орієнтовані кластери Франції продукують в середньому утричі більше інновацій, ніж національно орієнтовані [187, с. 23].

Підбиваючи підсумок, слід відзначити, що подібно усім країнам-лідерам світового господарства, які претендують на глобальне конкурентне лідерство, в сучасних умовах глобальної нестійкості у реалізації національної стратегії економічного розвитку Франція вживає рішучих кроків з адаптації своєї науково-дослідної й інноваційної системи до вимог суспільного прогресу і викликів технолобалізму. Досягнення цієї стратегічної мети передбачає в якості першочергового завдання підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності економіки Франції насамперед на основі вдосконалення системи

організації державного сектору науки і техніки, зміцнення взаємозв'язків між наукою і бізнес-сектором, формування національних центрів конкурентоспроможності та кластерів світового рівня, посилення державно-приватного партнерства у сфері НДДКР та комерціалізації їх результатів, створення стратегічних альянсів наука-промисловість та ін.

Докорінне реформування інноваційної політики Франції упродовж 2000-х років забезпечило особливий статус фінансовому проектуванню наукової діяльності з висуненням на перший план інструментів оцінки результатів НДДКР. Водночас дотепер зберігається низка традиційних для французької системи науки й інновацій проблем, пов'язаних, з одного боку, з вкрай низькими масштабами інноваційних досліджень у підприємницькому секторі, а з другого – з недостатнім рівнем коопераційної взаємодії університетів, науково-дослідних інститутів і центрів. Ще одним «вузьким місцем» національної інноваційної стратегії Франції є її концентрація на вирішенні переважно національних проблем науково-технічного розвитку (автономія університетів, посилення ролі Агентства з питань наукових досліджень, розширення механізмів проектного фінансування науки, стимулювання приватного інвестування НДДКР, розвиток наукової кооперації між усіма учасниками інноваційного процесу в рамках полюсів конкурентоспроможності, державна підтримка і стимулювання інноваційної діяльності малих і середніх підприємств та ін.), тоді як її головні конкуренти (США, Японія, Німеччина, Великобританія та ін.) зорієнтовані на здобуття науково-технічного лідерства у загальносвітовому масштабі у п'яти найголовніших сферах глобальних трансформацій (клімат та енергія, охорона здоров'я та харчування, мобільність, безпека, комунікації) та реалізації визначених проектів, що спрямовані на досягнення конкретних наукових, технологічних і соціальних цілей.

На жаль, дотепер в національній інноваційній стратегії Франції даному питанню приділяється недостатня увага. Відтак – виправлення ситуацій у цій сфері стане тим вирішальним кроком, без якого неможливою буде реалізація Францією вищеперерахованих механізмів інноваційного розвитку з метою досягнення глобального конкурентного лідерства та подолання її глибокого науково-технічного відриву від світових лідерів інноваційного прогресу.

Висновки до розділу 2

1. Зовнішня торгівля завжди була і донині залишається однією з найважливіших сфер реалізації Францією національної стратегії економічного розвитку і забезпечення її глобального конкурентного лідерства. Її сучасні зовнішньоторговельні зв'язки характеризуються такими рисами, як: асиметричність експортно-імпортних операцій; хронічний дефіцит торговельного балансу; доволі слабка експортна спеціалізація держави; вкрай низький рівень товарної диверсифікації експортних поставок; суттєве конкурентне відставання Франції від своїх найближчих конкурентів за показниками експортної спеціалізації та пропозиції світовим споживачам продукції високотехнологічного виробництва; надмірно висока зовнішньоторговельна залежність від імпортних поставок паливно-енергетичних ресурсів і сировини.

2. Головними перешкодами, які протягом останніх десятиліть суттєво ускладнюють процес реалізації Францією глобалізаційної стратегії економічного розвитку у зовнішньоторговельній сфері, є: динамічно зростаючий обсяг внутрішнього платоспроможного попиту в державі, певна подібність та однотипність галузево-секторальної та географічної орієнтації зовнішньої торгівлі Франції і Німеччини та загострення міжкраїнової конкуренції на їх внутрішніх та світових ринках; низький рівень нецінової конкурентоспроможності французьких товарів; офшоризація діяльності французьких товаровиробників; суттєве загострення конкуренції на традиційних для французьких аграріїв ринках збуту Європейського Союзу. Сучасна експортна стратегія Франції зорієнтована на нарощування абсолютних вартісних обсягів її експорту на світові ринки, підвищення у них частки товарів з високою доданою вартістю; диверсифікацію товарної, видової, географічної та інституційної структури торговельних операцій; а також зміцнення конкурентних позицій вітчизняних продуцентів товарів і послуг і розширення французького сегменту глобального ринку. Упродовж останніх десятиліть найвищу ефективність демонструють механізми державної підтримки експорту; пряме субсидування, кредитування та страхування експорту; податкові пільги експортерам; технічна допомога Франції країнам-торговельним партнерам у рамках Дохійського раунду СОТ.

3. Невід'ємним компонентом реалізації сучасної міжнародної стратегії Франції є її багатоаспектна і диверсифікована інвестиційна діяльність як основа транснаціоналізації національної економіки та її підключення до глобальних ланцюгів вартості. В умовах загострення глобальної конкуренції за глобальний капітал інвестиційна стратегія Франції дедалі більшою мірою орієнтується на подальшу лібералізацію інвестиційного режиму, створення сприятливого інвестиційного клімату в державі, а також реалізацію відповідних податкових, грошово-кредитних і амортизаційних заходів. Це обумовлено як значними нагромадженнями французькими ТНК вільних інвестиційних ресурсів, так і загостренням міжкrajнгової і міжрегіональної конкуренції на глобальних інвестиційних ринках. Керуючись сучасними мотиваційними чинниками та прагнучи здобути усталені конкурентні переваги, французькі інвестори в останні роки активно диверсифікують свої інвестиційні потоки з погляду галузевої, секторальної та кластерної структури їх спрямування. Найприбутковішими, а отже, найпривабливішими є високотехнологічні сектори економіки, сфера банківських, транспортних та інформаційно-комунікаційних послуг, а також енергетичний сектор.

4. Упродовж останніх десятиліть провідну роль в економічному розвитку Франції відіграє сфера наукових досліджень як з погляду мобілізації національного інноваційного ресурсу, так і ефективного використання переваг міжнародного науково-технологічного співробітництва. З початку 2000-х рр. окреслився тренд наростаючого науково-технічного відставання Франції від лідерів глобального прогресу, що виявляється, зокрема, у переважанні державного фінансування НДДКР; вкрай низькій участі університетів у продукуванні інновацій; їх концентрації переважно у державних науково-дослідних організаціях і у великих бізнес-структурах; недостатньому рівні автономії французьких науково-освітніх закладів; незначній участі іноземного капіталу у фінансуванні інноваційних розробок та недостатньому рівні їх інтернаціоналізації та ін.

5. Реформування національної системи науки та інновацій Франції в останні десятиліття охопило як кардинальні зміни її нормативно-правової бази й інституційної структури, так і вдосконалення системи трансферу технологій, підтримку приватного інвестування науки, нарощування рівня інтернаціоналізації вітчизняних НДДКР, посилення взаємодії між усіма учасниками інноваційного процесу в рамках полюсів

конкурентоспроможності, стимулювання інноваційної активності малого і середнього бізнесу, а також «вбудовування» суб'єктів господарювання Франції у глобальні ланцюги доданої вартості. З цією метою держава і багаточисленні недержавні структури активно включились в реалізацію комплексу заходів, що включають національний, міжнародний і регіональний рівні взаємодії учасників інноваційного процесу.

6. Подібно усім країнам-лідерам світового господарства, які претендують на глобальне конкурентне лідерство, в умовах глобальної нестійкості Франція вживає рішучих кроків з адаптації своєї науково-дослідної й інноваційної системи до вимог суспільного прогресу і викликів технолобалізму. Досягнення цієї стратегічної мети передбачає в якості першочергового завдання підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності економіки Франції насамперед на основі вдосконалення системи організації державного сектору науки і техніки, зміцнення взаємозв'язків між наукою і бізнес-сектором, формування національних центрів конкурентоспроможності та кластерів світового рівня, посилення державно-приватного партнерства у сфері НДДКР та комерціалізації їх результатів, створення стратегічних альянсів наука-промисловість та ін.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора [38; 39; 40; 41; 45; 46; 48; 55; 56; 57; 60; 61].

РОЗДІЛ 3.

КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ФРАНЦІЇ ДО УМОВ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІКОСТІ

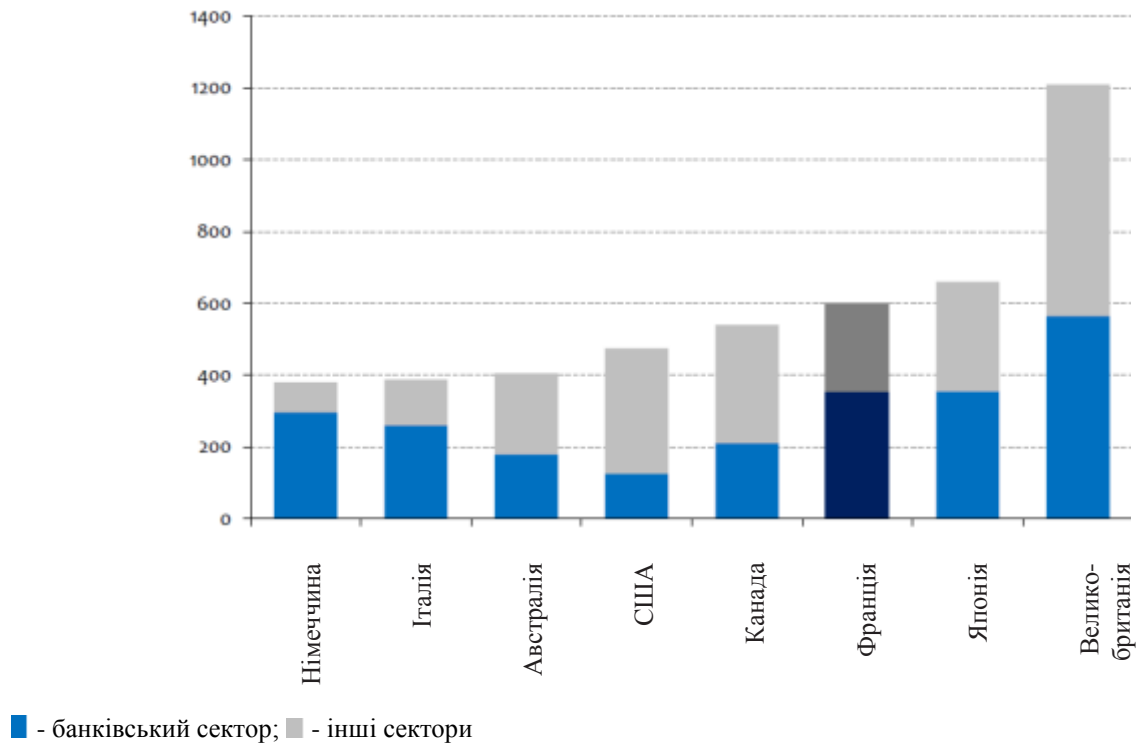
3.1. Інтеграційні і глобалізаційні імперативи фінансового курсу Франції

Головні особливості фінансового курсу Франції в умовах глобальної нестійкості впливають насамперед з моделі організації її національної фінансової системи, яка, як відомо, принципово відрізняється від інших європейських систем домінуючою регуляторною роллю держави у процесах акумуляції і перерозподілу фінансових активів. Про це свідчить, зокрема, той факт, що реальна частка фінансових коштів, яка перерозподіляється нині через державний бюджет, становить понад 50% за офіційно задекларованого рівня у 30%. Як видно, навіть він суттєво перевищує середньоєвропейське значення, що пояснюється насамперед виведенням за рамки бюджетного адміністрування Франції операцій державних підприємств та соціального страхування.

Сукупна вартість фінансових активів Франції становить нині близько 12 трлн євро [159, с. 11], що майже ушестеро перевищує її ВВП. При цьому у їх загальній структурі переважають активи кредитно-банківських установ, вартість яких перевищує 8 трлн євро (рис. 3.1). Це підтверджує панування у державі банківсько-орієнтованої моделі фінансової системи, у якій саме банківський сектор є головним інституційним каналом акумуляції і перерозподілу фінансових ресурсів в економіці, а також трансформації сукупних заощаджень в інвестиції. Завдяки їй французька економіка і фінансова система глибоко інтегровані на сьогодні у глобальний фінансовий простір, коли великі підприємницькі структури та банки мають широкий доступ до глобальних фінансових ринків, а заощадження значної частини домогосподарств – вільно інвестуються за кордоном. Достаньо сказати, що банківськими рахунками володіють нині 99% населення Франції старшого 18 років,

що є найвищим показником серед розвинутих країн світу, а кількість держателів цінних паперів становить близько 11 млн. осіб [103].

Рис. 3.1. Середня вартість активів фінансового сектору Франції у 2012-2013 рр., % ВВП [159, с. 12]

Вагоме значення, що його відіграє нині фінансова політика у реалізації Францією економічної стратегії, впливає насамперед з неможливості забезпечення ефективного впливу національного уряду на економічну кон'юнктуру за допомогою фінансово-кредитних інструментів, оскільки використання останніх належить до функціональних компетенцій Європейського центрального банку як ключового наднаціонального органу Євросоюзу. Між тим, останнє десятиліття означилось наростанням нестабільності сфери державних фінансів Франції, спричиненої насамперед перманентними змінами її політичного й економічного курсу, а також посиленням міграційних проблем. Йдеться, зокрема, про перманентні зміни у національній податковій системі в останні роки чи то у бік нарощування податкових надходжень від прямих індивідуальних податків та податків на прибуток (що відповідає політичному курсу соціалістів і лівих сил в уряді), чи то від збільшення непрямих податків (відповідно до політичного курсу правих сил і націоналістичних об'єднань). Як результат – у сучасному фінансовому курсі Франції на перше місце виходять питання кардинального реформування

бюджетної та податкової систем з метою їх гнучкого пристосування до внутрішніх і зовнішніх умов функціонування вітчизняного бізнес-сектору.

Так, у цілому бюджетні та податкові реформи, що здійснюються в останнє десятиліття у Франції зорієнтовані насамперед на скорочення податків та спрощення системи оподаткування з метою покращення підприємницької діяльності, розширення внутрішньої пропозиції товарів і послуг, а також стимулювання економічного зростання й удосконалення міжбюджетних відносин. Саме з урахуванням реалій економічного розвитку Франції і формуються на сьогодні її бюджетні відносини, які характеризуються насамперед:

- високим рівнем суспільного консенсусу при їх формуванні з активною участю президента, уряду, парламенту та спеціальних державних установ (Національної кредитної ради, банківської контрольної комісії, Економічної і соціальної ради);

- домінуванням у функціонуванні національної бюджетної системи принципів єдності, універсальності та спеціалізації²⁵;

- вертикально диверсифікованою структурою консолідованого бюджету з включенням до його складу загальнодержавного бюджету, місцевих бюджетів, спеціальних рахунків Казначейства, а також приєднаних бюджетів (кошторисів державних підприємств і організацій, котрі надають специфічні суспільні послуги) для фінансування пошти, телеграфу, служб сільськогосподарських дотацій та операції тимчасового характеру [7, с. 180] за формальної відособленості кожного бюджету;

- реальною централізацією бюджетної системи з фінансовим підпорядкуванням місцевих органів влади на основі системи державних субсидій і позик, а також надбавками до загальнодержавних податків;

---

²⁵ Примітка.

Принцип єдності бюджетної системи Франції передбачає, що всі фінансові операції держави відображаються у єдиному законодавчому документі, який затверджує парламент, хоча деякі фінансові операції можуть оформлятися як додаток до загального бюджету. Принцип універсальності означає окреме відображення бюджетних доходів і витрат в абсолютній сумі, однак низка статей державного бюджету відображає лише чисте сальдо. Принцип спеціалізації бюджетної системи передбачає цільове використання бюджетних кредитів без права переводу їх з однієї статті на іншу [66, с. 72].

- багатостадійним характером бюджетного процесу з охопленням етапів підготовки бюджетного проекту, його розгляду і затвердження у парламенті, а також виконання державного і місцевого бюджетів.

Так, функції розробки проекту бюджету Франції покладено нині на Міністерство економіки і фінансів, яке працює над ним протягом дев'яти місяців і враховує усі представлені пропозиції інших зацікавлених відомств. При цьому в останні роки бюджетні права прем'єр-міністра були суттєво розширені, а парламенту – звужені. І хоча французький парламент позбавлений бюджетної ініціативи і не може вносити пропозиції щодо нарощування бюджетних витрат, запровадження нових податків чи змін бюджетних статей, однак забезпечення парламентського контролю над бюджетом здійснюється через формально підпорядковану йому Палату бюджетної дисципліни [108].

Ще однією характерною рисою бюджетних відносин Франції є високий ступінь їх «роздробленості» на рівні регіональних і місцевих органів управління, що, на думку багатьох західних економістів, є потужним гальмуючим фактором розбудови національної фінансової політики. Не випадково, ключовим напрямом реалізації фінансової політики Франції на сучасному етапі є системне реформування сфери місцевих фінансів. Вони посідають нині найбільшу питому частку у перерозподілі державних коштів, оскільки через них перерозподіляється понад 30% коштів державного бюджету країни, тоді як частка місцевих податків у загальному обсязі надходжень не перевищує 22% [99, с. 72].

Франція традиційно наділяє місцеві органи влади дуже високим рівнем фінансової автономії, який коливається у діапазоні від 55% до 70% [99, с. 70] і дає їм змогу практично не залежати від бюджетів центральної адміністрації. На сьогодні місцеві бюджети держави репрезентовані 36,6 тис. бюджетами комун, 100 бюджетами департаментів і 26 регіональними бюджетами за повної відсутності з боку уряду будь-яких ініціатив щодо укрупнення чи реформування адміністративної чи бюджетної систем, а також наявності широких можливостей делегування територіальними громадами вирішення складних бюджетних питань міжкомунальним об'єднанням з передачею останнім частини своїх фінансових ресурсів.

Тож саме високий рівень фінансової автономії місцевих бюджетів обумовлює значну роль місцевих податків у їх формуванні. Достатньо сказати, що у Франції за рахунок місцевих податків²⁶ формується нині близько 60% доходів місцевих бюджетів, тоді як у Німеччині – 45%, Великобританії – 36%, Японії – 33% [99, с. 71]. Зокрема, у загальних доходах французьких комун частка місцевих податків становить 45%, державних дотацій – 28%, інших власних доходів – 12%, займів – 15% [105, с. 274]. Саме комуни, концентруючи у своїх руках понад 55% усіх надходжень місцевих громад, несуть левову частку сукупних витрат (56% проти 32,8% у департаментах і 11,3% у регіонах) [105, с. 275]. Протягом 2010-2013 рр. частка доходів місцевих бюджетів у ВВП становила у Франції 11,8%, а їх частка у структурі загальних урядових доходів – 15,5% відповідно [132, с. 95].

І хоча процес децентралізації владних повноважень у Франції бере свій початок ще з 1982 р. (з ухвалення Закону «Про права і свободи комун, департаментів і регіонів» №82-813), сам принцип фінансової автономії місцевих бюджетів набув юридичного оформлення тільки у 2004 р., коли на законодавчому рівні було визначено джерела фінансування місцевих громад, а також граничну межу їх фінансової автономії як частку власних засобів у загальних ресурсах місцевих громад. Найбільшою мірою процес фінансової децентралізації торкнувся системи перерозподілу бюджетних ресурсів між різними адміністративними рівнями, а також розподілу повноважень між органами державного та місцевого самоврядування щодо формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів.

Нинішній фінансовий курс Франції значною мірою зорієнтований на подальшу децентралізацію бюджетної системи. З цією метою у державі застосовуються різноманітні види міжбюджетних трансфертів для покриття регіональних фіскальних дисбалансів, як-от: загальні дотації на фінансування

---

²⁶ Примітка.

Система місцевих податків Франції має достатньо розгалужену структуру і включає такі податки, як туристичний збір, сімейний податок, земельний податок, податок на професію, податок на прибирання території, податок на використання комунікацій, податок на продаж будівель. Крім цих податків органи місцевого самоврядування можуть також запроваджувати мито на утримання Сільськогосподарської і Торговельно-промислової палат; мито на утримання Палати ремесел; місцеві збори на освоєння копалень; збори на установку електроосвітлення; мито на автотранспортні засоби; податок на перевищення допустимого ліміту цільності забудови; податок на озеленення.

бюджетних видатків, дотації на компенсацію податкових пільг і спеціальні субвенції. Прикметно відзначити, що міжбюджетні трансферти формують у Франції друге за величиною джерело доходів місцевих бюджетів, про що свідчить, зокрема, той факт, що в останні роки частка трансфертів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів стабільно становить близько 30-40% [132, с. 98]. Характерним для Франції є також суттєве переважання бюджетних дотацій над субсидіями, що свідчить про високий рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Водночас широко використовуються і субсидійні механізми, а саме: субсидії на підтримку бази оподаткування (мають загальне призначення і можуть використовуватись як доповнення до місцевих бюджетів) та спеціальні субсидії та дотації (спрямовуються у сферу дорожньої інфраструктури, житлового будівництва і санітарних служб).

Що стосується уряду Франції, то він здійснює нині пряме державне регулювання процесу формування місцевих бюджетів на основі встановлення бази оподаткування, що розробляється Центральним податковим управлінням. При цьому місцеві бюджети навіть за наявності уніфікованої податкової бази, не мають права самостійно поповнювати свої бюджети. Тож покриття дефіциту місцевих бюджетів здійснюється за рахунок центрального бюджету, що має своїм результатом нарощування бюджетного дефіциту держави. Крім того, у 2008 р. у Франції було ухвалено Закон «Про програмування суспільних фінансів» (*Loi de programmation des finances publiques – LOLF*), який створив у державі необхідну для середньострокового бюджетного планування нормативно-правову базу. Так, саме на основі даного нормативного акту на сьогодні складаються трирічні програми видатків загального державного бюджету з чітким визначенням як загальних меж державних витрат, так і граничних обсягів фінансування кожної статті бюджету. За показниками трирічних бюджетів здійснюється складання проекту щорічного бюджету країни [122, с. 264].

Закон «Про програмування суспільних фінансів» запровадив також програмно-цільовий метод складання загального бюджету, який передбачає при затвердженні доходів бюджету, крім власне плану надходжень чіткого розрахунку і затвердження парламентом вартісного обсягу фонду оплати праці та чисельності

зайнятих у суспільному секторі; обсягів доходів і відрахувань, які передаються до загальноєвропейських структурних фондів; звіту про рух грошових коштів уряду; а також максимального рівня державного боргу та його річного приросту. Суттєвих змін зазнала також процедура схвалення видаткової частини консолідованого державного бюджету, коли фактично обговорюються і затверджуються лише 6-10% видатків бюджету [122, с. 264], тоді як розподіл між бюджетними місіями і програмами решти фінансових ресурсів автоматично продовжується.

Характеризуючи досягнутий економічний ефект від імплементації Закону «Про програмування суспільних фінансів», не можна оминати увагою і суттєве розширення його нормами повноважень владних органів щодо оперативного управління бюджетними коштами за одночасного посилення контролю за їхнім цільовим використанням. І, нарешті, бюджетна реформа 2008 р. забезпечила суттєву модернізацію системи бухгалтерського обліку бюджетного процесу. Зокрема, було введено у практику три типи бюджетних рахунків: обліку руху грошових коштів бюджету (призначені для поточного контролю за здійсненням видатків та моніторингу вільних залишків на рахунках казначейства); обліку за методом нарахування (які дають змогу відслідкувати співвідношення між надходженням і витратами коштів за окремими бюджетними програмами впродовж кількох років); а також обліку витрат, призначених для оцінювання вартості конкретних бюджетних програм та заходів з метою оперативного управління їхньою реалізацією [122, с. 265].

За умов наростання глобальної економічної нестабільності бюджетна політика Франції перетворюється не тільки на вагомий інструмент соціально-економічного реформування, антициклічного регулювання та стимулювання макроекономічного зростання, але й механізм оптимізації співвідношення між показниками економічної ефективності і соціальної справедливості. Вона має за мету зниження рівня оподаткування та скорочення державних видатків, реструктуризацію дохідної і видаткової частин державного бюджету, розв'язання проблем державного боргу і бюджетного дефіциту, а також реалізацію стратегічних пріоритетів національного економічного розвитку.

Не випадково, останні роки позначились реалізацією у Франції комплексних заходів з реформування бюджетної політики як на основі чисто ринкових методів, так і шляхом удосконалення нормативно-правової бази реалізації бюджетного процесу та реалізації антикризових заходів бюджетної політики, котрі у сукупності дали змогу суттєво пом'якшити руйнівні наслідки глобальної економічної кризи 2007-2010 рр. Так, у грудні 2008 р. у Франції було ухвалено перший масштабний план підтримки фінансового сектору (згодом дещо скоригований у рамках програми післякризового відновлення економіки «Великої двадцятки»), який включив насамперед механізми експансіоністської грошово-кредитної політики та всебічної підтримки міжбанківському ринку. Ці механізми охопили такі першочергові напрями післякризового оздоровлення економіки Франції, як-от: надання прямої фінансової допомоги бюджетоформуючим бізнес-структурам за умов збереження ними масштабів виробництва та робочих місць; зниження дивідендів і премій вищому керівництву державних і приватних підприємств; а також пряма фінансова підтримка найбільших автомобільних концернів. З-поміж останніх слід особливо відзначити корпорації «PSA Peugeot Citroen» і «Renault», які у сукупності отримали фінансування на загальну суму 6 млрд євро під 6-7%, тоді як ставки банківського кредитування перевищували 11-12% [93, с. 34].

Крім того, було реалізовано також низку заходів щодо підтримки національної фінансової системи, а саме: рекапіталізацію банківської системи, надання державних гарантій за активами і зобов'язаннями, виведення проблемних активів з банківських балансів та ін. Так, вже у 2008 р. було виділено 360 млрд євро державного фінансування на підтримку банківської системи, з яких 320 млрд було спрямовано на гарантування позик і 40 млрд – на викуп часток у банках, які потребували рефінансування [148, с. 5]. І це без урахування антикризових заходів, що були реалізовані самими банками: наприклад, у 2009 р. «Societe Generale» шляхом акційної емісії залучив фінансування на загальну суму 4,8 млрд євро (7,1 млрд дол США [148, с. 5]), запропонувавши акціонерам пільгові ціни.

Високу ефективність продемонстрували також реалізовані у Франції системні заходи пом'якшення державної монетарної політики й надання ліквідності фінансовим організаціям в якості традиційних інструментів подолання фінансової

нестабільності. У табл. 3.1 наведено заходи державної підтримки фінансового сектора у групі розвинених країн, які свідчать про використання Франції доволі диверсифікованого їх інструментарію, за виключенням лише гарантій за активами фінансових інститутів. Таким чином, реалізовані у державі комплексні заходи фінансової стабілізації у посткризовий період не тільки забезпечили суттєве зниження дефолтних ризиків національної банківської системи та пом'якшення вимог до кредитування реального сектора, але й стали вагомим механізмом нівелювання кризи ліквідності і стрімкого нарощування кредитної пропозиції.

Таблиця 3.1

**Заходи державної підтримки фінансового сектора
в окремих розвинутих країнах [190, с. 20-21]**

Країна	Рекапіталізація		Гарантії за зобов'язаннями		Гарантії за активами		Купівля активів	
	програма	разові	програма	разові	програма	разові	програма	разові
Австралія			+					
Канада								
Франція	+	+	+	+				+
Німеччина	+		+	+	+		+	
Італія	+		+					
Японія	+				+			
Нідерланди	+	+	+					+
Іспанія	+		+				+	
Швейцарія		+	+			+		
Великобританія	+		+				+	
США	+	+	+		+	+		+

У результаті Франції вдалося уникнути масштабного колапсу банківської системи, обмежити спад у реальному секторі, а також запобігти різкому зниженню соціальних стандартів та рівня життя громадян. Однак у середньо- і довгостроковій перспективі наслідки реалізованих у посткризовий період стабілізаційних заходів у фінансовій сфері (насамперед у частині розширення балансів центрального банку і зростання державного боргу) можуть стати одним з викликів стійкому розвитку економіки Франції, не дозволяючи забезпечити ефективну конвергенцію цілей економічного, соціального та екологічного прогресу.

Реакцією на усвідомлення цих загроз є підпорядкування нинішнього фінансового курсу Франції ключовій меті – забезпечення ефективної координації фіскальної і монетарної політики з одночасним проведенням м'яких монетарних

заходів та фіскальної стабілізації з метою отримання стимулюючого макроекономічного ефекту. Так на сьогодні уряд Франції імплементує на практиці різноманітні підходи до державного фінансування ключових напрямів соціально-економічного розвитку, що відрізняються як з погляду питомої частки державних витрат у фінансуванні і їх структури, так і використання непрямих фінансових механізмів (податкового, кредитного, валютного і монетарного інструментарію). Найбільш поширеними у Франції в останні десятиліття стали наступні заходи: структурування податкового навантаження у бік скорочення податку на прибуток підприємств стратегічно важливих секторів економіки; запровадження методу прискореної амортизації; нарощування прямої державної підтримки фінансового і реального сектору. Так, в останнє десятиліття у структурі дохідної частини державного бюджету Франції частка неподаткових надходжень стабільно становила від 5,1% до 6,3%, тоді як у Німеччині – 13,9-18,2%, США – 5,2-8,0% [108], Швейцарії – близько 22-24%, Швеції – 18-20%, Данії – 22%, Іспанії та Норвегії – 15-16% [206].

Крім того, одним з ключових чинників, які в останні роки визначають стратегічні напрями реформування податкової системи Франції та її загального фінансового курсу є загострення податкової конкуренції між країнами Європейського Союзу, спрямованої на створення найсприятливіших умов для прямого іноземного інвестування їх економік. Наслідком цього, як відомо, стало зниження в останнє десятиліття податкових ставок на прибуток підприємницьких структур у Польщі з 34% до 19%, Чехії – з 35% до 26%, у Латвії – з 25% до 15%, у Литві – з 29% до 15%, а також запровадження в Литві, Латвії та Естонії пропорційного податку з доходів громадян відповідно за ставками 33%, 25% і 24% [117, с. 88]. Як результат – динамічна переорієнтація іноземних інвестиційних потоків з країн Західної Європи на постсоціалістичні держави європейського співтовариства.

Що ж стосується Франції, то прибутковий податок тут сплачують юридичні особи, діяльність яких пов'язана з експлуатацією різних ресурсів або операціями, пов'язаними з одержанням прибутку. Тож під таке формулювання французького закону підпадає діяльність багаточисленних суб'єктів господарювання, причому не

тільки приватних фірм, акціонерних компаній, бізнес-груп чи асоціацій, але й державних установ, підприємств та комунальних організацій, які мають фінансову автономію та здійснюють підприємницьку діяльність [113, с. 195].

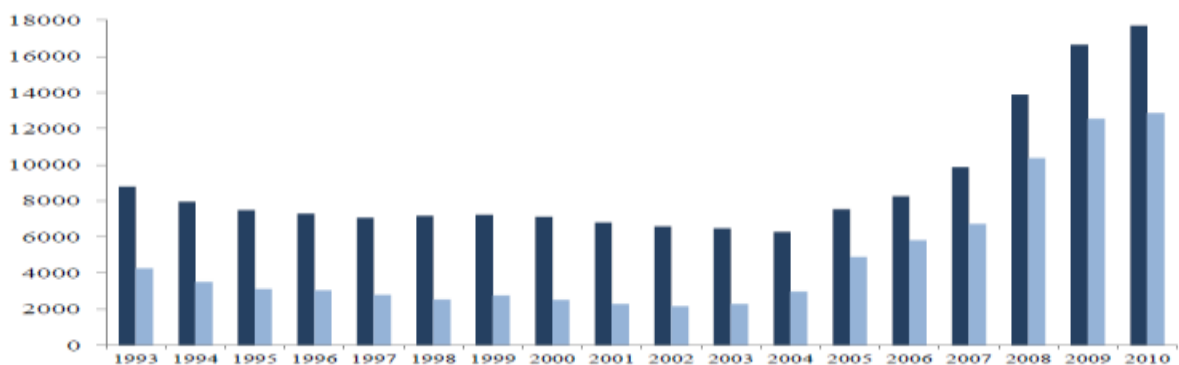
Ставка податку на прибуток корпорацій упродовж 1986-1993 рр. знизилась з 50% до 33,3% [69, с. 113] (а для компаній, які реалізують нафту і газ, становить 50%) і з того часу залишається незмінною. Відносно високий рівень даного податку у Франції відбиває по суті її ліберальну економічну модель, за якої ключові функції держави полягають насамперед у перерозподілі матеріальних благ від корпоративних гігантів до широких верств населення, здатному згармонізувати суспільні інтереси та забезпечити високі життєві стандарти. Водночас за умов загострення податкової конкуренції між країнами Євросоюзу реалізація Францією свого фінансового курсу лежить також у площині ініціювання на наднаціональному рівні запровадження механізмів гармонізації оподаткування прибутків підприємницького сектору, у тому числі на основі запровадження єдиної для усіх країн ЄС мінімальної ставки цього податку.

Ще одна особливість сучасної податкової системи Франції – це стягування так званого податку на чистий прибуток, який розраховується як різниця між доходами і витратами бізнес-структур, пов'язаними з усіма їх операціями. При цьому за наявності базової ставки оподаткування на рівні 33,3% встановлена і знижена ставка оподаткування на рівні 20,9% прибутку компаній, отриманого від операцій з землекористуванням та вкладів у цінні папери. За наявності ж у підприємства у звітному періоді збитків їх можна відрахувати з чистого прибутку наступних періодів, а в окремих випадках – з чистого прибутку попередніх періодів [131, с. 214].

Сучасна податкова система Франції як і більшості найбільш розвинутих держав Європейського Союзу базується на прогресивній шкалі оподаткування доходів фізичних осіб. Так, особи з низькими доходами звільняються від податку, а річні доходи у межах 5963 євро оподатковуються за ставкою 0%. Водночас річні доходи у розмірі від 5963 до 11896 євро оподатковуються за ставкою 5,5%; від 11897 до 26420 євро – 14%; від 26421 до 70830 євро – 30%; від 70831 до 150 тис євро – 41%; а понад 150 тис євро – 45%. При цьому слід відзначити, що навіть такі

податкові ставки не є граничними, про що свідчить, зокрема, пропозиція Ф.Олланда 2013 р. запровадити для громадян з річним доходом понад 1 млн євро прибутковий податок у розмірі 75%. І хоча дана норма була включена у державний бюджет на 2013 р., однак вже у 2014 р. вона була відмінена [4, с. 658].

Характеризуючи податкові механізми реалізації сучасного фінансового курсу Франції, не можна оминати увагою і податкове кредитування наукових досліджень. Даний інструмент був запроваджений ще у 1983 р. і з того часу перетворився на потужний інструмент стимулювання і підтримки зусиль французьких підприємств з проведення наукових досліджень і розробок. Він дає змогу виключати з загальної суми податку витрати компаній на моніторинг технологій, наукові дослідження, оплату праці науково-дослідного персоналу, патентування та ін. В останні роки подібними податковими пільгами щорічно користуються у Франції близько 10-12 тис. підприємницьких структур, тоді як у період з 1993 р. по 2004 р. їх загальна кількість не перевищувала 2-4 тис. (рис. 3.2).

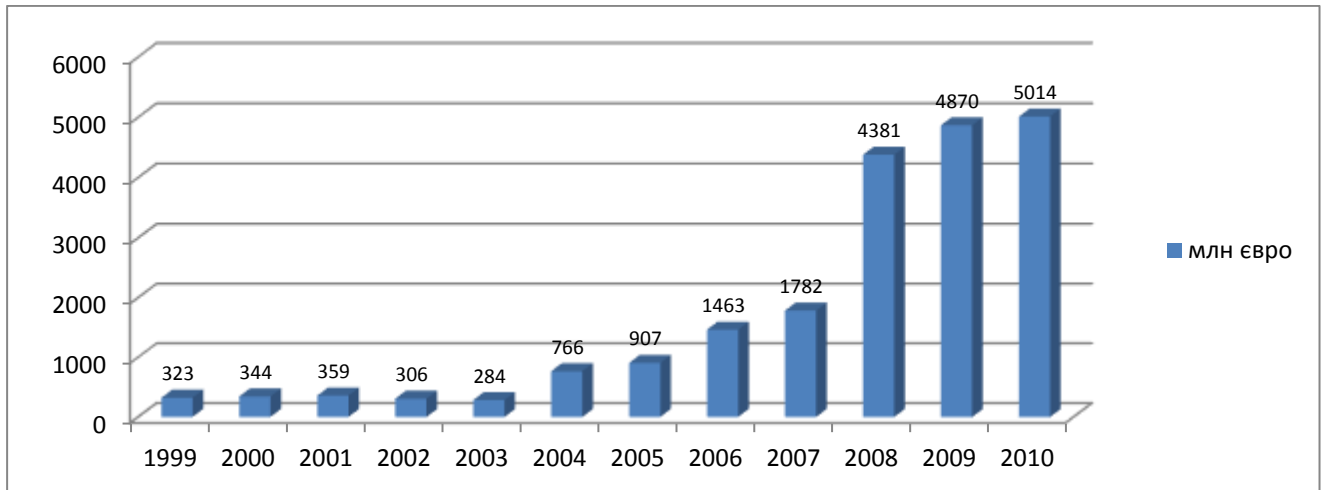

- - загальна кількість компаній, що подають податкову звітність;
- - загальна кількість інноваційних компаній, що отримали податковий кредит

Рис. 3.2. Загальна кількість інноваційних компаній Франції, що отримали податковий кредит протягом 1993-2010 рр. [140, с. 12]

Стрімке зростання в останні роки кількості французьких компаній, що користуються податковими кредитами обумовлено реформуванням і суттєвим спрощенням з 2007 р. механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності. Так, за загальної суми інноваційних витрат на рівні до 100 млн євро підприємства отримали право віднімати з податку 30% від їх загальної суми (50% в перший рік), а понад 100 млн євро – податковий кредит зменшується до 5%. Таким чином, загальна сума зниження податку французьким підприємствам, котрі

провадять науково-дослідну й інноваційну діяльність, у період з 1999 р. до 2010 р. збільшилась з 323 млн до понад 5 млрд євро (рис. 3.3), що свідчить про суттєве зростання ролі даного інструменту у реалізації національної інноваційної політики Франції за умов глобальної нестійкості.

Рис. 3.3. Динаміка вартісних обсягів податкових кредитів на проведення компаніями Франції наукових досліджень протягом 1999-2010 рр. [140, с. 12]

У характеристиці механізмів податкового кредитування наукових досліджень, що реалізуються на сьогодні у Франції, особливої уваги заслуговує і такий напрям, як підтримка інноваційної діяльності стартапів та малого бізнесу. Так, для підприємців, що користуються податковими пільгами вперше, ставка дослідницького податкового кредиту є більш високою і становить 50% упродовж першого року і 40% – другого. Крім того, для цієї групи підприємств також передбачено режим оперативного відшкодування дослідницького податкового кредиту, який означає, що в кінці першого року діяльності підприємство може відшкодувати свої витрати на НДДКР, отримавши відповідну суму готівки (навіть якщо вони не отримало прибутку).

Державна політика щодо розширення національної бази оподаткування, нарощування бюджетного ресурсу, підвищення ефективності державних видатків, стимулювання макроекономічного зростання і приватизації нестратегічних активів бере свій початок ще з 2002 р. В її рамках було ухвалено і реалізовано низку стратегічних заходів в частині: докорінного реформування вітчизняного ринку праці згідно з так званим Надзвичайним планом зайнятості (d'Urgence POUR

L'Emploi; запровадження пільгового оподаткування малих підприємств з чисельністю працюючих менше 20 осіб; підтримки розвитку промислового сектору на основі полегшення доступу до фінансових ресурсів, вдосконалення процедури банкрутства та інші заходи. Однак, найбільший економічний ефект дали заходи щодо збалансування державного бюджету на основі: оптимізації і секвестру бюджетних видатків через скорочення бюджетного субсидування пенсійної системи; реформи соціального забезпечення і посилення адресності програм соціального захисту; а також реформування системи медичного страхування і диверсифікацію джерел доходів галузі. Достатньо сказати, що тільки реформа системи охорони здоров'я вже у перші роки після її впровадження дала додатковий ресурс системі медичного страхування на суму понад 4 млрд. євро щорічно, у тому числі: 2 млрд. євро становили внески громадян; 0,8 млрд. євро – внески корпоративного сектору; а 1 млрд. євро – акцизи, передані за трансфертними схемами з державного бюджету [122, с. 274].

Окремої уваги заслуговують і реалізовані Францією комплексні заходи бюджетної стабілізації у частині запровадження з 2011 р. спеціальних податків на найбільші корпорації (із щорічним доходом понад 1,1 млн євро); скасування податкових знижок та звільнень від оподаткування заможних громадян (орієнтовний приріст надходжень становить понад 10 млрд. євро щорічно); скорочення адміністративних витрат на 3% (0,3 млрд. євро), видатків на соціальне забезпечення та медичне обслуговування державних службовців (1,2 млрд. євро); скорочення зайнятості у державному секторі на 31 тис. осіб та скасування індексації заробітної плати державних службовців (0,8 млрд. євро); скорочення видатків на соціальну сферу (0,4 млрд. євро); зменшення компенсаційних виплат у системі охорони здоров'я (1,5 млрд. євро) та допомог з безробіття (1 млрд. євро); зменшення трансфертів місцевим органам влади (3 млрд. євро відповідно) [122, с. 276].

Уряд Франції на сьогодні активно вдається до покриття бюджетного дефіциту державними запозиченнями, тобто використанням залучених коштів для фінансування капітальних видатків. Так, на сьогодні за рахунок позик фінансується до 98% капітальних витрат місцевих бюджетів [105, с. 276], а частка позикових

коштів у сукупних доходах місцевих бюджетів – близько 10% [132, с. 98], що стає причиною збільшення розміру державного боргу та його частки у ВВП держави. Разом з тим, за умов браку фінансових ресурсів на локальному рівні бюджетної системи Франції саме зовнішні запозичення формують значне джерело формування доходної частини місцевих бюджетів, а відтак – дають змогу органам місцевого самоуправління утримувати свою фінансову автономію та повною мірою забезпечувати місцеве населення необхідними суспільними благами.

Серед інших можливих джерел фінансування бюджетного дефіциту у Франції розглядаються також надходження від приватизації. Так, за рахунок даного джерела на період до 2020 р. планується додатково отримати 152 млрд. євро, які ймовірно будуть використані для виплати пенсій у період 2020-2040 рр. [122, с. 255]. У реалізації фінансового курсу за умов глобальної нестійкості уряд Франції, подібно урядам інших європейських країн, імплементує також комплексну програму скорочення дефіциту державного бюджету, жорсткого регулювання державних витрат та зниження державного боргу. З цією метою у 2011 р. була започаткована Програма стабілізації економіки Франції на період 2011-2014 рр., яка передбачала, зокрема, скорочення державних видатків на 100 млрд євро, зниження бюджетного дефіциту до 2% ВВП на кінець 2014 р. і досягнення його бездефіцитності до 2016 р. Серед інших заходів, Програма стабілізації економіки передбачає також: ліквідацію податкових «лазівок» на суму більше 2,6 млрд. євро; посилення контролю за видатками на систему охорони здоров'я (темп зростання витрат галузі заплановано утримувати на щорічному рівні 2,8-2,9%); реалізацію пенсійної реформи (підвищення з 2017 р. пенсійного віку з 60 до 62 років), що дасть економію 4,4 млрд. євро; підвищення податкового тиску шляхом введення тимчасового податку зі ставкою 5% для підприємств з річним обігом більше 250 млн. євро; а також підвищення мінімальної ставки ПДВ з 5,5% до 7% на усі товари і послуги, крім продуктів харчування [122, с. 256].

З метою акумуляції фінансового ресурсу для подолання боргової кризи, нарощування бюджетних витрат, забезпечення координації бюджетно-податкової політики, обмеження надмірно ризикованої діяльності фінансових посередників та формування фінансових ресурсів держави для запобігання банкрутству банківської

системи у 2011 р. Франція запровадила систему оподаткування фінансових установ у рамках гармонізації податкового законодавства держав-членів ЄС. Дана система реалізується у формі так званого податку на системні ризики з банківських операцій, який розраховується у розмірі 0,25% суми власного капіталу банку, що перевищує 500 млн євро (додаток В).

Подібний податок з фінансових операцій вимагає наявності ефективного режиму його адміністрування з метою недопущення підтримки збанкрутілих фінансових установ. Інституційне забезпечення процесу оподаткування фінансових установ у Франції забезпечується на основі нагромадження фінансових ресурсів як у межах спеціальних цільових фінансових фондів, так і у вигляді звичайних бюджетних надходжень загального призначення. Відповідно, моніторинг і використання таких коштів регламентується або окремими агентствами реорганізації фінансових установ, або у загальному порядку, визначеному національними бюджетними нормативними актами [28, с. 19].

Ще один напрям реформування банківської системи Франції – це вихід вітчизняних банків з офшорних зон та так званих податкових гаваней. Так, з 2009р. французькі банки зобов'язались позакривати свої відділення та дочірні організації у податкових гаванях з так званого «сірого списку» ОЕСР. Зокрема, два найбільших французьких банки – «BNP Paribas» та «Credit Agricole» припинили проведення будь-яких операцій у Панамі та на Багамах. Інші великі банки, такі як «Societe Generale», «Credit Mutuel» та «BPCE», вирізняються більш посередньою присутністю на територіях Карибського та Атлантичного регіонів у порівнянні з американськими банками [148, с. 5].

Сучасний фінансовий курс Франції передбачає також реалізацію комплексних заходів з розбудови у державі системи ісламських фінансів. Так, з 2009 р. тут реалізується Державна програма активізації залучення інвестиційних ресурсів мусульманських країн насамперед на основі ухвалення податкового законодавства, яке суттєво спрощує залучення французькими компаніями фінансових ресурсів мусульманських країн під час подолання кризових явищ в економіці, а також вносить порядок емісії у Франції ісламських облігацій «sukuk» і надання роздрібних банківських послуг французьким мусульманам [183, с. 12-14].

Підсумовуючи вищенаведене, слід відзначити, що інтеграційні і глобалізаційні імперативи сучасного фінансового курсу Франції, як і національна практика фінансово-бюджетних і податкових реформ в останнє десятиліття набуває все більшого значення в якості важливого механізму соціально-економічних трансформацій, інструменту державного регулювання у розв'язанні стратегічних завдань щодо прискорення темпів економічного зростання, забезпечення високого рівня зайнятості населення, скорочення безробіття, а також підвищення внутрішнього платоспроможного попиту та рівня добробуту населення.

3.2. Стратегічні пріоритети реформування міграційної політики

Процеси економічної глобалізації, наслідки яких виявляються сьогодні практично в усіх сферах економічного і суспільного життя Франції, чимраз більшою мірою втягують у свою «орбіту» і її міграційні потоки, що відбуваються на міждержавному, регіональному і трансконтинентальному рівнях. Так, у Звіті ОЕСР про міжнародну міграцію «International Migration Outlook» за 2015 р. констатується, що загальна кількість населення, народженого за кордоном, у країнах-членах даної організації становить нині близько 117 млн осіб; а у постійні міжнародні міграційні потоки залучено понад 4,3 млн осіб, з яких 35% припадає на іммігрантів, що приїзять за каналами возз'єднання сімей і 30% – на трудових мігрантів [166, с. 1-2]. З цього колосального світового міграційного потоку значна частка закономірно припадає нині на Францію, оскільки вона не тільки традиційно репрезентує малочисельну групу країн – найбільших «концентраторів» імміграційних потоків, але і ще з середини ХІХ ст. активно включилась у цей процес.

Міграційна політика цієї країни традиційно вважається однією з найскладніших у зовнішньоекономічному і політичному курсі, а ключовою її особливістю є концентрація регуляторних і координуючих зусиль держави на питаннях безперешкодної імміграції вихідців з колишніх колоній, недопущення нелегальної міграції, надання притулку мігрантам, забезпеченні повернення

незаконних іммігрантів та імплементації загальноєвропейських норм у сфері цілеупорядкування міграційних рухів. Так, Франція має дуже давню традицію надання політичного притулку громадянам інших країн, що зафіксовано, зокрема, у Преамбулі Конституції та законі №52-893 1952 р. Подібний стан речей повною мірою відбиває її кількавіковий статус метрополії, що сформував доволі позитивне і толерантне ставлення французів до іммігрантів, 2 млн з яких прибули до Франції тільки у період деколонізації. Нинішній загалом високий рівень лояльності французького суспільства до іммігрантів з колишніх французьких колоній, як відзначають багато експертів з міграційної проблематики, є нічим іншим як результатом так званого колоніального комплексу вини. Його сутність полягає у наборі стереотипів, сформованих у французів відносно вихідців з французького Магриба, щодо свого спокутування вини перед ними за низький рівень життя країн їх походження.

Що стосується кількісних масштабів імміграції до Франції, то з 1851 р.²⁷ до 2015 рр. загальна кількість іммігрантів²⁸ зростає з 381 тис. [124, с. 36] до 7,8 млн. осіб [167], що становило на кінець періоду близько 12% чисельності населення держави. Більше того, динамічне поглиблення європейських інтеграційних процесів протягом останніх двох десятиріч суттєво активізувало імміграційні потоки до Франції, з огляду на те, що переважна більшість громадян нових країн – членів ЄС, маючи високий рівень освіти, одержує значно нижчі доходи порівняно з французькими громадянами.

Як впливає з даних табл. 3.2, тільки упродовж 2007-2013 рр. щорічні обсяги імміграції до Франції зросли з 206,5 до 259,8 тис. осіб, що становило на кінець періоду 13,4% відповідного показника Європейського Союзу. На сьогодні з майже 8 млн. іммігрантів, котрі на легальній основі проживають у Франції, 41% мають французьке громадянство [205]. Серед них переважають особи віком від 25 до 54

²⁷ Примітка.

За даними першого перепису населення.

²⁸ Примітка.

Згідно національної методології Франції іммігрантом кваліфікується особа, яка народилась у сім'ї іноземців за кордоном і проживає на території Франції. При цьому статус іммігранта залишається незмінними упродовж усього життя, незалежно від набуття французького громадянства. Водночас до іноземців належать особи, котрі проживають у Франції, однак не мають французького громадянства.

років (55%), частка осіб віком до 15 років становить 5%, від 15 до 24 років – 9%, старших 55 років – 32% загальної кількості іммігрантів [203]. У країнах Африки народились 43% іммігрантів (у тому числі в Алжирі – 13,2%, Марокко – 12,1%, Тунісі – 4,4%); у країнах ЄС – 32,6% (у тому числі у Португалії – 10,6%, Італії – 5,3%, Іспанії – 4,4%); в Азії – 14,4% (у тому числі у Туреччині – 4,4%, Камбоджі, Лаосі і В'єтнамі – по 2,9%, Китаї – 1,7%); в Америці й Океанії – 5,5% іммігрантів [174]. А загалом, за даними авторитетних експертів, до 2050 р. чисельність осіб з так званим «імміграційним фоном» у деяких вікових групах (діти віком до 10 років, молодь віком від 10 до 20 років) досягне у Франції 50% загальної чисельності населення даних груп [8, с. 151]. Це означатиме не тільки кардинальну зміну етнічного складу населення держави, але й принципово інший його культурно-етнічний та ментальний вимір, що визначатиме власне внутрішню і зовнішню політику Франції на найближчі десятиліття.

Таблиця 3.2

**Динаміка щорічних імміграційних потоків в окремі країни ОЕСР
протягом 2007-2013 рр., тис осіб [166, с. 19]**

Країна	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
США	1052,4	1107,1	1130,2	1041,9	1061,4	1031,0	989,9
Німеччина	232,9	228,3	201,5	222,5	290,8	400,2	468,8
Великобританія	343,3	317,3	359,2	394,8	322,6	286,1	291,0
Франція	206,5	214,4	212,1	224,3	231,5	251,2	259,8
Канада	236,8	247,2	252,2	280,7	248,7	257,9	258,6
Австралія	191,9	205,9	221,0	208,5	219,5	245,1	253,5
Італія	571,9	490,4	390,3	355,7	317,3	258,4	245,8
Іспанія	691,9	409,6	334,1	300,0	291,0	209,8	195,3
Швейцарія	122,2	139,1	114,8	115,0	124,3	125,6	136,2
Нідерланди	80,6	90,6	89,5	95,6	105,6	96,8	105,5
Швеція	74,4	71,0	71,5	65,6	71,8	81,7	86,7
Респ. Корея	44,2	39,0	36,7	51,1	56,9	55,6	66,7
Австрія	47,1	49,5	45,7	45,9	58,4	67,1	65,0
Норвегія	43,9	49,3	48,9	56,8	61,6	59,9	60,3
Бельгія	50,3	51,2	64,2	64,1	64,3	65,7	60,3
Японія	108,5	97,7	65,5	55,7	59,1	66,4	57,3
Мексика	6,8	15,1	23,9	26,4	21,7	21,0	54,4
Данія	30,3	45,6	38,4	42,4	41,3	43,8	52,4
Нова Зеландія	51,7	51,2	47,5	48,5	44,5	42,7	44,4
Ірландія	120,4	89,7	50,7	23,9	33,7	32,1	40,2
Чехія	100,6	76,2	38,2	28,0	20,7	28,6	27,8
Португалія	42,8	71,0	57,3	43,8	36,9	30,7	27,0
Фінляндія	17,5	19,9	18,1	18,2	20,4	23,3	23,9
Усього	4468,9	4176,3	3911,5	3809,4	3804,0	3773,9	3864,1
ЄС	2610,5	2224,7	1970,8	1924,8	1906,3	1875,5	1949,5

Таким чином, історія розвитку імміграційних процесів до Франції охоплює понад 150-річний період і характеризується різними їх масштабами, структурою,

особливостями та рівнем державного регулювання. Як один з найбільших імміграційних центрів світу, Франція напрацювала і реалізовує нині доволі ефективні і диверсифіковані механізми національної міграційної політики. Причому ці механізми у їх історичному контексті не були сталими, а регулярно змінювались залежно від потреб економіки у трудових ресурсах, демографічної ситуації у країні та динаміки економічної кон'юнктури, а також рівня інтеграційної взаємодії європейських країн у міграційній сфері. Не слід скидати з рахунків і вагомий вплив на регуляторні інструменти політичних чинників, оскільки приход до влади правих партій зазвичай ставав причиною запровадження більш жорсткого імміграційного законодавства, тоді як лівих – більш ліберальних механізмів міграційного менеджменту.

Таким чином, для повного розуміння сучасної міграційної стратегії Франції та ключових засад її міграційної політики доцільно розглянути еволюцію останньої за такими критеріями як-от: масштаби та структура імміграційних потоків, їх інтенсивність, домінуючі форми та механізми державного регулювання імміграції, рівень співробітництва Франції з іншими країнами у сфері взаємного працевлаштування громадян, ступінь реалізації її національних економічних інтересів у міграційній сфері. Так, 1-й етап бере свій початок з 1850 р. і триває до кінця XIX ст. Він характеризується доволі пасивною імміграційною політикою з переважною орієнтацією її механізмів на стимулювання приїзду іммігрантів з європейських країн (італійців, поляків, іспанців і бельгійців) та їх працевлаштування у сільському господарстві, на вугільних шахтах, гірничих розробках, будівництві, металургійних підприємствах та земляних роботах. Даний період характеризується також практичною відсутністю міждержавної взаємодії Франції з державами-постачальниками робочої сили та браком угод про взаємне працевлаштування громадян.

2-й етап еволюційного розвитку національної міграційної політики охоплює період з початку XX ст. до середини 1950-х років. Він характеризується насамперед суттєвою активізацією імміграційної політики Франції у напрямку імплементації механізмів регулювання імміграційних потоків з урахуванням їх складу, професійно-кваліфікаційної і вікової структури імміграції, а також країнового

походження іммігрантів. Цей період означився також початком укладення Францією міждержавних угод про працевлаштування іноземних громадян насамперед з Португалією і Китаєм.

Крім того, під час Першої світової війни під впливом суттєвого зростання потреби країни в іноземній робочій силі, держава значно послаблює контроль над іноземцями. Зокрема, у 1917 р. Франція першою серед країн Європи запроваджує практику надання іммігрантам виду на жительство (*carte de séjour pour les étrangers*); у 1927 р. ухвалює закон, що суттєво полегшує процедуру надання іноземцям громадянства; а з кінця 1940-х років запроваджує програми соціального захисту населення, що поширюються у тому числі і на іммігрантів. Як результат – суттєво підвищується соціальний статус іммігрантів у французькому суспільстві, забезпечується рівність їх прав у доступі до робочих місць та усіх видів професійної діяльності.

Саме з цього часу у реалізації міграційної політики Франції важливу роль починають відігравати спеціальні інститути – рекрутингові відомства і агенції, котрі взяли на себе функції відбору та найму на роботу працівників для різних галузей народного господарства. Таким чином, активізація співпраці держави у сфері взаємного працевлаштування громадян, суттєва лібералізація імміграційних потоків та формування їх інституційної системи надали їй міграційній політиці більш регульованого й упорядкованого характеру.

3-й етап охоплює період з другої половини 1950-х до середини 1970-х років і характеризується насамперед достатньо масовим характером імміграційних потоків з Іспанії, Італії, Португалії, Марокко і Алжиру, причому понад 50% мігрантів прибувала за трудовими мотивами, а третина – у рамках воз'єднання сімей. На тлі позитивного ставлення французів до іммігрантів та доволі розробленого міграційного законодавства це спричинило динамічне зростання кількості іммігрантів до майже 6 млн осіб, що становило на той час близько 15% загальної кількості громадян держави [125, с. 62].

Кількаразове збільшення кількості трудових іммігрантів повною мірою відповідало насущним потребам французького ринку праці, тож – саме у цей період Франція починає розглядати свій позитивний імміграційний баланс як важливий

фактор реалізації національної економічної стратегії та підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Більше того, отримання колишніми колоніями державної незалежності ще більшою мірою лібералізували національне міграційне законодавство, згідно якого, наприклад, у 1968 р. усі алжирці, що приїздили до Франції, автоматично отримували дозвіл на проживання і роботу (*certificats de residence*).

У реалізації національної міграційної політики Франції у цей період значну роль відіграло запровадження країнових квот на чисельність іммігрантів, а також перенесення частини регуляторних компетенцій на підприємницький рівень. Йдеться, зокрема, про надання прав роботодавцям самостійно здійснювати рекрутинг працівників, відряджаючи на ці цілі своїх представників до різних країн насамперед до Португалії, Марокко, Туреччини і країн Тропічної Африки. Паралельно суттєво лібералізуються міграційні відносини з європейськими країнами, завдяки чому іммігранти з держав-членів ЄЕС отримали право вільно пересуватись і найматись на роботу в рамках даного блоку. Тож з цього періоду поряд з національним і підприємницьким рівнем реалізації міграційної політики Франції дедалі більшу роль відіграють інтеграційні механізми, пов'язані з реалізацією спільних міграційних політик інтеграційного блоку ЄЕС.

У даному контексті прикметно також відзначити, що внутрішньорегіональні міграційні переміщення в Європі завжди були потужним каталізатором континентальної інтеграції. Зокрема, опитування, проведені авторитетними експертами, свідчать про те, що близько 10% європейців працездатного віку у той чи інший період свого життя працювали в зарубіжних країнах Європи. Причому громадяни, котрі мають такий досвід, характеризуються більш вираженою європейською ідентичністю: вона притаманна нині майже 80% європейським мігрантам, тоді як для населення без міграційного досвіду даний показник не перевищує 54% [204].

З ухваленням у 1974 р. обмежувальних заходів у відношенні трудових іммігрантів, що прибували до Франції (у зв'язку з економічною кризою та різким зростанням безробіття внаслідок виходу на ринок праці осіб післявоєнного покоління), бере свій початок 4-й етап еволюційного розвитку її міграційної

політики. Даний етап тривав до початку 2000-х років і характеризується насамперед суттєвим ускладненням процедур натуралізації іноземців, встановлення урядом прямої залежності між масштабами імміграції і національним рівнем зайнятості, запровадженням у практику процедур репатріації іммігрантів, а також повної призупинки з 1974 р. в'їзду нових іммігрантів.

І хоча імміграційні процедури у рамках возз'єднання сімей були суттєво пом'якшені, однак новий Закон про трудову імміграцію 1977 р. суттєво обмежив імміграційні потоки через надання вільного дозволу на в'їзд тільки обмеженому колу фахівців з гостродефіцитними для французької економіки спеціальностями. З огляду на запровадження доволі жорстких імміграційних процедур, з цього часу динамічно зростають обсяги нелегальної імміграції переважно з країн Північної Африки. Як результат – вже на початку 1980-х років, за оцінками авторитетних експертів, у Франції нелегально перебувало близько 400 тис. іноземних громадян, більшість з яких були трудовими мігрантами.

Тож динамічне зростання масштабів нелегальної імміграції до Франції мало своїми закономірними наслідками суттєве загострення соціальних протиріч, зростання безробіття і викликане цим незадоволення окремих верств населення, протести профспілок та наростання ксенофобських настроїв у французькому суспільстві. Реакцією на це стала чергова модернізація міграційної політики у напрямку, з одного боку, суттєвого зростання прав іммігрантів – вихідців з колишніх колоній, а з другого – посилення заходів, що обмежують нелегальну імміграцію. Зокрема, одним з перших заходів правого уряду на чолі з Ж. Шираком, який прийшов до влади у 1986р., стало внесення поправок у так званий Закон «Паскуа» 1945 р. із запровадженням суворих правил отримання права на тимчасове проживання, а також особливого податку на підприємців, які використовують працю іноземних трудових мігрантів. Крім того, поліція отримала широкі права арештовувати і депортувати незареєстрованих іммігрантів, а також скасовувати в'їзд пошукачів притулку, котрі не отримали відповідного дозволу у Французькій службі захисту біженців та апатридів [125, с. 63].

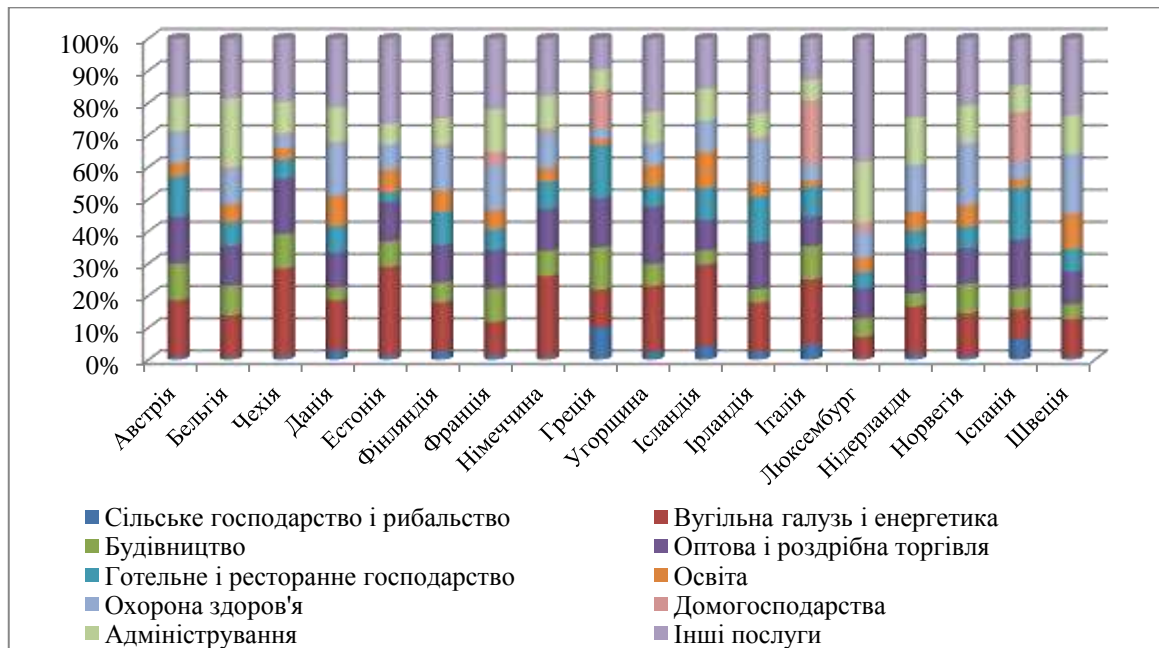
Крім того, у 1993 р. були внесені чергові поправки до Закону «Паскуа», спрямовані на запровадження суворіших міграційних правил возз'єднання сімей та

визначення статусу біженця, прийняття до громадянства (натуралізації), обмеження можливостей пошуку притулку у Франції з інтенсифікацією перевірки відбитків пальців їх пошукачів, а також посилення прикордонного контролю і санкцій проти підприємців, які працевлаштовують нелегальних мігрантів. Як результат – скорочення імміграційних потоків до Франції, загострення демографічної проблеми та наростання потреб економіки у трудових ресурсах як низької, так і високої кваліфікації.

Набуття у 2004 р. повноцінного членства у Європейському Союзі постсоціалістичних країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) на порядок денний міграційної політики Франції знову вийшло питання забезпечення національної міграційної безпеки. З цього часу бере свій початок 5-й етап еволюції її міграційної політики, який триває і донині. Він характеризується насамперед повним відходом держави від пасивної політики вимушеної концентрації на своїй території імміграційних потоків, від яких неможливо було відмовитись через панування республіканських принципів і цінностей з набуттям міграційною політикою якісно нових рис. До останніх слід віднести, зокрема, активний відбір Францією найбільш затребуваних для національної економіки груп іммігрантів з одночасним обмеженням потоків біженців і нелегальної міграції.

Подібні зміни державної міграційної політики були обумовлені динамічним нарощуванням міграційного потоку з країн ЦСЄ та подальшу розбудову загальноєвропейської міграційної політики. Більше того, динамічне зростання кількості іммігрантів у Франції, засилля інших культур і релігій стало на початку ХХІ ст. таким же інтенсивним, як і в традиційних імміграційних центрах – США та Канаді. Разом з тим, національна, статевая, вікова та професійно-кваліфікаційна структура цих міграційних потоків дуже асиметрична, як і асиметричним є їх вплив на економічну, політичну, соціально-культурну та гуманітарну сферу французького суспільства. Як свідчать дані, представлені на рис. 3.4, галузєво-секторальна структура зайнятості іноземців у Франції у 2014 р. мала такий розподіл: сільське господарство і рибальство – 1,5% загальної зайнятості іноземців; вугільна галузь і енергетика – 10,2%; будівництво – 10,4%; оптова і роздрібна торгівля – 12,1%; готельне і ресторанне господарство – 6,4%; освіта – 6,1%; охорона

здоров'я – 13,8%; домогосподарства – 4,3%; адміністрування – 13,2%; інші послуги – 22,2% відповідно. При цьому більша частина імігрантів концентрується у промислових і туристичних регіонах, а також великих містах (у сільській місцевості проживає не більше 3% загальної кількості імігрантів) зі стабільно високим попитом на робочу силу. Так, майже 40% загальної кількості імігрантів сконцентровано нині у столичному регіоні Іль-де Франс, де його частка у загальній чисельності населення щонайменше удвічі більша, ніж у середньому по країні.

Рис. 3.4. Галузево-секторальна структура зайнятості іноземців за окремими країнами ОЕСР у 2014 р., % загальної зайнятості іноземців [166, с. 103]²⁹

Зростаючий вплив міграційних потоків на вітчизняну інфраструктуру і соціальне полотно французького суспільства є на сьогодні настільки потужним, що на перше місце у процесі реалізації глобалізаційної стратегії Франції виходить ключове питання – забезпечення умов для соціальної стабільності, соціальної інклюзії мігрантів та їх професійної адаптації, а також формування регульованого внутрішнього ринку праці і високоефективної соціальної системи, здатної нівелювати глибокі асиметрії у внутрішньокраїновому розподілі доходів між крайніми децильним групами населення. Зрозуміло, що досягнення цієї

²⁹ Примітка.

Побудовано автором за вказаним джерелом.

стратегічної мети лежить насамперед у площині реалізації Францією ефективної міграційної політики та створення механізмів управління міграційними потоками.

Так, друга половина 2000-х років ознаменувався для Франції стрімким виходом імміграційних потоків далеко за межі ефективно регульованих з боку держави масштабів. Разом з тим, міграційні проблеми держави були пов'язані не стільки з нарощуванням кількісних показників імміграції, скільки з неконтрольованим наростанням крос-культурних і релігійних диференціацій французького суспільства, викликаних зростаючою імміграційною «інтервенцією» вихідців з мусульманських країн. З огляду на те, що іммігранти-мусульмани як носії кардинально відмінних від французів менталітету, способу життя, системи цінностей, а також культурних, соціальних та релігійних установок, дуже складно піддаються соціальній адаптації у Франції. І це при тому, що більшість з них навіть не намагаються інтегруватись у французьке середовище, оволодіти достатньою мірою французькою мовою, перейняти її звичаї, спосіб життя, культуру і навіть закони.

Крім того, динамічна арабська імміграція сформувала у Франції дуже потужну мусульманську громаду, у рамках якої активно функціонують ісламські діаспори, релігійні та суспільні об'єднання мігрантів. Ще у кінці 1990-х років французький соціолог М.Трібаля підрахувала приблизну кількість іммігрантів – вихідців з країн, де пануючою релігією є іслам, а також їх нащадків. За її розрахунками, чисельність осіб-мусульман за сімейною лінією становить у Франції близько 3,7 млн осіб, з них 1,7 млн – іммігранти першого покоління, 1,7 млн – їх діти і близько 300 тис – внуки [124, с. 48].

Національний уряд усіма силами намагається мінімізувати широке суспільне незадоволення іммігрантами. Зокрема, щорічно виділяється колосальне бюджетне фінансування на рівні 5 млрд євро на реалізацію програм з соціальної інтеграції малозабезпечених іммігрантів у французьке суспільство. Крім того, проводяться пільгові курси з навчання іноземців французькій мові і традиціям, соціальним нормам і основам права й історії. Уряд регулярно доповідає громадянам, що понад 90% брудних, екологічно небезпечних і малооплачуваних видів робіт виконується іммігрантами, які до того ж побудували більшу частину робіт. Однак, парадокс

полягає у тому, що якраз більша частина іммігрантів не працює, а користується щедрими дарунками французького суспільства. Підтвердженням цього є, зокрема, рівень безробіття серед іммігрантів, який досягає 23% проти 8,5% безробітних серед місцевого населення [90, с. 149]. І це при тому, що безробітним іммігрантам держава виплачує допомогу у розмірі 281 євро на дорослого і 184 євро на дитину (що є цілком достатньою сумою, щоб не працювати); вони отримують пільгове медичне страхування, нарівні з французами одержують державну допомогу при народженні дітей і принципово не сплачують за громадський транспорт і метро; а їх діти при народженні автоматично отримують французьке громадянство [118].

Іммігранти породжують також доволі високий рівень побутової злочинності. Достатньо сказати, що за даними соціологів Національного центру наукових досліджень, діти африканського походження стають злочинцями у 3-4 рази частіше порівняно з корінними французами. Зокрема, у столичному регіоні Іль-де-Франс третина злочинців – іммігранти, серед яких на першому місці – цигани, на другому – мусульмани з країн Магриба. Статистичні соціологічні дані свідчать про те, що тільки 14% дітей іммігрантів досягають високого соціального статусу, а у переважній своїй більшості вони демонструють значно нижчу успішність у школі, порівняно зі своїми французькими однолітками [90, с. 151].

Відтак – на період 2003-2006 рр. припав черговий «сплеск» ухвалення законів у міграційній сфері³⁰, спрямованих на реалізацію комплексної політики інтеграції іммігрантів у французьке суспільство та недопущення руйнування національної ідентичності. Даний процес особливо активізувався після приходу у 2002 р. до влади Н. Саркозі на пост міністра внутрішніх справ (і продовжується нинішнім очільником країни Ф. Олландом) і отримав свого інституційного оформлення у так званій Стратегії селективної імміграції. Її стратегічною метою є залучення у країну висококваліфікованих іноземних кадрів, здатних, з одного боку, зекономити значні фінансові ресурси французького бюджету на підготовку спеціалістів для різних

---

³⁰ Примітка.

Тут слід особливо відзначити закони «Про вибірку імміграцію» (2006 р.); «Про права на притулок» (2003 р.); «Про орієнтацію та планування міст і міського оновлення» (2003 р.); Закон №2004-228 про заборону відкритого виявлення релігійної приналежності учнів у закладах освіти; закон про заборону закривати обличчя у громадських місцях (2011 р.).

галузей і сфер економіки, а з другого – зміцнити міжнародні конкурентні позиції Франції на глобальних ринках за рахунок розширення сегменту висококваліфікованої робочої сили. Досягнення цієї цілі реалізується на основі запровадження квотної системи залучення іммігрантів, скорочення соціальних виплат та інших регуляторних заходів, спрямованих на зниження життєвих стандартів непрацюючих іммігрантів до рівня неможливості забезпечувати своє фізіологічне виживання.

Друга стратегічна ціль сучасної міграційної політики Франції – це забезпечення максимально повної соціальної інтеграції іммігрантів у французьке суспільство. Хоча допетер відсутнє єдине усталене розуміння сутності даного поняття, переважна більшість французьких і загалом західних експертів єдині у позиціях, що інтеграція мігрантів – це процес, результатом якого має стати їх всебічна інклюзія у політичне, економічне, соціальне, гуманітарне та культурне життя країни імміграції, результатом чого має стати формування у Франції єдиного монокультурного співтовариства. Саме на цьому ґрунтується ядро традиційної міграційної політики держави – так званий принцип асиміляції, що впливає з власне республіканської моделі організації французького суспільства. Згідно даної моделі, іммігрант має повною мірою сприймати звички, поведінкові і культурологічні особливості держави, дотримуючись при цьому загальноприйнятих у французькому суспільстві конституційних, політичних, соціальних, культурних та інших норм поведінки.

Крім того, засадничими «опорами» сучасної Стратегії селективної імміграції Франції є також:

- реалізація принципу світської держави з повним ігноруванням походження і віросповідання іммігрантів. Йдеться про те, що на офіційному рівні і публічній сфері виключаються будь-які згадки про їх етнічну належність та віросповідання; як і категорично не допускається інституціоналізація іммігрантських громад в якості колективних представників інтересів етнокультурних груп населення (на кшталт Великобританії, Канади і Австралії, де держава реалізує міграційну політику мультикультуралізму). Сучасні закони Франції навіть забороняють вести облік населення за критерієм конфесійної належності з метою недопущення

диференціації суспільства за релігійною ознакою та поширення ксенофобських настроїв серед громадян;

- перехід від асиміляційної до інтеграційної моделі міграційної політики з реалізацією принципу позитивної дискримінації³¹, що передбачає прогресуюче включення усіх осіб, котрі законно проживають на території Франції, у єдине національне співтовариство на рівні прав і обов'язків, безперешкодного допуску до участі у суспільно-громадському житті, а також рівності можливостей суспільного визнання. При цьому хоча інтеграційна модель міграційної політики передбачає можливості збереження культурного і конфесійного плюралізму на рівні структур громадянського суспільства, однак обов'язковим є дотримання необхідної умови – взаємної поваги громадян Франції до інтересів і культурних запитів різних їх верств;

- повна відмова від трудової імміграції та імплементація селективних заходів відбору найбільш затребуваних для економіки спеціалістів, у тому числі найбільш кваліфікованих професійних кадрів, науковців та талановитої молоді;

- суттєве скорочення сімейної імміграції та застосування жорстких обмежувальних бар'єрів проти використання фіктивних шлюбів та інституту батьківства для отримання дозволу на проживання;

- удосконалення системи надання притулку з передачею усіх функціональних компетенцій у цій царині Бюро допомоги біженцям та апатридам Франції, суттєвим скороченням термін розгляду документів, а також запровадження порядку швидкої відмови у наданні притулку тим іноземцям, які прибули з країн, де дотримуються права людини та основні свободи (так званих «надійних держав»);

- суттєве спрощення процедури визнання дипломів та професійних кваліфікацій у частині розширення повноважень щодо визнання кваліфікації

---

³¹ Примітка.

Це – заходи з надання переважних прав або привілеїв для іммігрантів, які застосовуються для створення статистичної рівності у посадах, рівнях освіти, доходу для представників різних статей, рас, етносів та конфесій, які застосовуються для підтримки різноманітності культур у тих випадках, коли статистична рівність є настільки важливою, що заради неї доцільно поступитись ключових суспільним принципом рівності всіх людей незалежно від раси, статі, або віросповідання.

працівника «на місці» у тих випадках, коли іммігрант має затребуваний на місцевому ринку праці професійний досвід, набутий за кордоном;

- активізація боротьби з нелегальною імміграцією із застосуванням жорстких поліцейських заходів депортації проти нелегальних мігрантів, а також реалізацією програм надання економічної допомоги країнам походження іммігрантів та фінансування будівництва соціальної інфраструктури на їх батьківщині;

- системне розв'язання проблеми неблагополучних кварталів на основі створення регіональних груп оперативного реагування з числа співробітників поліції, працівників податкових і митних служб, встановлення дієвого контролю над діяльністю наркоторговців, а також реалізації комплексу заходів з поліпшення ситуації із зайнятістю, житловими умовами та шкільним навчанням у неблагополучних кварталах.

Характеризуючи сучасну міграційну політику Франції, не можна оминати увагою активні дії держави із забезпечення іммігрантів (нарівні з французами) муніципальним житлом зі зниженою квартплатою; формування фондів іммігрантської підтримки та різного роду асоціацій, комітетів міських кварталів та консультаційних комісій. У даному контексті заслуговує на особливу увагу, зокрема, Фонд підтримки інтеграції іммігрантів і боротьби проти дискримінації (FASILB). Створений під егідою Міністерства зайнятості та солідарності, він на основі отриманих з державного бюджету коштів не тільки надає матеріальну підтримку сім'ям іммігрантів, їх дітям і молоді, але й організує навчання грамоті, фінансує курси вивчення французької мови, допомагає у пошуку роботи, здійснює професійне навчання та проводить різноманітні культурно-освітні заходи. Крім того, наданням масштабної допомоги іммігрантам займаються також багаточисельні громадські організації, у тому числі ті, що отримують бюджетне фінансування, і створені за рахунок іноземних коштів.

Що ж стосується повноформатного інституційного забезпечення міграційної політики Франції, то його репрезентують нині такі адміністративні органи, як-от:

- Міністерства соціальних справ, праці та солідарності;

- Міністерство внутрішніх справ, до складу входять Управління громадянських свобод і Центральне управління прикордонної поліції, що забезпечує контроль над міграційними потоками та нелегальною міграцією;
- Міністерство закордонних справ, функціями якого є всебічний захист інтересів французьких громадян за кордоном та іноземних громадян у Франції, а також розробка державної візової політики та регуляторної політики у сфері перебування іноземців на французькій території;
- Міністерство юстиції зі структурним підрозділом – Управління з громадянських справ і преси, які разом з іншими Міністерствами виконують функції з надання громадянства;
- Відділ міжнародної міграції у складі Міністерства праці та солідарності, відповідальний за набір і найм іноземних працівників, прийняття іноземних громадян та їхніх сімей, контроль їх перебування на території Франції та сприяння їх подальшій інтеграції у французьке суспільство;
- Агентство розвитку міжнародних культурних взаємин (ADR), яке збирає і поширює необхідну інформацію для надання допомоги і підтримки іноземних громадян при їх інтеграції у суспільне, культурне та економічне життя Франції;
- Французьке бюро захисту біженців та апатридів (OFPRA);
- Соціальна служба допомоги іммігрантам (SSAE);
- Асоціація соціальної допомоги сімейним мігрантам (ASSFAM);
- Управління з питань народонаселення та міграції (DPM) [125, с. 67-68].

Стратегічним пріоритетом подальшого реформування міграційної політики Франції є запровадження кількісного квотування імміграційних потоків за країнами-донорами з урахуванням віку, статі, рівня освіти і кваліфікації кандидатів, знання французької мови, законів країни та інших критеріїв. Ці умови давно практикуються у США та багатьох країнах Європейського Союзу і найчастіше фіксуються в особливих угодах між урядами країн-донорів і держав-реципієнтів міграційних потоків. Разом з тим, боротьба проти нелегальної міграції передбачає подальше запровадження з боку регуляторних органів посиленних заходів відповідальності за незаконне переміщення іммігрантів через кордони, виготовлення для них фальшивих документів, а найголовніше – найм нелегалів на

чорну роботу з грубим порушенням усіх соціальних, правових, етичних і санітарних норм.

Не можна оминати увагою і такого важливого інструменту сучасної міграційної політики Франції як поглиблення співробітництва з країнами-донорами людського ресурсу. Йдеться насамперед про кардинальну зміну стратегії такої взаємодії з її переходом від надання прямої фінансової допомоги колишнім колоніальним володінням в Африці, діяльності на рівні неурядових гуманітарних організацій та субсидування місцевих чиновників (найчастіше неефективних і корумпованих) до адресної допомоги безпосереднім її отримувачам та реалізації точкових проектів розвитку (іригація, меліорація земель, стимулювання розвитку ремесел та ін.), що створюють нові робочі місця [124, с. 66]. При цьому з урядами відповідних держав укладаються угоди про реадмісію висланих з Франції нелегальних іммігрантів.

Разом з тим, на сьогодні цілком очевидним є той факт, що комплексне розв'язання проблем, по'язаних з імміграційними процесами у Франції, є неможливим як без докорінного вдосконалення національної міграційної політики, так і об'єднання інтеграційних зусиль держав-членів Євросоюзу у міграційній сфері з конвергенцією їх національних міграційних політик та максимально повним урахуванням національних інтересів у міграційній царині. Хоча ця політика і одержала своє інституційне оформлення у міжнародних нормативно-правових документах і національних законодавствах, однак дотепер далеко не врегульованими на міждержавному рівні залишаються питання, пов'язані з нормами і правилами прийому і облаштування мігрантів.

У сучасній французькій моделі інтеграції мігрантів особливе місце посідає інститут громадянства, який розглядається як єдино можливий спосіб політичної і соціальної інклюзії іноземців. Події «Арабської весни» та масштабна війна у Сирії викликали додаткові потоки біженців у Францію, яка в останні два роки перетворилась на одного з основних європейських країн-реципієнтів біженців. Як свідчать дані рис. 3.5, тільки у період з 2008 р. до 2015 р. загальна кількість біженців, яких прийняла ця держава зросла з 42,6 до 75,8 тис. осіб. Разом з тим, Франція перебуває сьогодні на першому місці у Європі за часткою відхилених

заявок на отримання статусу біженця. У 2015 р. вона становила 74%, тоді як статус біженця отмили 21% прохачів, а додатковий захист³² – 5% відповідно (рис. 3.6).

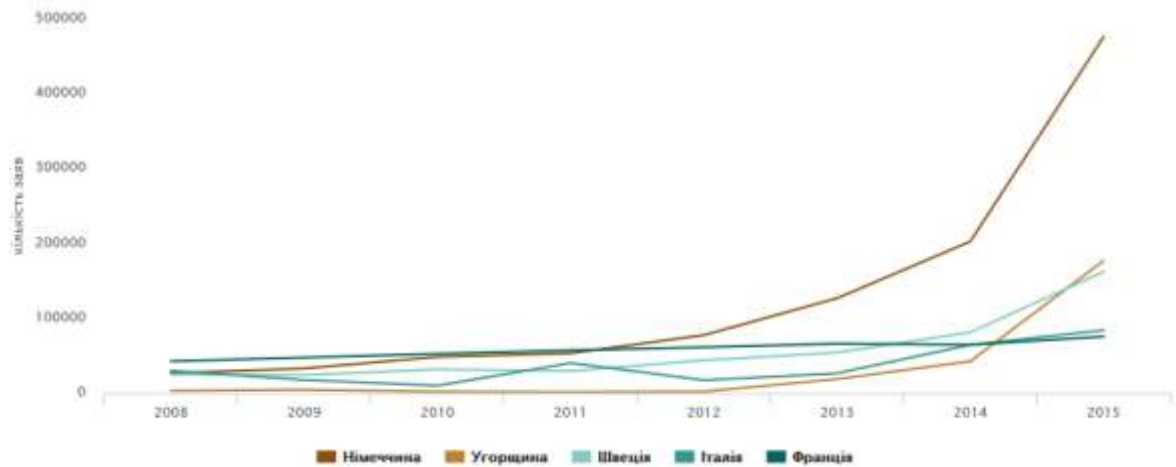

Рис. 3.5. Динаміка прийому біженців країнами ЄС у період 2008-2015 рр. [109]

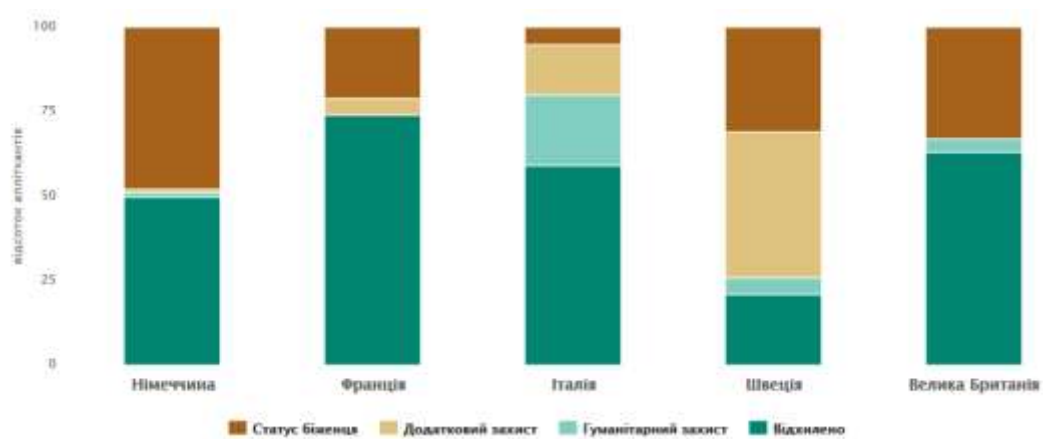

Рис. 3.6. Прийняття рішення щодо надання статусу біженця у 2015 р. за окремими країнами ЄС, % [109]

Що ж стосується наднаціонального рівня реалізації міграційної політики Франції, то її ключовими механізмами у найближчий час мають стати наступні:

- запровадження законодавчого регулювання країнової квоти міграційних потоків за чисельністю, віком, статтю, рівнем освіти, професійною кваліфікацією;

³² Примітка.

Додатковий захист – механізм захисту іммігранта, що лежить поза Женевською конвенцією 1951 р. і передбачає надання захисту особі, яка не може отримати статус біженця, проте також не може бути повернена у країну походження з причин високої ймовірності незаконного ув'язнення, застосування смертної кари, тортур, нелюдського поводження чи поводження, що принижує людську гідність.

- узгодження імміграційної політики між країнами-реципієнтами і країнами донорами у рамках діяльності багатосторонніх організацій (ООН, ОЕСР, ЮНКТАД, МОП, МОМ та ін.);

- ув'язка обсягів і умов переміщення робочої сили через кордони з економічною допомогою промислово розвинутих країн найбільш бідним країнам, що розвиваються, включаючи спільне недопущення нелегальної імміграції та кримінальної торгівлі людьми;

- розробка і впровадження міжнародних норм візового режиму, надання мігрантам різного за термінами прав на жительство, роботу, доступ до соціальних гарантій, причому з можливістю розширення і скорочення залежно від коливань економічної кон'юнктури;

- визначення на міжнародно-правовому рівні мінімальних вимог до інтеграції мігрантів у суспільство і зобов'язання їх дотримання;

- міжнародне регулювання квот, термінів і умов надання мігрантам громадянства з договірною кодифікацією на наднаціональному рівні права притулку;

- міжнародне узгодження правового статусу організацій національних діаспор, що зберігають їх право на захист культурних, релігійних та інших інтересів, котрі виключають усі можливості перетворення їх у монопольних представників окремих категорій громадян за виключно етнічною чи релігійною ознакою [29].

Підсумовуючи, слід відзначити, що міграційна політика Франції упродовж усього періоду її еволюційного розвитку була чітко зорієнтована на досягнення двох основних стратегічних цілей: задоволення зростаючого попиту французької економіки та робочу силу та нівелювання глибоких депопуляційних тенденцій, притаманних французькому суспільству. При цьому поглиблення європейських інтеграційних процесів протягом останніх двох десятиріч справили істотний модернізуючий вплив на свідомість французів, яка характеризується нині поєднанням, з одного боку, міжнаціональної толерантності до вихідців з країн ЄС, а з другого – доволі негативним відношенням до іммігрантів з третіх країн, котрі вважаються «чужими» елементами у європейській моделі культури й організації життєдіяльності.

3.3. Роль Франції у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії

З самого початку зародження європейської континентальної інтеграції Франція відіграла провідну роль як у процесах політичної консолідації держав регіону, так і їх економічної конвергенції з системною внутрішньорегіональною інтернаціоналізацією господарських зв'язків на мікро-, меза-, макро- та мета рівнях. Неможливо переоцінити і значення цієї держави у забезпеченні ефективного функціонування наднаціональних спільних інституцій, репрезентованих відповідними законодавчими, виконавчими та судовими органами. Перебуваючи в авангарді усіх найважливіших політичних та економічних процесів, що відбуваються на європейському континенті, Франція по суті завжди формувала їх структуру і векторні тренди, а від її політики значною мірою залежали характер і динаміка міждержавної інтеграційної взаємодії в ЄС, розвиток системи безпеки в регіоні, а також напрями трансформації провідних європейських інституцій.

Стратегічний пріоритет євроінтеграційно-орієнтованого політико-економічного курсу Франції, який остаточно утвердився з середини 1940-х років, обумовлювався об'єктивною необхідністю: по-перше, недопущення повторення у майбутньому військових конфліктів у Європі, котрі завжди послаблювали конкурентні позиції Франції; по-друге, забезпечення стабільності і гарантування безпеки демократичних країн у часи холодної війни; по-третє, створення високоінтегрованого економічного союзу ЄС з уніфікованою і демократичною політикою у сфері права, економіки, фінансів, міграції та соціально-трудова відносин. Даний курс, остаточно сформувавшись за часів правління Ш. де Голля, був спрямований на конвергенцію капіталістичної і соціалістичної моделей суспільного розвитку та забезпечення політико-військового й економічного балансу сил між ними.

Однак, з руйнуванням біполярної системи світового порядку на початку 1990-х років Франція активно почала розбудовувати якісно нову модель державної зовнішньої політики, спрямованої, з одного боку, на перетворення держави на

ключову потугу і рушійну силу європейської континентальної інтеграції, а з другого – максимально повну реалізацію її національних інтересів та збереження державного суверенітету й автономії. Так, Франція стала однією з десяти країн-засновниць Ради Європи, а вже за другої каденції президентства Ф. Міттерана з 1988 р. до 1995 р. вона виступила ініціатором створення Євросоюзу, підписання Єдиного Європейського Акту (який на основі внесення змін до Римського договору фактично відкрив шлях до формування єдиного ринку ЄС), а також розбудови єдиної європейської системи колективної безпеки у європейському регіоні.

Ще один важливий вимір оцінки ролі Франції у реалізації євроцентриської інтеграційної стратегії – це її позиція відносно країн Центральної і Східної Європи. Так, ця держава після руйнування радянського блоку утвердилась у статусі одного з основних ініціаторів та фінансових донорів ринкового реформування економік постсоціалістичних країн, їх підключення до мережі західноєвропейських транснаціональних структур та регуляторних інституцій, а також вирішення ключових питань інституційної, фінансової, регіональної та аграрної політики ЄС, пов'язаних з їх вступом до даного інтеграційного угруповання. Підтвердженням цього є, зокрема, започаткування Францією у 1994 р. від імені Євросоюзу переговорного процесу між країнами Центрально-Східної Європи щодо врегулювання взаємних територіальних спорів та розв'язання національно-етнічних проблем у рамках так званого «пакту Балладюра».

Практично упродовж усього періоду існування біполярного формату світового порядку Франція прагнула використати своє членство у Євросоюзі з метою реалізації своєї глобальної місії у рамках так званого голлістського бачення світоустрою. Його наріжним каменем було відновлення національної величі держави, забезпечення повної її незалежності від впливу будь-якої іншої країни (насамперед США), а також безпеково-оборонна консолідованість Європи. Саме реалізація цих ключових принципів «голлізму», на думку найвищого політичного керівництва Франції, забезпечила б їй особливе місце у глобальній політичній системі та її повну політичну й економічну автономію.

Разом з тим, вже на початку 1990-х років на тлі наростання економічного, науково-технічного, інноваційного та фінансового відставання Європи від США і

Японії голлістська модель світоустрою була піддана у Франції серйозній ревізії. Разом з Німеччиною вона очолила процес розбудови європейської економічної і політичної систем, а у французькому суспільстві дедалі більшою мірою посилюється усвідомлення необхідності поглиблення інтеграції держави у політико-економічну блокову структуру Європи. Як влучно висловився з цього приводу голова Єврокомісії Ж. Делор: «Франція буде зростати разом з Європою, поки остання як сукупність середніх за величиною держав, не утвердиться як сила першої величини» [151, с. 261].

Саме у цей час, який припав на президентську каденцію Ж. Ширака, було сформульовано оновлений глобальний проект Франції, що отримав влучну назву «кооперативної мультиполярності» [170, с. 51]. Його засадничими компонентами стали, з одного боку, заперечення однополярного домінування Сполучених Штатів у формуванні глобального порядку денного та реалізація принципу мултилатералізму як основи світопорядку з наявністю кількох центрів ухвалення глобальних управлінських рішень на основі колективно розроблених і спільно узгоджених норм і правил міжнародного співіснування націй. З другого боку – це поглиблення процесів європейської інтеграції в економічній сфері з перетворенням ЄС на один з головних полюсів глобальної рівноваги.

Усвідомлюючи виключно важливу роль об'єднаної Європи у зміцненні своєї політичної й економічної ваги, Франція в останні десятиліття суттєво активізувала зусилля у процесах поглиблення західноєвропейської інтеграції. Це виявляється насамперед у дедалі більшому переплетенні її економічних зв'язків з партнерами за інтеграційним блоком ЄС. Ще у середині 1980-х років на країни Євросоюзу (ЄС-12) припадало понад 55% зовнішньої торгівлі Франції (у тому числі 55,1% експорту та 55,3% імпорту) [191, с. 134]; а нині розширений ЄС поглинає 65,4% французького експорту й забезпечує майже 70% імпорту країни (що повною мірою компенсувало зменшення частки її торгівлі з колишніми колоніями – країнами «зони франка») (табл. 3.3). Головним торговельним партнером Франції є Німеччина (20% зовнішньо-торговельного обігу у 2014 р.), далі йдуть Італія (10,1%), Бельгія (9,2%), Люксембург (7,2% відповідно).

Таблиця 3.3

**Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі Франції
протягом 1995-2014 рр., млрд. дол. США / % до загального підсумку [191, с.
120; 212; 146; 217]³³**

Країна / регіон	1995	2000	2006	2014	1995	2000	2006	2014
	Експорт				Імпорт			
<i>Розвинені країни, у тому числі:</i>	290,9 / 75,4	314,1 / 77,0	460,5 / 76,1	642,5 / 75,5	251,2 / 78,8	319,4 / 80,1	514,2 / 79,9	731,6 / 79,0
Європейський Союз	240,0 / 62,2	250,5 / 61,4	367,3 / 60,7	556,6 / 65,4	199,9 / 62,7	257,6 / 64,6	418,9 / 65,1	639,0 / 69,0
США	22,4 / 5,8	35,4 / 8,7	52,0 / 8,6	57,9 / 6,8	23,9 / 7,5	29,5 / 7,4	47,6 / 7,4	50,0 / 5,4
Японія	7,3 / 1,9	432,4 / 1,6	9,1 / 1,5	13,6 / 1,6	10,8 / 3,4	9,2 / 2,3	12,9 / 2,0	17,6 / 1,9
<i>Країни, що розвиваються, та країни з новостворюваними ринками, у тому числі:</i>	87,2 / 22,6	89,3 / 21,9	137,9 / 22,8	198,3 / 23,3	56,1 / 17,6	76,9 / 19,3	125,5 / 19,5	187,9 / 20,3
Країни Африки	21,6 / 5,6	21,2 / 5,2	32,1 / 5,3	44,3 / 5,2	12,4 / 3,9	14,4 / 3,6	27,0 / 4,2	37,9 / 4,1
Країни Азії	27,4 / 7,1	22,4 / 5,5	34,5 / 5,7	45,9 / 5,4	20,7 / 6,5	25,5 / 6,4	37,9 / 5,9	58,3 / 6,3
Китай	8,5 / 2,2	6,5 / 1,6	12,7 / 2,1	17,0 / 2,0	6,7 / 2,1	9,6 / 2,4	15,4 / 2,4	26,9 / 2,9
Країни Європи	13,1 / 3,4	21,6 / 5,3	32,1 / 5,3	55,3 / 6,5	10,5 / 3,3	17,1 / 4,3	30,2 / 4,7	52,8 / 5,7
Країни Близького Сходу	11,2 / 2,9	11,8 / 2,9	20,0 / 3,3	31,5 / 3,7	7,0 / 2,2	11,2 / 2,8	15,4 / 2,4	19,4 / 2,1
Країни Латинської Америки	13,9 / 3,6	12,2 / 3,0	19,4 / 3,2	21,3 / 2,5	6,4 / 2,0	8,8 / 2,2	14,8 / 2,3	19,4 / 2,1
Усього	385,9 / 100,0	407,9 / 100,0	605,1 / 100,0	851,0 / 100,0	318,8 / 100,0	398,8 / 100,0	643,5 / 100,0	926,1 / 100,0

Цілком зрозуміло, що зростаючі обсяги комерційного обміну Франції з державами-членами ЄС зумовлені, перш за все, розширенням внутрішньорегіонального платоспроможного попиту, який сформований за рахунок місткого спільного європейського ринку товарів і послуг. У даному контексті повною мірою можна погодитись з думкою французького економіста М. Балеста, який стверджує, що «сучасна торгівля Франції з країнами ЄС – це торгівля з партнерами, що мають високий рівень платоспроможного попиту, а відтак – її розвиток не потребує масштабних і довгострокових кредитних ресурсів та не зазнає гальмуючого впливу економічних і політичних ризиків» [136, с. 125].

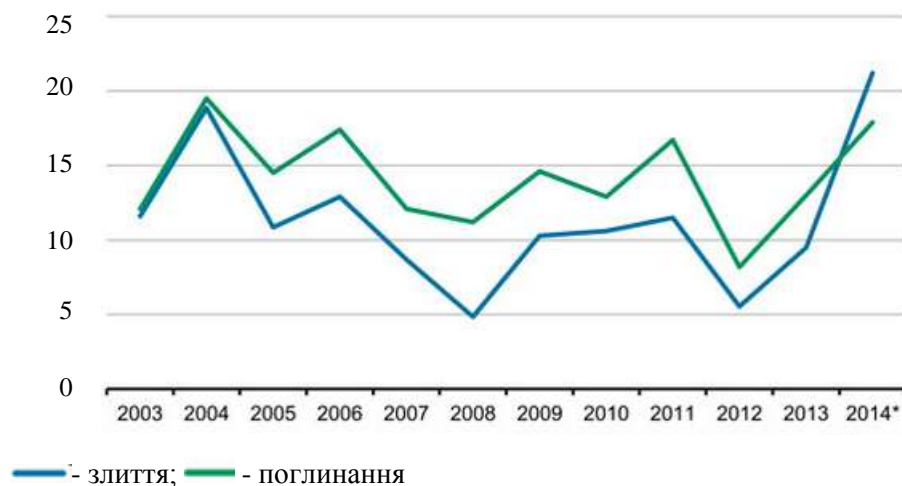
Ще одним підтвердженням важливої ролі Франції у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії є географічна структура її зарубіжного інвестування. Так, питома частка французьких ПІІ у загальному обсязі нагромадженого за кордоном капіталу ЄС становила у 2014 р. 53%. Водночас на

³³ Примітка.

Підраховано і побудовано автором за вказаними джерелами.

США і Канаду в сукупності припадає нині близько 1/4 зарубіжного інвестування Франції; а на динамічно зростаючі країни Азії і Латинської Америки – 7-8% відповідно, що свідчить про прагнення французьких ТНК максимально повно використовувати можливості глобального виробництва для оптимізації транснаціональних ланцюгів доданої вартості.

Найбільшим європейським реципієнтом французьких ПІІ у період 2000-2014 рр. була Великобританія (понад 35%), далі йдуть Німеччина (4%), Нідерланди і Польща (по 3%). Така географічна структура експорту французького капіталу насамперед відбиває його зростаючу концентрацію на сфері послуг, куди за вказаний період було вкладено близько 80% сукупних інвестиційних капіталовкладень. Крім того, протягом 2003-2014 рр. частка Франції в угодах ЗіП компаній країн ЄС коливалась від мінімального рівня 5% у 2008 р. і 2012 р. до максимального значення 20% у 2004 р. та 2014 р. (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Частка Франції в угодах ЗіП компаній країн ЄС у 2003-2014 рр.%

[147]

Таким чином, функціонуючи на внутрішньоєвропейському інвестиційному ринку за умов відсутності міжкраїнових бар'єрів у русі капіталу, французькі ТНК в останні десятиліття домоглися формуванню у низці галузей і секторів національної економіки високоінтегрованих міжнародних виробничих комплексів, що базуються на внутрішньофірмовому поділі праці. Це дозволяє вдосконалювати міжнародне виробництво їх закордонних філіалів та посилювати інвестиційну могутність Франції як на європейському, так і на глобальному ринку інвестиційного капіталу.

Сьогодні Франція у статусі держави-засновниці ЄС, бере активну участь у розбудові економічно-правових та інституційно-регуляторних механізмів європейської інтеграції, залишаючись при цьому ключовим каталізатором поглиблення міждержавної інтеграційної взаємодії на європейському континенті. Однак, парадоксальним у реалізації Францією євроцентристської інтеграційної стратегії є той факт, що вона ж і першою в Євросоюзі провалила у 2005 р. проект Конституції даного угруповання («проти» висловились 55% французів). Відтак – відкинувши Римську угоду, Франція фактично спричинила конституційну кризу в ЄС і заблокувала процеси подальшої інституціоналізації даного інтеграційного блоку.

Головною причиною, яка спонукала французів виступити проти поглиблення інтеграційної взаємодії в ЄС, було занепокоєння з приводу скорочення масштабів субсидування вітчизняного сільського господарства з боку європейських структурних фондів, напливу дешевої аграрної продукції та робочої сили з країн Центрально-Східної Європи. Подібні недалекоглядні кроки французького суспільства нанесли серйозних збитків європейській інтеграційній політиці, поставивши навіть під сумнів провідну роль Франції у розбудові європейської континентальної інтеграції. Більше того, вони кинули серйозний виклик французькій дипломатії, викристалізувавши величезну загрозу загальній структурі і принципам функціонування євроінтеграційної спільноти зі збереженням за Францією головних важелів впливу та контролю за перебігом інтеграційних процесів.

Не випадково, дана тема стала центральною у президентській кампанії Н. Саркозі у 2007 р., який, розглядаючи ЄС в якості одного з центрів ухвалення глобальних управлінських рішень, наголошував на необхідності нарощування Францією свого конкурентоспроможного політичного, економічного та інституційного впливу на даний інтеграційний блок з метою її належного позиціонування у глобальній та європейській політико-економічній системі. Так, з метою подолання скептичних настроїв європейців щодо доцільності подальшої реалізації євроцентристської інтеграційної моделі Франція разом з Німеччиною ініціювала розробку скороченого тексту конституційного договору, який мали

ухвалити парламенти країн-учасниць. Саме за активної участі французьких представників вже у 2007 р. було підписано Лісабонський договір, що вніс суттєві корективи до Маастрихтського договору 1992 р. у частині юридичного наділення ЄС міжнародною правосуб'єктністю, запровадження механізму можливого перерозподілу владних повноважень від держав-членів на користь інститутів ЄС, консолідації інституційної структури ЄС, закріплення положень європейської політики сусідства; а також включив у себе окремі положення відхиленої Конституції ЄС про інституційну реформу [89, с. 254]. Тож ратифікація Лісабонського договору країнами-учасницями Євроосоюзу дала можливість призупинити інституційну, політичну та економічну кризу даного інтеграційного угруповання, не допустити призупинення членства в ЄС Ірландії і продовжити процес становлення міжнародної правосуб'єктності даного блоку.

Ще одним важливим кроком Франції на шляху реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії стало активне просування нею ідеї подальшого євробудівництва як на основі розширення кола країн, що могли набути членства в ЄС³⁴, так і імплементації неінституціоналізованого формату інтеграційної взаємодії. Остання передбачає розбудову мікрорівневих інтеграційних зв'язків і відносин з європейськими країнами, які можуть претендувати тільки на привілейоване партнерство з даним угрупованням, але аж ніяк не на повноцінне членство у ньому.

Комплексний аналіз ролі і місця Франції у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії вимагає концентрації особливої уваги на моделі так званої диференційованої інтеграції в ЄС, яку прагне імплементувати дана держава. Йдеться про органічне поєднання у її дипломатії двох підходів: з одного боку, посилення двосторонніх зв'язків з державами-партнерами по блоку, а з другого – нарощування потенціалу наднаціональних інституцій регіонального менеджменту з дедалі більшим делегуванням їм традиційних функцій державного управління. У даному контексті прикметно також відзначити, що хоча домінуючими у сучасній

---

³⁴ Примітка.

Перша група – країни, які можуть набути членства у будь-який час (Швейцарія, Норвегія, Ісландія), друга група – країни, які можуть набути членства за умови виконання відповідних інтеграційних критеріїв (Хорватія, Сербія, Македонія, Чорногорія та Албанія).

євроінтеграційній стратегії Франції дотепер залишаються двосторонні формати її інтеграційного співробітництва, однак в останні роки вони демонструють вкрай недостатній потенціал для розвитку процесів європейської континентальної інтеграції. Тож на перший план в інтеграційній стратегії держави виходить ключове питання: у який спосіб розширити формат білатеральних механізмів співробітництва, не порушивши при цьому налагоджені тісні політичні й економічні відносини з окремими європейськими державами [142, с. 142].

Модель диференційованої інтеграції відіграє на сьогодні важливу роль у євроінтеграційному позиціонуванні Франції, з одного боку, стимулюючи подальшу регіональну конвергенцію країн-членів ЄС до рівня політичної консолідації, а з другого – забезпечуючи державі можливості розширення свого конкурентоспроможного впливу на процеси подальшої інституціоналізації Євросоюзу навіть за умов блокування її ініціатив формальними рамками угруповання [128, с. 14]. Саме тому вона розглядається керівництвом Франції в якості ключового способу подолання необхідності підтримування міждержавного балансу сил і національних інтересів у рамках інтеграційного угруповання ЄС.

Разом з тим, у практиці інтеграційної взаємодії порушення такого балансу автоматично означає послаблення регуляторного потенціалу наднаціональних інституцій, а відтак – загальну інституційну кризу блоку. Не випадково, навіть просте згадування про можливості реалізації тих чи інших форм різношвидкісного інтеграції в ЄС провокує наростання напруження у європейській спільноті і є предметом гострих дискусій при черговому розробленні й імплементації установчих договорів чи інших нормативних документів даного угруповання.

У характеристиці сучасного євроцентристського курсу Франції не можна оминати увагою її активну участь у розробленні та реалізації спільної політики безпеки і оборони ЄС як самостійного актора у сучасній загальноєвропейській безпековій архітектурі. Так, сама ідея конвергенції національних оборонних політик країн-членів ЄС та розбудови загальноєвропейського оборонного сектору бере свій початок з зародження євроінтеграційних процесів, а сама Франція ще з часів президентства Ш. де Голля завжди активно виступала за проведення відокремленої від глобальної системи колективної безпеки НАТО європейської

оборонної політики. Втім аж до кінця 1980-х років такі підходи не знайшли свого практичного втілення, оскільки більшість європейських країн, постійно перебуваючи під загрозою радянської агресії, не вважали за доцільне дублювати функціональні компетенції існуючої безпекової структури Північно-атлантичного альянсу.

Разом з тим, з руйнуванням радянської системи країни ЄС дедалі більше активізують свої зусилля у сфері розробки спільної безпекової і оборонної політики. Її головними механізмами є на сьогодні: дипломатія, ядерне стримування, попередження конфліктів, оперативне реагування на конфлікти за межами держав і захист їх територій. Важливо підкреслити, що саме попередження конфліктів (тобто сфера «м'якої» безпеки) разом з дипломатичним і політичним інструментарієм, кваліфікується в якості основного інструменту захисту національних інтересів країн-членів ЄС у міжнародній сфері та досягнення міжнародного порозуміння, що реалізується на основі національних систем розвідки та контролю за дотриманням міжнародних угод і домовленостей. Водночас механізми військового врегулювання і дотепер сприймаються доволі неоднозначно більшістю держав – членів ЄС та мають багато перешкод на шляху їх практичної імплементації.

Центральним питанням реалізації Францією інтеграційної стратегії є також її участь у розробленні єдиної європейської політики у сфері експорту озброєнь. Прикметно відзначити, що традиційно відстоюючи ідею щодо окремої від НАТО політики безпеки та оборони (що докорінно відрізняється від позиції Великобританії), ця держава стала головним ініціатором укладення у 2001 р. угоди про створення Організації із співробітництва у сфері озброєнь (ОССАР – L'Organisation conjointe de Cooperation en matière d'armement) [79, с. 244], який має за мету зближення національних політик країн ЄС у військово-оборонній сфері. Його підписантами крім самої Франції є Німеччина, Італія, Великобританія, Бельгія та Іспанія, а Нідерланди, Люксембург і Туреччина взаємодіють з організацією у рамках програми партнерства.

Своєю чергою, у Білій книзі оборони та національної безпеки Франції, ухваленій у 2008 р., було задекларовано повномасштабну реінтеграцію держави до

НАТО під впливом докорінної зміни геостратегічної обстановки у світі та Європі; бажання Франції посилити свою роль в якості світового лідера та зміцнити свій вплив на процеси ухвалення політичних рішень в Альянсі, планування і проведення глобальних військових операцій; а також прагнення встановити баланс сил усередині НАТО між європейською і американською складовими [1, с. 232]. Крім того, у Білій книзі 2008 р. вперше відзначається, що не всі держави-члени Євросоюзу можуть одночасно бути членами НАТО. Тобто навіть спільна безпекова й оборонна політика країн ЄС кваліфікується Францією як доповнюючий елемент всезагальної атлантичної безпекової політики, а не як її дублююча структура та невід'ємний структурний компонент [150, с. 86]. Головним завданням такої політики є нарощування потужностей Євросоюзу щодо участі у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів, у тому числі тих, що «спалахують» за межами Європи (на Близькому і Середньому Сході, в Африці та інших регіонах світу).

Більше того, наступна редакція Білої книги, ухваленої на початку президентської каденції Ф. Олланда у 2013 р., ще раз підтвердила ключовий векторний тренд відокремлення європейської системи оборони від НАТО. Це дає підстави зробити висновок, що у розбудові європейського безпекового простору французька дипломатія завжди діяла у традиційному для себе форматі, намагаючись, де це можливо, імплементувати в Європі автономні безпекові механізми та зберігати їх формальну відокремленість від трансатлантичної безпекової системи, іноді навіть усупереч засадничим принципам солідарності західної цивілізації.

Таким чином, сучасна оборонна стратегія Франції спрямована, з одного боку, на розбудову спільної європейської оборонної системи, а з другого – активізацію участі держави у формуванні європейського континентального безпекового простору. Зокрема, передбачається, що ядро ЄС у складі Франції, Німеччини, Нідерландів, Люксембургу, Італії та Бельгії на основі імплементатії єдиних механізмів військової інтеграції держав даного блоку (мінімальний оборонний бюджет на рівні не менше 2% ВВП, формування внутрішньорегіонального ринку озброєнь, виділення кожною державою 10 тис військовослужбовців для

формування спільних сил реагування, реалізація проектів антитерористичної боротьби і створення розвідувальних технологій, а також розбудова спільної військової інфраструктури та системи протиракетної оборони) мають забезпечити належний рівень міждержавної військової інтеграції та створити основи для розбудови регіонального безпекового простору на європейському континенті. І центральне місце у даному процесі відводиться Франції. Водночас її нинішній курс на нарощування національного ядерного потенціалу є також свідченням стратегічної цілі посилити свій вплив у структурах ЄС і НАТО на тлі суттєвого послаблення конкурентних позицій держави на глобальних ринках та у сфері економіки, фінансів та інновацій.

Разом з тим, дуже довгий час аж до прямої агресії Російської Федерації проти України держави ЄС не готові були нарощувати свої оборонні бюджети, особливо з огляду на наявність потужної колективної безпекової структури НАТО, лівову частку витрат на яку несуть США як ключова опора і безсумнівний лідер західного світу. Достатньо сказати, що за даними експертів британського аналітичного центру «European Leadership Network», 14 європейських країн-членів НАТО не забезпечують нині належної фінансової підтримки для повної модернізації своїх збройних сил та всебічного розвитку власного оборонного потенціалу. А загалом, на тлі зростання державних витрат країн ЄС у 2012 р. порівняно з 2007 р. на 10,8% їх сукупні оборонні витрати за відповідний період було скорочено на 6,9% [25, с. 26]. Зрозуміло, що без достатнього фінансування військових витрат європейська оборонна промисловість надалі зазнаватиме суттєвої фрагментації, тож країнам ЄС необхідно докладати значних зусиль для нарощування регіонального співробітництва у сфері безпеки й оборони із забезпеченням динамічного розвитку оборонної промисловості та новітніх досліджень у сфері ВПК.

Таким чином, наростання в останні роки інституційної кризи в ЄС (особливо після «Брексіту» у Великобританії) з усією очевидністю окреслив обмеженість і недостатній ресурс діючих двосторонніх форматів інтеграційного співробітництва Франції. У найближчі роки стратегічними пріоритетами реалізації Францією євроцентристської інтеграційної стратегії стануть посилення нею свого конкурентного впливу на процес ухвалення управлінських рішень в економічній та

військово-політичній сфері; нівелювання асиметричності трансатлантичної системи безпеки на основі розбудови європейських політичних і безпекових механізмів; а також подальша інституціоналізація європейської континентальної інтеграції зі зростаючим делегуванням управлінських рішень на наднаціональний рівень.

З метою визначення ступеня впливу Франції на реалізацію інтеграційної політики ЄС в економічній сфері оцінимо ступінь синхронізації національних бізнес-циклів держав даного блоку та розрахуємо асиметрію реальних шоків на основі взаємозв'язку між щорічними темпами приросту їх ВВП у доларових цінах. Відповідно до методології У. Вольфа і К. Хамада [215] та використовуючи можливості програмного продукту STATISTICA 10.0 розрахуємо коефіцієнти кореляції Пірсона для ЄС-28 за період з 1980 р. по 2015 р.

Загальновідомо, що коефіцієнт кореляції Пірсона широко використовується нині у математичній статистиці для оцінки тісноти зв'язку, або показників кореляції (лінійної залежності) між двома змінними x , y , який може набувати значень від -1 до $+1$ включно. При цьому значення коефіцієнта на рівні $+1$ означає, що залежність між змінними x , y є лінійною і відображає зростання показника Y при зростанні показника X ; на противагу – значення коефіцієнта на рівні -1 означає зменшення показника Y при зростанні X . У випадку наявності лінійного зв'язку між показниками X і Y вибіркові дані розподілені за нормальним законом, якщо ж коефіцієнт кореляції Пірсона рівний 0 , то лінійної кореляції між змінними немає.

Завдяки нормуванню коефіцієнт кореляції Пірсона є безрозмірною величиною (формула 3.1) і дозволяє оцінити тісноту зв'язку між змінними X і Y за вибірковими даними з можливістю перевірки її статистичної значущості, тобто оцінкою можливостей поширення отриманих результатів на усю генеральну сукупність:

$$R_{xy} = \frac{M[(X - M_x)(Y - M_y)]}{\sigma_x \sigma_y} \quad (3.1)$$

На відміну від функціональної залежності, за якої кожному значенню однієї величини відповідає точно відоме значення іншої, імовірнісний зв'язок

характеризується тим, що кожному значенню однієї змінної відповідає множина значень другої змінної. Тіснота зв'язку при цьому характеризується також і абсолютною величиною коефіцієнта кореляції [10, с. 85].

У проведеному нами аналізі оцінка ступеня впливу Франції на реалізацію інтеграційної політики ЄС в економічній сфері здійснюється на основі визначення ступеня синхронізації національних бізнес-циклів держав-членів Євросоюзу та порівняння критичних значень коефіцієнтів кореляції Пірсона. Для розрахунку тестових значень коефіцієнтів у нашому аналізі використовувались дані щодо: щорічних темпів зростання ВВП; подушового ВВП; валового інвестування капіталу; індексу інфляції; рівня безробіття; балансу поточного рахунку платіжного балансу; а також потоків прямих іноземних інвестицій за поточним курсом.

Для аналітичної оцінки значення коефіцієнта кореляції Пірсона використовуються такі градації: від 0 до 0,2 – дуже низький кореляційний зв'язок; від 0,2 до 0,5 – низький; від 0,5 до 0,7 – середній; від 0,7 до 0,9 – високий; від 0,9 до 1,0 – дуже високий. Як свідчать підсумкові результати авторського кореляційного аналізу усереднених показників коефіцієнтів кореляції Пірсона за країнами-членами ЄС у розрізі відповідних показників їх соціально-економічного розвитку у період 1980-2015 рр. (додаток Д), середній коефіцієнт темпів приросту ВВП у постійних доларових цінах становить 0,70, що відповідає рівню середнього кореляційного зв'язку.

При цьому прикметно також відзначити, що за досліджуваною країною групою відсутні держави з від'ємним коефіцієнтом кореляції. Інакше кажучи, в даному регіональному угрупованні немає країн, макроекономічна динаміка яких рухається у протифазі з іншими державами-членами. Найнижчі показники кореляції за темпами приросту реального ВВП у середньому з усіма країнами регіону зафіксовано у Мальти (0,40), Польщі (0,41), Греції (0,48) та Кіпру (0,56). Водночас, у семи з досліджуваних європейських країн (Словенії, Фінляндії, Італії, Чехії, Нідерландів, Франції та Словаччині) були зафіксовані максимальні коефіцієнти кореляції (0,80; 0,79; 0,78; 0,78; 0,77; 0,76; 0,76), що свідчить про високий рівень кореляційного зв'язку.

Ще вищий рівень кореляційного зв'язку спостерігається за показником подушового ВВП, середнє значення коефіцієнта кореляції Пірсона у період 1980-2015 рр. становить за даним інтеграційним угрупованням 0,96, що відповідає дуже високому рівню. Водночас за такими країнами, як Австрія, Бельгія, Хорватія, Чехія, Данія, Фінляндія, Франція, Угорщина, Люксембург, Нідерланди, Словенія, Швеція та Великобританія цей показник досягає 0,98.

Зупинимося детальніше на показнику валового інвестування капіталу. За досліджуваний період середній рівень коефіцієнта кореляції за даним показником становив 0,37, що відповідає низькому рівню кореляційної залежності. При цьому у Румунії зафіксовано від'ємне значення даного показника (-0,02), що свідчить про діаметрально протилежне спрямування національного тренду валового інвестування капіталу відносно решти країн блоку. Низький рівень кореляційної залежності свідчить про різномірний характер нагромадження капіталу у даному інтеграційному угрупованні.

Що стосується інфляції у країнах ЄС-28, то вона аналізується на підставі кореляції даних інфляції за індексами споживчих цін (ІСЦ) протягом 1980-2015 рр. Середній рівень коефіцієнта кореляції ІСЦ для держав даного інтеграційного блоку становить 0,98, що відповідає дуже високому рівню кореляційної залежності. Це свідчить про те, що країни-члени ЄС завдяки глибокій інтеграційній взаємодії досягли рекордного зниження трансакційних витрат операцій їх суб'єктів господарювання; а відсутність у даній вибірці країн з від'ємним коефіцієнтом кореляції інфляції за індексом споживчих цін відносно решти країн блоку додатково підтверджують дану тезу.

Що стосується кореляції показника чистого припливу прямих іноземних інвестицій за статтями платіжних балансів європейських країн, то вона є низькою і становить всього 0,27. Це означає, що іноземні інвестори не сприймають країни ЄС-28 як єдиний регіональний інвестиційний портфель, а виділяють країни-лідери і країни-аутсайтери, з погляду привабливості інвестиційних капіталовкладень. Подібна мотивація зарубіжних інвесторів стає причиною доволі нерівномірного розподілу прямих інвестицій в регіоні, коли низка досліджуваних країн постійно

відчувають надлишковий приплив інвестицій (Німеччина, Франція, Великобританія та ін.), а інші (Греція, Румунія, Угорщина та ін.) – відчувають їх брак.

З проведеного аналізу можемо зробити висновок про збереження у найближчі десятиліття різношвидкісної динаміки економічного розвитку країн Європейського Союзу, а звідси – неоднаковий країновий ефект від діяльності інститутів наднаціонального регулювання. При цьому подальші процеси інституціоналізації інтеграційного блоку ЄС та розбудова європейського економічного простору на неінституціоналізованій основі значно посилять синхронізацію національних бізнес-циклів країн-членів, підвищать рівень кореляції їх макроекономічних показників, а також пом'якшать асиметричні шоки у процесі їх валютної інтеграції.

Висновки до розділу 3

1. Національна модель організації фінансової системи Франції характеризується, з одного боку, домінуючою регуляторною роллю держави у процесах акумуляції і перерозподілу фінансових активів, а з другого – пріоритетною роллю банківського сектору у трансформації сукупних заощаджень в інвестиції. Завдяки великокапіталізованій банківській системі забезпечується глибоке інтегрування французької економіки у глобальний фінансовий простір, широкий доступ підприємницьких структур і банків до світових фінансових ринків та вільне зарубіжне інвестування заощаджень значної частини домогосподарств.

2. Реалізація Францією своєї фінансової політики має низку обмежень, що впливають насамперед з неможливості забезпечення ефективного впливу національного уряду на економічну кон'юнктуру за допомогою фінансово-кредитних інструментів з причин належності останніх до функціональних компетенцій Європейського центрального банку як ключового наднаціонального органу Євросоюзу. Разом з тим, в останнє десятиліття за умов наростання глобальної нестабільності фінансова політика Франції зазнає глибокого реформування, яке торкнулось насамперед децентралізації бюджетної системи, диверсифікації міжбюджетних трансфертів, запровадження програмно-цільового методу складання загального бюджету; прямої державної підтримки фінансового і реального сектору; рекапіталізації банківської системи; пом'якшення державної монетарної політики

тощо. Завдяки імплементації цих заходів Франції у посткризовий період вдалось запобігти масштабним дефолтним ризикам національної банківської системи, нівелювати кризу ліквідності, не допустивши при цьому різкого спаду реального виробництва та зниження соціальних стандартів.

3. Міграційна політика Франції є однією з найскладніших у її зовнішньоекономічному і політичному курсі з огляду на значний вплив міграційних процесів на національну, етнічну і релігійну структуру французького суспільства. Як один з найбільших імміграційних центрів світу, ця держава за понад 150-річний історичний період напрацювала доволі ефективні і диверсифіковані механізми національної міграційної політики, спрямовані на забезпечення безперешкодної імміграції вихідців з колишніх колоній, недопущення нелегальної міграції, надання притулку мігрантам, повернення незаконних іммігрантів та імплементації загальноєвропейських норм у сфері цілеупорядкування міграційних рухів.

4. В умовах наростання глобальної нестійкості міграційна політика Франції характеризується багаторівневою структурою і включає диверсифікований інструментарій національного і наднаціонального рівнів. Він охоплює широкий комплекс заходів щодо реалізації принципу позитивної дискримінації іммігрантів; імплементацію селективних заходів відбору найбільш затребуваних для економіки кваліфікованих професійних кадрів, науковців та талановитої молоді; суттєве скорочення сімейної імміграції; реалізацію програм надання економічної допомоги країнам походження іммігрантів тощо. Стратегічним пріоритетом реалізації Францією міграційної політики є перехід в останні роки від асиміляційної до інтеграційної її моделі із всебічним прогресуючим включенням усіх іммігрантів, котрі законно проживають на території держави, у єдине національне співтовариство на рівні прав і обов'язків з їх безперешкодним допуском до участі у суспільно-громадському житті.

5. Високий конкурентний бренд Франції на глобальних ринках вирішальною мірою забезпечений її активною роллю у процесах європейської інтеграції. З самого їх початку ця держава відігравала провідну роль у процесах політичної консолідації та економічної конвергенції держав регіону, а також забезпеченні ефективного функціонування наднаціональних спільних інституцій. Перебуваючи в авангарді усіх найважливіших інтеграційних процесів, що відбуваються на європейському континенті, Франція по суті завжди формувала їх структуру і векторні тренди, а від її політики значною мірою залежали характер і динаміка міждержавної інтеграційної

взаємодії в ЄС, розвиток системи безпеки в регіоні, а також напрями трансформації провідних європейських інституцій.

6. В останні десятиліття Франція реалізує модель диференційованої євроінтеграції, органічно поєднуючи у своїй дипломатії білатеральний (на основі двосторонніх зв'язків з державами-партнерами по блоку ЄС) та інституційний (делегування наднаціональним інституціям традиційних функцій державного управління) рівні реалізації своїх національних інтересів у сфері регіональної інтеграції. Разом з тим, нині дедалі більшою мірою окреслюється недостатній ресурс діючих двосторонніх форматів інтеграційного співробітництва Франції. У найближчі роки стратегічними пріоритетами реалізації Францією євроцентристської інтеграційної стратегії стануть посилення нею свого конкурентного впливу на процес ухвалення управлінських рішень в економічній та військово-політичній сфері; нівелювання асиметричності трансатлантичної системи безпеки; а також подальша інституціоналізація європейської континентальної інтеграції зі зростаючим делегуванням управлінських рішень на наднаціональний рівень.

7. Авторські розрахунки середніх значень коефіцієнтів кореляції Пірсона за ЄС-28 за основними показникам макроекономічної динаміки (щорічних темпів зростання ВВП, динаміки подушового ВВП, валового інвестування капіталу, рівня інфляції, рівня безробіття, балансу поточного рахунку платіжного балансу та чистого притоку прямих іноземних інвестицій) за 1980-2015 рр. свідчать про збереження у найближчі десятиліття різношвидкісної динаміки економічного розвитку країн даного інтеграційного блоку, а звідси – неоднаковий країновий ефект від діяльності інститутів наднаціонального регулювання. Подальші процеси інституціоналізації інтеграційного блоку ЄС та розбудова європейського економічного простору на неінституціоналізованій основі значно посилять синхронізацію національних бізнес-циклів країн-членів, підвищать рівень кореляції їх макроекономічних показників, а також пом'якшать асиметричні шоки у процесі їх валютної інтеграції.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора [35; 36; 37; 47; 49; 50; 53; 54].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової задачі щодо визначення природи і рушійних сил модернізації національних економічних стратегій в умовах глобальної нестійкості, розкриття форм і механізмів реалізації Францією глобалізаційної стратегії, а також обґрунтування напрямів її адаптації до сучасних викликів. Це дало автору змогу сформулювати ряд висновків теоретичного та практичного значення:

1. Фундаментальні трансформації світової економічної системи, що базуються на процесах транснаціоналізації, регіональної інтеграції, інституціоналізації, соціалізації, екологізації та мереживізації глобальної економіки, справляють безпрецедентний вплив на національні стратегії економічного розвитку насамперед на основі зростаючого залучення національних економік до транснаціональних виробничих мереж, глобальних вартісних ланцюгів та внутрішньокорпоративних ринків товарів, послуг та технологій; посилення інвестиційної і фінансово-кредитної експансії зарубіжних ТНК; динамічного розширення експорто-орієнтованих галузей і секторів національних економік; посилення стандартизації й уніфікації національного виробництва відповідно до міжнародних критеріїв; підпорядкування певної частини національних економічних інтересів регіональним і глобальним інтересам з відповідним делегуванням частини традиційних функцій державного економічного менеджменту на регіональний і наднаціональний рівень.

2. На початку третього тисячоліття національні стратегії економічного розвитку зазнають системного впливу глобальної нестійкості з погляду змін як стратегічних цілей макроекономічної політики країн та їх пріоритетності, так і системи заходів, дій і механізмів з їх реалізації. В останні десятиліття глобальна нестійкість чимраз більшою мірою набуває рис іманентної властивості та «природного» стану функціонування світового господарства, що характеризується порушенням його рівноваги і пропорцій з причин стихійності глобального виробництва та відсутності планомірності діяльності його економічних агентів. За таких умов досягнення світогосподарською системою чергового стану стійкості завжди відбувається через перманентні коливання ділової кон'юнктури та постійно повторювані економічні кризи, котрі за своєю природою відображають досягнення певним параметром міжнародної економічної системи граничного (критичного) значення.

3. У процесі еволюційного розвитку економіки Франції зміст, структура та напрями її зовнішньоторговельної стратегії зазнавали постійних модифікацій і трансформацій, обумовлених необхідністю підтримання оптимальних пропорцій між матеріальними, грошовими і трудовими ресурсами, виробництвом і споживанням, товарною масою і купівельною спроможністю населення, а також надходженнями і платежами у розрахунках з іншими країнами. Ключові механізми реалізації Францією сучасної експортної стратегії спрямовані на нарощування обсягів експортних поставок, диверсифікацію їх структури, підвищення частки товарів з високою доданою вартістю, а також зміцнення конкурентних позицій вітчизняних продуцентів на глобальному ринку. Досягненню цієї стратегічної мети підпорядкований нині комплекс інституційно-інфраструктурних, фінансово-економічних, регіонально-інтеграційних та наднаціональних важелів і механізмів.

4. Визначальну роль у реалізації сучасної національної стратегії Франції відіграють інвестиційні механізми, котрі забезпечують динамічні процеси транснаціоналізації національної економіки та досягнення нової якості відтворювальних процесів на інтернаціональному рівні. Міжнародна інвестиційна політика цієї держави є комплексним відображенням рівня її інтеграційної взаємодії з країнами-членами ЄС, диспозиції французьких ТНК у європейському інвестиційному просторі, а також ступеня вертикальної диверсифікації їх фінансово-господарської діяльності. В умовах загострення конкуренції за глобальний капітал інвестиційна стратегія Франції зорієнтована на подальшу лібералізацію вітчизняного інвестиційного режиму, поліпшення інвестиційного клімату, а також реалізацію відповідних податкових, грошово-кредитних і амортизаційних заходів, спрямованих на нарощування іноземного інвестування економіки.

5. Запорукою високої динаміки науково-технічного розвитку Франції та її активної участі у процесах міжнародного та загальноєвропейського технологічного трансферу є ефективна державна політика у цій сфері. Вона має системний, стратегічно виважений і багаторівневий характер та реалізується на основі ефективного поєднання нормативно-правової бази, урядових програм, стратегій і планів; інституційно-регуляторного забезпечення та економіко-фінансових інструментів його підтримки і стимулювання (податкові пільги та податкові кредити для інноваційних підприємств та міжнародних інвесторів; податкові знижки для інноваційних корпорацій, підприємств малого і середнього бізнесу, бізнес-ангелів;

цільові гранти конкурентним університетам; податкові преференції наукомістким та експортно-орієнтованим підприємствам та ін.).

6. Національна фінансова система Франції відіграє ключову роль у процесах акумуляції і перерозподілу фінансових ресурсів в економіці. В останнє десятиліття фінансовий курс держави зазнав глибоких трансформацій в частині бюджетного, податкового та грошово-кредитного реформування, що дало змогу не допустити масштабні дефолтні ризики національної банківської системи, пом'якшити вимоги до кредитування реального сектору, нівелювати кризу ліквідності, а також не допустити різкого спаду виробництва у реальному секторі та зниження соціальних стандартів і рівня життя французьких громадян.

7. В умовах наростання глобальної нестійкості міграційна політика Франції дедалі більшою мірою набуває багаторівневого, диверсифікованого і комплексного характеру. За збереження традиційного інструментарію регулювання імміграційних процесів (селективність у відборі найбільш затребуваних для економіки кваліфікованих професійних кадрів, скорочення сімейної імміграції, боротьба з нелегальною міграцією тощо) в останні роки суттєво зростає роль важелів економічної допомоги країнам походження іммігрантів (фінансування будівництва соціальної інфраструктури, адресної допомоги та реалізація «точкових» проектів розвитку). При цьому ключовою в реалізації Францією сучасної міграційної політики є перехід від асиміляційної до інтеграційної її моделі із всебічним прогресуючим включенням усіх осіб, котрі законно проживають на території Франції, у єдине національне співтовариство на рівні прав і обов'язків, а також безперешкодним їх допуском до участі у суспільно-громадському житті та рівністю можливостей суспільного визнання.

8. Глобальний конкурентний статус Франції вирішальною мірою забезпечений її активною роллю у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії. Ключовим напрямом реалізації національних інтересів цієї держави є всебічна підтримка подальшої інституціоналізації інтеграційного угруповання ЄС як на основі поглиблення білатерального формату співробітництва з державами-партнерами по блоку, так і через нарощування потенціалу наднаціональних інституцій регіонального менеджменту з дедалі більшим делегуванням їм традиційних функцій державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авраменко В. В. Євроатлантична політика Франції в контексті європейської доктрини безпеки та оборони / В. В. Авраменко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Випуск 102 (Частина I). – С. 229-234.
2. Банк Франції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.banque-france.fr/
3. Беленький О. Ю. Ключові тенденції розвитку науково-технологічного співробітництва в ЄС / О. Ю. Беленький // Вчені записки. – 2014. – Вип. 16. – С. 205-212.
4. Біла Л. М. Спільні і відмінні риси податкових систем країн Європейського Союзу та України / Л. М. Біла // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 6. – С. 656-661.
5. Білорус О. Г. Глобальна інтеграція і тенденції кризової еволюції світу / О. Г. Білорус // Економічний часопис ХХІ. – 2010. – №7-8. – С. 3-9.
6. Білорус О. Г. Транзитивні країни у світосистемі постіндустріального глобалізму / О. Г. Білорус // Економічний часопис – ХХІ. – 2013. – №7-8(1). – С. 3-6.
7. Благун І. Г. Бюджетний менеджмент / І. Г. Благун, Р. М. Воронко, М. Л. Бучкович. – Л.: Магнолія, 2008.
8. Большая Европа: идеи, реальность, перспективы: монография / Под общей ред. А. А. Громько, В. П. Федорова. – М.: Весь мир, 2014.
9. Вархолова Т. Стратегии Европейского Союза: акцент на конкурентоспособности / Т. Вархолова, Л. Дубовицка // Научный диалог. – 2015. – № 1 (37). – С. 160-170.
10. Василенко О. А. Математично-статистичні методи аналізу у прикладних дослідженнях: навч. посіб. / О. А. Василенко, І. А. Сенча. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2012.
11. Васильев В. С. Мировой финансовый кризис. Фаза 2 (Рецессия) / В. С. Васильев, Е. А. Роговский // США – Канада: политика, экономика, культура. – 2009. – №3. – С. 23-41.
12. Внешнеторговая политика Франции. Проблемы французской внешней торговли. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.finance-economy.ru

13. Войтов С. Г. Торговельні санкції Росії проти України: аналіз наслідків і причин / С. Г. Войтов // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015. – №2. – С. 56-61.
14. Гальперіна Л. П. Адаптація регіональної політики Європейського Союзу до імперативів глобального розвитку / Л. П. Гальперіна // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Науковий журнал. – К.: НАУ, 2013. – № 3. – С. 21–26.
15. Гальперіна Л. П. Нові сенси розвитку національних економік у постіндустріальну епоху / Л. П. Гальперіна // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 123 (частина І). К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2014. – С. 138–146.
16. Гальперіна Л. П. Роль социального капитала в условиях адаптации страны к условиям глобальной нестабильности / Л. П. Гальперіна // Прогресс: Международный научный журнал. – 2014. – №3–4. – С. 156–159.
17. Геоекономічні сценарії розвитку і Україна: монографія / М. З. Згуровський, Ю. М. Пахомов, А. С. Філіпенко та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010.
18. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография / Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.; под науч. ред. Д. Лукьяненко и А. Поручника. – К.: КНЭУ, 2013.
19. Глобальные дисбалансы и кризисные явления в мировой экономике. Ч. I / под ред. А. И. Бажана (отв. ред.) и др. – М.: Ин-т Европы РАН: Рус. сувенир, 2013.
20. Государственное регулирование экономики: опыт пяти стран / [Ступин В., Хохлова Т., Шадрин А и др.]; Институт экономики переходного периода. – М., 1999.
21. Гоцуляк Л. В. Інвестиційна політика розвинених країн в умовах становлення інноваційної економіки / Л. В. Гоцуляк // Ефективна економіка. – 2014. – №9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3330>
22. Гришина О. А. Регулирование мирового финансового рынка: теория, практика, инструменты / О. А. Гришина, Е. А. Звонова. – М.: ИНФРА-М, 2010.

23. Данилишин М. С. Мировой опыт стимулирования экспорта / М. С. Данилишин // Вестник сахарников Украины. – 2015. – №1 (104). – С. 28-31.
24. Дегтерев Д. А. Современные тенденции государственной поддержки экспортной и инвестиционной деятельности зарубежных государств / Д. А. Дегтерев // Мировое и национальное хозяйство. – 2011. – №2 (17). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mirec.ru/2011-02/d-a-degterev>
25. Діденко Н. Г. Вплив «російського чинника» на фінансування оборонної сфери країн ЄС / Н. Г. Діденко // Стратегічні пріоритети. – 2015. – №2 (35). – С. 26-36.
26. Економічна асоціація України з Європейським Союзом: монографія / О. І. Шнирков, В. І. Муравйов, Р. О. Заблоцька та ін.; за ред. О. І. Шниркова, В. І. Муравйова. – ВПЦ «Київський університет», 2015.
27. Економічний словник-довідник / За ред. С. В. Мочерного. – К.: Femina, 1995.
28. Єфименко Т. І. Антикризове податкове регулювання фінансового сектору / Т. І. Єфименко // Фінанси України. – 2011. – №11. – С. 3-21.
29. Евросоюз в XXI веке: прошлые успехи. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ieras.ru/pub/21-08-2015_14-49-38/im1.pdf
30. Зайнагутдинова А. И. Современное сосотояние и перспективы многосторонних торговых переговоров Дохийского раунда / А. И. Зайнагутдинова // Актуальные проблемы экономики и права. – 2014. – №4. – С. 206-214.
31. Затонацька Т. Світовий досвід формування державної інвестиційної політики та механізмів її реалізації / Т. Затонацька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Серія «Економіка». – 2014. - №8 (161). – С. 6-10.
32. Звіргзде К. І. Глобальна нестійкість і національні економічні інтереси / К. І. Звіргзде // Стратегія розвитку України: наук. журнал. – 2013. – №1. – С. 84-88.
33. Звіргзде К. І. Деякі аспекти впливу процесів глобалізації на параметри стратегії економічного розвитку / К. І. Звіргзде // Економіка-погляд у майбутнє. Тенденції інноваційного розвитку економіки: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 квітня 2014 р.). – Дніпропетровськ, 2014. – С. 9-12.
34. Звіргзде К. І. Деякі аспекти реалізації та захисту національних інтересів транзитивних країн / К. І. Звіргзде // Реструктуризація глобального простору: історичні

імперативи та виклики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (18 квітня 2013 р.)– Київ, 2013. – С. 185-186.

35. Звіргзде К. І. Деякі інституційні інструменти антикризового захисту національної економіки / К. І. Звіргзде // Інституціональні аспекти функціонування трудового потенціалу: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (4-6 травня 2009 р.). – Луганськ, Євпаторія, 2009. – С. 79-80.

36. Звіргзде К. І. Деякі особливості впливу національної економіки Франції на світові гео економічні процеси / К. І. Звіргзде // Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (6-7 грудня 2013 р.) – Херсон, 2013. – С. 19-22.

37. Звіргзде К. І. Діяльність банків та фінансова криза у Франції / К. І. Звіргзде // Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих вчених та аспірантів. – 2010. – Випуск 24. – С. 117 -124.

38. Звіргзде К. І. Інвестиційний компонент економічної стратегії Франції: глобальні виклики, національна відповідь / К. І. Звіргзде // Економічний аналіз: Зб. наук. праць. – 2016. – Том 24. – № 2. – С. 43-49.

39. Звіргзде К. І. Інноваційний ресурс конкурентоспроможного розвитку Франції у глобальних координатах / К. І. Звіргзде // Економічний форум: наук. журнал – 2016. – № 3. – С. 60-67.

40. Звіргзде К. І. Кластерний механізм реалізації Францією національної інноваційної політики / К. І. Звіргзде // Дванадцять економіко-правові дискусії: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (24 травня 2016 р.). – Львів, 2016. – С. 70-72.

41. Звіргзде К. І. Ключові тенденції розвитку зовнішньоторгівельної діяльності Франції у глобальному конкурентному середовищі / К. І. Звіргзде // Бізнес-Інформ: наук. журнал. – 2016. – №1. – С. 56-62.

42. Звіргзде К. І. Національна безпека держави в умовах світової економічної кризи / К. І. Звіргзде // Стратегія подолання проявів світової економічної кризи: матер. республ. наук.-практ. конф. (18-19 березня 2010 р.). – Київ, 2010. – С. 7-8.

43. Звіргзде К. І. Національна економіка у кризовий період: актуальність та можливості захисту / К. І. Звіргзде // Збірник наук. праць Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2008. – Випуск 56. – С. 123-130.

44. Звіргзде К. І. Національні економічні інтереси та національна безпека в умовах глобальної нестійкості – зарубіжний досвід / К. І. Звіргзде // Проблеми науки: міжгалузевий наук.-практ. журнал. – 2010. – №8. – С. 11-17.

45. Звіргзде К. І. Особливості процесів приватизації державних компаній та ліквідації монополій у Франції / К. І. Звіргзде // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2011. – №39. – С. 178 – 181.

46. Звіргзде К. І. Особливості процесів приватизації державних компаній у Франції / К. І. Звіргзде // Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах: матер. VII міжнар. наук.-практ. конф. (19-21 травня 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 153-154.

47. Звіргзде К. І. Особливості регулювання соціально-трудова відносин у Франції: досвід для України / К. І. Звіргзде // Формування та розвиток трудового потенціалу України: проблеми та перспективи: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (12-13 травня 2011 р.). – Луганськ, 2011. – С. 53-55.

48. Звіргзде К. І. Податкові механізми реалізації національної інвестиційної стратегії Франції / К. І. Звіргзде // Економічний простір: Зб. наук. праць. – 2016. – № 109. – С. 29-40.

49. Звіргзде К. І. Порівняльна характеристика механізмів реалізації національних інтересів України та Франції у системі сучасного світогосподарського порядку / К. І. Звіргзде // Стратегія розвитку України: наук. журнал. – 2012. – №3. – С. 72-78.

50. Звіргзде К. І. Проблеми та перспективи розвитку євро регіонів в Україні / К. І. Звіргзде // Функціонування євро регіонів в умовах трансформаційної економіки: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 травня 2009 р.). – Чернівці, 2009. – С. 34-37.

51. Звіргзде К. І. Регіоналізація та глобалізація як чинники захисту національних інтересів / К. І. Звіргзде // Стратегія розвитку України: наук. журнал. – 2010. – №2. – С. 189-193.

52. Звіргзде К. І. Ризики реалізації національних економічних інтересів в умовах глобалізації / К. І. Звіргзде // Сучасні проблеми глобальних процесів у світовій економіці: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (7-8 листопада 2012 р.). – Київ, 2012. – С. 11-12.

53. Звіргзде К. І. Стратегічні заходи подолання економічної кризи у ЄС / К. І. Звіргзде // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (27 квітня 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 56-57.

54. Звіргзде К. І. Стратегія подолання наслідків кризи у ЄС та стимули економічного зростання / К. І. Звіргзде // Стратегія розвитку України: наук. журнал. – 2011. – №2. – С. 65-69.

55. Звіргзде К. І. Сучасні особливості інноваційної складової промислової політики Франції / К. І. Звіргзде // Дев'яті економіко-правові дискусії: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (1 грудня 2015 р.)– Львів, 2015. – С. 101-103.

56. Звіргзде К. І. Сучасні особливості товарної структури експортно-імпортних операцій Франції / К. І. Звіргзде // Наука як рушійна антикризова сила ї: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (17 листопада 2015 р.) – Київ, 2015. – С. 51-54.

57. Звіргзде К. І. Сучасні тенденції транснаціоналізації французького капіталу / К. І. Звіргзде // Перспективи створення сильної економіки для сучасної України: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (1 грудня 2015 р.). – Тернопіль, 2015. – С. 115-117.

58. Звіргзде К. І. Тенденції та кількісні аспекти економічного зростання різних країн світу / К. І. Звіргзде // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – №1(4). – С. 153-157.

59. Звіргзде К. І. Тенденція «Посилення/Протидія» як вияв захисту національних інтересів у світових інтеграційних процесах / К. І. Звіргзде // Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (15 травня 2012 р.). – Київ, 2012. – С. 51.

60. Звіргзде К. І. Унікальність і адаптивність процесів модернізації у Франції / К. І. Звіргзде // Економіка: сучасний стан та пріоритети розвитку: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (27 травня 2011 р.). – Сімферополь, 2011. – С. 88-89.

61. Звіргзде К. І. Участь держави в організації інноваційної політики Франції / К. І. Звіргзде // Формування конкурентоспроможної економіки: теоретичні, методичні та практичні засади: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 квітня 2012 р.). – Тернопіль, 2012. – С. 231-233.

62. Зони вільної торгівлі на початку ХХІ століття: монографія / О. І. Шнирков, А. С. Філіпенко, А. П. Румянцев та ін.; за ред. О. І. Шниркова, В. І. Муравйова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013.

63. Зульфугарзаде Т. Э. Правовое обеспечение национальной инновационной нанотехнологической системы / Т. Э. Зульфугарзаде. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://istina.msu.ru/media/publications/articles/d9c/0b1/.../77124764.pdf>

64. Иванова І. М. Державна підтримка експорту як інструментзахисту національних інтересів: досвід ЄС, СОТ та уроки для України / І. М. Иванова // Стратегічна панорама. – 2015. – №1 (34). – С. 51-55.

65. Ильин А. Е. Таможенно-тарифная политика и практика Европейского Союза на современном этапе / А. Е. Ильин // Российский внешнеэкономический вестник. – 2008. – №10 (Октябрь). – С. 35-45.

66. Інформаційний бюлетень з економічних питань Відділу з економічних питань Посольства України у Сполучених Штатах Америки. – №24, Листопад 2014 р. – січень 2015 р.

67. Капица С. Глобальная демографическая революция и будущее человечества. Доклад на заседании Президиума РАН 24 февраля 2003 г. / С. Капица // Демоскоп Weekly. – 2004. – №153-154.

68. Карий О. І. Проекти державно-приватного партнерства: ключові проблеми практичної реалізації / О. І. Карий, К. В. Процак, А. О. Мавріна // Економічний аналіз. – 2015. – Том 20. – С. 35-44.

69. Карлін М. І. Фінанси країн Європейського Союзу / М. І. Карлін. – К.: Знання, 2011.

70. Карлін М. І. Фінансові системи країн Західної Європи / М. І. Карлін. – К.: Академія, 2009.

71. Карпец А. Америка зальет Европу сжиженным газом. «Газпром» сдает позиции // Главком, 22 января 2016 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://glavcom.ua/articles/37286.html>

72. Карпов С. А. Управление инновационным развитием региона на примере технопарка Франции / С. А. Карпов // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2012. – №3. – С. 88-93.

73. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. / М. Кастельс. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://polbu.ru/kastels_informerepoch/ch39_i.html

74. Козюк В. Позиції резервних валют: теоретичний вимір та посткризові зрушення / В. Козюк // Економіка України. – 2012. – №7. – С. 55-69.

75. Кондрат Е. Н. Международная финансовая безопасность в условиях глобализации. Основные направления правоохранительного сотрудничества государств: монография / Е. Н. Кондрат. – М.: ЛитРус, 2015.

76. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз і Договору про функціонування ЄС (2010/C83/01). – Офіційний вісник Європейського Союзу. – 30.3.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/23491.PDF

77. Королев В. И. Инновационные территориальные кластеры: зарубежный опыт и российские условия / В. М. Королев // Российский внешнеэкономический вестник. – 2013. – № 11. – С. 20-27.

78. Корреспондент, 18 октября 2015 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/world/3577629-v-oon-podschytyaly-kolychestvo-syryiskykh-bezhentsev>

79. Кравченко В. В. Роль Франції в загальній європейській політиці безпеки / В. В. Кравченко, О. В. Крапівін // Вісник Донецького національного університету. – Серія Б. Гуманітарні науки. – 2012. – № 2. – С. 242-246.

80. Крыжановский С. Геополитика и геоэкономика войны в Сирии: игроки, интересы, стратегии // Хвыля, 1 октября 2015 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/geopolitika-i-geoekonomika-voynyi-v-sirii-igroki-interesy-strategii.html>

81. Кучерова І. М. Конвергенція національних податкових систем: здобутки та перспективи / І. М. Кучерова // Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2013. – №4. – С. 400-404.

82. Леонов С. В. Спеціальне оподаткування банків: зарубіжний досвід і можливості впровадження в Україні / С. В. Леонов, В. Н. Гланц // Бізнес Інформ. – 2013. – №3. – С. 228-231.

83. Мельянцеv В. Сдают ли развитые страны развивающимся свои позиции? / В. Мельянцеv // МЭиМО. – 2009. – №12. – С. 3-18.

84. Міжнародна економіка: підручник / Д. Лук'яненко, А. Поручник, Я. Столярчук. – К.: КНЕУ, 2014.

85. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник / Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, О. В. Захарченко та ін. – Київ, Аврор, 2011.
86. Молдован О. О. Податкові інструменти стимулювання НДДКР корпоративного сектору: світова практика застосування / О. О. Молдован // Стратегічна панорама. – 2013. – №3 (28). – С. 38-45.
87. Молчанова О. А. Трансформація економічного кризиса в умовах глобалізації / О. А. Молчанова, Ю. С. Чепурко // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. – 2013. – Вып. 2 (80). – С. 22-28.
88. Олійник В. Теоретичні засади та практика моніторингу регіональної політики ЄС / В. Олійник, О. Гончарова // Міжнародна економічна політика. – 2014. – №2 (21). – С. 155-178.
89. Омельченко А. В. Політика Франції в ЄС на початку ХХІ ст. / А. В. Омельченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 37. – С. 252-257.
90. Орехова С. В. Миграционная политика Франции / С. В. Орехова // Власть. – 2015. – № 3. – С. 149-151.
91. Охотнікова О. М. Роль державного управління в діяльності технопарків в Україні / О. М. Охотнікова, В. В. Раткін // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2013. – № 5. – С. 42-49.
92. Петрашко Л. П. Корпоративна відповідальність: крос-культурні моделі та бізнес-практики: монографія / Л. П. Петрашко. – К.: КНЕУ, 2013.
93. Петрушевська В. В. Фінансова політика попередження та ліквідації наслідків глобальної економічної нестабільності: закордонний досвід / В. В. Петрушевська // Проблеми економіки. – 2014. – №1. – С. 31-36.
94. Повідомлення Комісії Європейському парламенту, Раді та Європейському економічно-соціальному комітету. Подвійне оподаткування на єдиному ринку. – Брюссель, 11.11.2011 р. – СОМ (2011) 712. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/32585
95. Поливач А. П. Единая европейская валюта и внешняя торговля стран еврозоны / А. П. Поливач // Вестник финансового университета. – 2012. – №3. – С. 87-97.

96. Поручник А. М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія / А. М. Поручник. – К.: КНЕУ, 2008.
97. Поставки газа в Европу принесут Штатам одни убытки // Взгляд, 18 ноября 2015 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vz.ru/economy/2015/11/18/778799.html>
98. Производственные кластеры как инструмент роста конкурентоспособности региона: монография / Т. Ускова, А. Барабанов, Л. Иогман и др. – М.: Litres, 2014.
99. Разуваева Д. В. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів / Д. В. Разуваева // Управління розвитком. – 2014. – №10 (173). – С. 69-71.
100. Райхлин Э. И. Разбор некоторых обвинений против США / Э. И. Райхлин // Известия СПбУЭФ. – 2012. – №5. – С. 13-24.
101. Регламент комісії №1063/2010 від 18.11.2010 року, що вносить зміни до Регламенту (ЄЕС) № 2454/93 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/31572>
102. Россия G-20. Санкт-Петербургский план действий. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.g20russia.ru.documents>
103. Рубцов Б. Б. Финансовый рынок Франции / Б. Б. Рубцов // Портфельный инвестор. – 2009. – № 3-4. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mirkin.ru/_docs/rubcov_france.pdf
104. Руффини П.-Б. Научная и инновационная политика во Франции / П.-Б. Руффини // Форсайт. – 2008. – №2 (6). – С. 48-55.
105. Савостенко Т. О. Система фінансового забезпечення місцевого самоврядування Франції в умовах децентралізації управління: досвід для України / Т. О. Савостенко, О. Ю. Матвеева // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 2. – С. 271-278.
106. Сакс Дж. Стоит ли хвалить Клинтона за процветание Америки? / Дж. Сакс // Независимая газета, 18 авг. 2000 г.
107. Саліхова О. Досвід Франції та Німеччини щодо створення умов для піднесення рівня національних високотехнологічних виробництв / О. Саліхова // Економіст. – 2011. – №11. – С. 67-70.

108. Соловйова Ю. М. Світовий досвід бюджетної політики / Ю. М. Соловйова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: trade.donnuet.dn.ua/download/.../Soloveva.pdf
109. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики / А. Солодько, А. Фітисова. – Аналітичний центр CEDOS, 4 березня 2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>
110. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія; За заг. редакцією Д. Г. Лук'яненка, В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2007.
111. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія / Я. М. Столярчук. – К.: КНЕУ, 2009.
112. Столярчук Я. Реалізація глобальних цілей США: континентально-інтеграційний контекст / Я. Столярчук, А. Светлов // Міжнародна економічна політика. – 2013. – №1 (18). – С. 21-40.
113. Сторожук О. В. Податок на прибуток підприємств: вітчизняний та зарубіжний досвід / О. В. Сторожук, Ю. В. Панура // Науковий вісник державної податкової служби України (економіка, право). – 2013. – №3. – С. 191-196.
114. Стратегия экономического партнерства БРИКС – 2015. Неофициальный перевод. – [Электронный режим]. – Режим доступа: www.brics.mid.ru/bdomp/brics.nsf/Ufa_partnershipstrategy_rus.pdf
115. Стрельцов Д. В. Попадут ли «стрелы» «Абэномики» в цель? / Д. В. Стрельцов // Азия и Африка сегодня. – 2014. – №3. – С. 9-14.
116. Тихомирова А. Прямые инвестиции ведущих стран ЕС / А. Тихомирова // МЭиМО. – 2011. – №12. – С. 49-56.
117. Тофан І. Проблематика оподаткування в країнах Євросоюзу / І. Тофан // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5. – № 1-2. – С. 86-90
118. Третя населення Франції – мигранти и их потомки. Чем обернулась для страны дешевая рабочая сила. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://3rm.info/print:page,1,40226-tret-naseleniya-francii-migranty-i-ih-potomki-chem-obernulas-dlyastrany-deshevaya-rabochaya-sila.html>

119. Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 г. №683 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации» // Российская газета, 31 декабря 2015 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>

120. Уровень научно-технического развития Франции. Страноведческий каталог «Econrus». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://catalog.fmb.ru/france10.shtml>

121. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку: монографія / за ред. М. І. Скрипниченко. – НАН України. – Інститут економіки і прогнозування. – К., 2012.

122. Фінанси зарубіжних країн / [Кізіма Т. О., Кравчук Н. Я., Горин В. П. та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2013.

123. Фінансові ринки Південно-Східної Азії: диверсифікаційна панорама: монографія / Галенко О. М., Столярчук Я. М., Шлапак А. В. – К: Новий друк, 2016.

124. Франция: В поисках новых путей / Отв. ред. Ю. И. Рубинский. – М.: Издательство «Весь мир», 2007.

125. Французька модель державності: політичний, економічний, соціальний і правовий аспекти: монографія. – К.: Дипломатична академія України при МЗС України, 2015.

126. Холодков В. М. Основные проблемы Дохийского раунда многосторонних переговоры в рамках ВТО и интересы России / В. М. Холодков // Проблемы национальной стратегии. – 2014. – №1 (22). – С. 153-166.

127. Черников Г. П. Новая экономическая политика Франции // Мировое и национальное хозяйство. – 2008. – №1 (4) / Г. П. Черников. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mirec.ru/2008-01/novaya-ekonomicheskaya-politika-francii>

128. Шаповалова О. Моделі диференційованої інтеграції в євроінтеграційній політиці Франції / О. Шаповалова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2010. – Вип. 88 (Частина I). – С. 12-15.

129. Шевченко Н. І. Досвід системи державного гарантування іноземного інвестування в різних країнах / Н. І. Шевченко // Економіка та держава. – 2010. – №4. – С. 140-143.

130. Шнирков О. І. Політика регулювання конкуренції і сприяння зростанню конкурентоспроможності в ЄС / О. І. Шнирков // Національна безпека і оборона. – 2016. – №1-2. (159-160). – С. 77-88.

131. Якімова А. М. Вітчизняний та зарубіжний досвід справляння податку на прибуток підприємств / А. М. Якімова, О. В. Прищепка // Економіка і регіон. – 2012. – № 3 (34). – С. 211-215.

132. Яфінович О. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини: досвід європейських країн та проблеми України / О. Яфінович // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – Вип. 2 (167). – С. 92-100.

133. Adams W. J. Restructuring the French Economy. Government and the Rise of Market Competition since the World War II / W. J. Adams. – Washington, 1989. P. 156–159.

134. Airbus exceeds targets in 2014 and prepares for the future. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.airbus.com/newsevents/news-events-single/detail/airbus-exceeds-targets-in-2014-and-prepares-for-the-future/>

135. ANR Annual Report 2014. – ANR, 2015.

136. Baleste M. L'Economie Francaise / M. Baleste. – Paris, 1996.

137. Baverez N. La France qui tombe / N. Baverez. – Paris, 2003.

138. Berne Union Statistics 2010-2014. – Berne Union, 2015.

139. Boissonnat J. Plaidoyer pour une France qui doute / J. Boissonnat. – Paris, 2004.

140. Bozio A. Impact of Research Tax Credit on R&D and Innovation: Evidence from the 2008 French Reform / A. Bozio, D. Irac, L. Py, December 2014.

141. Chapitre Ier Dispositions générales. – [Electronic Resource]. – Available from:<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000006679747&idSectionTA=LEGISCTA000006154937&cidTexte=LEGITEXT000006072026&dateTexte=20130704>

142. Charillon F. Politique etrangere de la France: l'heure des choix / F. Charillon // Politique etrangere. – 2007. – № 1. – P. 139-150.

143. Cluster Programmes in Europe. European Cluster Observatory Report, April 2015.

144. Code monétaire et financier. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006072026&dateTexte=20130704>

145. Commodity Market Monthly. Research Department, Commodities Unit. – IMF, December 15 2015.

146. Country Statistical Profiles: France 2015. – Key Tables from OECD. – OECD, 2015.

147. Curtin M. Europe's M&A Roller-Coaster has a French Touch / M. Curtin, S. Raice // The Wall Street Journal, 14 November 2014. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://blogs.wsj.com/moneybeat/2014/11/03/europes-ma-roller-coaster-has-a-french-touch/>

148. Daneshkhu S. Chief defends the status quo on bank capital / S. Daneshkhu, P. Jenkins // Financial Times, September 23, 2009.

149. Déclarations statistiques en vue de l'établissement de la balance des paiements et de la position extérieure de la France. – Section 1. – [Electronic Resource]. – Available from: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=ECE9AB3157D4DF2261DAE5300C9BC1D3.tpdjo09v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006170954&cidTexte=LEGITEXT000006072026&dateTexte=20130704

150. Défense et la Sécurité national. Le livre blanc. Préface de Nicolas Sarkozy, Président de la République / La documentation français. – Paris: Odile Jacob, 2008.

151. Delors J. La France par l'Europe / J. Delors. – Paris, 1988.

152. Dorrucci E. The International Monetary System After the Financial Crisis / E. Dorrucci, J. McKay. – ECB Occasional Paper Series. – №123. – 2011. – P. 1-62.

153. Egert B. Export and Property Prices in France: Are They Connected? / B. Egert, R. Kierzenkowski // Economics Department Working Papers No 759. – ECO/WKP (2010)15.

154. European Structural and Investment Funds. Data. – [Electronic Resource]. – Available from: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/overview>

155. Export and American Information and Communications Technology Companies and Workers. – Technology Ceo Council, March 2015.

156. Ferguson N. Civilization: The West and the Rest / N. Ferguson. – London: The Penguin Press, 2011.

157. Fiscal Monitor 2015: The Commodities Roller Coaster: A Fiscal Framework for Uncertain Times. – IMF, October 2015.

158. France Economic Outlook, 27 October 2015. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.focus-economics.com/countries/franc>

159. France's Financial (Eco)system. Improving the Integration of Sustainability Factors. – UNEP, November 2015.
160. Global Financial Stability Report 2012. Statistical Appendix, April 2012.
161. Global Financial Stability Report 2015. Statistical Appendix, April 2015.
162. Global Innovation Index 2015– [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/09/global-innovation-rankings>
163. Immigrant and foreign population in France since 1982. – Insee, Population census. – [Electronic Resource]. – Available from: https://www.ined.fr/en/everything_about_population/data/france/immigrants-foreigners/immigrants-foreigners/#r152
164. Indices of Primary Commodity Prices, 2005-2015. – IMF, 2015. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.imf.org/external/np/res/commod/index.aspx>
165. Initial Lessons of the Crisis for the Global Architecture and the IMF. – IMF, 2009.
166. International Migration Outlook 2015. – OECD Multilingual Summaries. – Summary in English. – OECD, 2015.
167. International Migration Report 2015. Highlights. – UN. – New York, 2016.
168. International Trade Statistics 2015. – WTO, 2015.
169. Investing in jobs and growth – maximising the contribution of European Structural and Investment Funds. – Communication from the Commission. – Brussels, 14.12.2015 COM (2015) 639 final.
170. Krause J. Multilateralism: Behind European Views / J. Krause // The Washington Quarterly. – Spring 2004. – Vol. 27. – No. 2. – P. 3–59.
171. L'Annuaire statistique de la France 1967. – Paris, 1968.
172. L'Annuaire statistique de la France 2004. Paris, 2005.
173. L'Annuaire statistique de la France 2015.
174. Les immigrés selon le pays de naissance / L'Institut national de la statistique et des études économiques. – [Electronic Resource]. – Available from: www.insee.fr
175. List of countries by foreign-exchange reserves. – [Electronic Resource]. – Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_foreign-exchange_reserves
176. Maddison A. Phases of Capitalist Development / A. Maddison. – N.Y., 1987.
177. Mateosy L. The Debate on the International Monetary System / L. Mateosy, R. Duttgupta, R. Goyal. – IMF Staff Position Note. – 2009. – № 26. – P. 1–25.

178. Meadows D. H. *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* / D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers. – NY.: Universe Books, 1972.

179. Meadows D. H. *Beyond the Limits: Confronting Global Collapse, Envisioning a Sustainable Future* / D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers. – Toronto: McClelland & Stewart, 1992.

180. Meadows D. H. *Limits to Growth: The 30-year Update* / D. H. Meadows, J. Randers, D. L. Meadows. – White River Jct. (VT): Chelsea Green Publ. Co., 2004.

181. Meadows D. H. *The Global Citizen* / D. H. Meadows. – Washington (DC): Island Press, 1991.

182. *Mergers&Acquisitions Review. Financial Advisors. Full Year 2014.* – Thomson Reuters, 2015.

183. *More égalité, less liberté // The economist.* – August 13 2009. – P. 12-14.

184. *OECD Environmental Outlook to 2030.* – OECD, 2008.

185. *OECD Environmental Outlook To 2050. Chapter 3: Climate Change. Pre-Release Version.* – OECD, November 2011.

186. *OECD Main Science and Technology Indicators.* – OECD Stat. – [Electronic Resource]. – Available from: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MSTI_PUB

187. *OECD Reviews of Innovation Policy: France 2014.* – OECD, 2014.

188. *OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2015.* – OECD, 2015.

189. *Officially Supported Export Credits in a Changing World.* – IMF, June 2005.

190. Panetta F. *An Assessment of Financial Sector Rescue Programmes* / F. Panetta, T. Faeh, G. Grande, C. Ho, M. King, M. Taboga, A. Zaghini // *Bank of Italy Occasional Paper.* – 2009. – № 48.

191. Pebereau M. *La Politique Economique De France. Les relation économiques financieres et monetaires internationaux* / M. Pebereau. – Armand Colin, 1990.

192. Plane M. *Le Tissu productif francais* / M. Plane // *L'Economie francaise.* 2006.

193. Puglisi L. *Fiscal Devaluations in the Euro Area: What has been done since the crisis?* / L. Puglisi // *European Commission Working Paper №47.* – 2014.

194. *Reform of the International Monetary and Financial System. Trade and Development Report. Chapter IV.* Geneva. – UN, 2009.

195. Regional Trade Agreements: Facts and Figures 2015. – WTO, 2015. – [Electronic Resource]. – Available from: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/regfac_e.htm
196. Reperes et references statistiques. Edition 2015. DPDC3. Ministere de l'Education nationale, de l'Enseignement superieure et de la Recherche.
197. Report to the President on the National Export Initiative. – Washington, DC: United States Government Printing Office, 2010.
198. Reserve Accumulation and International Monetary Stability. Strengthening the International Monetary System: Taking Stock and Looking Ahead. – IMF, 2011.
199. Sam R. Here's what the \$294 trillion market of global financial assets looks like / R. Sam // Business Insider, February 11, 2015. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.businessinsider.com/global-financial-assets-2015-2#ixzz3g59m5Fic>
200. Science and Engineering Indicators 2014. – National Science Foundation, 2014.
201. Science and Engineering Indicators 2016. – National Science Foundation, 2016.
202. Scores Indicator 18 – Genuine Savings. – [Electronic Resource]. – Available from: www.ssfindex.com/.../indicator18-2014.pdf
203. Structure par âge et sexe de la population étrangère ou immigrée en 2011 / L'Institut national de la statistique et des études économiques. – [Electronic Resource]. – Available from: www.insee.fr
204. Summery of the 2013 SVR Migration Barometer. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.svrmigration.de/content/wpcontent/uploads/2013/04/SVR_Annual-Report-2013_Migration-Barometer_Summary.pdf доступу:
205. Tableaux de l'économie française, édition 2015 / L'Institut national de la statistique et des études économiques. – [Electronic Resource]. – Available from: www.insee.fr
206. Tax Administration 2015. Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. – OECD, 2015.
207. The Berne Union is 80. Supporting Trade and Investment Since 1934. – Berne Union, 2014.
208. The Employment Situation, December 2015. News Release. – Bureau of Labour Statistics. – US Department of Labour, January 2016. – USDL – 16 – 0001.

209. The Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development. – AT Kearney, 2015. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/09/global-innovation-rankings>

210. Themner L. Armed Conflicts, 1946-2013 / L. Themner, P. Wallensteen // Journal of Peace Research. – July 2014. – P. 541-554.

211. Trade Policy Review. Report by the Secretariat. United States. – WTO. – Trade Policy Review Body. – WT/TPR/S/307, 11 November 2014.

212. UnctadStat. – General Profile: France. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/251/en251GeneralProfile.html>

213. United States of America and the WTO. – MEMBER INFORMATION. – WTO. – [Electronic Resource]. – Available from: http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/usa_e.htm.

214. U.S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States: 1999.

215. Volz U. Prospects for Monetary Cooperation and Integration in East Asia / U. Volz, K. Hamada. – Cambridge: The MIT Press, 2010.

216. Web table 28. The world's top 100 non-financial TNCs, ranked by foreign assets, 2013. – [Electronic Resource]. – Available from: unctad.org/Sections/dite.../WIR14_tab28.xls

217. World Development Indicators. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://wdi.worldbank.org>

218. World Economic Outlook: Adjusting to Lower Commodity Prices, October 2015. – IMF, 2015.

219. World Economic Outlook: Spillovers and Cycles in the Global Economy. – IMF, April 2007.

220. World Investment Report 1995: Transnational Corporations and Competitiveness. – United Nations. – New York and Geneva, 1995.

221. World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness. – United Nations. – New York and Geneva, 2002.

222. World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies [Electronic source]. – UNCTAD. – 2012.

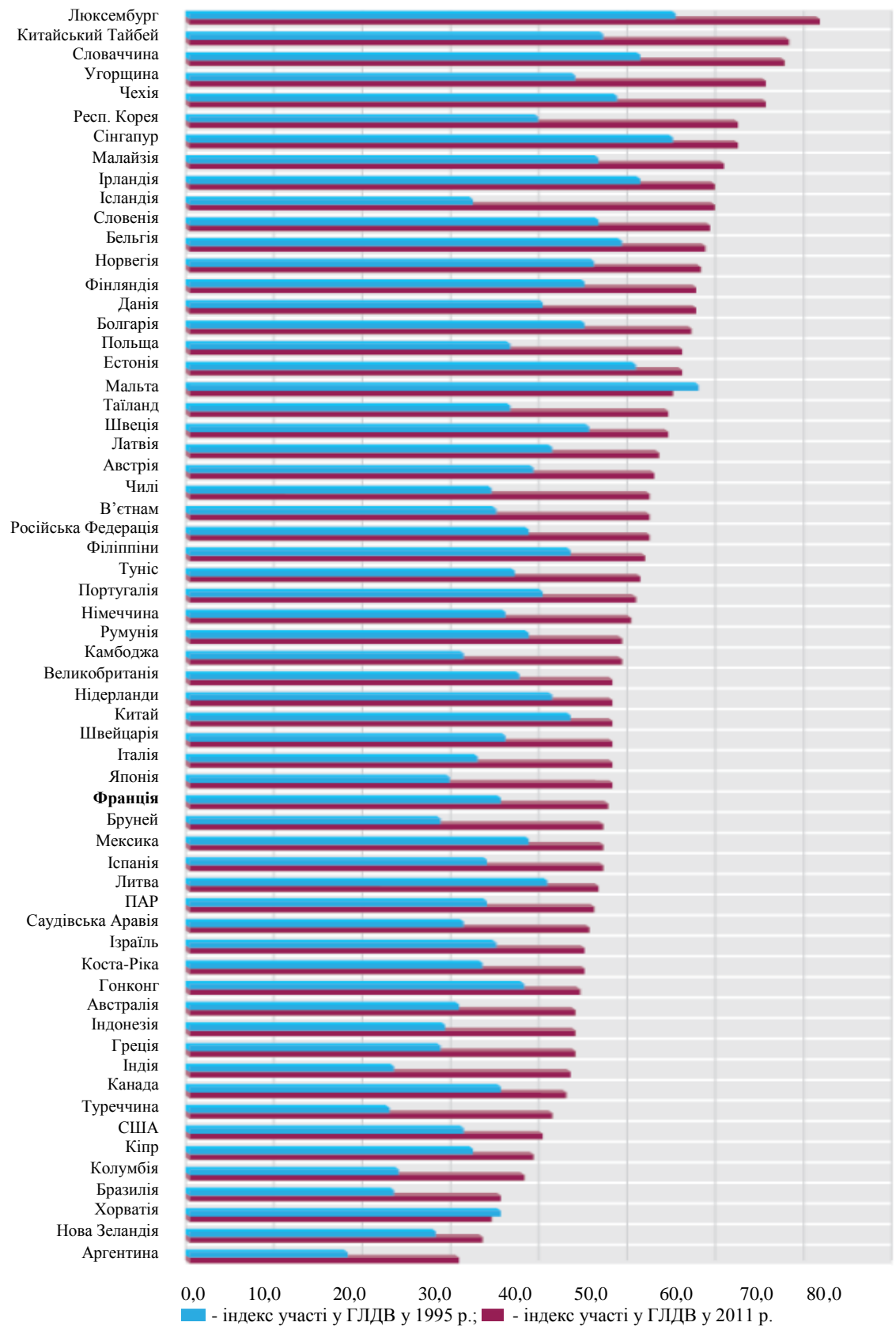
223. World Investment Report 2015: Reforming International Investment Governance. – UNCTAD, 2015.

224. World Tariff Profiles 2015. – WTO ITC UNCTAD, 2015.
225. World Trade Organization. Annual Report 2015. – WTO, 2015.
226. WTO Trade Policy Review 2007. – EC, 2007.
227. WTO Trade Policy Review 2013. – EC, 2013.
228. WTO Trade Policy Review 2015. – EC, 2015.
229. Year of International Organizations. – Edition 51, 2014/2015. – Union of International Association, 2015.
230. 2010 Remarks by the President in State of the Union Address. [Electronic resource]. – Available from: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-state-union-address>
231. 2016 U.S. GDP. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.bankrate.com/rates/economic-indicators>

ДОДАТКИ

Додаток А

Індекс участі країн у формуванні глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ) у 1995 р. і 2011 р.³⁵

³⁵ International Trade Statistics 2015. – WTO, 2015. – P. 19.

Додаток Б

Основні показники інноваційно-технологічного розвитку окремих країн у 2005-2014 рр.³⁶

Країна	НДДКР		Кількість наукових і технічних статей	Витрати на НДДКР, % ВВП	Високотехнологічний експорт		Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності		Кількість поданих заявок на реєстрацію патентів		Кількість поданих заявок на реєстрацію торговельних марок
	загальна кількість дослідників на 1 млн населення	загальна кількість технічного персоналу на 1 млн населення			млн. дол. США	% експорту промислової продукції	надходження, млн. дол. США	платежі, млн. дол. США	резидентами	нерезидентами	
	2005-2012	2005-2012			2013	2013	2014	2014	2013	2013	
Бельгія	3983	1379	7484	2,24	36504	11,4	3358	3345	715	161	24064
Канада	4563	1481	29017	1,73	29137	14,1	4034	10213	4567	30174	49819
Китай	1020	...	89894	1,98	560058	27,0	887	21033	704936	120200	1848858
Данія	6730	2070	6071	2,98	9185	14,3	2244	1539	1341	193	5054
Фінляндія	7482	...	4878	3,55	3725	7,2	3715	1834	1596	141	5431
Франція	3918	1868	31686	2,26	113000	25,8	11917	10234	14690	2196	89715
Німеччина	4139	1683	46259	2,92	193088	16,1	13797	8122	47353	15814	64826
Ісландія	7012	1876	258	2,60	93	15,5	163	111	33	13	3601
Італія	1820	...	26503	1,27	29753	7,3	3377	5506	8307	905	40965
Ізраїль	6602	1737	6096	3,93	9635	15,6	1007	985	1201	4984	9414
Респ. Корея	5928	1065	4	4,04	130460	27,1	5151	10369	159978	44611	158677
Люксембург	6194	3345	10	1,44	863	8,1	884	3486	113	56	...
Нова Зеландія	3693	1020	3472	1,27	723	10,3	320	976	1614	5167	18776
Норвегія	5588	...	4777	1,65	4826	19,1	360	663	1101	648	15273
Російська Федерація	3096	478	14151	1,12	8656	10,0	663	8021	28765	16149	64062
Швеція	5181	2005	9473	3,41	170025	14,0	7455	2722	2332	163	10706
Швейцарія	3285	2844	10019	2,87	53350	26,5	16628	12351	1525	631	29227
Великобританія	4024	1169	46035	1,72	24216	7,6	20003	10837	14972	7966	50415
США	3979	...	208601	2,79	147833	17,8	132653	41940	287831	283781	342287
Світовий показник	1285	...	842756	2,13	1989837	17,0	279511	289245	1624969	770304	4595564
Країни з низьким доходом	...	...	1023	...	...	5,5	98	88	...	...	...
Країни з середнім доходом	556	...	172242	1,27	730247	18,8	5436	45958	753383	240029	3028260
Країни з високим доходом	3680	...	646084	2,32	1259176	16,4	273977	243199	871553	530138	1549295

³⁶ Побудовано автором за даними: World Development Indicators: Science and Technology 2015. – The World Bank, 2015. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://wdi.worldbank.org/table/5.13>

Додаток В

Спеціальні податки на банківську діяльність у різних країнах світу³⁷

Країна	Назва податку	Період впровадження	База оподаткування	Ставка податку, %
Австрія	Банківський збір	2011 р.	капітальні активи	0,055-0,085
			похідні фінансові інструменти у торговій книзі	0,013
Бельгія	стабілізаційний фінансовий внесок	2012 р.	загальна сума зобов'язань за мінусом капіталу і депозитів	0,035
	внесок до фонду захисту депозитів		Сума депозитів, скоригована на профіль ризику банку, достатність капіталу, якість активів і ліквідність	0,245
Кіпр	Банківський збір	Закон перебуває на розгляді у парламенті	Сума депозитів на винятком міжбанківських депозитів	0,095
Франція	Податок на системні ризики	2011	Сума власного капіталу банку, що перевищує 500 млн євро	0,25
Німеччина	Банківський збір	2011 р.	Підсумок балансу за мінусом зобов'язань клієнтів та певних інших елементів (резерви загальних банківських ризиків)	0,02-0,04
			Номінальна вартість похідних фінансових інструментів	0,00015
Греція	Банківський збір	2011 р.	Річна сума зобов'язань банків	0,06
Угорщина	Банківський збір	2010 р.	Підсумок балансу за мінусом міжбанківських кредитів і дебіторської заборгованості	0,15 при базі до 50 млрд форинтів та 0,53 – при перевищенні
Швеція	Банківський збір	2009 р.	Сума зобов'язань	0,036
			База оподаткування	
Португалія	Банківський збір	2011 р.	Загальні зобов'язання, за мінусом певних статей	0,05
			Позабалансові похідні фінансові інструменти	0,00015
Велико-британія	Банківський збір	2011 р.	Підсумок балансу за мінусом страхових зобов'язань, захищених вкладів, суверенних зобов'язань репо та ін.	0,075
		2012 р.		0,088
США	Плата за відповідальність за фінансову кризу	2010 р.	Балансові зобов'язання за мінусом депозитів, застрахованих Федеральною Корпорацією страхування вкладів	0,15

³⁷ Леонов С. В., Гланц В. Н. Спеціальне оподаткування банків: зарубіжний досвід і можливості впровадження в Україні // Бізнес Інформ. – 2013. – №3. – С. 230 (с. 228-231).

Додаток Д

**Середні дані коефіцієнтів кореляції Пірсона у розрізі окремих показників
за країнами-членами Європейського Союзу у період 1980-2015 рр.**

Країна	Щорічне зростання ВВП, %	Подушвий ВВП, дол. США за ПКС	Валове інвестування капіталу, % ВВП	Індекс інфляції, %	Рівень безробіття, % безробітних у загальному обсязі робочої сили	Баланс поточного рахунку, % ВВП	ПП, млн. дол. США за поточним курсом
Австрія	0,75	0,98	0,30	0,97	0,13	-0,12	0,39
Бельгія	0,74	0,98	0,26	0,98	0,19	-0,08	0,23
Болгарія	0,72	0,97	0,22	0,94	0,16	0,28	0,45
Хорватія	0,73	0,98	0,43	0,99	0,31	0,27	0,42
Кіпр	0,56	0,94	0,40	0,99	0,29	0,17	0,28
Чехія	0,78	0,98	0,41	0,98	0,16	0,17	0,37
Данія	0,74	0,98	0,55	0,99	0,40	0,23	0,12
Естонія	0,69	0,97	0,42	0,98	0,20	0,25	0,38
Фінляндія	0,79	0,98	0,45	0,97	0,21	-0,24	0,18
Франція	0,76	0,98	0,13	0,98	0,38	-0,11	0,30
Німеччина	0,62	0,96	0,25	0,98	-0,27	0,04	0,23
Греція	0,48	0,84	0,52	0,98	0,33	0,32	0,26
Угорщина	0,68	0,98	0,43	0,99	0,17	0,30	0,21
Ірландія	0,68	0,96	0,43	0,95	0,28	0,35	0,03
Італія	0,78	0,96	0,48	0,99	0,34	0,20	0,32
Латвія	0,70	0,97	0,38	0,97	0,28	0,24	0,46
Литва	0,73	0,97	0,48	0,96	0,27	0,28	0,45
Люксембург	0,68	0,98	0,37	0,98	0,22	-0,24	0,01
Мальта	0,40	0,95	0,12	0,99	-0,06	0,25	0,12
Нідерланди	0,77	0,98	0,45	0,98	0,26	0,22	0,30
Польща	0,41	0,95	0,33	0,96	-0,04	0,27	0,44
Португалія	0,63	0,97	0,43	0,98	0,25	0,35	0,25
Румунія	0,68	0,96	-0,02	0,98	0,16	0,34	0,40
Словаччина	0,76	0,96	0,39	0,97	0,10	0,23	0,32
Словенія	0,80	0,98	0,58	0,97	0,41	0,37	0,20
Іспанія	0,71	0,97	0,49	0,98	0,36	0,37	0,39
Швеція	0,71	0,98	0,00	0,98	0,32	-0,24	0,24
Велико-британія	0,70	0,98	0,38	0,96	0,23	-0,20	0,43
Середнє значення коефіцієнта Пірсона	0,70	0,96	0,37	0,98	0,21	0,13	0,27

**МІНІСТЕРСТВО
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
УКРАЇНИ**

**MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS
OF UKRAINE**

Михайлівська площа, 1
м. Київ, 01018, Україна

Тел.: (044) 238 17 48; факс: (044) 238 18 88
E-mail: zsmfa@mfa.gov.ua
Web: <http://www.mfa.gov.ua>
Код ЄДРПОУ 00026620

1 Mykhailivska Square
Kyiv, 01018, Ukraine

16/03/2016 № 052/2016-1/9-7

**ГОЛОВІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ
ВЧЕНОЇ РАДИ**

спеціальності 08.00.02 – світове
господарство і міжнародні економічні
відносини

*Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
К.І.Звіргзде*

ДОВІДКА

Дисертаційне дослідження Катерини Ігорівни Звіргзде на тему «Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості» (наукова спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини) розглянуто фахівцями Департаменту Європейського Союзу Міністерства закордонних справ України. Було встановлено, що основні теоретичні положення та практичні рекомендації дисертації можуть бути корисними при розробці основ політики економічної інтеграції з Європейським Союзом у частині визначення засад конвергенції та формування кластерів, а також можуть бути взяті до уваги та використані підрозділами Міністерства закордонних справ України при визначенні напрямів економічного співробітництва із Французькою Республікою.

Сформульовані в роботі К.І. Звіргзде «Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості» пропозиції та узагальнення доведені до відповідних підрозділів Міністерства закордонних справ України, як такі, що є науково обґрунтованими і мають методичну та практичну цінність для формування засад зовнішньоекономічної політики України.

**Заступник директора департаменту
Європейського Союзу**

В.М. БАЧИНСЬКИЙ

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

"25" 04 2016 р.

N 054/2016-2-9

ГОЛОВІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ

спеціальності 08.00.02 – світове
господарство і міжнародні економічні
відносини

*Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
К.І.Звіргзде*

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Звіргзде Катерини Ігорівни на тему:
«Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості»

Результати дисертаційного дослідження на тему «Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості» (наукова спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини), присвячена дослідженню механізмів антикризової політики, які використовуються урядами провідних європейських держав, зокрема Французької Республіки, а також визначенню напрямів адаптації її досвіду при формуванні національної економічної стратегії, мають важливе теоретичне та практичне значення, особливо в частині нівелювання зовнішнього політичного і економічного впливу в умовах глобальної нестійкості.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні К.І.Звіргзде «Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості» положення, узагальнення, висновки та пропозиції були взяті до уваги при підготовці проекту Закону про внесення змін до Закону України "Про транскордонне співробітництво" (щодо заснування об'єднання єврорегіонального співробітництва) №3172 від 23.09.2015; при формулюванні висновків щодо проекту Закону про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і державами-членами(реєстр. №0098).

**Заступник голови Комітету
з питань європейської інтеграції
Верховної Ради України**

А.В. АРТЕМЕНКО

м. Київ, 27 квітня 2016 р.

Вих. № 134/16

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Звіргзде Катерини Ігорівни
на тему: «Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної
нестійкості»**

Указана довідка засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Звіргзде Катерини Ігорівни на тему: «Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості» (на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини) були використані у поточній роботі Торгово-економічного відділу Посольства Королівства Бельгія в Україні. Результати дослідження враховувалися в процесі підготовки та проведення торгово-економічних місій та економічних форумів.

Керівник Торгово-економічного відділу

Коротіч Т.А.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково -
педагогічної роботи
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

А. М. Колот
«25» 02 2016 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор з науково-
педагогічної і наукової роботи
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Д. Г. Лук'яненко
«25» 02 2016 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Звіргзде Катерини Ігорівни на тему:
**«Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної
нестійкості»**

у навчальний процес у ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Дирекція Інституту бізнес-освіти та деканат факультету міжнародної економіки і менеджменту КНЕУ підтверджують, що низка наукових положень і висновків дисертаційної роботи Звіргзде Катерини Ігорівни використовуються у навчальному процесі при викладанні нормативних та спеціальних дисциплін для бакалаврів і магістрів з міжнародної економіки:

- **Міжнародна економіка** (оцінка масштабів і структури зовнішньоторгівельної діяльності Франції; ідентифікація інструментів державної підтримки експортерів на зовнішніх ринках; розкриття особливостей міжнародної інвестиційної політики Франції; аналіз стратегічних пріоритетів реформування міграційної політики; дослідження ролі Франції у реалізації євроцентристської інтеграційної стратегії).

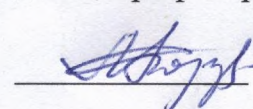
- **Глобальна економіка** (розкриття сутності глобальної нестійкості та її факторів; розкриття сутності глобалізаційної парадигми національних стратегій економічного розвитку).

- **Міжнародні стратегії економічного розвитку** (аналіз ключових напрямів трансформацій національних стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестійкості; дослідження шляхів модернізації національних економічних стратегій з урахуванням факторів глобальної нестійкості; аналіз науково-технічного компоненту національної економічної стратегії Франції).

Декан факультету МЕіМ,
к.е.н., доцент

 Ю. М. Солодковський

Директор ІБО,
д.е.н., професор

 А. М. Поручник

Міністерство
закордонних справ України
Дипломатична академія
України

01001, м. Київ, вул. В. Житомирська, 2

Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine
Diplomatic Academy

2, Velyka Zhytomyrska str., 01001, Kyiv

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЗВІРГЗДЕ КАТЕРИНИ ІГОРІВНИ

на тему: «Стратегія економічного розвитку Франції в умовах глобальної нестійкості» у навчальний процес в Дипломатичній академії України при Міністерстві закордонних справ України

Видана здобувачці кафедри європейської інтеграції Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Звіргзде Катерині Ігорівні з підтвердженням про те, що її робота була розглянута на засіданні кафедри міжнародної економіки та економічної дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС України як така, що відповідала плановій науково-дослідній тематиці кафедри.

Результати теоретичних досліджень, ряд наукових положень та практичні рекомендації дисертації увійшли до навчальних програм дисциплін і спецкурсів «Світова економіка і міжнародні економічні відносини», «Національні стратегії міжнародного розвитку», «Міжнародна конкурентоспроможність», які викладаються для слухачів напряму підготовки 1801 – Специфічні категорії спеціальності 8.18010006 – Зовнішня політика.

Запропоновані висновки щодо перспективних напрямків національних стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестійкості можуть бути використані в навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Завідувач кафедри
міжнародної економіки
та економічної дипломатії

A large, stylized handwritten signature in blue ink, which appears to be "N.M. Gruzinska".

д.е.н., доцент Н.М. Грушинська

Підпис Н.М. Грушинської
Підписи: [незрозумілий] [незрозумілий] [незрозумілий]

